

European
Commission

Õppematerjalid kaasava alushariduse ja koolieelse hoiu kohta

Kvaliteetse hariduse andmine
ja lapsehoiu osutamine *kõigile*
väikelastele

Detsember 2020

Haridus ja
koolitus

EUROOPA KOMISJON

Hariduse, noorte, spordi ja kultuuri peadirektoraat

Direktoraat B — Noored, haridus ja Erasmus+

Üksus B.2 — Koolid ja mitmekeelsus

E-post: EAC-ET2020-WG-ECEC@ec.europa.eu

Euroopa Komisjon

B-1049 Brüssel

Õppematerjalid kaasava alushariduse ja lapsehoiu (ECEC) kohta

***Kvaliteetse hariduse andmine ja lapsehoiu
osutamine kõigile väikelastele***

Kuidas võtta ühendust ELiga

Europe Direct on teenus, mis aitab leida vastuseid Euroopa Liiduga seonduvatele küsimustele. Teenusega saab ühendust võtta:

- helistades tasuta infotelefonil: 00 800 6 7 8 9 10 11 (mõned mobiilioperaatorid võivad võtta kõnetasu),
- helistades lauatelefoninumbri: +32 22999696 või
- saates e-kirja: https://europa.eu/european-union/contact_en kaudu

Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2021.

© Euroopa Liit, 2021

Reprodutseerimine on lubatud, kui osutatakse allikale.

Euroopa Komisjoni dokumentide taaskasutamist reguleerib komisjoni otsus 2011/833/EL (ELT L 330, 14.12.2011, lk 39).

ELi autoriõigusega kaitsmata fotode või muu materjali kasutamiseks ja paljundamiseks tuleb küsida luba otse autoriõiguse valdaja(te)lt.

Image © lostinbids, 184337750, 2011. Source: istock.com

Sisukord

Kokkuvõte.....	7
-----------------------	----------

Sissejuhatus	9
---------------------------	----------

Kõigi laste ja perede kvaliteetsele alusharidusele ja lapsehoiule ligipääsu põhimõtte on selgelt tunnustatud.....	9
Uuringud näitavad, et alushariduses ja lapsehoiuis osalemine on ebasoodsas olukorras laste jaoks väga oluline.....	11
Siiski.....	17
Juhised lugejale	21

ÜLDISED POLIITIKAMEETMED, MILLEGA TOETATAKSE KÕIKI PERESID JA LAPSI.....	23
---	-----------

Üleilmsete strateegiate kavandamine	24
Kuidas kontrollida ja hinnata kaasatust alushariduses ja lapsehoiuis?	30
Kuidas mõista kontrolli ja hindamist alushariduses ja lapsehoiuis	30
Kaasamise järelevalve ja hindamine	32
Alusharidus- ja lapsehoiuasutuste kättesaadavuse, ligipääsetavuse ja taskukohasuse tõhustamine	37
Kättesaadavuse tõhustamine	39
Juurdepääsetavuse tõhustamine	41
Alushariduse ja lapsehoiuis taskukohasuse tõhustamine	47
Tõhusa juhtimise ja koostöö tagamine kõigil tasanditel	54
Mitmetasandiliste süsteemide eelised.....	57
Laste/töötajate suhtarvu reeglite muutmine	60
Alusharidus- ja lapsehoiuasutustega töötamine ning nende toetamine.....	62
Varase sekkumise toetamine	64
Alusharidus- ja lapsehoiuasutuste töötajate koolitus ja toetamine, et toetada kõigi laste kaasamist alusharidusse ja lapsehoiuis.....	66
Kaasamist toetavate õppekavade/pedagoogiliste suuniste määratlemine	73
Kas kohustusliku vanuse ea langetamine viib suurema kaasamiseni?	79

MEETMED, MILLEGA TOETATAKSE KÕIKI LAPSI JA PERESID..... 81

Integreeritud lähenemisviiside toetamine – töö muude teenistustega	82
Töö peredega.....	88
Ülemineku soodustamine	95

TÖÖTAMINE KONKREETSETE LASTERÜHMADE JA PEREDEGA 99

Puudega ja/või täiendavate õppevajadustega lapsed.....	100
Raskused, millega puudega lapsed ja nende pered kokku puutuvad	100
Poliitika puudega laste alusharidusse ja lapsehoidu kaasamiseks ning selle toetamiseks	101
Kaasavad tavad töötamisel puudega laste ja nende peredega	108
Rändetaustaga lapsed.....	115
Pagulaslapsed	122
Mitmekeelsus.....	126
Töötajate mitmekesisuse tagamine	131
Romade lapsed.....	133
Kuidas jõuda raskesti ligipääsetavate lasteni	141
Lapsed riigi sulgemise ajal	141
Lapsed vanglas.....	143
Püsivate terviseprobleemidega lapsed	145

1. lisa – Euroopa alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistik 149

Tänuõnad 154

Kokkuvõte

Alusharidus ja lapsehoid on esimene samm elukestva õppe redelil. See annab väikelastele professionaalset tuge kasvamiseks, õppimiseks ja arenguks. Kuigi sellest saavad kasu kõik lapsed, on see palju määravama tähtsusega neile lastele, kellel on täiendavad vajadused või raskused individuaalsete või perekondlike ajaolude tõttu, nt vaesuses või ebakindlas olukorras elavad lapsed, puudega või hariduslike erivajadustega lapsed või rändetaustaga või vähemusrahvuslikust kogukonnast pärit lapsed. Seega peab kõikidel lastel olema võimalus kvaliteetsele alusharidusele ja lapsehoiule sõltumata nende individuaalsest või perekondlikust olukorrast. See aitab neil areneda nende parimate võimete kohaselt ja toetab nende heaolu.

Kõrge kvaliteet ja kaasamine, mis on lahutamatud, saavutatakse, kui on piisavalt rakendatud järgmised mõõtmised:

- alusharidus ja lapsehoid (edaspidi „alusharidusteenused“) on kättesaadavad, ligipääsetavad ja taskukohased;
- olemas on piisaval arvul korralikult kvalifitseeritud töötajaid, kellele on võimaldatud kvaliteetne põhikoolitus ja täiendõpe ning jätkuv ametialane areng ja kellele pakutakse kõitvaid karjäärivõimalusi ja töötingimusi;
- alusharidust ja lapsehoidu pakutakse pedagoogilises raamistikus, kus austatakse kõigi laste võimeid ja huvisid, toetatakse nende heaolu ja aidatakse neil areneda;
- üleriiklike ja kohalike alusharidus- ja lapsehoiusteedide (edaspidi „alusharidussüsteemid“) on tõhusalt korraldatud, et vastata kõigi laste ja pere vajadustele ning seda toetab piisav õiguslik ja majanduslik raamistik;
- olemas on seire- ja hindamismeetmed, mis tagavad, et alusharidus ja lapsehoid on tõhusad, kõrgekvaliteedilised ja kaasavad.

Euroopa Liidu nõukogu soovitus kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiusteedide kohta 2019. aastast pakub välja alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistiku, et toetada liikmesriikide jõupingutusi kõrgema kvaliteediga ja kaasavamate alusharidussüsteemide rajamisel. Euroopa Komisjoni 2020. aasta teatistes Euroopa haridusruumi saavutamise kohta 2025. aastaks kuulutati välja alusharidusse ja lapsehoidu kaasamise Euroopa töövahendi avaldamine, mis põhineb parimate tavade vahetamisel ning ekspertide ja sidusrühmade panusel.

Alusharidusse ja lapsehoidu kaasamise töövahend tuleb meelde võetud poliitilisi kohustusi, nt Euroopa sotsiaalõiguste sammas, liikmesriikides vastu võetud poliitikasoovitused ning uuringute tulemused. Need kõik annavad tunnistust vajadusest ja tahtmisest töötada välja kaasavad alussüsteemid ja asutused.

Tagamaks kõigi laste võrdsus alusharidusele ja lapsehoiule juurdepääsemisel ja sellest kasu saamisel, hõlmab töövahend praktiliste lahenduste ja meetmete komplekti, et innustada alushariduse ja lapsehoiu poliitika loojaid üleriigilisel, piirkondlikul või kohalikul tasandil ning alushariduse ja lapsehoiu praktikuid. See hõlmab alushariduse ja lapsehoiu heade tavade näiteid ning toob esile kasulikud mõtted ja vahendid, et innustada juhte ja töötajaid kogu Euroopas võtma suuna kaasavamate tavade poole. Töövahendi eesmärgiks on innustada otsustajaid kasutama heade tavade näiteid, et luua nõuetekohaseid tingimusi, millest võib olla kasu kõigile lastele ja peredele.

Eelkõige käsitleb töövahend seda, kuidas otsustajad saaksid edendada kaasavaid süsteeme ja asutusi mitmesuguste poliitikameetmetega, mis toetavad kõiki lapsi, vaatamata nende individuaalsele või perekondlikule olukorrale. Selles võetakse arvesse rida aspekte:

- üleilmsete strateegiate kavandamise tulemuslikkus riiklikul ja/või kohalikul tasandil;
- vajadus kontrollida ja hinnata kaasatust alushariduses ja lapsehoiuses;
- töeha juhtimise ja otsustajate vahelise koostöö mõju;
- vajadus parendada alushariduses ja lapsehoiuses osalemise kättesaadavust ja taskukohasust;
- mitmetasandiliste süsteemide eelised;
- töötajate:laste suhtarvu võimalik kohandamine;
- alusharidus- ja lapsehoiuasutustega (edaspidi ka „alusharidusasutused“) tiheda koostöö ja nende toetamise eelised;
- varase sekkumise toetamise olulisus;
- vajadus anda alushariduse ja lapsehoiu töötajatele piisav koolitus;
- kaasamist toetavate pedagoogiliste suuniste koostamise olulisus.

Töövahendis käsitletakse ka meetmeid, millega toetatakse kõiki lapsi ja peresid. Eelkõige pööratakse tähelepanu:

- alushariduse ja lapsehoiu töötajate ja asutuste muude laste ja perede huvisid toetavate teenistustega koostöö tegemise kasulikkusele;
- vajadusele teha tihedat koostööd peredega;
- üleminekut toetavatele strateegiatele – kodu ja lasteaia vahel, alushariduse ja lapsehoiu asutuste (edaspidi ka „alusharidusasutused“) vahel või lasteaia ja algkooli vahel.

Lõpetuseks tunnistab töövahend, et mõningatele lastele võib rohkem kasu olla suunatud poliitikast või meetmetest, tagamaks, et alusharidussüsteemid ja asutused vastavad nende konkreetsetele vajadustele. Seepärast käsitletakse vajadusi ja nende võimalikke lahendusi mitmesuguste laste ja perede rühmade puhul, nagu:

- puudega ja/või täiendavate õppevajadustega lapsed;
- rändetaustaga lapsed, sealhulgas pagulaslapsed;
- romade lapsed;
- väga erilises olukorras lapsed, nagu emaga vanglas elavad lapsed või püsivate terviseprobleemidega lapsed. Samuti võetakse arvesse kõigi väikelaste erilist olukorda riigi sulgemise perioodidel ning seda, kuidas sellisel ajal neile kõigile kvaliteetne alusharidus ja lapshoid tagada.

Sissejuhatus

Kõigi laste ja perede kvaliteetsele alusharidusele ja lapsehoiule ligipääsu põhimõte on selgelt tunnustatud...

Igaühel on õigus kvaliteetsele ja kaasavale haridusele, koolitusele ja elukestvatele õppele, et säilitada ja omandada oskused, mis võimaldavad ühiskonnas täielikult osaleda ja aitavad suunduda edukalt tööturule.

Euroopa sotsiaalõiguste sammas, 1. põhimõte¹

Lastel on õigus kvaliteetsele ja taskukohasele alusharidusele ja lapsehoiule. Lastel on õigus kaitsele vaesuse eest. Ebasoodsatest oludest pärit lastel on õigus erimeetmetele, et suurendada võrdseid võimalusi.

Euroopa sotsiaalõiguste sammas, 11. põhimõte

Euroopa Liidu nõukogu soovitab liikmesriikidel [...]:

- Parandada juurdepääsu kvaliteetsetele alusharidussüsteemidele [...]
- Teha tööd selle nimel, et alusharidus ja lapsehoiud oleksid kättesaadavad, taskukohased ja kaasavad [...]
- Toetada alushariduse õppekava väljatöötamist, et võtta arvesse laste huve, tagada nende heaolu ning täita iga lapse, sealhulgas erivajadustega või haavatavas või ebasoodsas olukorras olevate laste individuaalsed vajadused ja potentsiaal.“

Nõukogu soovitus kvaliteetsete alusharidussüsteemide kohta²

Tagada, et 2030. aastaks on kõikidele tüdrukutele ja poistele kättesaadav kvaliteetne väikelaste arendamine, hoid ja koolieelne haridus, et nad oleksid valmis alustama alghariduse omandamist.

ÜRO - Säästva arengu eesmärk 4.2³

¹ https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en

² Nõukogu soovitus kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiussüsteemide kohta (2019/C 189/02).

³ <https://sdgs.un.org/goals/goal4>

Nõukogu soovitusel kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiusteenuste kohta viidatakse laialdaselt kaasamisele ning märgitakse, et juba varajasest etapist alates on haridusel ja lapsehoiul oluline roll, et õppida heterogeenses ühiskonnas koos elama. Kõnealuste teenustega saab tugevdada sotsiaalseid sidusust ja kaasatust mitmel viisil. Nad võivad olla perekondadele kohtumispaigaks ning aidata kaasa laste keeleoskuse, nii teenuse osutamise keele kui ka kodus(t) e keel(t)e arendamisele. Alushariduse ja lapsehoiu teenuse pakkumine peab jaotuma ühtlaselt linna- ja maapiirkondade, jõukate ja vaeste linnaosade ja piirkondade vahel, et laiendada ebasoodsas olukorras olevate elanikkonnarühmade juurdepääsu teenusele. Linnaosade puhul, kus elavad vaesemad perekonnad, vähemuste või uussisserändajate või pagulaste perekonnad, on kvaliteetsete teenuste kättesaadavusel ja taskukohasusel teadaolevalt suurim mõju võrdsete võimaluste ja sotsiaalse kaasamise toetamisel.

Nõukogu soovitus täiendab ELi alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistik, mis sätestab rea kvaliteedimeetmeid, millest paljud aitavad kaasa kaasavamate alushariduse ja lapsehoiu poliitikate ja tavade saavutamisele (vt 1. lisa).

Uuringud näitavad, et alushariduses ja lapsehoius osalemine on ebasoodsas olukorras laste jaoks väga oluline.

Euroopa uuring⁴ rõhutab kõrgekvaliteedilisele alusharidusele ja lapsehoiule juurdepääsu ja sellesse kaasatuse olulisust. Juurdepääsu ja kaasamist kirjeldatakse sageli kui üleüldisi õigusi, mis kehtivad kõigi laste jaoks, sealhulgas täiendavate vajadustega lastele või nendele lastele, kelle pere on hiljuti teisest riigist kolinud. Kõnealune uuring ning selle aluseks olevad tõendid, mis kaasamist ning kõrgekvaliteedilise alushariduse ja lapsehoiu väärtuse edendamist toetavad, on alushariduse ja lapsehoiu kutsealal laialdaselt tunnustatud. Kuid kutseala tunnustus ei tähenda, et iga kogu süsteemi hõlmav poliitika toetab suuremat kaasamist.

Körgekvaliteediline alusharidus ja lapsehoid on kaasav siis, kui see on kättesaadav, tasukohane ja juurdepääsetav kõikidele peredele. Kaasatuse suurendamiseks on vaja mitmesuguseid kogu süsteemi hõlmavaid strateegiaid (nt peaks olema kokku lepitud kvaliteetse alushariduse ja lapsehoiu määratluses; selles, millised lapsed on ebasoodsas olukorras perekondadest; alushariduse ja lapsehoiu rahastamise poliitikates ja perede majanduslikus toetamises; vastsündinutest kuni kolmeaastastele lastele ning kolmeaastastele kuni koolieelse/alghariduse vanuses lastele mõeldus korraldustes; kaasamist väärtustavas alushariduse ja lapsehoiu õppekava raamistikus; kaasatuse tähtsust rõhutavates põhikoolituse ja täiendõppe programmides). Kõrgekvaliteedilise alushariduse ja lapsehoiu saab täielikult ära kasutada ainult siis, kui keskendutakse kõikidele lastele. Paljude alusharidussüsteemide probleemiks on otsustamine, kuidas kohaneda eri perede vajadustega selle asemel, et nõuda peredelt kohanemist süsteemi vajadustega. Keskkonnas, kus kogu süsteemi hõlmavad poliitikad rõhutavad kõikide laste kaasamise olulisust, on tähtis, et edusamme jälgitakse ja andmeid kasutatakse poliitika arengu suunamiseks.

⁴ Põhineb järgmistel Euroopa aruannetel:

European Commission, *Monitoring the Quality of Early Childhood Education and Care - Complementing the 2014 ECEC Quality Framework proposal with indicators - Recommendations from ECEC experts*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018

European Commission/EACEA/Eurydice, *Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2016

OECD, *Starting Strong IV - Monitoring Quality in Early Childhood Education and care*, OECD Publishing, Paris, 2015

OECD, *Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care*, Starting Strong, OECD Publishing, Paris, 2017.

Slot, P., Romijn, B. & Wyslowska, O., *Inventory and analysis of professional development and models related to inclusiveness*, ISOTIS, 2017

Peeters, J.; Sharmahd, N.; Budginaite I., 'Professionalisation of Childcare Assistants in Early Childhood Education and Care (ECEC): Pathways towards Qualification', NESET II report, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2016. doi: 10.2766/898530

Early childhood care: working conditions, training and quality of services - A systematic review, Eurofound, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2015

Guerin, B., *Breaking the cycle of disadvantage - Early Childhood interventions and progression to higher education in Europe*, Rand Corporation, 2014

Lisaks kogu süsteemi hõlmavatele strateegiatele saab asutuse tasandil teha mitmeid muutusi, et innustada ja toetada kaasavat lähenemisviisi, nt paindlikum ja pikem lahtiolekuaeg, keskusepõhiste töötajate kaasamisalane täiendõpe, koolieelse lasteasutuse õpetajate (edaspidi „pedagoogid“) arvu suurendamine, koostöö muude lastele mõeldud teenistustega (nt tervishoiuteenistused), koostöö kohalike kogukondade ja vanematega, kes võivad alusharidusasutustele väga kasulikud olla, perede suhtes avatud lapsehoiuasutused, suhtumine vanematesse kui edukusse panustajatesse, laste arengut toetavate pikaajaliste koostöösuhete loomine vanematega, kohalike alusharidusteenuste väärtuse edendamine jne.

CARE (Curriculum and Quality Analysis and Impact review of European ECEC5, Euroopa alushariduse ja lapsehoiu õppekavade ja kvaliteedi analüüs ning mõju läbivaatamine⁵) uuringu ja ISOTIS⁶ (Inclusive Education and Social Support to Tackle Inequality in Society, kaasav haridus ja sotsiaalne toetus ühiskonna ebavõrdsusega toimetulemisel) projekti tulemustest saab järeldada, et:

- alusharidusasutused on peamine kaasamist, võrdsust ja sotsiaalset mobiilsust toetav taristu - isiklik suhe alushariduse ja lapsehoiu spetsialistidega on oluline kaitse raskuste ja (avaliku) diskrimineerimise vastu;
- kultuuridevahelise suhtluse pädevus, kultuuridevahelise suhtluse tavad ja spetsialistide sotsiaalne kaasamine on vanematega partnerlussuhete loomisel ning alushariduse ja lapsehoiu kasutamisel määrava tähtsusega;
- alushariduse ja lapsehoiu suuremat juurdepääsetavust ja kasutuselevõttu soodustavad makrotasandi tegurid on: ühtsed integreeritud süsteemid, varajane õigus osalemiseks, piisavad avalikud investeeringud, suunatud lähenemine, st saavutada võrdseid tulemusi, kõrge kvaliteet (mida näitavad õpetajate palk ja väljaõppe tase);
- detsentraliseeritus, alt üles planeerimine, koostöö avalike ja eraõiguslike teenusepakkujate vahel, sotsiaalselt kaasavad „misjoni“ organisatsioonid suurendavad alushariduse ja lapsehoiu alast teavitust, kvaliteeti ja tõhusust.

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri 2015.-2017. aasta kaasava alushariduse projekti⁷ eesmärk oli teha kindlaks ja analüüsida kõigile kolmeaastastele kuni algkooliealistele lastele mõeldud kõrgekvaliteedilise kaasava alushariduse peamisi tunnusoone ning neid seejärel edendada. Projekti soovitusel hõlmasid järgmisi nõuandeid poliitikakujundajatele:

Neile, kelle eesmärk on tagada, et alushariduse ja lapsehoiu peamine eesmärk oleks laste aktiivne osalus ja õppimine:

- toetada kohalikke alushariduse ja lapsehoiu asutuste püüdu jõuda ennetavalt laste ja peredeni ning kuulata nende häält;
- luua asutustele tingimused mitte ainult laste kohalkäimise tagamiseks, vaid ka nende kaasamiseks, kui nad juba kohale on tulnud.

⁵ <https://cordis.europa.eu/project/id/613318>

⁶ https://ec.europa.eu/knowledge4policy/projects-activities/isotis-inclusive-education-social-support-tackle-inequalities-society_en

⁷ <https://www.european-agency.org/projects/iece>

Neile, kelle eesmärk on tagada, et alushariduse ja lapsehoiu peamine eesmärk ja tegevus oleks laste aktiivne osalus ja õppimine:

- tagada, et terviklik riiklik õppekava seaks oma esmaseks eesmärgiks ja standardiks, et kõigil lastel oleks võimalik kuuluda, olla kaasatud ja õppida nii iseseisvalt kui koos oma eakaaslastega;
- tagada, et laste hindamisel võetaks arvesse ka lapse osaluse taset õppimises ja sotsiaalses tegevuses ning sotsiaalses suhtluses täiskasvanute ja eakaaslastega ning toetust, mis on vajalik, et see toimuks.

Neile, kelle eesmärk on tagada, et asutustel on võimekus kõikide laste vastuvõtmiseks ja kaasamiseks:

- tagada, et õpetajate ja tugitöötajate põhi- ja täienduskoolitus võimaldavad neil arendada kõigi laste igapäevastes tegevustes vastuvõtmiseks ja kaasamiseks vajalikke pädevusi;
- tagada, et pedagoogid oleksid ette valmistatud mõistma laste ja perede kultuurilist tausta kui nende aktiivset osalemist võimaldavat tegurit.

Neile, kelle eesmärk on tagada, et asutustel on võimekus kõikide laste vastuvõtmiseks ja kaasamiseks:

- luua asutuste juhtidele tingimused, et nad saaksid võtta kasutusele kaasava lähenemisviisi, oleksid pädevad looma heatahtlikku ja hoolivat hoiakut ning võimaldaksid kollektiivset vastutust iga lapse kaasamise heaks;
- seada esikohale füüsilise ja sotsiaalse keskkonna kaasavust tõhustavate töövahendite väljatöötamine ja kasutamine.

Neile, kelle eesmärk on tagada, et asutustel on võimekus kõikide laste täiendavate vajaduste rahuldamiseks:

- tagada, et kohalik kogukond pakuks teadmisi ja vahendeid, mis tagavad, et iga laps saaks osaleda, olla eakaaslaste rühma osaks ning võtta aktiivselt osa õppe- ja sotsiaalsetest tegevustest;
- edendada koos spetsialistide, perede ja kohalike kogukondadega koostööd kõigi sektorite ja ainevaldkondade vahel, et tõsta kõigi laste kuuluvuse, kaasatuse ja õppe kvaliteeti.

Neile, kelle eesmärk on tagada, et kvaliteedi tagamine põhineb lastele kvaliteetse teenuse kindlustamisel:

- tagada, et statistiliste andmete kogumisel võetakse arvesse nende laste arvu, kellele ei võimaldata õigust kvaliteetsele alusharidusele ja lapsehoiule ning takistuste liike, mis ei lase neil sellele juurde pääseda;
- tagada, et teenuse hindamisel võetaks arvesse, kui palju on kõigil lastel võimalusi aktiivseks osalemiseks, iseseisvaks, omaalgatuslikuks ja sotsiaalseks mänguks ning muuks tegevuseks;
- tagada kaasamise kvaliteedi näitajate väljatöötamine alushariduse jaoks.

Neile, kelle eesmärk on tagada, et poliitika kujundamine avaldab mõju tegevuse kvaliteedile:

- teha koostööd omavahel ja teenusepakkujatega, tagamaks teenuste kvaliteet ja kaasavus kaasamise kvaliteedi küsimustest ühesuguse arusaamise teel.

Teised uuringud⁸ kaasatuse olulisuse kohta tegid kindlaks, et alusharidussüsteemide kõigi laste jaoks juurdepääsetavamaks ja kaasavamaks muutmiseks võib olla abi järgmistest strateegiatest:

- tagamine, et õigusaktides pööratakse erilist tähelepanu ebasoodsas olukorras lastele;
- suunatud (täiendavate) toetuste võimaldamine riskirühma kuuluvatele lastele;
- konkreetsete kaasamisstrateegiate loomine alla kolmeaastastele ja vanematele kui kolmeaastastele lastele;
- õigusaktid, mis käsitlevad kõiki teadaolevaid takistusi laste osalemisele;
- lahtiolekuajad, mis vastavad kõigi vanemate vajadustele;
- alusharidussüsteeme, mille haldamine kuulub ühe ministeeriumi (või asutuse) vastutusalasse, seostatakse parema kvaliteedi ja kaasamisega;
- töötajate täiendõpe ja haridus keskendub kaasavale haridusele;
- seadusega tagatud õigus alusharidusele ja lapsehoiule;
- keeleabi võimaldamine alushariduses ja lapsehoiuis (emakeele õpetamine);
- koostöö tugevdamine vanemate ja õppeasutuste vahel;
- partnerlussuhete loomine alushariduse ja lapsehoiu keskuste ja institutsioonide, näiteks MTÜde või sotsiaalteenuste vahel tõhustab jõudmist raskes olukorras lasteni;
- erivajadustega laste ja muude laste ühine tegevus kõrvaldab stigma, mida võidakse seostada erivajadustega.

Uuring tõstab esile ka suuremat kaasamist toetavaid majanduslikke strateegiaid:

- kulude vähendamine (või tasuta teenuse pakkumine) ebasoodsas olukorras ja/või tõrjutud peredest pärit lastele;

---

⁸ European Commission, *Monitoring the Quality of Early Childhood Education and Care - Complementing the 2014 ECEC Quality Framework proposal with indicators - Recommendations from ECEC experts*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018

European Commission/EACEA/Eurydice, *Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2016

OECD, *Starting Strong IV - Monitoring Quality in Early Childhood Education and care*, OECD Publishing, Paris, 2015

OECD, *Starting Strong 2017: Key OECD Indicators on Early Childhood Education and Care*, Starting Strong, OECD Publishing, Paris, 2017.

Slot, P., Romijn, B. & Wysłowska, O., *Inventory and analysis of professional development and models related to inclusiveness*, ISOTIS, 2017

Peeters, J.; Sharmahd, N.; Budginaite I., 'Professionalisation of Childcare Assistants in Early Childhood Education and Care (ECEC): Pathways towards Qualification', NESET II report, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2016. doi: 10.2766/898530

Early childhood care: working conditions, training and quality of services - A systematic review, Eurofound, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2015

Guerin, B., *Breaking the cycle of disadvantage - Early Childhood interventions and progression to higher education in Europe*, Rand Corporation, 2014

- igal perel, kellel on õigus avalikult rahastatavale toetatud alusharidusele ja lapsehoiule, on võimalus leida koht oma lapsele/lastele;
- riikliku toetuse suurus on märkimisväärne ja piisav tagamaks, et alusharidus ja lapsehoid on taskukohane kõigile peredele, kes soovivad seda teenust kasutada;
- kohalike ametivõimude kaasamine on muutuste elluviimisel määrava tähtsusega (nii majanduslikust kui poliitika võimendamise seisukohalt).

Euroopa Parlamendi algatust järgides kuulutas Euroopa Komisjoni president Ursula von der Leyen välja kavatsuse luua Lapse Garantii, mis „aitab tagada, et igal vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus oleval lapsel Euroopas on juurdepääs kõige põhilisematele õigustele, nagu tervishoid ja haridus.“ Komisjoni tegevuse hulka sellise tegevuskava teostatavuse analüüsimisel kuulub teostatavuse aruande koostamine⁹. Analüüs hõlmab näiteid selle kohta, kuidas ELi vahendeid on kasutatud kõige haavatavamas olukorras lastega tegelemisel, nt:

- alushariduse ja lapsehoiu jaoks romadest abiõpetajate väljaõpe ja rahastamine Sloveenias avaldas positiivset mõju kooliskäimisele ja vanemate kaasamisele;¹⁰
- Luksemburgis on vahendite eraldamine kaasa aidanud töötajate parema väljaõppe saavutamisele;¹¹
- Poolas on tänu rahastamisele suurenenud ametlike lapsehoiukohtade arv sõimedes/lasteklubides (0–3 aastastele lastele) ja lasteaedades/koolieelse hariduse keskustes (3-aastastele kuni kooliealistele lastele).¹²

Teostatavuse aruandes märgiti, et sellised programmid peaksid olema:

- nõuetekohaselt kavandatud ja kujundatud, kohandatud kohalikele ja individuaalsetele vajadustele ning asuma sihtrühmaks olevate laste ligidal;
- kaasama vanemaid, hõlmama teadlikkuse tõstmise kampaaniaid ja arendama usaldusel põhinevaid suhteid;
- kaasama ebasoodsas olukorras olevate lastega tegelema harjunud töötajaid, eelistavalt samast kogukonnast kui osalevad ebasoodsas olukorras lapsed ja maksma neile korralikku palka;
- tagama tiheda koostöö kõigi kaasatute vahel ja saavutama kohalike poliitikute toetuse;
- vältima asjaga seotud laste ja nende perede stigmatiseerimist;
- rajanema tugeval kogemusel ja korralikult läbiviidud eelneval mõjuhindangul ning hõlmama nõudena hilisemaid mõjuhindanguid, mille võiks muuta ELi rahastuse eeltingimuseks;

⁹ Frazer, H., Guio, A-C. and Marlier, E. (eds) (2020). *Feasibility Study for a Child Guarantee: Final Report, Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG)*, Brüssel: Euroopa Komisjon.

¹⁰ Stropnik, N. (2019). *Feasibility Study for a Child Guarantee: Country Report - Slovenia*

¹¹ Vandenbroeck, M. (2019). *Feasibility Study for a Child Guarantee: Policy Area Report on Early Childhood Education and Care*

¹² Brozaitis et al. 2018. (2018). *Fighting Child Poverty: the Role of EU Funding* (European Parliament's Committee on Employment and Social Affairs) IPOL_STU(2018)626059.

- lugema toetuskõlblikeks mitmeid erinevaid meetmeid, et võimaldada kõige sobivama lähenemisviisi rakendamist.

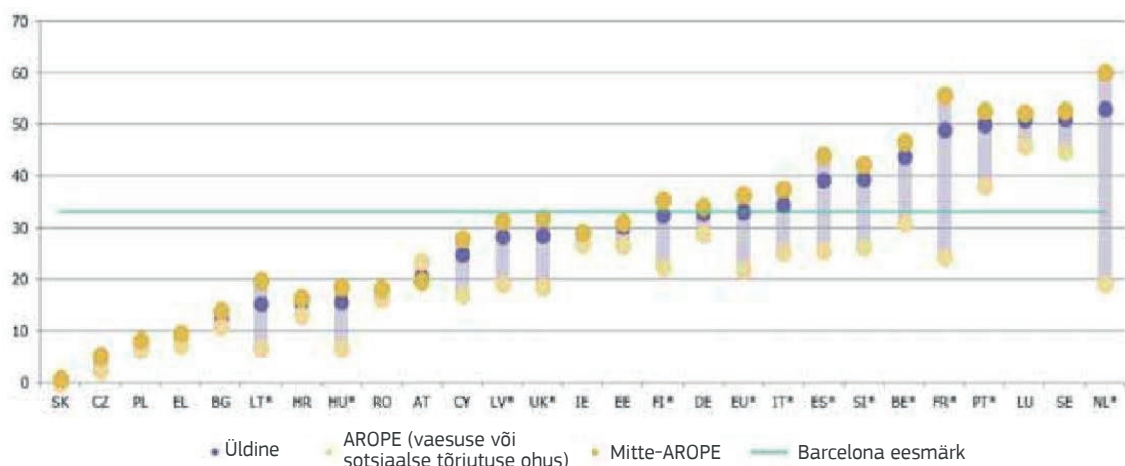

Siiski...

Hoolimata laialdaselt levinud nõusolekust suurema sotsiaalse kaasamise kasulikkuse kohta on veel palju raskusi ja takistusi, millest tuleb üle saada. 2019.¹³ aasta haridus- ja koolitusvaldkonna ülevaates margitakse, et 4-aastaste ja vanemate laste osalemine alushariduses ja lapsehoiuis on laienenud ning on praeguseks peaaegu üleüldine. Ka kolmeaastaste laste alushariduses osalemise määr on kõrge. Kuid kogu elanikkonna osalusmäär 90% langeb vaesusriskis või sotsiaalse tõrjutuse ohus laste rühmas 77,8% peale.

Vaesusriskis või sotsiaalse tõrjutuse ohus laste hariduses ja ametlikus lapsehoiuis osaluse määr on kolmeaastaste või vanemate rühmas 11 protsendipunkti madalam kui nende mitte ebasoodsas olukorras peredest pärinevatel eakaaslastel; laste puhul vanuses sünnist kuni kahe aastani on lõhe isegi suurem¹⁴. Osalemine ametlikus alushariduses ja lapsehoiuis on alla kolmeaastaste laste (joonis 1) ja üle kolmeaastaste laste (joonis 2) puhul märkimisväärselt erinev.

Joonis 1 - Alla kolmeaastaste laste osalemine ametlikus lapsehoiuis või hariduses sotsiaalmajandusliku tausta järgi (2016), % rahvastikust vanuses alla 3 aasta

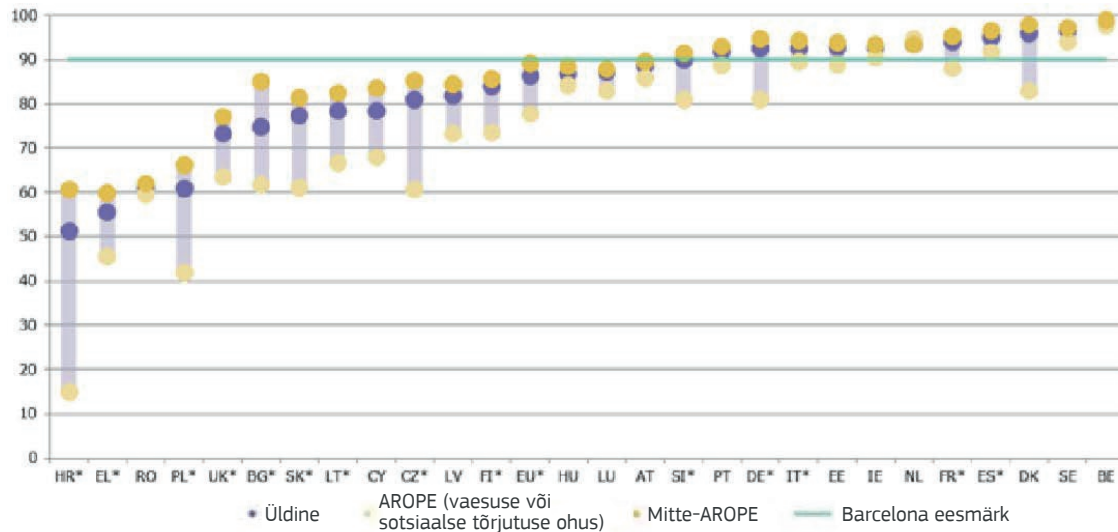

Allikas: Euroopa Komisjon, Teadusuuringute Ühiskeskuse arvutused Eurostati andmete põhjal: 2016 EU-SILC mikroandmed

Joonis 2 - Kolmeaastaste kuni kohustuslikku kooliikka jõudnud laste osalemine ametlikus lapsehoiuis või hariduses sotsiaalmajandusliku tausta järgi (2016), % rahvastikust vanuses 3 aastat kuni kohustuslik kooliiga

¹³ Page 5 of the executive summary - <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/2019-education-and-training-monitor-summary.pdf>

¹⁴ Page 47 - <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/volume-1-2019-education-and-training-monitor.pdf>

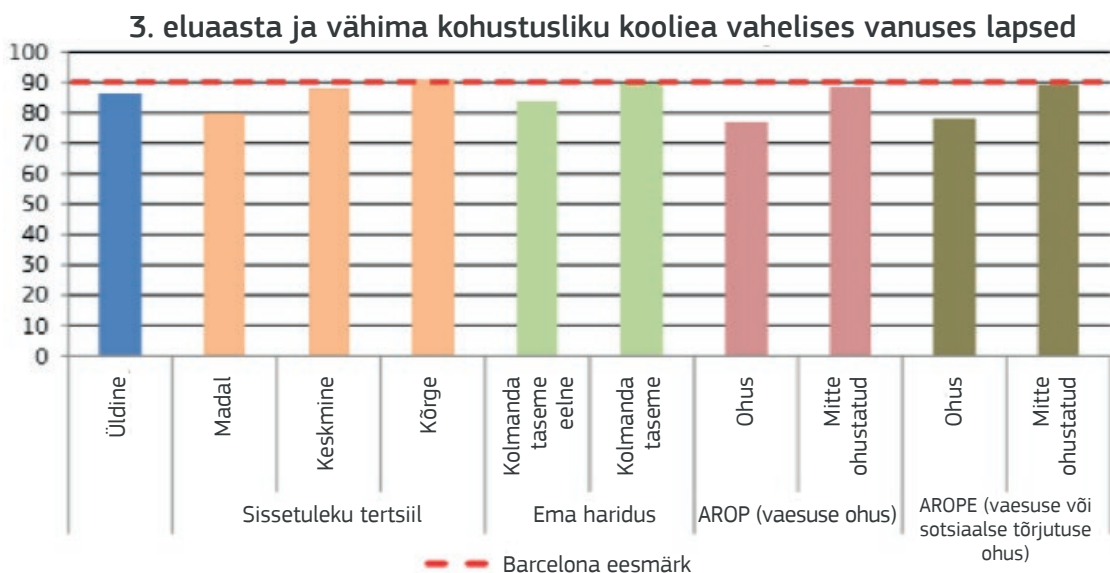
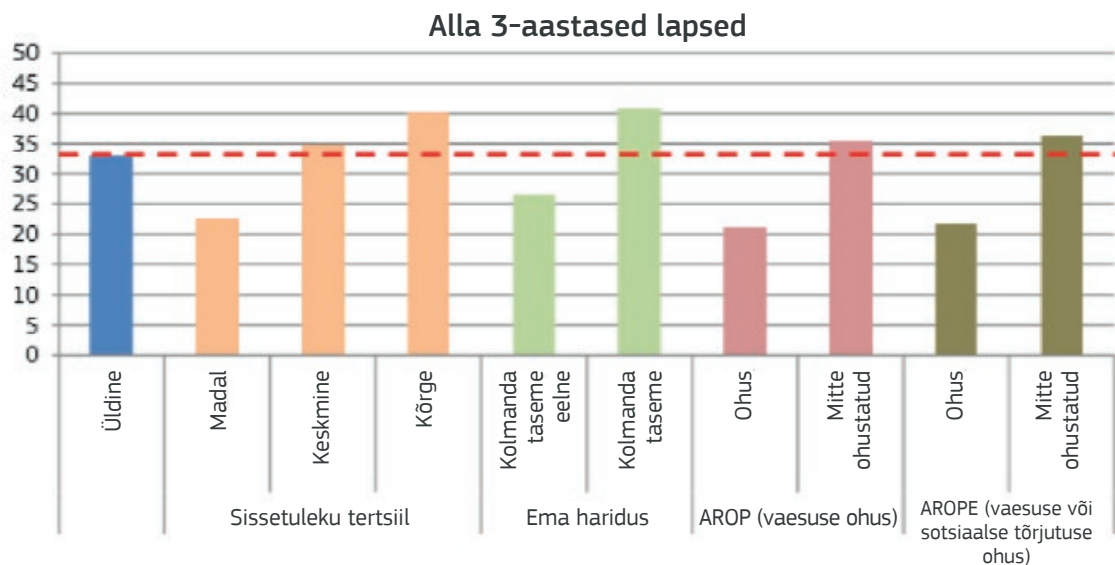

Allikas: Euroopa Komisjon, Teadusuuringute Ühiskeskuse arvutused Eurostati andmete põhjal: 2016 EU-SILC mikroandmed

Teadusuuringute ühiskeskuse 2019 aruanne¹⁵ alushariduses ja lapsehoiuse osalemise kohta sotsiaalmajandusliku tausta järgi kasutas ELi sisetuleku ja elutingimuste uuringu (EU-SILC) andmeid, et hinnata ebasoodsa olukorra eri kategooriaid, mis põhinevad leibkonna sisetulekul, ema haridusel ning sellel, kas laps elab vaesusriskis või vaesus- ja tõrjutuse riskis leibkonnas. Vaatamata sellele, millist kategooriat kasutatakse, näitab aruanne madalama sotsiaalmajandusliku taustaga laste puhul märkimisväärselt madalamat alushariduses ja lapsehoiuse osalemise määra võrreldes kõrgema taustaga. See näitab, et püüde keskenduda konkreetsetele laste allrühmadele on vägagi õigustatud. Eri lasterühmi vaadeldes tehti aruandes kokkuvõtteid, kuidas osalemine muutub vastavalt sisetulekule, ema haridusele, vaesusele või vaesuse või tõrjutuse riskile. Joonisel 3 on välja toodud need erinevused alla kolmeaastaste ja vanemate kui kolmeaastaste laste puhul.

Joonis 3 - Osalemine ametlikus lapsehoiuse või hariduses sotsiaalmajandusliku tausta järgi (2016) - EL (% vastava vanuserühma rahvastikust)

¹⁵ https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC117663/jrc117663_jrc117663_a_note_on_early_childhood_education_and_care_participation_by_socio-economic_background_fi.pdf

Allikas: Teadusuuringute Ühiskeskuse arvutused 2016 EU-SILC mikroandmete alusel. EL hõlmab 27 praegust liikmesriiki, mille kohta andmed on kättesaadavad (MT puudub, sest vanuse muutujad ei ole andmestikus kättesaadavad). Punane joon tähistab Barcelona eesmärki

Väga vähestes Euroopa riikides on tagatud üleüldine tasuta juurdepääs alusharidusele kõige esimestest eluaastastest. Võrgustik Eurydice¹⁶ märgib, et alla kolmeaastaste laste alushariduse ja lapsehoiu eest ei võeta analüüsitud Euroopa riikidest tasu ainult viies. Ainult kaheksas riigis on koht alushariduses ja lapsehoiuses tagatud kõigile väikelastele. Läti on ainud Euroopa riik, mis tagab tasuta alushariduse ja lapsehoiu koha juba pooleteise aastastele lastele.

Covid-19 kriisi kontekstis rõhutas Euroopa Komisjon oma teatistes Euroopa haridusruumi saavutamise kohta 2025. aastaks,¹⁷ et oluline on jälgida alushariduse ja lapsehoiu sektoris

¹⁶ Lk 61. European Commission/EACEA/Eurydice, Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

¹⁷ https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_en

(edaspidi „alusharidussektor“) ilmnevaid riske, mis võivad takistada kvaliteetsete süsteemide arengut. Eelkõige on oluline, et alusharidusteenused jääksid kättesaadavaks vaatamata majanduslikele raskustele ning et säilitataks ja värvataks juurde kvalifitseeritud töötajaid. Samuti on oluline tagada, et investeerimine sektorisse jätkaks kasvamist ja et nende teenuste hariduslikku mõju ei jätaks varju lapsehoiu mõõtme tähtsus, nagu kriisi ajal on ilmnenu. Lõpetuseks, asjakohast tähelepanu tuleks pöörata õppimise järjepidevuse tagamiseks vajalikele protsessidele väga noorte laste puhul, kelle jaoks digiõpe ei ole lihtne või soovitatav lahendus juhul/siis kui alusharidusteenused tuleb pikemaks ajaks sulgeda.

Juhised lugejale

Kellele on see töövahend mõeldud?

Selle töövahendi eesmärk on innustada kõiki, kes tegelevad alushariduse ja lapsehoiu korraldamise, rahastamise ja pakkumisega andma kõigile lastele rohkem võimalusi juurdepääsuks kõrgekvaliteedilisele alusharidusele ja lapsehoiule. Eelkõige on see mõeldud riikide poliitikakujundajatele, kes määravad alusharidussüsteemide jaoks kehtestatud korra ning saavad toetada kohalikke ametivõime ja alushariduse ja lapsehoiu pakkujaid kaasavate alushariduse ja lapsehoiu süsteemide ja asutuste loomisel, kuid sellest võib kasu olla ka sotsiaalpartneritele, ametiühingutele ja alushariduse ja lapsehoiu praktikutele.

Töövahendis käsitletakse edukaid või perspektiivikaid riiklikke strateegiaid, mida saaks teistes riikides jälgendada, aga ka edukaid või perspektiivikaid kohalikke tavasid, mille on välja töötanud kohalikud ametivõimud või konkreetsed alusharidusasutused. Selles kirjeldatakse strateegiaid ja tavasid ning kui vähegi võimalik, jagatakse nõuandeid, mida teised otsustajad ja praktikud saavad kasutada ja võimalusel edasi arendada.

Kes on töövahendi koostajad?

Toetamaks liikmesriike nõukogu soovitusel kvaliteetsete alusharidussüsteemide kohta ja Euroopa kvaliteediraamistiku elluviimisel, tegeles Euroopa Komisjoni töörühm novembrist 2018 detsembrini 2020 alushariduses ja lapsehoius kaasamise ja töötajate professionaalsuse tõstmise valdkonnas tõhusaid (riiklikke) reforme toetavate tavade ja mõtete kindlakstegemisega. Selles olid esindatud:

- oma riikides alushariduse ja lapsehoiu korralduse eest vastutavad ministeeriumid 35 Euroopa riigist¹⁸
- Euroopa organisatsioonid, millel on selles valdkonnas kogemusi¹⁹
- rahvusvahelised ja Euroopa asutused²⁰

Metoodika

Lisaks kaasamisele käsitles töörühm järgmist kolme põhiküsimust:

1. Millised on parimad strateegiad alusharidussüsteemide kõigi laste jaoks juurdepääsetavamaks ja kaasavamaks muutmiseks?
2. Kas on olemas konkreetseid strateegiaid, mis on kõige paremini kohandatud:
  - a. madala sotsiaal-majandusliku taustaga lastele,
  - b. erivajadustega lastele,
  - c. rändetaustaga või rahvusvähemuse taustaga lastele?

¹⁸ Austria, Belgia, Bulgaaria, Horvaatia, Küpros, Tšehhi Vabariik, Taani, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Ungari, Island, Iirimaa, Itaalia, Läti, Liechtenstein, Leedu, Luksemburg, Malta, Madalmaad, Põhja-Makedoonia, Norra, Poola, Portugal, Rumeenia, Sloveenia, Serbia, Slovakkia, Hispaania, Rootsi, Šveits, Türgi, Ühendkuningriik

¹⁹ Alliance for Childhood, International Step by Step Association (ISSA), Eurochild, Eurocities, Euroopa Ametiühingute Hariduskomitee (ETUCE), Euroopa Avaliku Sektori Töötajate Ametiühingute Liit (EPSU), Euroopa puuetega inimestele teenusosutajate liit (EASPD), Haridusvaldkonna Töötajate Euroopa Organisatsioon (EFEE);

²⁰ OECD, Eurofound ja Eurydice

3. Kuidas mõõta alusharidussüsteemide kaasatust?

Kõigepealt tutvus töörühm **uurimistulemustega** ning selle valdkonna uuringutest tulenevate poliitikasoovitustega – millele käesolevas töövahendis viidatakse – saamaks ülevaadet kaasamisega seotud teadmistest, faktidest ja arvudest alushariduses ja lapsehoiuses. Samuti tutvuti ELi poliitiliste kohustustega, mis võeti nõukogu soovitusel kvaliteetsete alushariduse ja lapsehoiu kohta ja selle lisas, Euroopa alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistikus, mis pakub välja rea meetmeid, mille saavutamine näitab alushariduse ja lapsehoiu kvaliteeti.

Teises etapis tutvuti **strateegiate ja tavadega**, mida esitlesid rühma liikmed, et illustreerida ulatuslikke võimalusi kaasamise tugevdamiseks alusharidussektoris. Need võivad hõlmata õigusakte, poliitilisi strateegiaid, tavaid, katseid jne. Samuti tutvus töörühm mõningates linnades või konkreetsetes alusharidusasutustes ajutiste tavadega ning kogus andmeid muudes olukordades väljatöötatud juhtumiuuringute kohta.

Lõpetuseks hõlmab see aruanne **nõuandeid**, mida alushariduse ja lapsehoiu töötajad saavad kasutada, et kaaluda oma professionaalset tegevusega seotud tavaid ja muuta need kaasavamaks. Paljud neist on koostanud alushariduse ja lapsehoiu töötajad ja asutused Erasmus+ rahastuse abil.

ÜLDISED POLIITIKAMEETMED, MILLEGA TOETATAKSE KÕIKI PERESID JA LAPSI

Alushariduse ja lapsehoiu pakkumine kõigile lastele on enamiku süsteemide oluline poliitiline prioriteet. Alushariduses ja lapsehoius osalemise kasulikkust tunnevad lapsed, nende pered ja ühiskond. Paljudes olukordades on vaja leida uusi viise osalemise suurendamiseks. Innustamise, veenmise ja osalemise eeliste näitamise abil saab kõiki lapsi julgustada osalema alushariduses ja lapsehoius. Sellest ei ole kasu mitte ainult lastele ja nende peredele, kelleni selliste uute algatustega jõutakse, sellest on kasu ka teistele lastele alusharidusasutustes, sest nad õpivad tegema koostööd, mängima ja sõbrustama laiema eakaaslaste rühmaga.

Selles peatükis vaadeldakse, kuidas otsustajad saaksid edendada kaasavaid süsteeme ja asutusi mitmesuguste poliitikameetmetega, mis toetavad kõiki lapsi, vaatamata nende individuaalsele või perekondlikule olukorrale. Selles võetakse arvesse rida aspekte:

- üleilmsete strateegiate kavandamise tulemuslikkus riiklikul ja/või kohalikul tasandil;
- vajadus kontrollida ja hinnata kaasatust alushariduses ja lapsehoius;
- vajadus parendada alushariduse ja lapsehoiu kättesaadavust, juurdepääsetavust ja taskukohasust;
- tõhusa juhtimise ja otsustajate vahelise koostöö mõju;
- mitmetasandiliste süsteemide eelised;
- töötajate:laste suhtarvu võimalik kohandamine;
- alusharidus- ja lapsehoiuasutustega (edaspidi ka „alusharidusasutused“) tiheda koostöö ja nende toetamise eelised;
- varase sekkumise toetamise olulisus;
- vajadus anda alushariduse ja lapsehoiu töötajatele piisav koolitus;
- kaasamist toetavate pedagoogiliste suuniste koostamise olulisus.

Selles peatükis käsitletakse ka lahkarvamusi tekitanud arutelusid, nt kohustusliku hariduse ea langetamise mõju.

Üleilmsete strateegiate kavandamine

Määratluse järgi tähistab kaasav kõiki. Kõigile (või antud kontekstis kõigile lastele) alusharidusele ja lapsehoiule juurdepääsu tagamine nõuab strateegiat, mis hõlmab kõiki peresid. Üleüldist kõrget kvaliteeti saab kõige paremini arendada sellise strateegilise lähenemisviisi raames, milles austatakse iga lapse individuaalseid vajadusi selle asemel, et töötada välja ajutisi ja asutusepõhiseid korraldusi.

Riikide poliitikakujundajad võiksid uurida erisuguseid võimalusi:

- töötada välja õigusaktid, mis moodustaksid raamistiku kaasamise debatile alushariduses ja lapsehoiuses, nii et kaasamisalaste lahenduste otsimine ei jääks üksikute asutuste või kogukondade ülesandeks;
- kehtestada alusharidusasutustele kohustus toetada kaasamist, jättes samas neile suure vabaduse kohaldatavate meetmete osas, nt tagamine, et laste ja töötajate jaoks on piisavalt ruumi, tööl ülekoormuse vältimine, haavatavate elanikerühmade kaitsmine, ametialase iseseisvuse ja hindamise toetamine jne.

Poliitikakujundajatel võib tekkida pinge kohalike lahenduste toetamise ning vajaduse vahel pakkuda peredele suuremat järjepidevust ja kindlustunnet pakutavate võimaluste kohta. Õige tasakaalu leidmine asutusepõhiste uuenduste ja eespool nimetatud kindlustamise vahel on püsiv dilemma.

Riikide/projektide näited

Portugal

Portugalis algab kõigi laste haridussüsteemi kaasamine koolieelses keskkonnas. Pärast laiaulatuslikke konsultatsioone töötas Portugal välja ja rakendas uue õppekava sisuliste õppeaspektidega ning uue kaasamisalase poliitika. Õigusaktides on ette nähtud:

- üleminek kahju kindlakstegemise mudelilt kõigi laste kaasamise/lõimimise mudelile;
- eeldus, et igaüks on võimeline õppima ja et 'kõik' tähendab iga last;
- suunised, mis keskenduvad vajadusele alushariduse ja lapsehoiut diferentseerimiseks ja pakumiseks vastavalt individuaalsetele vajadustele;
- koolipõhiste mitme eriala spetsialistidest koosnevate meeskondade loomine tagamaks, et kaasamise eest vastutavad kõik töötajad ja mitte ainult erivajadustega laste õpetajad;
- mitme eriala spetsialistidest koosnevate meeskondade arendamine ja toetamine kogukonnas/kohapeal. Nende meeskondade töö keskendub iga lapse toetamisele;
- varase sekkumise meeskondade loomine, kes tegelevad peredega, kelle lastel on täiendavad vajadused.

Uus seadus tunnistab, et mõne lapse jaoks on üleminek alusharidusest ja lapsehoiust algkooli eriliselt raske. See tähendab, et on vaja aidata esimese klassi õpetajatel ja lasteaiaõpetajatel paremini mõista, mida on saavutatud alusharidusasutustes ning mida lapsed võivad oodata, kui nad edasi kooli lähevad. Portugali edusammud kaasava lähenemisviisi suunas võib kokku võtta järgmiselt:

Riikide/projektide näited

	<p style="text-align: center;">Portugali teekond</p> <p>60ndad Heategevusasutused sotsiaalministeeriumi vastutusalas.</p> <p>70ndad Erikoolid, asutatud lapsevanemate liitude poolt.</p> <p>80ndad Pöördepunkt: Hariduse alusseadus: Haridusministeerium vastutab poliitika koordineerimise ja erihariduse arendamise eest.</p> <p>90ndad • Seadus koolide integratsiooni kohta, 1991 • Kohustusliku hariduse laiendamine kõigile, sealhulgas puuetega lastele.</p> <p>2000ndad • Seadus juurdepääsetavuse kohta (2006) • Seadus mittediskrimineerimise kohta (2006) • Seadus individuaalse eritoetuse kohta (2008) • Seadus erikoolide ümberkohandamise kohta kaasamise teabekeskusteks • Seadus Euroopa kodanikualgatuse kohta (2009) • Riiklik puuetega inimeste strateegia (2006-2009 ja 2011-2013) • Seadus individuaalse üleminekukava kohta 2015 • Töörühm: kaasava hariduse seaduse ettevalmistamiseks, 2016 • Uus kaasava hariduse seadus, juuli 2018</p> <p>2018. aasta kaasava hariduse seadus on jätk protsessile, mis algas 2008, kui endistest erikoolidest said ressursikeskused kaasamise toetamiseks alusharidusasutustes. 2018. aasta seaduse tulemusena käib enamik lapsi ja õpilasi tavakoolis ning kõigest väike osa lapsi astub eriharidusasutustesse (1%). Seadus on kooskõlas puuetega laste ja inimeste õigustega ning põhineb neil. Selle koostamisel on aluseks võetud üldine alushariduse ja lapsehoiu pakkumine ning mitmetasandiline lähenemisviis, et võimaldada lastele juurdepääsu õppekavale. See lähenemisviis põhineb paindliku õppekaval, õpetajate sekkumiste tõhususe süsteemsel seirel, õpetajate ja vanemate või hooldajate vahelisel dialoogil ja õppimist toetavatel meetmetel. Toetusmeetmed on korraldatud, et võimaldada sekkumist eri tasemetel ja reageerida iga lapse hariduslikele vajadustele. Nende eesmärgiks on võimaldada lastel omandada ühine pädevuste baas, milles väärtustatakse nende potentsiaali ja võimeid.</p>
<p>Malta</p>	<p>Maltal peab alusharidussüsteem toime tulema kasvava arvu hiljuti saabunud sisseerändajate, lastele mõeldud teenuste integreerimise ja individuaalsete õppevajadustega laste integreerimisega. Viimastel aastatel on laste vaesus vähenenud tänu töökohtade loomise kavadele, suunatud meetmetele ning lapsevanemate töölevõtmise liigitõmbavamaks ja lihtsamaks muutmise algatustele.</p> <p>Malta eesmärk on luua tugevad sidemed alushariduse ja muude poliitikate vahel, näiteks:</p> <ul style="list-style-type: none"> • riikliku õppekava raamistik (2012) ja õpitulemuste raamistik (2015) rõhutavad õpitulemusi, mis võimaldavad lastel saavutada oma täielikku potentsiaali terviklikul viisil; • sotsiaalselt õiglase pedagoogika kasutamine esimestel eluaastatel ning tagamine, et mängu kaudu õppimise olulisust mõistetakse ja toetatakse; • lasteaiasõpetajate ja muude sidusrühmade jätkuv ametialane areng; • järjepideva metoodika loomine lastele sünnist kuni seitsmenda eluaastani; • konkreetsete meetmed nagu tasuta alusharidus paljude ebasoodsas olukorras olevate perede jaoks.

Riikide/projektide näited

Rumeenia

Rumeenial on mitmesuguseid tegevuskavasid haridusalaste erivajadustega, romade kogukonnast pärit laste, maal asuvatest ja ebasoodsas olukorras olevatest kogukondadest pärit laste ning haavatavatesse elanikerühmadesse kuuluvate laste sotsiaalse kaasamise toetamiseks. Need on näiteks:

- 2015-2018 UNICEFi projekt kogukonnas sotsiaalse kaasamise toetuseks integreeritud teenuste loomise abil Bacau maakonnas;
- 2015-2018 Euroopa Sotsiaalfondi algatus kõrge kvaliteediga ja kaasava alushariduse arendamiseks;
- 2018-2021 rahvusvaheliselt rahastatud algatus alushariduspoliitika ja integreeritud teenuste arendamiseks kogukonna tasandil 22 maakonnas.

Taani

Riikliku poliitika aluseks on kõigi perede võrdne juurdepääs alusharidusele. Poliitika toetab madalama sissetulekuga peresid ning võimaldab paindlikkust, et suurendada koostööd ja usaldust ühiskonnas. Taani riiklik üldine heaolusüsteem tagab lastele põhiõiguse alusharidusele alates kuuendast elukuust. Selle poliitika aluseks on:

- võrdne juurdepääs alusharidusele, mis on igal pool kättesaadav, avatud iga päev, välja arvatud riigipühadel ja nädalavahetusel, avatud kuni 50 tundi nädalas (keskmiselt veedavad lapsed alusharidusasutuses 37 tundi nädalas), paindlik ja võimalustega perede jaoks, kes töötavad mittetavapärasel ajal ja nädalavahetustel;
- iga pere majanduslik olukord: üleriigiliselt kulutatakse alusharidusele ligikaudu 1,4% siseriiklikust kogutoodangust, vanemad tasuvad kõige rohkem 25% tegevuskuludest, on olemas toetused madalama sissetulekuga vanematele ja mitmelapselistele peredele.

Selle poliitika tulemusena:

- 90% ühe kuni kahe aasta vanustest lastest osaleb alushariduses
- 97% kolme kuni viie aasta vanustest lastest osaleb alushariduses.

Soome

2020–2022 programmi „Õigus õppida“²¹ eesmärk on tagada õppimises võrdne start kaasamise ja võrdsuse tõstmisega alushariduses ja kohustuslikus koolihariduses. See hõlmab õiguslikke ja majanduslikke muudatusi ning edendab võrdsust tugevdavaid praktikaid ja metoodikat.

Programmi eesmärk on leida võimalusi suurema arvu laste osalemiseks alushariduses. Koolieelse ja alghariduse tugevdamisega täiustatakse põhioskuste varast õppimist ja võimaldatakse sellisele õppele paremat tuge. Alushariduse konkreetsed eesmärgid on:

- võrdsete võimaluste loomine õpiteede jaoks
- õpiabi võimaldamine
- õppimise jaoks paindlikuma alguse loomine
- alushariduse kvaliteedi tõstmine

²¹ <https://minedu.fi/en/qualityprogramme>

Riikide/projektide näited

Eesti	<p>Eesti elukestva õppe strateegia 2020 ja hariduse arengukava 2035 tõstavad esile valitsuse kavatsuse anda kõikidele inimestele Eestis õppimisvõimalused, mis on kohandatud nende vajadustele ja võimetele kogu nende elu kestel, et luua maksimaalsed võimalused väärikaks eneseteostuseks ühiskonnas. Nendes strateegiates on öeldud, et kohalikud omavalitsused vastutavad alusharidusele juurdepääsu tagamise eest. Eesti tagab alushariduses üldise juurdepääsu, kõrge kvaliteedi ja süsteemse lõimumise, lapsehoiu lõhet ei ole ning igale lapsele on seadusega tagatud toetatud koht alushariduses alates 1,5 eluaastast.</p> <p>Üldised poliitikaeesmärgid hõlmavad erivajadustega laste toetamist, ebasoodsas olukorras olevate laste kaitsmist, ebavõrdsuse ja sotsiaalse mahajäämuse vähendamist ning laste toetamist, kui nende kodune ja riigikeel erinevad ning alushariduse töötajate teadlikkuse tõstmist väärtustele orienteeritud õppe alal. Eesti alusharidusasutuste pannakse rõhk väärtuste õpetamisele, sealhulgas laste heaolu ja turvalisuse toetamisele, kiusamise ennetamisele ning lastes sallivuse, hoolimise, aususe ja julguse arendamisele. Eesti valitsus toetab alusharidusasutustele mõeldud väärtusprogrammide elluviimist (Tartu Ülikooli eetikakeskuse väärtusprogramm, „Save the Children“ Taani haru ja Eesti lastekaitseleidu programm „Kiusamisvaba lasteaed“), milles antakse töökohapõhist täiendõpet lasteaedade meeskondadele ja lapsevanematele.</p> <p>Koolieelse lasteasutuse seadust ajakohastati 2018. Muudatused hõlmasid erivajadustega laste toetamise meetmeid, nagu nende võtmine sobitusrühmadesse ning tagamine, et alusharidusasutuses töötavate ja kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate arv on piisav. Õpetajad vastutavad lapse arengu jälgimise eest alusharidusasutuses ning vajaduse korral õppe ja õpetamise kohandamise eest lapse erivajadustega. Lapse arengu hindamine ja toetamine põhineb alusharidusasutuste riiklikus õppekavas sätestatud põhimõtetel. Alusharidusasutustes käivatele lastele on tagatud juurdepääs logopeedidele ja eripedagoogidele, kes saavad riigilt toetust. Eesti hariduse informatsioonisüsteemi (EHIS) 2019/2020 andmetel on sellised toetussüsteemid muudetud kättesaadavaks ligikaudu 19% alushariduses osalevatele lastele. Kohalikud omavalitsused ja alusharidusasutused kasutavad ka piirkondlike nõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid (logopeedid, eripedagoogid, psühholoogid ja sotsiaal-pedagoogiline nõustamine).</p>
Madalmaad	<p>Noorteseaduse kohaselt toetavad kohalikud omavalitsused lapsi, noorukeid (kuni 18. eluaastani, mida mõningatel juhtudel võidakse pikendada kuni 23. eluaastani) ja nende vanemaid arengu, vanemaks olemise ja psühholoogiliste probleemide ja häiretega toimetulemisel. Kohalikud omavalitsused vastutavad ka lastekaitse meetmete rakendamise ja noorte rehabilitatsiooni eest. Nende kohustuste eest vastutuse muutmisega kohaliku omavalitsuse kohustuseks on nüüd lihtsam kui varem pakkuda noortele integreeritud hooldust. Samuti innustab see kohalikke omavalitsusi välja töötama preventiivset noorte- ja perepoliitikat.</p> <p>Hollandi valitsus soodustab lapsehoiu kasutamist kuni kolmeaastaste laste jaoks, makstes töötavatele vanematele sissetulekuga seotud toetusi. Toetuse tase on vahemikus 33,3% kuni 96% kogukuludest²². Mitmesuguste meetmetega toetatakse ka ebasoodsas olukorras olevatest peredest pärit laste osalemist alushariduses:</p>

²² <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kinderopvangtoeslag/bedragen-kinderopvangtoeslag-2020>

Riikide/projektide näited

	<ul style="list-style-type: none"> Vanemad, kes ei taotle sissetulekuga seotud riiklikku toetust, aga kes ei ole võimelised oma lapsi toetama meditsiinilistel või sotsiaalsetel põhjustel, võivad pöörduda kohaliku omavalitsuse poole kompensatsiooni saamiseks. Kohalik omavalitsus otsustab, millised vanemad saavad kompensatsiooni taotleda ja kuidas neid kõige paremini teenindada. Mittetöötavate vanemate lastel on lubatud lapsehoiu asutusi kasutada. Vanemad võivad taotleda kohaliku omavalitsuse toetust. Lisaks lapsehoiule pakutakse ebasoodsas olukorras lastele vanuses kaks ja pool kuni neli aastat koolieelset haridust. Kohalikud omavalitsused saavad raha tasuta koolieelse hariduse pakkumiseks. Enamikel juhtudel küsivad kohalikud omavalitsused väikest omaosalust. Kohalikud omavalitsused otsustavad, millised lapsed vastavad määratlusele „ebasoodsas olukorras“. <p>Alates neljandast eluaastast on lastel õigus minna kooli, mis on tasuta. Alates viiendast eluaastast on koolis käimine kohustuslik.</p>
Sloveenia	<p>Sloveenia loob kaasamiseks tingimusi mitme lähenemisviisi abil.</p> <p>Koolieelne haridus (ISCED 01 ja ISCED 02) ei ole Sloveenias kohustuslik. Kuid riigiasutused pakuvad õiguslikku alust ja vahendeid, et soodustada kõigi eelkooliealiste laste lasteaia käimist, kuna lapsevanemate seaduslik õigus on teha otsus oma lapse koolieelse hariduse programmi registreerimise kohta riiklikus või eraõiguslikus lasteaias. Riiklikesse lasteaedadesse registreeritakse ja võetakse lapsi vastu avalduse alusel ja vabade kohtade olemasolul aastaringelt. Omavalitsus/kohalik kogukond vastutab koolieelses eas laste registreerimise tagamise eest oma piirkonnas. Vanemad, kelle last ei võetud vastu riiklikku lasteaeda ja kes pandi ootenimekirja, võivad registreerida oma lapse koduhoidu või eralasteaeda. Sellisel juhul kaasrahastab kohalik omavalitsus kulusid.</p> <p>Määrus avaliku koolieelsete lasteasutuste võrgustiku moodustamise tingimuste kohta sätestab, et avaliku lasteaedade võrgu loomisel peab asutaja võtma arvesse järgmist:</p> <ul style="list-style-type: none"> avalik võrgustik tuleb organiseerida viisil, mis annab vanematele ja lastele võimaluse juurdepääsuks alushariduse programmidele ja valida programm, mis vastab nende huvidele ja vajadustele, sealhulgas õigus valida täispäeva või poolepäevane programm, või ääremaadel või vähese elanikkonnaga aladel õigus valida lühem programm, avalik koolieelsete rühmade võrgustik erivajadustega lastele mõeldud asutustes annab alusharidust seda vajavatele lastele, avalik haiglates asuvate lasteaedade võrgustik annab alusharidust lastele, kes on ravil haiglas, vanematel on õigus valida programme lasteaedades, mis osutavad avalikku teenust vaatamata sellele, millises omavalitsuses on nende alaline elukoht.

Riikide/projektide näited

	<p>Poliitika aluseks on kõigi perede võrdne juurdepääs alusharidusele, lähtudes järgmistest põhimõtetest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • alusharidus on igal pool kättesaadav, avatud igal tööpäeval, välja arvatud riigipühadel, kuni 55 tundi nädalas (keskmiselt veedavad lapsed alusharidusasutuses 45 tundi nädalas); • alusharidus on paindlik ja kohaldatud töötavate perede jaoks (Sloveenias on töötavate naiste arv üks suurimaid ELis); • võrdne juurdepääs põhineb iga pere majanduslikul olukorral (on 9 perekonna sissetuleku klassi); • üleriigiliselt kulutatakse koolieelsele haridusele 0,81% siseriiklikust kogutoodangust; • vanemad tasuvad kuni 77% tegevuskuludest (seega saab iga vanem vähemalt 23% või rohkem toetust); • on toetused madalama sissetulekuga ja mitme laapsega vanematele; • kui vanemad kuuluvad pere rahalise sissetuleku esimesse klassi, võimaldatakse neile täielikult tasuta päevaseid programme; • on olemas täielikult tasuta lühemad programmid kestvusega 240 tundi kõigile 5-aastastele lastele, kes ei ole varem lasteaeda registreeritud. <p>Käesoleva aruande kirjutamise ajal arutab Sloveenia parlament lasteaiaseaduse muudatust, et uuesti kasutusele võtta tasuta pääs lasteaeda juba lasteaias käivate laste õdedele-vendadele. See meede kehtis kuni 2012, kui majanduskriisi tõttu kehtestati seadus, et vanemad pidid maksma teise lapse eest 30% sotsiaalteenuste otsusega määratud tasust ja ülejäänud osa (70%) kaeti riigieelarvest. Kolmas sama pere laps, kes käib samas lasteaias kui vanim laps, saab sinna tasuta. Uuendusena laiendab seadus tasuta lasteaia õigust peredele, kus on kolm või rohkem last, nii et kolmandal ja igal järgmisel lapsel on õigus käia lasteaias tasuta vaatamata sellele, kas pere mõni teine laps käib lasteaias või mitte.</p>
<p>Norra</p>	<p>2019 esitles Norra valitsus valget raamatut „Varane sekkumine ja kaasav haridus“²³. Selle valge raamatu kaks peamist eesmärki on, et kõik lapsed ja noored peavad saama piisavalt tuge, kui nad seda vajavad (varane sekkumine) ning et kõigi laste ja noorte jaoks peab olema hästikohandatud ja kaasav pedagoogiline programm.</p> <p>Lühidalt on valge raamatu eesmärgiks:</p> <ul style="list-style-type: none"> • olla laiaulatuslik, kuna jõupingutustele hariduslike erivajadustega laste ja noorte heaks pööratakse erilist tähelepanu; • pakkuda välja selge ja terviklik kirjeldus, mida varane sekkumine ja kaasav haridus lasteaias ja koolis tähendavad; • tooma ekspertteadmised lastele ja õpilastele ligemale, et tagada kaasavas keskkonnas kõrgekvaliteediline abi neile, kes seda vajavad, siis kui nad seda vajavad.

²³ <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-6-20192020/id2677025/>

Kuidas kontrollida ja hinnata kaasatust alushariduses ja lapsehoius?

Kuidas mõista kontrolli ja hindamist alushariduses ja lapsehoius

Kontroll ja hindamine tähistavad andmete kogumise ning süsteemide, programmide, materjalide, protseduuride ja protsesside kohta hinnangu andmise protsessi. Kontroll ja hindamine saavad olla aluseks vastutusele alushariduse teenusesse investeerimisel ning aidata tõhustada poliitika kujundamist ja normide kehtestamist. Samuti võib see olla oluliseks abivahendiks vanemate teavitamisel pakutavate teenuste kvaliteeditaseme kohta.

Sageli hõlmab kontroll teenuste hindamist võrreldes kvaliteedistruktuuridele, protsessidele või tulemustele sätestatud standarditega. Selline hindamine võib olla kvantitatiivne ja/või kvalitatiivne ning võib sõltuvalt oma eesmärgist hõlmata intervjuusid, vaatlusi, standardiseeritud testimist ja hinnanguid teenuse kvaliteedile. OECD aruandes *Starting Strong III*²⁴ määratleti hindamiste seitse ühist eesmärki:

- lapse areng;
- töötajate pädevus;
- teenuse kvaliteet;
- eeskirjade järgimine;
- õppekava rakendamine;
- vanemate rahulolu;
- tööjõu kättesaadavus ja töötingimused.

2019 Eurydice aruanne lapsehoiu põhiandmete kohta²⁵ hõlmab üksikasjalikku ülevaadet hindamise ja järelvalve süsteemidest kogu Euroopas. Mõned olulisemad järeldused on:

- struktuursete normide ja standardite järgimine koos õppeprotsesside ja asutuse igapäevase suhtluse hindamisega on kvaliteedi tagamise olulised osad;
- kõikidel Euroopa riikidel on mehhanismid alusharidusasutuste välise hindamise tagamiseks;
- ainult vähesed riigid hindavad nii struktuurset kui protsessi kvaliteeti;
- ainult kolmandik Euroopa haridussüsteemidest on kehtestanud hindamissüsteemid, milles kontrollitakse, et noorematele lastele mõeldud asutused mitte ainult ei vasta standarditele, vaid ka toetavad õppeprotsessi;

²⁴ OECD (2012) - *Starting Strong III - A Quality Toolbox for Early Childhood Education and Care*

²⁵ European Commission/EACEA/Eurydice, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

- kolmekümnel haridussüsteemil on suunised vanemate kaasamiseks alusharidusasutuste hindamisse. Selle vastandina on ainult viieteistkümnel haridussüsteemil suunised, milles viidatakse lapse osalusele protsessis.

Kuid nõukogu 2019. aasta soovitus kõrgekvaliteediliste alusharidussüsteemide kohta tuletab meelde, et liikmesriigid peaksid edendama alushariduse ja lapsehoidude läbipaistvat ja ühtset järelevalvet ja hindamist asjakohastel tasanditel, eesmärgiga töötada välja poliitikameetmed ja neid rakendada. Tõhus lähenemisviis võiks hõlmata järgmist:

- kasutada nii süsteemi kui ka teenuste tasandil kvaliteedijuhtimises enesehindamise vahendeid, küsimustikke ja vaatlussuuniseid;
- kasutada sobivaid ja eakohaseid meetodeid, et edendada laste osalemist, kuulata ära nende seisukohad, mured ja ideed ning võtta laste seisukohti hindamisprotsessis arvesse;
- kasutada olemasolevaid vahendeid, et muuta alusharidus ja lapsehoid kaasavamaks.

Ka alushariduse ja lapsehoiu Euroopa kvaliteediraamistik hõlmab kahte järelevalvet ja hindamise alast kvaliteedimeedet. Need on üleskutsed liikmesriikidele kehtestada:

- seire ja hindamine, mis annab kohalikul, piirkondlikul ja/või riigi tasandil teavet alushariduse ja lapsehoiu poliitika ja tegevuse pidevaks täiustamiseks;
- seire ja hindamine lapse parimates huvides.

Nende kahe Euroopa alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistiku meetme rakendamisele lisaks saab järelevalvet ja hindamist tugevdada edukuse kvantitatiivsete näitajate kasutamise, eesmärkide seadmise ja alushariduse kvaliteedi välisest vaatepunktist hindamise abil. 2018. aastal avaldas Euroopa Komisjon aruande *Monitoring the quality of early childhood education and care*, mis täiendab 2014. aasta alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistiku ettepanekut konkreetsete näitajatega²⁶. Aruanne määratleb 22 näitajat, mida saab kasutada, et hinnata iga liikmesriigi alushariduse süsteemi tõhusust ning võimekust toetada ja edendada alushariduse pakkumise ja praktika kvaliteeti. Käesolev aruanne keskendub neile näitajatele. On soovitatav ja kavatsetakse:

- soovitada enesevaatlust ja enesehinnangut määrava tähtsusega protsessidena kõrgekvaliteedilis(t)e alusharidussüsteemi(de) väljatöötamisel;
- juhendada neid, kes vastutavad kõrge kvaliteediga alushariduse võimaluste loomise ja tagamise edusammude mõõdikute valiku ja kasutamise eest;
- toetada järelevalvet ja seiret, et tõhustada alusharidussüsteemi(de) toimivust.

---

²⁶ Euroopa Komisjon, *Monitoring the Quality of Early Childhood Education and Care - Complementing the 2014 ECEC Quality Framework proposal with indicators - Recommendations from ECEC experts*, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg, 2018

Kaasamise järelevalve ja hindamine

Kogu Euroopas on mitmeid poliitikaid, projekte ja praktikaid, mille eesmärk on suurendada kaasatust alushariduses. Oluline on kontrollida nende tõhusust ja eesmärkidele vastavust.

Sellisteks järelevalveprotsessideks on vaja kokkulepet selle kohta, mida mõõdetakse, kuidas mõõtmiseks vajalikke andmeid kogutakse, kes kogub ja tõlgendab andmeid ning kuidas andmeid kasutatakse poliitika/projekti tõhususe suurendamiseks. Järelevalvega võib kaasneda poliitika/projekti hindamine (või järelevalve võib olla hindamise osa). Hindamine võib olla ka korduv eraldi tegevus.

Järelevalvetegevuse keskmeks on kokkulepe, kas edukuse mõõtmise alusena tuleks kasutada eesmärgi, näitajaid või võrdlusaluselisi. Kui kasutatakse sellist tüüpi kvantitatiivset lähenemisviisi, on oluline, et edukuse mõõtmise alustel lepitakse kokku enne poliitika/projekti algust. Edukust võib hinnata alushariduse süsteemi sisendite, struktuuri või tulemuste põhjal, st edukus võib seisneda:

- väljaõpetatud pedagoogide arvu suurendamises (sisendi mõõtmine);
- laste arengu teemal alushariduse töötajatega arutamise vanematele lihtsamaks muutmises (protsessi mõõtmine);
- või selliste laste arvu suurendamises, kes tunnevad ennast kindlalt oma kodust keelt ja alusharidusasutuse keelt/keeli kasutades (tulemuse mõõtmine).

Edukuse mõõtmise aluste valik muutub sõltuvalt poliitikast/projektist. Muudeks võimalikeks näitajateks on:

- riiklikult rahastatavale toetatud alusharidusele juurdepääsu omavate laste osakaal;
- kui suur osa riigi keskmist sissetulekut teenivate vanemate käsutuses olevas t sissetulekust kulub alushariduse teenuste eest maksmiseks ühe lapse kohta, kes viibib alusharidusasutuses vähemalt 30 tundi nädalas;
- kas on olemas süsteemi tasandi poliitika ebasoodsas olukorras perede suunamiseks alushariduse teenuseid kasutama;
- korrapäraselt alushariduses osalevate laste osakaal;
- laste osakaal, kellele on tagatud koht alusharidusasutuses;
- nõuetekohastele haridusalastele juhistele juurdepääsuga alusharidusasutuste osakaal;
- keelealase toetuse meetmetele ja vanemate toetusmeetmetele juurdepääsuga alusharidusasutuste osakaal;
- ametialase väljaõppega alusharidustöötajate arv.

Paljude poliitikate/projektide jaoks on need liiga üldised ja neid tuleb täiendada konkreetsemate meetmetega, nt suurendada igal aastal viie protsendi võrra alusharidusasutuse arvu, mis on avaldanud oma eesmärgid või suurendada igal aastal viie protsendi võrra alusasutuste arvu, mille töö hinnatakse sõltumatu hindamisel vähemalt heaks.

Riikide/projektide näited

Soome

Alushariduse sektori hindamine on Soomes 2015. aastast seadusega nõutav tegevus. Mitmed organisatsioonid teevad koostööd, et anda teavet, mis annab ülevaate teenuse hindamisest ja arengust. Soome hariduse hindamiskeskus (FINEEC)²⁷ kujundab parajasti riiklikku alushariduse hindamissüsteemi. Kõigepealt töötati välja kvaliteedinäitaja, st „soovitava kvaliteedi kirjeldus“, mis on süsteemi aluseks²⁸. Mõned näitajad sätestavad suunised, kuidas kaasamise nõuet täita:

Riiklikul tasandil

- Riiklik juhtimissüsteem tagab iga lapse õiguse alusharidusele. Kaasamise põhimõtet rakendavad kõrgekvaliteedilised teenused on kättesaadavad ja juurdepääsetavad kõikidele lastele;
- Riiklik juhtimissüsteem sätestab individuaalse arengu ja õppe toetamise tegevuskavad ning tagab nende elluviimise, kindlustades, et iga laps saab sellist toetust, nagu ta vajab.

Kohalikul tasandil

- Alushariduse korraldajad peavad tagama kaasavuse põhimõtet rakendavate kõrgekvaliteediliste alusharidusteenuste kättesaadavuse ja juurdepääsetavuse kõikidele lastele;
- Kohalike alusharidusteenuste ülesandeks on tagada arengu ja õppe toetamine, kindlustades, et iga laps saab sellist toetust, nagu ta vajab. Lapsele vajalikku tuge pakub lapse tavapärane õppekeskkond.

Pedagoogilise tegevuse tasandil

- Alushariduskeskuse juht kontrollib iga päev, et kohal oleks piisav arv töötajaid (vastavalt seaduse nõuetele ja arvestades laste arvu). Seda tehakse tagamaks, et oleks kindlustatud laste turvalisus ja vastastikku toimivate suhete püsivus ning et alushariduse eesmärgid oleksid täidetud;
- Alushariduse pedagoogid tagavad, et kõik lapsed saaksid osaleda kõikides tegevustes vaatamata nende taustale ja individuaalsetele joontele.

Tšehhi Vabariik

Hariduslike erivajadustega lastele mõeldud tugimeetmeid rahastatakse riigieelarvest individuaalselt iga lapse jaoks. Lasteaiad annavad igal aastal haridusministeeriumile aru, milliseid tugimeetmeid, kui paljudele lastele ja millises hulgas nad pakkusid. Lisaks sellele on ministeeriumil andmed laste hariduslike erivajaduste kohta ja lasteaias käivate laste individuaalsete diagnooside arvu kohta. Nende andmete põhjal on võimalik kontrollida koolieelse hariduse kaasavust.

Andmed lasteaiaste tugimeetmete majanduslike nõudmiste kohta on muutumas kättesaadavamaks.

²⁷ <https://karvi.fi/en/early-childhood-education/>

²⁸ https://karvi.fi/app/uploads/2020/03/Quality-indicators-for-ECEC_summary-2019.pdf

Riikide/projektide näited

	Haridusministeerium koostab igal aastal analüüsi kaasava hariduse kohta koolides, sealhulgas lasteaedades.
Hispaania	Hariduse ja kutseõppe ministeerium avaldab iga-aastast statistikat ²⁹ hariduse tasemete kaupa (sealhulgas <i>Education Infantil</i> 0-6), mis sisaldab andmeid konkreetset haridusalast tuge vajavate õpilaste kohta (arv, hariduse tase, keskuse liik, vajaduse liik, geograafiline levik jne).
Leedu	Riiklik õpilaste register kogub teavet kõigi õppeasutustes, sealhulgas varase lapse põlve hariduse asutustes käivate laste kohta. See sisaldab teavet erivajadustega laste (ja vajadusete taseme) kohta, kohaliku omavalitsuse laste heaolu komisjoni kaudu tavaliselt sotsiaal-majanduslikel põhjustel kohustuslikku alusharidust saavate laste kohta ja rändetaustaga laste kohta (välismaalastest või välismaalt tagasipöördunud leedulaste lapsed). Teave ebasoodsa majandusliku taustaga laste kohta on kättesaadav muudest allikatest (sotsiaalkindlustus- ja tööministeerium).
Belgia (NL)	<p>Järelevalve on sätestatud seaduses seoses lapsehoiuasutustele makstavate toetustega. Regulatsioonid määravad toetuse saamise tingimused ja üks tingimustest kõikidele toetust saavatele asutustele on kohustuslik iga-aastane aruandlus asjaomaste laste kohta.</p> <p><i>Täiendavate vajadustega lapsed:</i> asutus võib taotleda lisatoetust, kui võtab vastu lapse, kes on „diagnoositud või tunnistatud“ (arsti tõendiga) kui täiendavate vajadustega laps. Taotluste arvu järgi saab valitsus teada, kui palju täiendavate vajadustega lapsi osaleb (või on osalenud) alushariduses (eelkõige alla kolmeaastastele lastele mõeldud lapsehoiuasutustes konkreetsel aastal).</p> <p><i>Ebasoodsas olukorras või haavatavatest peredest pärit lapsed:</i> imikute ja väikelaste ametliku hooldusteenuse toetuste süsteemil on kolm taset ja see algab 0-tasemest. Igal tasemel on täiendavad ülesanded/tingimused. Mida kõrgem tase, seda rohkem toetusi võib saada, aga täita tuleb ka rohkem tingimusi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Asutustes, mis ei saa toetust (0 tase) või saavad ainult põhitoetust (1. tase), maksavad vanemad tasu, mis ei ole seotud nende sissetulekuga. • Asutustes, mis lisaks põhitoetusele saavad sissetulekuga seotud tasu toetust (2. tase) või pluss-toetust (3. tase), maksavad vanemad sissetulekuga seotud tasu ja asutused on kohustatud täitma mitmeid prioriteetsuse määramise eeskirju. • Asutused, mis saavad sissetulekuga seotud tasu toetust (2. tase) peavad tagama absoluutse eesõiguse lastele, kes pärinevad peredest, kus lapsehoid on absoluutselt vajalik töise olukorra kontekstis (töökoha säilitamine, töö otsimine või selleks vajalikus täiendõppes osalemine) ning samuti üksikvanemaga ja madala sissetulekuga peredest lastele ja kasuperes lastele.

²⁹ <http://www.educacionyfp.gob.es/servicios-al-ciudadano/estadisticas/no-universitaria/alumnado/necesidades-apoyo/2017-18.html>

Riikide/projektide näited

	<ul style="list-style-type: none"> Asutused, mis saavad pluss-toetust (3. tase) peavad kehtestama ennetava vastuvõtupoliitika, et võimaldada lapsehoiu kohta haavatavas olukorras peredele, kooskõlastama oma tegevust haavatavas olukorras peredega ning levitada kogemusi, kuidas tegeleda haavatavad olukorras peredega lugupidaval viisil. Lisaks sellele peavad 3. taseme lapsehoiuasutused püüdma värvata töötajaid haavatavate elanikerühmade seast. <p>Asutused, mis saavad sissetulekuga seotud toetust või pluss-toetust (see moodustab +/- 75% olemasolevate kohtade koguarvust Flandrias) peavad igal aastal esitama aruande, kui paljud asutuses regulaarselt käivatest lastest on peredest, mille kohta rakendatakse eesõiguste alaseid reegleid.</p>
Itaalia	<p>Itaalia uus kaasamise seadus (õigusakt nr 66/2017) sätestab, et järelevalve kaasamise üle koolides on koolide hindamise protsessi oluline osa. Selleks kasutatakse enesehinnangu aruannet RAV, INVALSI (Itaalia hindamisasutus riikliku haridussüsteemi hindamiseks) loodud töövahendit, et toetada koolide eneseanalüüsi protsesside ja tulemuste kohta.</p> <p>INVALSI määratles mõningad näitajad kaasamise kvaliteedi hindamiseks koolides seoses abivajavate laste kõikvõimalike eri olukordadega (puuetega lapsed, rändetaustaga lapsed, ebasoodsas olukorras lapsed ja nii edasi)³⁰.</p> <p>Näitajad määratletakse seaduses sätestatud kriteeriumite põhjal:</p> <ol style="list-style-type: none"> iga kooli kaasamise tase kooli kaasatuse plaanis kehtestatud tingimuste kohaselt; kooli pakutavate personaliseeritud ja individualiseeritud kursuste arv vastavalt õpilaste konkreetsetele vajadustele; perede, kohaliku kogukonna, ekspertide jne hõlmatuse tase kaasamisprotsessi elluviimisse; koolitöötajate erialaste oskuste ja pädevuste rakendamine ja tõstmine, sealhulgas konkreetne täiendusõpe; jagatud vahendite ja kriteeriumite kasutamine õpilaste õppetulemuste hindamiseks, ka erinevate kommunikatsioonimeetodite tunnustamise teel; kooli vahendite, seadmete, rajatiste ja ruumide juurdepääsetavuse ja kasutatavuse tase. <p>RAV-il on eriosa, mis käsitleb kooli kasutuselevõetud strateegiaid kaasamisprotsesside ja mitmekesisuse austamise edendamiseks ning protsesside kohandamist õpilaste vajadustega. See valdkond on jagatud kaheks alamvaldkonnaks:</p> <ul style="list-style-type: none"> kaasamine: mitmekesisuse väärtuse tunnustamine erisuguste vajadustega laste (puuetega, rändetaustaga, ebasoodsas olukorras jne lapsed) kaasamist toetava tegevuse kaudu; tõhustamine: õppeprotsesside iga õpilase õppevajadustega kohandamise võimalused.

³⁰ Indicators for RAV Infanzia:

https://www.invalsi.it/infanzia/img/Mappa_indicatori_RAV_infanzia_2019.pdf

Vahendid

Enesehindamise töövahend alushariduses kaasatavusele hinnangu andmiseks

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur töötas kaasava alushariduse projekti osana välja eneseanalüüsi töövahendi³¹. Projekti eesmärk oli teha kindlaks kõigile lastele pakutava kvaliteetse kaasava alushariduse peamised omadused, neid analüüsida ja selle põhjal edendada. Leiti, et selleks on vaja töövahendit, mida saaksid kasutada kõik pedagoogid ja muud töötajad, et analüüsida asutuse kaasavust, keskendudes sotsiaalsele, õppe- ja psühholoogilisele keskkonnale. Eneseanalüüsi töövahend võimaldab pedagoogidel hinnata oma teenuse kvaliteeti vastavalt sellele, kui kaasavat füüsilist, sotsiaalset ja muud õppekeskkonda see pakub lastel ja peredele.

See on kättesaadav kõigis ELi keeltes ning islandi, norra, serbia, soome ja vene keeles.

SEQUENCES töövahend kvaliteedi hindamiseks

Projekt SEQUENCES vastab vajadusele tõsta eraõiguslike ja avalike lapsehoidude kvaliteeti selle nõuetekohase hindamise abil haridusasutuste ja vastavate sidusrühmade otsese kaasamise teel. Projektis uuriti kvaliteeti vastavalt alushariduse ja lapsehoiu Euroopa kvaliteediraamistiku põhivaldkondadele; selles pakutakse töövahendit alushariduse eneseanalüüsiks ja väliseks analüüsiks koos rakendamise juhistega ja täiendõppe paketiga³².

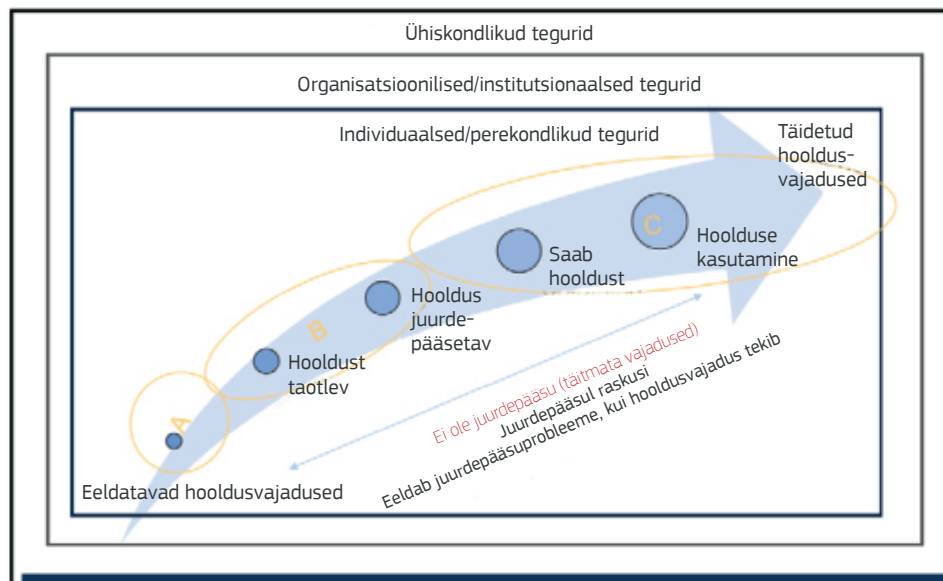
³¹ <https://www.european-agency.org/resources/publications/inclusive-early-childhood-education-environment-self-reflection-tool>

³² <https://sequences-project.eu/downloads/>

Alusharidus- ja lapsehoiuasutuste kättesaadavuse, ligipääsetavuse ja taskukohasuse tõhustamine

Hea juurdepääsu tagamine hooldusteenustele – ja alusharidus ei ole erand – on keeruline protsess ning selles tuleb arvestada mitme järjestikuse meetmega (perede vajaduste kindlakstegemisest nende vajaduste täitmiseni). Seda teekonda mõjutavad mitmed tegurid (vt joonis 4).

Joonis 4 - Hooldusvajaduse täitmist mõjutavad tegurid

Allikas: Eurofound³³

Nagu eespool kirjeldatud, on juurdepääs kvaliteetsele alusharidusele eriti oluline lastele, kes individuaalsete või perekondlike asjaolude tõttu puutuvad varases eas kokku raskustega. Lastegarantii teostatavusuuringus³⁴ märgitakse, et on tõendeid, mis osutavad paradoksile ebasoodsas majanduslikus olukorras laste alushariduses. Kuigi selleks pakutakse üsna laialdaselt võimalusi, kasutavad madala sissetulekuga või majandusliku ebakindluse all kannatavad pered seda vähem. Samuti on tõendeid konkreetsete raskuste kohta, millega alusharidusele juurdepääsul puutuvad kokku ühe täiskasvanuga peredes elavad lapsed.

Kõrge kvaliteediline alusharidus aitab tagada, et kõik lapsed saavad edasiseks eluks hea stardipositsiooni ning et vanemad ei satuks oma hoolduskohustuste tõttu tööturul haavatavasse või ebakindlasse olukorda.

Euroopa sotsiaalõiguste samba³⁵ 9. põhimõtte, mis käsitleb töö ja eraelu tasakaalu, on öeldud, et „vanematel ja hoolduskohustusega inimestel on õigus piisavale puhkusele ja paindlikule töökorraldusele ning õigus saada juurdepääs hooldusteenustele.“

³³ Eurofound (2020), Access to care services: Early childhood education and care, healthcare and long-term care, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg.

³⁴ Fresno, J-M, Meyer S. and Bain, S., Target Group Discussion Paper on Children living in Precarious Family Situations, Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brüssel: Euroopa Komisjon, 2019.

³⁵ Euroopa sotsiaalõiguste sammas, 2017.

Euroopa töö ja eraelu tasakaalu direktiivis³⁶ on öeldud, et töö- ja eraelu tasakaal on paljude lapsevanemate ja hoolduskohustusega töötajate jaoks suur probleem, eelkõige seepärast, et pikenenud töötunnid ja muutuvad töögraafikud mõjutavad negatiivselt naiste tööhõivet. Peamine tegur, miks naised on tööturul alaesindatud, on töö ja perekonnaga seotud kohustuste tasakaalustamise keerukus. Kui naisel on lapsed, teeb ta tõenäoliselt vähem tunde palgatööd ja tal kulub rohkem aega tasustamata hoolduskohustuste täitmisele. Direktiiv kutsub liikmesriike üles võtma arvesse, et perepuhkuste võrdne kasutamine meeste ja naiste poolt sõltub muudest asjakohastest meetmetest, nagu kättesaadavate ja taskukohaste lastehoiuteenuste pakkumisest, mis on väga olulised, et võimaldada lapsevanematel siseneda tööturule, seal püsida või sinna naasta.

Kuigi alusharidusteenuste pakkumine koos hea perepuhkuste süsteemiga võib vähendada laste ja nende perede vaesusriski³⁷, on alushariduse vähene kättesaadavus paljudel juhtudel levinud põhjus, miks emad töötavad vähema arvu tunde. Pärssivate majanduslike tegurite kaotamine võib samuti julgustada leibkonna teisest palgasaajat, kes on enamasti naine, täiel määral tööturul osalema. **Kõrge kvaliteediga alushariduse pakkumine peaks olema osa kogu süsteemi hõlmavast lähenemisviisist perepoliitika toetamisele.** Perepuhkuse ja lapsehoiu koordineerimine on oluline.

Enamikus Euroopa riikides on lapsehoiu lõhe, st ajavahemik, mille jooksul ei ole laps kaetud vanemapuhkuse ega tahatud kohaga alushariduses³⁸. Eurydice täheldab, et valdavas osas Euroopa riikidest on ühe- kuni viieaastane lõhe, kus vanematel ei ole enam õigust vanemapuhkusele ja samas ei ole nende lapsele tagatud kohta alushariduses.

Allikas: Eurydice

Euroopa Liidu Pereorganisatsioonide Liit (COFACE) väidab, et vanemad soovivad tõhusat alusharidust, mis oleks samaaegselt nii juurdepääsetav, taskukohane kui kvaliteetne³⁹, et täita kõigi perede vajadused.

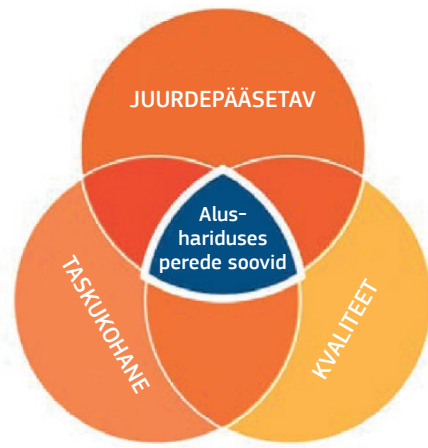
³⁶ EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU DIREKTIIV (EL) 2019/1158, 20. juuni 2019, milles käsitletakse lapsevanemate ja hooldajate töö- ja eraelu tasakaalu.

³⁷ COFACE ECEC position (2014) <http://www.coface-eu.org/resources/position-papers/>

³⁸ European Commission/EACEA/Eurydice, Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

³⁹ An EU deal for childcare, COFACE, 2018.

- **juurdepääsetavuse** saavutamiseks tuleb võtta arvesse geograafilist juurdepääsetavust ja juurdepääsetavust kõigi laste jaoks, sealhulgas puuetega laste jaoks;
- **taskukohasus** tähendab, et vanemate makstav tasu peaks olema piisavalt madal, et motiveerida vanemaid teenust kasutama;
- teenuse **kvaliteet** on määrava tähtsusega. Vanemad ei registreeri oma lapsi halva kvaliteediga teenust pakkuvatesse asutustesse.

Tunnistades laste ja perede täitmata vajadusi, kutsutakse nõukogu 2019. aasta soovitusel kvaliteetsete alusharidussüsteemide kohta liikmesriike üles:

- *tegema tööd selle nimel, et alusharidus ja lapsehoid oleksid kättesaadavad, taskukohased ja kaasavad. Tähelepanu tuleb pöörata järgmisele: [...] analüüsida takistusi, millega perekonnad võivad alusharidusele ja lapsehoidudele juurdepääsul ja nende kasutamisel kokku puutuda (nt kulud, vaesusest tulenevad takistused,...*
- *seadma eesmärgiks tagada alushariduse ja lapsehoidude piisav rahastamine ja nende osutamise õigusraamistik. Tähelepanu tuleb pöörata järgmisele:... suurendada investeringuid alusharidusse ja lapsehoidu, pöörates tähelepanu kättesaadavusele, kvaliteedile ja taskukohasusele ning kasutades asjakohasel juhul Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide pakutavaid rahastamisvõimalusi.*

Selles peatükis käsitletakse alusharidusteenuste kättesaadavuse, juurdepääsetavuse ja taskukohasusega seotud raskusi ning Euroopas kasutatavaid meetmeid nendest ülesaamiseks.

Kättesaadavuse tõhustamine

Kuna alusharidus täidab mitmeid vajadusi nii laste kui vanemate jaoks, võib esineda kõrge nõudlus söime- ja lasteaiakohtade järele. Kuid paljudes riikides seda nõudmist ei täideta või ei täideta igas vanuses laste jaoks, isegi riikides, kus on kehtestatud õigus osaleda alushariduses⁴⁰.

Seega on oluline, et riikide, piirkondlikud ja kohalikud ametivõimused investeeriksid alushariduse taristu loomisse koos kõrge kvalifikatsiooniga ja hästi väljaõpetatud töötajate värbamisega, et tagada kõrgekvaliteediline alusharidus kõigile lastele ja peredele, kes soovivad seda teenust kasutada.

Riikide/projektide näited

Eesti	2014–2020 investeeriti Eesti elukestva õppe strateegia 2020 alusel ning Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) ja Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERDF) abil 47 miljonit eurot ning see võimaldas kohalikel omavalitsustel luua alushariduses 3200 uut kohta. 2016. aastast on kohalikud omavalitsused loonud ligikaudu 1000 uut lasteaiakohta Tallinna, Tartu ja Pärnu linnapiirkonnas. Lisaks sellele teevad kohalikud omavalitsused koostööd erasektoriga, et pakkuda uusi subsideeritud lasteaiakohti alla kolmeaastastele lastele.
--------------	---

⁴⁰ European Commission/EACEA/Eurydice, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

Riikide/projektide näited

Slovakkia

2015 eraldas Slovakkia Vabariigi haridus-, teadus- ja spordiministeerium 15 miljonit eurot, et laiendada ja säilitada kõigile eelkooliealistele lastele mõeldud lasteaedade võimsust. Lasteaiateenuse osutajatel on olnud võimalik kasutada Euroopa Liidu vahendeid, et laiendada ja säilitada olemasolevaid lasteaiakohti.

Pärast kohustusliku koolieelse hariduse kehtestamist 2021 ning tagamaks kõigile üle kolmeaastastele lastele piisav arv kohti lasteaedades on teenusepakkujatel võimalik kasutada selleks ELi vahendeid. Selle tulemusena kaasatakse alusharidusse 100% lastest, kellel kohustusliku koolihariduse alustamiseni on jäänud üks aasta. Samuti loob see eeltingimused, et saavutada valitsuse eesmärk kindlustada seaduslik õigus lasteaiakohale kõigile lastele alates kolmandast eluaastast.

Itaalia

Et lihtsustada juurdepääsu alusharidussüsteemile, parendada haridusteenuste katvust riiklikul tasandil ja liikuda üldise koolieelsetes lasteasutustes käimise suunas, on Itaalia võtnud mitmeid meetmeid. Need on näiteks:

- riiklik mitmeaastane tegevuskava integreeritud süsteemi arendamiseks ja järkjärguliseks laiendamiseks. Selles sätestatakse kolmeks aastaks vahendite eraldamine integreeritud süsteemi kindlustamiseks ja laiendamiseks ning selle kvaliteedi parandamiseks, määrates kindlaks eri liiki meetmed, mida saab lisada piirkondlike kavade koostamisse;
- riiklik fond on kindlaks teinud piirkondlikud meetmed, mille saab kaasata integreeritud süsteemi ning kohalikele omavalitsustele eraldatakse raha kolme liiki meetmete jaoks (ehitus, töötajate täiendõpe, tasude vähendamine). Kõnealune riiklik fond, mis 2017 alustas 209 miljoni euroga, on järkjärgult kasvanud 264 miljoni euroni 2020. aastal ja hiljem. Riiklikust fondist tehakse eraldi vastavalt riigi ja regioonide konverentsi kokkuleppes määratletud kriteeriumitele. Eesmärk on pöörata tähelepanu:
  - * piirkondadele, kus suur osa rahvastikust on vanuses 0–6 aastat (siinkohal tuleb arvestada riiklike koolida olemasoluga);
  - * vajadusele säilitada olemasolevad teenused;
  - * vajadusele abistada piirkondi, kus teenustest on puudus (eelkõige Lõuna-Itaalia seoses 0–3-aastastele mõeldud asutustega);
- 160 miljoni euro eraldamine alusharidusasutustele (0–6-aastastele), mida haldavad eraorganisatsioonid ja kohalikud omavalitsused, et hüvitada tasude kadumist riigi sulgemise ajal koroonaviiruse tõttu;
- 150 miljonit eurot kohalikele omavalitsustele, et rahastada uute alushariduskeskuste (Poli per l'infanzia) ehitamist, kus saaks ühes hoones pakkuda kohti nii 0–3 kui 3–6 aasta vanustele lastele. Eelkoolide ümberehitamist Poli per l'infanzia keskusteks loetakse üheks võimaluseks, kuidas suurendada kohtade pakkumist vanuserühmale 0–3 aastat, sest on piirkondi, kus koolides on tühje ruume, kuna kooliskäivate laste arv on vähenenud.

Muid meetmeid rakendatakse Euroopa taasterahastu raames.

Riikide/projektide näited

	Pärast esimese kolmeaastase tegevuskava (2017–2019) lõpetamist on näha mõningane edasimineku juurdepääsetavuse osas, nagu näitab hiljutine ISTAT-i aruanne lastesõimede kohta ⁴¹ . Sellest võib näha, et hoolimata püsivatest regionaalsetest lõhedest on kohtade kättesaadavus kuni 2-aastastele lastele kasvanud 24,7%-lt 2017/2018 aastal 25,5%-ni 2018/2019 aastal, suurem kasv (5,6%) on olnud Lõuna-Itaalias.
Saksamaa	<p>Liiduvalitsus kavatseb hea alushariduse ja lapsehoiu seaduse (Gute-KiTa-Gesetz) abil täiustada laste päevahoitu kvaliteeti kogu Saksamaal ja vähendada rahalist koormust vanematele lapsehoitavate vähendamise või isegi kaotamise teel. Selleks investeerib liiduvalitsus 5,5 miljardit eurot ajavahemikus 2018–2022.</p> <p>Praeguse investeerimiskava osana eraldab liiduvalitsus 1,126 miljardit eurot ajavahemikus 2017 kuni 2021. See võimaldab luua 100 000 päevahoitu kohta eelkooliealistele lastele⁴².</p>

Juurdepääsetavuse tõhustamine

Isegi kui alushariduse taristu ja teenused on olemas, võivad pered ikkagi silmitsi seista mitmete takistustega, eriti kui neil on konkreetsed probleemid (nt vaesuses elamine, madal kirjaoskuse tase, vähene riigikeele oskus jne). Üleriigilised ja kohalikud otsustajad ning mõningases ulatuses ka alusharidusasutused võiksid alushariduse juurdepääsetavuse parendamiseks kaaluda mitmeid meetmeid:

- laste alushariduses osalemise õiguse laiendamine, nt üldise seadusega tagatud õiguse kaudu;
- eesõiguse andmine ebasoodsas olukorras lastele ja/või peredele;
- lahtiolekuaegade pikendamine;
- füüsiliste takistuste kõrvaldamine, näiteks alusharidusasutusest kaugel elavate perede puhul või perede puhul, kus on puudega laps või lapsevanem;
- vanemate parem teavitamine nende õigusest juurdepääsuks alusharidusele;
- alushariduse teenustele juurdepääsu soovivate perede ees seisvate haldustakistuste kõrvaldamine ja kõikvõimalik majanduslik toetus.

Alusharidusele juurdepääsu õiguse laiendamine

Paljud Euroopa riigid võimaldavad lastele ja peredele õigust kasutada alusharidust. Seda võidakse korraldada seadusliku õiguse või üldise seadusliku õiguse kujul, nagu selle on määratlenud Eurydice⁴³:

- **Seaduslik õigus** alusharidusele tähendab *alushariduse toetajate seadusega sätestatud kohustust tagada riiklikult kõigi laste alushariduse toetamine alates teatud vanusest, kui nad elavad asutuse teeninduspiirkonnas ja nende vanemad, vaatamata nende tööhõivele,*

⁴¹ https://www.istat.it/it/files//2020/10/REPORT_ASILI-NIDO-2018-19.pdf

⁴² <https://www.bmfsfj.de/bmfsfj/meta/en/youth/children-and-youth/112106>

⁴³ European Commission/EACEA/Eurydice, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

sotsiaalmajanduslikule või perekonna staatusele, soovivad oma lapse jaoks kohta. Seaduslik õigus on lapse ja tema pere õigus. Seadusliku õigusega riikides võivad lapsed käia alusharidusasutuses, aga vanemad võivad otsustada ka muude võimaluste kasuks.

- **Üldine seaduslik õigus** alusharidusele tähendab seda, et igal teatavas eas lapsel on seadusega tagatud õigus saada alusharidust. Seadusega tagatud õigus tähendab, et riigiasutused peavad kindlustama koha igale selles vanuses lapsele koha, kui vanemad seda soovivad, vaatamata nende tööhõivele, sotsiaal-majanduslikule või perekondlikule seisule. See ei tähenda tingimata, et alusharidus on tasuta, vaid ainult seda, et see on riigi poolt toetatud ja taskukohane. Samuti ei tähenda seadusega tagatud õigus kohustust anda koht esimesena valitud asutuses, aga perede vajadustega tuleb enamasti arvestada.

Mõnede lasterühmade puhul (nt ebasoodsas olukorras õpilased, töötavate vanemate lapsed, teatavatesse vähemusrühmadesse kuuluvad lapsed) võidakse rakendada suunatud seadusega tagatud õigust.

Alushariduse ja lapsehoiu Euroopa kvaliteediraamistikus on öeldud, et:

- üldine seadusjärgne õigus alushariduse ja lapsehoiu teenustele on tugev alus, et jõuda kõikide lasteni. Selleks et hinnata täiendavaid vajadusi ja kohtade arvu kohandada, võib kasutada rahvastikuandmeid ja vanemaid hõlmavaid uuringuid, milles käsitletakse nõudlust alushariduse ja lapsehoiu järele;
- kõikidele lastele osutatava teenuse kvaliteedi parandamine võib olla lihtsam, kui kehtestada järk-järgult üldine seadusjärgne õigus. See hõlmab alushariduses ja lapsehoius osalemise soodustamist juba varajases lapseas. Kasu võib olla hindamisest, kas turupõhine alusharidus ja lapsehoid põhjustavad ebasoodsamas olukorras olevate laste jaoks ebavõrdset juurdepääsu teenustele või teenuse madalamat kvaliteeti, ning vajaduse korral võtta parandusmeetmed.

Euroopas valitseb suundumus laiendada alusharidusele juurdepääsu õigust, kuid tagatud alushariduskohale kvalifitseeruvate laste vanuses on märkimisväärsed erinevused. Eurydice⁴⁴ täheldab, et:

- ainult kaheksa Euroopa riiki (Taani, Saksamaa, Eesti, Läti, Sloveenia, Soome, Rootsi ja Norra) tagavad igale lapsele koha alushariduses peatselt pärast sündi, sageli kohe pärast lapsehoolduspuhkuse lõppu. Nende kohtade loomise vastutus langeb kohalikule omavalitsusele;
- veel kaheksas riigis (Belgia, Tšehhi, Hispaania, Prantsusmaa, Luksemburg, Ungari, Poola ja Ühendkuningriik (Inglismaa, Wales ja Šotimaa)) on koht riiklikult toetatavas alushariduses tagatud alates kolmandast eluaastast või veidi varem; enamikus neist riikidest on lastel õigus tasuta alusharidusele;
- ligikaudu veerandis Euroopa haridussüsteemidest on alushariduse viimase ühe või kahe aasta jaoks tagatud kohad alates neljandast, viiendast või kuuendast eluaastast. Sageli on see konkreetset suunatud kooliks ettevalmistumisele, kooliharidusele üleminekut sujuvamaks muutva eriprogrammiga. Peaaegu kõigis neis riikides on alusharidus kohustuslik; ainult Portugalis ja Liechtensteinis on seadusega tagatud õigus viimasele kahele aastale alushariduses alates neljandast eluaastast, kuid see ei ole kohustuslik.

⁴⁴ Lk 8. Euroopa Komisjon/EACEA/Eurydice, 2016. Structural Indicators on Early Childhood Education and Care in Europe - 2016. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus.

Lastegarantii teostatavusuuringus juhitakse tähelepanu ka sellele, et mõnes riigis on seadusega tagatud õigusest hoolimata "ebapiisav arv avalikke ametlikke lapsehoiukohti, mis põhjustab pikki ootejärjekordi ja piiratud juurdepääsu töötavate vaeste perede lastele". Samuti täheldatakse selles, et seadusega tagatud kohustuse kehtestamine võib kaasa tuua pakkumise kiire laienemise, mille tulemuseks on kvaliteedi langus.

Eelisõiguse andmine ebasoodsas olukorras peredele

Mõned riigid annavad alusharidusele juurdepääsul eelisõiguse ebasoodsas olukorras peredele, teised võivad samas anda eelisõiguse peredele, kus üks või mõlemad vanemad töötavad. Selline lähenemisviis toetab töö ja perekonnaelu ühitamist, aga otsustajad võiksid kaaluda, kas see ei soodusta ebavõrdsust.

Riikide/projektide näited

Küpros	Haridus-, kultuuri-, spordi- ja noorteministeerium on vabade lasteaiakohtade kolmeaastastele kuni nelja aasta ja kaheksa kuu vanustele lastele jaotamiseks kasutatud kriteeriumid läbi vaadanud. Nüüd antakse riiklikes lasteaedades eelisõigus halva sotsiaal-majandusliku olukorra ohus, üksikvanemaga peredest ja nelja või enama lapsega peredest pärit lastele.
Itaalia	Alusharidusasutused kehtestavad ise oma vastuvõtu eelisõiguste kriteeriumid. Üldiselt antakse vastuvõtuks eelisõigus üksikvanemaga peredele ja majanduslikes raskustes peredele.
Belgia (NL)	<p>Lapsehoiuasutused, mis saavad riigilt sissetulekuga seotud tasu toetust, peavad tagama absoluutse eelisõiguse lastele, kes pärinevad peredest, kus lapsehoid on absoluutselt vajalik töise olukorra kontekstis (töökoha säilitamine, töö otsimine või selleks vajalikus täiendõppes osalemine) ning samuti üksikvanemaga ja madala sissetulekuga peredest lastele ja kasuperes lastele.</p> <p>Lapsehoiuasutused võivad lisaks sissetulekuga seotud toetusele saada lisatoetust. Need asutused peavad kehtestama ennetava vastuvõtupoliitika, et võimaldada lapsehoiu kohta haavatavas olukorras peredele, kooskõlastama oma tegevust haavatavas olukorras perede vajadustega ning levitama kogemusi, kuidas tegeleda haavatavas olukorras peredega lugupidaval viisil. Lisaks sellele peavad kõnealused lapsehoiuasutused püüdma värvata töötajaid haavatavate elanikerühmade seast.</p> <p>Eelis alusharidusasutustele: perede rahalistest maksetest saadud tulud tasaarvestatakse sissetulekuga seotud tasu toetusega. Selle tulemusena ei ole madala sissetulekuga peredest pärit laste hooldamisel negatiivseid majanduslikke tagajärgi asutuse tegevuse eelarvele. See soodustab lapsehoiu kestlikkust.</p> <p>Eelis peredele: pered maksavad sissetulekuga seotud tasu lapse kohta kõige vähem 5,24 eurot ja kõige rohkem 29,09 eurot päevas (2019 – summa indekseeritakse igal aastal). Pered, kes ei suuda miinimumtasu maksta, võivad riiklikult sotsiaalhoolekandekeskuselt taotleda vähendatud tasu. See tasu ei tohi siiski olla madalam kui 1,65 eurot (2019 – summa indekseeritakse igal aastal).</p>

Lahtiolekuaegade pikendamine

Enamik Euroopa riike tagavad, et alusharidusasutused oleksid avatud 20 kuni 29 alusharidustundi nädalas. Iganädalane lahtiolekuaeg on sageli vastavuses algkoolide lahtiolekuajaga ja peegeldab alushariduse keskendumist õpetamisele. Õigus vanemate täisajaga töönädalat katvale lahtiolekuajale on kättesaadav ainult käputäies riikides (Tšehhi Vabariik, Taani, Eesti, Sloveenia ja Norra)⁴⁵. Kuid pered vajavad, et alusharidusteenused oleksid piisavalt paindlikud, et nende vajadustele vastata. Paljude inimeste tööaeg ei ole kella 9-5 tööpäevadel, tööaeg võib kesta kauem, olla paindlik, töötatakse nädalavahetusel või öhtuti jne.

Nõukogu soovitus kvaliteetsete alusharidussüsteemide kohta kustub seepärast liikmesriike üles võtma arvesse, et:

- *mittepaindlikud lahtiolekuajad võivad takistada juurdepääsu alusharidusteenustele;*
- *paindlikud lahtiolekuajad ja muud kokkulepped võimaldavad eelkõige töötavate emade laste ning ühe vanemaga peredest, vähemusrühmadest või ebasoodsatest oludest pärit laste kaasamist.*

Soomes tehtud uuringus⁴⁶ uuriti paindliku, kavakohase alushariduse kui institutsionaalse lapsehoiu mõju peredele, kus mõlemad vanemad või üksikvanem töötab mittetavapärasel tööajal. Uuringu aruandes täheldatakse, et paljudes riikides pakutakse alushariduses laiendatud tööaega, aga ainult Soomes on avalikult pakutav, seadusel põhinev süsteem, millega tagatakse alusharidus nii mittetavapärasel kui tavapärasel tööajal. Vanemate küsitluse andmete põhjal näitab aruanne, et paindliku tööajaga alusharidust kasutavate perede seas olid ülekaalukalt esindatud üksikvanemaga pered ja madalama kvalifikatsiooniga vanemad. Tööelu ettearvamatus loob nõudmise või vajaduse paindlike alusharidusteenuste järele. Paindlik teenus aitab lastel kujundada päevast ja nädala rütmi, aga see esitab alusharidusasutuse juhtkonnale ja pedagoogidele ning hariduse andmisele nõudmisi vastata laste vajadustele.

Soome uuringus uuriti juhtide ees seisvaid väljakutseid mittetavapärase tööaja ja 24/7 toimivate teenuste tekitatud pingetega toime tulemisel. Uuring⁴⁷, mis põhineb 20 paindlikku alusharidusteenust pakkuva alusharidusekuse direktori küsitluse andmetel, tegi kindlaks, et 24/7 töökohtade juhtimine tõstatas küsimusi õigluse ja sotsiaalse vastutuse kohta. Juhid pidid toime tulema pidevalt muutuvate nõudmistega teenusele, mis tõi kaasa töötajate tööaja muutmise ja ettearvamatus. Koos vajadusega täita organisatsiooni eesmärged pidid alusharidusteenuste juhid arvestama vanemate ja laste heaoluga. Peamised juhtimisprobleemid olid:

- võimaluste leidmine ettearvatavuse suurendamiseks ettearvamatus kontekstis;
- keskuse 24/7 avatuna hoidmisega seotud kõige levinumate eetiliste probleemide arutamine;
- mitmekesisusega toimetulemiseks vajalike oskuste arendamine.

⁴⁵ European Commission/EACEA/Eurydice, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

⁴⁶ Ronka, A., Turja, L., Malinen, K., Tammelin, M., & Kekkonen, M. (2019). Flexibly scheduled early childhood education and care: experiences of Finnish parents and educators. *Early Years*, 39 (4), 376-391

⁴⁷ Ronka, A., Ekonen, M., Tammelin, M., & Turja, L. (2018). Management in the 24/7-society raises concerns of fairness and social responsibility. *Social Responsibility Journal*, 14 (3), 670-684.

Riikide/projektide näited

Sloveenia	Iga lasteaed otsustab aasta alguses kohtumisel vanemate esindajatega, milline on nende lahtiolekuaeg.
Itaalia	Avaliku sektori koolieelsed haridusasutused jagunevad täisajaga töötavateks (40 tundi nädalas) ja osaajaga töötavateks (25 tundi nädalas). Täisajaga töötavad haridusasutused moodustavad enamuse (riigikoolide seas moodustavad nad 88% koguarvust) ja neid nimetatakse „tavapärase tööajaga asutusteks“ (sezioni a tempo normale). Nendes asutustes pakutakse kõikidele lastele iga päev einet. Koolid võivad perede nõudmisel pikendada oma tööaega 50 tunnini nädalas, aga see ei ole levinud.
Rootsi	Haridusseaduse kohaselt peaksid kohalikud omavalitsused püüdma pakkuda lapsehoiu vastavalt nende vajadusele väljaspool eelkoolide ja kooliväliste keskuste tavapärasest lahtiolekuaega (nt õhtuti, öösiti ja nädalavahetustel). Valitsus on sisse seadnud riikliku toetuse, et innustada omavalitsusi sellist tüüpi lapsehoiu osakaalu suurendama.

Vahendid

Lasteaedade pikendatud ja paindliku tööaja töövahend	Briti lastekaitseorganisatsioon Coram Family and Childcare töötas koos haridusministeeriumiga välja tasuta töövahendi ⁴⁸ , mis aitab lasteaedadel pikendada alushariduse pakkumise aega nii, et see kataks terve päeva. Töövahend hõlmab juhiseid alushariduse pakkumise alustamiseks või laiendamiseks koolides, äriplaani koostamise vormi, turundusstrateegia loomist ja palju muud.
---	--

Füüsiliste takistuste kõrvaldamine

Füüsiline juurdepääs kõrgekvaliteedilisele alusharidusele võib olla takistatud mitmel viisil, nt taristu puudujäägid puuetega laste või vanemate jaoks või pikk teeloleku aeg maal või ääremaadel elavate perede jaoks, kelle alushariduse taristule juurdepääsu võib takistada ebasobiv kaugus.

Allpool toodud näited näitavad, kuidas kohalikud/regionaalsed otsustajad saavad kasutada Euroopa rahastust, et parendada juurdepääsu alusharidusele ennekõike maapiirkondades.

Riikide/projektide näited

Iirimaa	<p>2019 avaldas Iirimaa valitsus koostöös riikliku puuetega inimeste ameti üldise projekteerimise pädevuskeskusega (Centre for Excellence in Universal Design at the National Disability Authority), laste haridust toetava organisatsiooniga Early Childhood Ireland ja TrinityHäusi arhitektidega koostatud üldised projekteerimisjuhised alushariduse ja lapsehoiu asutustele. Juhistes tuuakse välja peamised kaalutlused ja juhised, aitamaks tagada, et alushariduse ja lapsehoiu asutused oleksid juurdepääsetavad, arusaadavad ja lihtsalt kasutatavad kõikide laste, töötajate, perede ja külastajate jaoks.</p> <p>Juhistest on võrdselt kasu nii väikestel, keskmistel kui suurtel asutustel ning nad on piisavalt paindlikud, et toetada olemasolevate asutuste tagantjärele kohandamist või väikeseid töid nendes, või suunata laiemaid ümberehitusi või uusi ehitusprojekte.</p>
----------------	--

⁴⁸ <https://www.familyandchildcaretrust.org/delivering-extended-and-flexible-hours-school-nurseries-toolkit>

Riikide/projektide näited

	<p>Üldise planeerimise protsess keskendub jõuliselt kaasava projekteerimise lähenemisviisile, et aidata täita kõikide asutuse kasutajate vajadusi. Kättesaadav on enesehinnangu töövahend, et anda asutustele võimalus alustada nende soovitud täiustuste hindamise protsessi.</p> <p>Rakendusliku algatusega üldiste projekteerimisjuhiste laiemal kasutamise toetamiseks plaanitakse alustada 2021. aastal.</p>
Poola	<p>Zory linnas suleti kohalik lasteaed tehnilistel põhjustel. Linnas oli suur arv lasteaiaaegseid elanikke ja palju lapsi oli pandud ootenimekirja, samas kui prognoosid ennustasid jätkuvat rahvastiku kasvu. Tagamaks, et kõik lapsed saaksid lasteaia kätte, ehitas Zory linn ELi rahastuse toel uhiuue, vapustava arhitektuuriga lasteaia. Kuna lasteaed oli uus hoone, projekteeriti see puuetega lastele juurdepääsetavana ja hoone on keskkonnasõbralik⁴⁹.</p>
Horvaatia	<p>Dugopolje valla ainus lasteaed oli ülerahvastatud ja sellel ei olnud programme nooremate laste jaoks. Euroopa regionaalarengu programmi rahalise toega ehitati uus lasteaed⁵⁰, kuhu saab vastu võtta 160 last, kaks ruumi söimealastele 6–12 kuu vanustele lastele ja kolm ruumi 1–3-aastastele lastele.</p>
Eesti	<p>Kui kohalik lasteaed Metsküla kogukonnas kinni pandi, kasutas väikese Eesti küla kultuuriselts Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi toetust lapsehoiu loomiseks. Rahastuse abil oli võimalik taastada külas asuv mahajäetud mõisahoone, kus varem asus kool, ning lasteaeda sai järkjärgult võtta kuni 20 last. Uus asutus on samuti aidanud taastada parema töö ja eraelu tasakaalu noorte vanemate jaoks, vähendades aega, mis oli vajalik laste lasteaeda viimiseks ning andes mõnede vanematele võimaluse uuesti tööle minna⁵¹.</p> <p>Pärnu kohalik omavalitsus on samuti kasutanud Euroopa Regionaalarengu Fondi toetust uue lasteaia ehitamiseks esimest korda 35 aasta jooksul, ja selles lasteaias on isegi ujumisbassein⁵².</p>
Slovakkia	<p>Ida-Slovakkias Prešovi regioonis asuv Nižny Hrušov küla lasteaed on renoveeritud Euroopa Regionaalarengu Fondi abil. Projektiga laiendati lasteaia mahutavust 31 lapselt 42 lapseni, luues 11 uut kohta kolme- kuni viieaastaste laste jaoks. Projektiga rahuldati tungiv vajadus kvaliteetse koolieelse hariduse ja päevahoiteenuste järele nii külas kui ümbritsevas piirkonnas⁵³.</p>

Parem teavitamine ja haldustakistuste

⁴⁹ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/europe/new-school-means-more-children-can-attend-kindergarten-in-zory-poland

⁵⁰ https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/2_kindergarten-dugopolje-marija-cipic.pdf

⁵¹ https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/enrd_publications/projects-brochure_08_youth_en_web.pdf

⁵² https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2020/09/17-09-2020-kindergarten-with-swimming-pool-built-in-estonia

⁵³ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/projects/Slovakia/kindergarten-in-nizny-hrusov-slovakia-renovated-and-expanded

kõrvaldamine

Lastegarantii teostatavusuuringus⁵⁴ tuuakse välja, et pered võivad jätta alushariduse võimalused kasutamata, kuna:

- puuduvad teadmised selle kohta, mis kasu võib nende lastel alusharidusteenuste kasutamisest olla; teostatavusuuringus märgitakse, et *paljudes riikides kohtab noorimate laste (vanuses 0–3 aastat) „võõraste“ hoolde jätmine kindlat vastumeelsust, eelkõige ebasoodsas olukorras elanikerühmade seas. Selle vastu saab võidelda teavitusprogrammide abil. Samuti saab kõrge kvaliteediga alushariduse toetamisega tekitada usaldust vanemates, kes seejärel levitavad sõnumit oma tuttavate seas.*
- puudub teave laste ja vanemate õiguste või võimaluste kohta saada majanduslikku toetust. Uuringus täheldatakse, et *vaja on laialdasemat teavitustööd ja teabe levitamist haavatava taustaga vanemate seas, kes võivad olla vähem kursis alushariduse asutuste, reeglite ja eeskirjadega. Samuti juhitakse tähelepanu sellele, et haldustakistused, mida tekitavad interneti teel avalduse esitamise protseduurid või vajadus otsida sobivat erisuguste rahastuskavade hulgast, võivad mõnede vanemate jaoks olla märkimisväärseks tõkkeks.*

Nendest takistustest ülesaamiseks võib olla abi integreeritud lahendustest, milles on ühendatud kõik lapsed ja peresid toetavad teenused (vt edaspidi).

Alushariduse ja lapsehoiu taskukohasuse tõhustamine

Euroopa sotsiaalõiguste sambas⁵⁵ rõhutatakse, et „lastel on õigus kvaliteetsele ja taskukohasele alusharidusele ja lapsehoiule“. Kuid kvaliteetne alusharidus on kallis ja kõigi laste täielik kaasamine tõstab veelgi selle pakkumise hinda. Euroopas peab enamik peresid maksma noorima vanuserühma laste alushariduse eest. Tasuta alushariduse kättesaadavus suureneb märkimisväärselt alates kolmandast eluaastast või veidi varem ning see suundumus jätkub iga järgmise eluaasta puhul, muutudes Euroopas peaaegu üldiseks viimasel aastal enne kohustuslikku algharidust⁵⁶.

Maksumus kujutab endast peamist takistust alusharidusteenuste kasutamisele. Euroopa elukvaliteedi uuring (EQLS) 2011⁵⁷ ja ELi statistika elutingimuste kohta (EU-SILC)⁵⁸ 2016 uuring toovad esile, et tasu on olulisem raskuste allikas teenuste kasutamisel kui kohtade puudumine, kaugus või lahtiolekuaeg. 2016. aasta Euroopa elukvaliteedi uuringu kohaselt **muudab tasu alusharidusteenustele juurdepääsu keeruliseks 39% ametlike lapsehoiuteenistuste**

⁵⁴ Frazer, H., Guio, A.-C. and Marlier, E. (eds) (2020). Feasibility Study for a Child Guarantee: Final Report, Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brüssel: Euroopa Komisjon.

⁵⁵ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights_en

⁵⁶ European Commission/EACEA/Eurydice, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

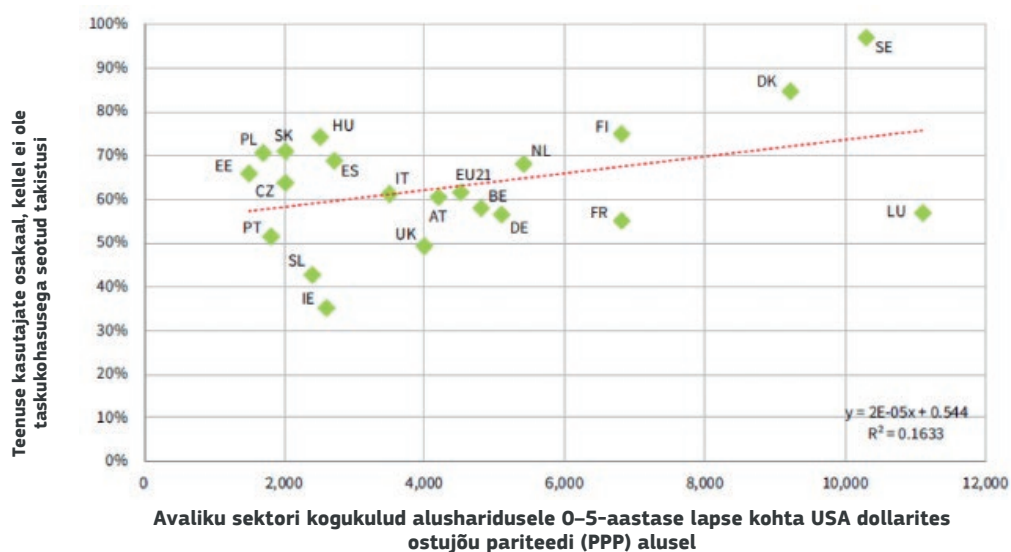
⁵⁷ <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys>

⁵⁸ <https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/EU-SILC>

kasutajatele. EU-SILC 2016 teenustele juurdepääsu küsimustik näitab, et 31% leibkondadest leidis, et ametlike lapsehoidude endale lubamine on raske⁵⁹. Üldiselt on kasutajate osakaalu, kes 2016. aasta elukvaliteedi uuringus teatasid, et neil ei ole kuludest tingitud raskusi teenuste kasutamisel, ja kasutamise (või kasutuselevõtu) määra vahel riiklikul tasandil positiivne suhe: teisisõnu, ametlike lapsehoidude kasutajate osakaal on suurem riikides, kus vähem kasutajaid on kuludega koormatud. EQLS 2016 andmed näitavad, et avaliku sektori kogukulutustel alusharidusele 0–5-aastase lapse kohta ja määral, mille ulatuses maksumus muudab juurdepääsu raskes, valitseb keskmiselt positiivne seos (vt joonis 5)⁶⁰.

Joonis 5 - Alushariduse taskukohasus ja kogukulud alusharidusele 0–5 aastase lapse kohta

Märkused: Avaliku sektori kogukulud alusharidusele 0–5-aastase lapse kohta (OECD) PPP - ostujõu pariteet. Teenusekasutajate protsent, kelle jaoks maksumus lapsehoiu kasutamist ei raskendanud

Allikad: EQLS 2016 (Q 82), OECD sotsiaalkulutuste andmebaas (2013 ja viimane aasta, mille kohta on andmeid, andmed kättesaadavad 21 liikmesriigis)

Lastegarantii teostatavusuuringus märgitakse, et kõigis riikides on tugevdatud rahastamismehhanisme, et muuta alusharidus taskukohaseks; sageli põhinevad need üldisel teenuse pakkumisel proportsionaalsel alusel, mis tagab ja kindlustab juurdepääsu kõigile, samas makstes kompensatsiooni nõrgemas majanduslikus olukorras olevatele inimestele. Sellised meetmed võivad hõlmata tasuta juurdepääsu alusharidusele või rahalist toetust vanematele ja/või alusharidusasutustele.

⁵⁹ EU-SILC 2016 lisaküsimustikust saadud andmed on saadud laste kohta, kes tavalisel nädalal on tavaliselt ametlikus lapsehoiust mujal kui perekonnas. Elukvaliteedi uuringu andmed annavad ülevaate vastajatest, kes on kasutanud ametlikke lapsehoide või pikapäevarühma oma noorima lapse jaoks eelneva 12 kuu jooksul.

⁶⁰ Eurofound (2019), *Challenges and prospects in the EU: Quality of life and public services*, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg.

Tasuta juurdepääs alusharidusele

Paljudes riikides on sisse seatud tasuta juurdepääs alusharidusele. Meetmetega võidakse toetada konkreetseid vanuserühmi, konkreetseid ebasoodsas olukorras elanike rühmi või nad võivad olla üldisemad.

Riikide/projektide näited

Soome

Soome valitsus käivitas üheaastase eksperimendi, pakkudes tasuta alusharidust augustist 2018 juulini 2019. Seda eksperimenti on kaks korda pikendatud. Kavas oli pakkuda viieaastastele tasuta alusharidust 20 tundi nädalas. Eesmärk oli suurendada registreerumist, tõsta viieaastaste ja nende õdede-vendade osalust alushariduses ning toetada nende hooldajate töölkäimist. Samuti oli eksperimendi eesmärgiks arendada pedagoogilisi ja nõustamisteenuseid alusharidusasutustes.

- esimesel perioodil osales eksperimendis 19 omavalitsust (ligikaudu 12 640 last);
- teisel perioodil (august 2019 - juuli 2020) osales 26 omavalitsust ja ligikaudu 18 281 last, st umbes 31% vanuserühmast;
- kolmandal perioodil (august 2020 - juuli 2021) oli kaasatud 26 omavalitsust (ligikaudu 17 332 last).

Riigi toetus kompenseerib ligikaudu 79% alusharidusasutuste kaotatud kohatasudest. Eksperimenti esimesel perioodil oli kompensatsioon 20% ja teisel perioodil 40%.

Soome hariduse hindamiskeskus (FINEEC) andis hinnangu⁶¹ eksperimendi eesmärkide saavutamisele, näidates, et:

- eksperimendiga ühinenud omavalitsustes kasvas võrdlusrühma kuuluvate omavalitsustega võrreldes alushariduses osalevate viieaastaste laste osakaal;
- madalama keskmise sissetulekuga perede osalemine kasvas suuremal määral;
- samuti kasvas nelja-aastaste laste osalemine alushariduses;
- alla nelja-aastaste laste osalemises statistiliselt märkimisväärset kasvu ei olnud.

Peamine tasuta alushariduse liik oli alushariduse toetamine omavalitsuse alushariduskeskuses. Kuid asutused ja rühmad, kus viieaastased käisid, olid erisugused.

Malta

Maltal on tasuta lapsehoiu süsteem, mis moodustab osa nende strateegiast alushariduse kaasavuse suurendamiseks. See hõlmab:

- tasuta alusharidust kolmekuustele kuni kolmeaastastele lastele, kelle vanemad/üksikvanemad käivad tööl või õpivad;
- nende laste tasuta alushariduse toetamist, kelle vanemad ei tööta ega õpi haiguse tõttu;
- tasuta hoiuteenust vanematele, kes töötavad öösel.

⁶¹ First period : https://karvi.fi/app/uploads/2019/09/KARVI_1619.pdf; Second period: https://karvi.fi/app/uploads/2020/09/KARVI_1420.pdf

Riikide/projektide näited

Itaalia	Peredel, kes saavad esitada töendi madala sissetuleku kohta, on juurdepääs teenustele tasuta.
Iirimaa	Tasuta lapsehoid on riikliku lapsehoiukava kaudu kättesaadav mitme haavatava elanikerühma peredele, sealhulgas kodutud pered; pered, milles on probleeme laste heaoluga; pagulased ja varjupaigataotlejad; teismelised lapsevanemad.
Sloveenia	Mitmesuguste meetmetega püütakse toetada nii paljusid ebasoodsas olukorras (või ohus) lapsi kui võimalik. Näiteks: <ul style="list-style-type: none"> toetus lasteaiatase maksimisele kõigile vanematele esimese lapse puhul. Toetuse suurus sõltub vanemate sissetulekust. Kui vanemad on kõige madalamas sissetulekurühmas (ühiksu sissetulekurühmast), on nad vabastatud igasugusest tasust. Kõik teised vanemad maksavad tasu kuni 77% hariduskava kuludest; lasteaiaseaduse muudatus, et uuesti kasutusele võtta tasuta pääs lasteaeda juba lasteaias käivate laste õdedele-vendadele.
Portugal	Kõigile kolme- kuni kuueaastastele lastele on eelkoolis käimine tasuta. Nad kõik saavad 25 tundi/nädalas õpetust. Portugali riik tagab, et eelkooliharidus oleks kättesaadav kõigile nelja- kuni viieaastastele lastele. Eelkoolivõrgustik võimaldab iga 4- ja 5-aastase lapse kooli panna ja tagab, et nende kooliskäimine oleks tasuta. 25 tundi õpetamise aega on avalikes ja eraõiguslikes kasumit mittetaotlevates lasteaedades täielikult haridusministeeriumi rahastatud. Kõiki täiendavaid tegevusi (üle 25 tunni/nädalas) kaasrahastavad pered. Kaasrahastuse suurus sõltub iga pere sissetulekust.
Norra	Augustis 2015 võttis valitsus kasutusele üleriigilise kava, millega kehtestati õigus käia lasteaias 20 tundi nädalas tasuta. See kava hõlmab kõiki kahe- kuni viieaastaseid madala sissetulekuga peredest lapsi vaatamata nende keelilesele taustale. Augustist 2019 hõlmab kava ka pagulaskeskustes viibivaid lapsi alates 1. eluaastast. Eesmärgiks on kõrvaldada majanduslikud takistused lasteaias käimise eest. Sihtrühmaks on pered, kelle aastane sissetulek on alla 548 500 NOK (54 850 EUR). Kuid paljud sihtühma kuuluvad pered ei kasuta tasuta alushariduse tunde. Uuringud osutavad vajadusele anda sihtühmadele rohkem teavet ja muuta koha taotlemine lihtsamaks.

Rahaline toetus peredele

Majandusraskustes perede toetamiseks soovib alushariduse ja lapsehoiu Euroopa kvaliteediraamistik, et teenuse osutamine „võib hõlmata alushariduse ja lapsehoiu kohustuslike tasude kohandamist, et võimaldada ka väikese sissetulekuga leibkondadele teenusele juurdepääsu“.

Lisaks tasu vähendamisele võib ebasoodsas olukorras perede toetamiseks kasutusele võtta mitmeid majandusliku toetuse meetmeid, näiteks tasu ülempiiri või vautšerid. Kuid iga tegevuskava mõju ja edukuse tingimusi tuleks hoolikalt hinnata. Lastegarantii teostatavusuuringus märgitakse näiteks, et mõnedes riikides pakutakse päevahoiuteenuste maksutagastusi lisaks kõigile pakutavatele erisustele ja toetustele; kuid nende väljamaksmine võib mõnikord toimuda kuni aasta pärast kulutuse tegemist, mis aitab vähe kaasa madala sissetulekuga perede kulude vähendamisele makse tegemise ajal.

Riikide/projektide näited

Iirimaa	<p>Riiklik lapsehoiukava käivitati 2019. See annab rahalist toetust, et aidata peredel toime tulla reguleeritud teenistustes (nii keskusepõhistes kui kodupõhistes) korraldatava lapsehoiu maksumusega. See koosneb kahte liiki toetusest: üldine toetus kuue kuu kuni kolme aasta vanustele lastele ja sissetulekuga seotud toetus kuue kuu kuni 14 aasta vanustele lastele.</p> <p>Toetuse tase määratakse pere kogusissetuleku põhjal ja kõrgeima taseme toetust makstakse peredele, kelle sissetulek on allpool suhtelise sissetulekuvaesuse piiri. Pere sissetuleku hindamine toimub taotlemisprotsessi lihtsustamiseks automaatselt maksu- ja heaoluandmete põhjal. Toetus koos taotlemisprotsessiga on kättesaadav juurdepääsu või kirjaoskuse probleemidega vanematele.</p> <p>Riiklik lapsehoiukava asendas kõik varasemad suunatud toetuste programmid, millel olid erisugused kõlblikuskriteeriumid, ühe toetuskavaga. See tähendas eemaldumist sotsiaalhoolekandetoetuse saamise või tööhõivestaatuse põhjal toetuse maksmiselt ja liikumist sissetuleku arvestamise poole. Vähendamaks veelgi ohtu, et vanemad otsustavad töötuks olemise kasuks, on peredele, kus vanemad töötavad või õpivad, kättesaadav rohkem sissetulekuga seotud toetusega tunde.</p>
Portugal	<p>Haridusministeerium toetab peresid, eelkõige majanduslikes raskustes olevaid, kui nende lapsed käivad eralasteaias (kasumit mittetaotlevas). Sõlmitakse leping haridusministeeriumi ja lasteaia vahel ning selles täpsustatakse iga pere toetamise tingimusi.</p>
Taani	<p>Taanis kohustab päevahoiuseadus⁶² 2000. aastast kohalikke omavalitsusi tagama alushariduse võimaldamine kõigile lastele vanuses 26 nädalat kuni algkooli algus. Omavalitsustele kehtestatakse rahalised sanktsioonid, kui nad seadust ei täida, ja seepärast vastavad kõik omavalitsused nõuetele. Vanemad võivad olla kohustatud katma kuni 25% asutuse hinnangulistest tegevuse kogukuludest. Kasutatakse libisevat taasuskaalat ning tasu vähendamine/allahindlus võib olla kuni 100%, nt vanematele, kellel on madal sissetulek.</p>
Itaalia	<p>Itaalia riigieelarveseadus võimaldab soodustusi peredele, et saada üle alusharidusteenustele juurdepääsuga seotud takistustest.</p>
Rootsi	<p>2002 võeti kasutusele tasu ülemmäär tagamaks, et koolieelne haridus oleks kõigile lastele juurdepääsetav ja taskukohane. Tasu ülemmäära süsteem on omavalitsustele vabatahtlik, aga nad kõik kasutavad seda. Tasusüsteemi kasutavatel omavalitsustel on kaotatud sissetuleku kompenseerimiseks õigus valitsuse toetusele.</p> <p>Alates sügisest, kui laps on saanud kolmeaastaseks ja kuni kooli alguseni on lastel igal aastal õigus 525 tasuta tunni (see vähendab tasu veelgi). Vanemate makstav osa koha maksumusest on ligikaudu 7% koolieelse hariduse hinnast.</p>

⁶² <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=124871&exp=1>

Riikide/projektide näited

	<p>Igakuised eelkooli või pere päevahoolduse tasud ühe- kuni viieaastastele lastele</p> <p>Tasulagi Kõrgeim tasu</p> <table><tr><td>1. laps</td><td>3%</td><td>SEK 1478 (ligikaudu 145 eurot)</td></tr><tr><td>2. laps</td><td>2%</td><td>SEK 986 (ligikaudu 97 eurot)</td></tr><tr><td>3. laps</td><td>1%</td><td>SEK 493 (ligikaudu 48 eurot)</td></tr></table> <p>Neljanda lapse eest tasu ei ole. 2020 maksid kõige kõrgemaid tasusid need, kelle teenistus ületas SEK 49 280 (4850 eurot) kuus. Töötasu piire kohandatakse igal aastal</p>	1. laps	3%	SEK 1478 (ligikaudu 145 eurot)	2. laps	2%	SEK 986 (ligikaudu 97 eurot)	3. laps	1%	SEK 493 (ligikaudu 48 eurot)
1. laps	3%	SEK 1478 (ligikaudu 145 eurot)								
2. laps	2%	SEK 986 (ligikaudu 97 eurot)								
3. laps	1%	SEK 493 (ligikaudu 48 eurot)								
Luksemburg	<p>Luksemburgis võimaldatakse (oktoobrist 2017) ühe- kuni nelja-aastastele latele 20 tundi tasuta lapsehoidu mitteametliku hariduse sektoris (service d'éducation et d'accueil). See täiendab tasuta koolieesleid teenuseid (education precece et education prescolaire), mida pakutakse alates kolmandast eluaastast. Tasuta 20 tunni programmi hallatakse vautšerisüsteemi kaudu⁶³.</p>									
Šveits	<p>Bern oli 26 kantonist esimene, kus võeti kasutusele lapsehoiu vautšerid. Peredel, kes elavad programmis osalevas omavalitsuses, on õigus lapsehoiu vautšerile, kui on täidetud teatavad nõudmised: neil peab olema vajadus lapsehoiu järele (töö, pooleliolevate õpingute või vanemate/õe-venna haiguse tõttu) ja vautšeri summa sõltub vanemate sissetulekust ja varast. Nõrgas majanduslikus olukorras perede puhul katab vautšer peaaegu täielikult lapsehoiu tavapäraseid kulud. Et soodustada hea kvalifikatsiooniga inimeste tööle tagasipöördumist pärast pere loomist, saavad vautšeri ka keskmisest kõrgema sissetulekuga pered, kuigi sissetuleku kasvades summa väheneb. Samuti on vautšeri summa seotud töö ulatusega või vajaduse ulatusega.</p> <p>Peaaegu kõik päevahoiukeskused või pere päevaorganisatsioonid Bernis võtavad vautšereid vastu. Süsteemiga liitumiseks peab asutus (muu hulgas) pakkuma päevahoidu ka erivajadustega lastele ega tohi küsida erisuguseid tasumäärasid lähtuvalt sellest, kas vanemad on saanud vautšeri või mitte (ristfinantseerimist ei tohi olla). Kõik vanemad, kes paigutavad erivajadustega lapse lapsehoiuasutusse saavad kindla rahasumma lisaks millisele tahes vautšeri summale. Seda lisatasu saavad lapsehoiuasutused kasutada lapsehoiu täiendavate kulude katmiseks.</p> <p>Kuni 12 kuu vanuse lapse vautšer on 50% suurem võrreldes vanemate laste vautšeriga. See suurem summa peegeldab väikelaste hooldamise suuremat ajakulu ja seonduvaid kulusid.</p> <p>Pered, kes soovivad vautšerit taotleda, saavad seda teha tavalise veebitaotluse abil, mida kasutatakse ka arveldamiseks. Vautšeri võib lunastada igal pool kantonis, mis võimaldab vanematele paindlikkust sobivaa lapsehoiuasutuse valimisel. Samal ajal võimaldab süsteem soodustusi nõudmisele vastava pakkumise loomiseks (kvantiteedi ja kvaliteedi mõttes). Taseme languse ärahoidmiseks kehtestab kanton ühtsed heakskiitmise ja järelevalve kriteeriumid kõigile lapsehoiuasutustele (vaatamata sellele, kas nad võtavad vautšereid vastu või mitte).</p> <p>Senine kogemus näitab, et süsteem annab paljudele vanematele juurdepääsu lapsehoiule, mida nad ei saanud ilma rahalise toetuseta endale lubada. Lisaks sellele jõutakse paljude lasteni, kellel ei oleks olnud võimalust õppida koolis kasutatavat keelt ilma lapsehoiuta väljaspool perekonda.</p>									

⁶³ European Commission/EACEA/Eurydice, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

Rahaline toetus alusharidusasutustele

Riikide poliitikakujundajate alternatiivne või täiendav strateegia hõlmab ebasoodsas olukorras naabruskonnas asuvate lapsehoiuasutuste või avalikku pakkumist täiendavate eraalgatuste toetamist.

Riikide/projektide näited

Küpros

Riik annab toetusi, et katta mõningaid kulutusi selliste kogukonnalasteaedade puhul, mis tegutsevad olukorras, kus avalikud lasteaiaid ei täida kõigi kolme aasta kuni nelja aasta ja kaheksa kuu vanuste laste vajadusi. Vanemad katavad selliste lasteaedade käimashoidmise ülejäänud kulud. Kogukonnalasteaedade tasu on palju madalam kui eralasteaedade oma.

Sloveenia

Avaliku sektori lasteaedu rahastavad kohalikud omavalitsused vastavalt kohaliku elanikkonna vajadustele. Haridus-, teadus- ja spordiministeerium annab lasteaedadele vahendeid arendusosakondade ("razvojni oddelki") kõrgemate tegevuskulude katteks summas, mis vastab arendusrühmade programmide keskmise hinna ja lasteaia tavaliste rühmaprogrammide keskmise hinna vahelisele erinevusele, sest need on palju väiksemad (koosnevad maksimaalselt 6 lapsest) ja neil on spetsiaalselt koolitatud lasteaiaõpetaja ja lasteaia abiõpetaja.

Muud rahanduslikud meetmed

Kuigi paljudes riikides on juurdepääs alusharidusele kõigile lastele vanuses kolm (või veidi vähem) kuni kuus aastat tasuta, võib täiendava toetuse abil luua õiged tingimused, et julgustada ja toetada peresid lapsehoidu kasutama. Näiteks Leedus antakse toetust peredele, kes tahavad osta õppematerjale. Leedu ja Belgia (prantsuskeelne) pakuvad ka mõnede puudustkannatavatele lastele tasuta einet.

Tõhusa juhtimise ja koostöö tagamine kõigil tasanditel

Tõhusa juhtimissüsteemi loomine koos selge ja püsiva juhtimisega riiklikul või piirkondlikul tasandil on otsustava tähtsusega integratsiooni tugevdavate, sotsiaalset kaasatust edendavate ning kogu alushariduse vanuserühmas toetust pakkuvate poliitikate ja tavade rakendamisel.

Euroopa riigid korraldavad alusharidust eri viisil. Eurydice tõstab esile alushariduse juhtimise kaks olulist aspekti: alusharidusasutuste korraldus ja ministeeriumi vastutus⁶⁴.

Keskustepõhise alushariduse puhul arvestab Eurydice sellega, kas on olemas eraldi asutused vanematele ja noorematele lastele ning kas õpe ja hoidmine on korraldatud ühes etapis kogu alushariduse vanuserühma jaoks. Euroopas võib alushariduse toetamist korraldada:

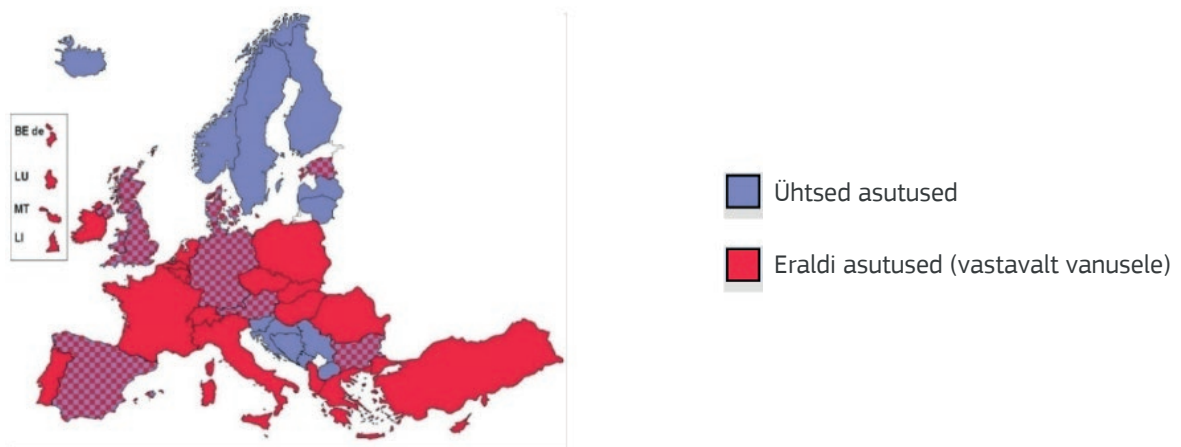
- eraldi asutustes: on eraldi asutused nooremate ja vanemate laste jaoks, üleminek toimub enamasti umbes 3. eluaastal. Tüüpilises eraldi asutustega süsteemis alustavad keskusepõhist alusharidust saavad lapsed varases eas lapsehoiu tüüpi asutuses (nt sõim) enne edasiminekut õppeasutuse tüüpi asutusse (nt lasteaed või eelkool). Selline jaotus peegeldab lõhet „lapsehoiu osutamise“ ja „alushariduse“ toetamise vahel mingit liiki koolieelses lasteasutuses, mis järgib algharidusega sarnaseid eeskirju ja võib isegi paikneda samas kohas kui algkool;
- ühises asutuses: kogu alushariduse toetamine toimub ühes asutuses – lapsed käivad samas asutuses, kuni jõuavad algkooli ikka (või mõnes üksikus haridussüsteemis, kuni hakkavad käima eelkoolis). Sellised ühised asutused pakuvad tavaliselt selgelt määratletud õppekomponendiga programme. Alusharidus on tavaliselt kavandatud holistliku lähenemisviisi alusel, et toetada laste varast kognitiivset, füüsilist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut ning tutvustada väikelapsi organiseeritud õpetamisega väljaspool perekonda.

Enamikes Euroopa riikides pakutakse keskusepõhist alusharidust kahes eri tüüpi asutuses vastavalt laste vanusele (vt joonis 6). Vähem kui kolmandikus analüüsitud Euroopa riigis on ainult ühised asutused. Ühiste asutuste struktuur on peamiselt kasutusele võetud Põhjamaades ning mõnes Balti ja Balkani riigis⁶⁵. Veerandis Euroopa riikidest on võimalik kasutada nii eraldi kui ühiseid asutusi.

⁶⁴ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/key-data-early-childhood-education-and-care-europe-%E2%80%93-2019-edition_en Page 33

⁶⁵ Horvaatias, Lätis, Leedus, Sloveenias, Soomes, Rootsis, Bosnias ja Hertsegoviinas, Islandil, Montenegros, Põhja-Makedoonias, Norras ja Serbia

Joonis 6 - Alusharidusasutuste korraldus Euroopas, 2018/19

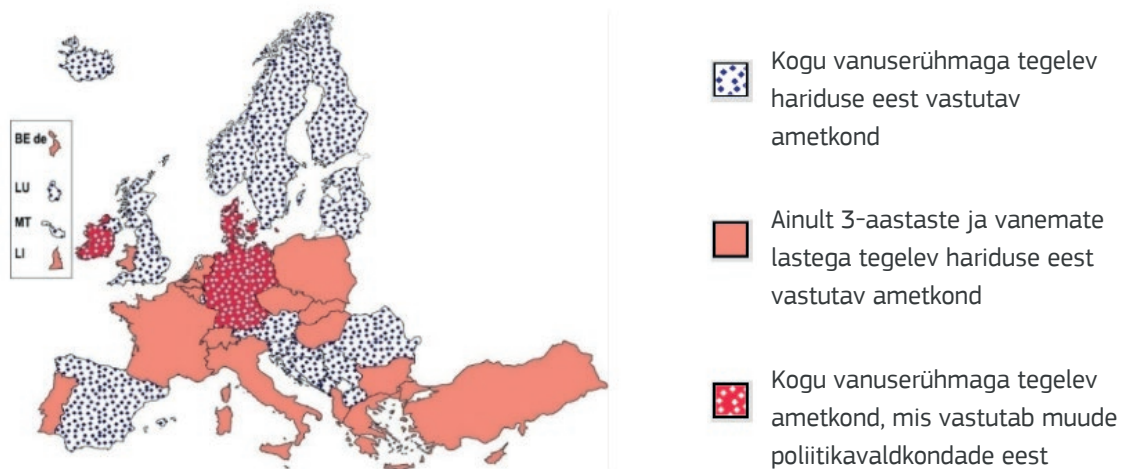
Allikas: Eurydice. Märkus: Malta ja Portugal: Joonisel on näidatud olukorda avalikus sektoris. Ka erasektoris on ühiseid asutusi.

Teine viis, kuidas Eurydice alusharidust kategoriseerib, on seos ministeeriumiga/riigiametiga, mis vastutab haridusasutuste juhtimise ja poliitika eest. Alushariduse korraldus ja rakendatavad reeglid sõltuvad suures osas selle juhtimise iseloomust. Kogu alushariduse etapi eest vastutuse määramine ühele ministeeriumile või kõrgetasemelisele ametiasutusele võib aidata edendada ühtset poliitikat ja tagade teenuste parema kvaliteedi⁶⁶. Eurydice⁶⁷ täheldab ka, et ühe ametiasutuse mudel on võetud kasutusele rohkem kui pooltes Euroopa haridussüsteemides (vt joonise 7). Teistes on hariduse eest vastutav ametiasutus vastutav kolmeaastaste ja vanemate laste alushariduse toetamise eest, samas kui teine ametiasutus, tavaliselt sotsiaalküsimustega tegelev, vastutab nooremate laste alushariduse eest.

⁶⁶ Kaga, Y., Bennett, J., and Moss, P., 2010. Caring and learning together: A cross-national study on the integration of early childhood care and education within education. Pariis: UNESCO.

⁶⁷ Lk 37. European Commission/EACEA/Eurydice, Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

Joonis 7 - Asutusepõhise alushariduse eest vastutavad ametiasutused, 2018/19

Allikas: Eurydice⁶⁸

Otsused selle kohta, kas üks või kaks ministeeriumi/riiklikku ametiasutust võtavad vastutuse kogu alushariduse eest, tehakse riiklikul või piirkondlikul tasandil. Valitseb üha kasvav suundumus, et süsteemid muutuvad ühiseks selle asemel, et kasutada eri juhtimiskorraldust alla ja üle kolme aasta vanuste laste puhul. Nõukogu soovitusel kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiustsüsteemide kohta märgitakse, et alushariduse ja lapsehoiu valdkonna reguleerimise eest vastutavate teenistuste integreerimine või koordineerimine võib süsteemi kvaliteedile positiivselt mõjuda⁶⁹.

Esile on kerkimas kaks suundumust suurema sidususe arendamiseks eri juhtimiskorralduste vahel riigi/piirkondlikul tasandil:

- üks suundumus on kogu vastutuse määramine ühele ministeeriumile. Näiteks Luksemburgis ja Maltas anti vastutus noorematele lastele mõeldud teenuste eest hiljuti üle haridusministeeriumile, et tagada ühtsem poliitika (vastavalt 2012 ja 2017). Ka Itaalias on käimas protsess alushariduse üleviimiseks haridusministeeriumi vastutusalasse, kuigi alla 3-aastaste alushariduse peamised reguleerijad on ikka veel regioonid;
- teine suundumus on tihedam side eri ministeeriumite vahel eraldi asutustega süsteemi puhul. Prantsusmaal näiteks teevad solidaarsus- ja tervishoiuministeerium ning haridusministeerium omavahel väga laialdast koostööd.

⁶⁸ Juhtudel, kui alushariduse eri aspektide eest vastutavad eri ametiasutused, näidatakse joonisel, et haridusega tegelev ametiasutus on vastutaja, välja arvatud juhtudel, kui selle roll on äärmiselt piiratud. Üleminek ühte tüüpi asutusest teise toimub tavaliselt 3 aasta vanuselt. See võib toimuda varasemas eas (2 ja poole aastast Belgias – prantsuse ja flaami kogukonnad) või 4-aastaselt (Kreeka, Madalmaad, Šveits ja Liechtenstein). Saksamaa, Hispaania ja Šveits: joonis kujutab kõige levinumat olukorda vastavas piirkonnas. Itaalia: alla 3-aastaste laste puhul erineb olukord regiooniti. Haridus-, ülikooli- ja teadusministeerium etendab piiratud rolli (peamiselt õppeaspektid).

⁶⁹ Nõukogu soovitus kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiustsüsteemide kohta (2019/C 189/02).

Mitmetasandiliste süsteemide eelised

Strateegiate koostamine, et kõik lapsed saaksid juurdepääsu alusharidusele, tähendab kõigi väljajäämise ohus olevate laste vajaduste hindamist. Seetõttu kaaluvad poliitikakujundajad mitmesuguseid lähenemisviise, et julgustada ja võimaldada nii paljudel lastel kui võimalik osaleda tavapärasel alushariduses⁷⁰. Need lähenemisviisid võivad erineda laste puhul, kelle pered on sotsiaalselt või majanduslikult ebasoodsas olukorras või kelle võimalusi alusharidust saada mõjutab õpiraskus või kehaline puue. Viimase lasterühma osas kõhklevad poliitikakujundajad kaasamise toetuseks kõigile mõeldud ühesuguse mudeli kasutuselevõtmisel. Kuna nende laste ees seisvad takistused on vägagi erinevad, on parem kasutada paindlikku mudelit, mida saab kohandada üksikisiku vajadustele vastavaks. Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur märgib, et oluline on tegeleda iga lapse edasiarenguga, mitte lihtsalt keskenduda pädevusstandardite saavutamisele. See võimaldab kõigil lastel – milline nende saavutuste tase ka ei oleks – olla koos oma eakaaslastega võrdselt väärtustatud aktiivsete osalejate ja õppijatena ning saada tuge, mida nad edasiarenguks vajavad⁷¹.

Paindlikkus kogu süsteemi hõlmava strateegia raames, mille eesmärk on kaasata võimalikult palju lapsi tavapärasesse alusharidusse, on toonud kaasa mitmetasandiliste toetusmudelite loomise, st toetus on kas kohandatud vastavalt konkreetse lapse vajadustele või on kavandatud toetama alusharidusasutust, mis töötab konkreetse lapsega. Esimese tüübi puhul sõltub toetuse tase lapse meditsiiniliste või õpivajaduste hindamisest; teise lähenemisviisi korral põhineb toetuse tase alushariduskeskuse lapsega seotud vajaduste hindamisel. Oluline on korraldada toetust (mitmetasandilise mudeli kaudu) nii, et see vastaks üksikute laste vajadustele. Tavaliste alusharidusasutuste ja laste peredega töötamisel on märkimisväärsed eelised tagamaks, et saadav toetus mängida ja õppida koos teiste lastega ja nende kõrval. Diagnoosivate protsesside vältimine aitab vältida üksikute laste stigmatiseerimist ja tõstab seile kõikide laste koos õppimise ja mängimise kasu.

Kogu Euroopast võib leida palju näiteid iga lähenemisviisi kohta. Alljärgnevad näited kirjeldavad, kuidas mõned liikmesriigid kasutavad mitmetasandilist lähenemisviisi, et tegeleda kehalise puude või õpiraskustega laste vajadustega. Lähenemisviisi võib laiendada, et täita muid individuaalseid vajadusi.

Riikide/projektide näited

Iirimaa: Juurdepääsu ja kaasamise mudel (AIM)

Iirimaa juurdepääsu ja kaasamise mudel (AIM⁷²) on riiklik programm, mis võeti kasutusele 2016, et toetada puuetega laste kaasamist ja mõtestatud osalemist tavalistes koolieelsetes lasteasutustes üldise tasuta koolieelse programmi raames. Tasuta eelkooliprogramm võeti 2010 kasutusele üheaastase programmina ja seda on laiendatud kahe aastani. AIM-i rakendatakse riiklikus süsteemis, mis põhineb turukontekstis töötavatel eraõiguslikel alusharidusasutustel (nii kasumit taotlevatel kui kasumit mittetaotlevatel).

⁷⁰ The Education Monitor 2019 records that 95.4% of children aged four and above benefit from ECEC.
<https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/volume-1-2019-education-and-training-monitor.pdf>

⁷¹ <https://www.european-agency.org/sites/default/files/IECE-Summary-ENElectronic.pdf>

⁷² www.aim.gov.ie

Riikide/projektide näited

AIM-i toetusmudelil on seitse taset ja toetuse tase muutub igal tasemel vastavalt laste ja alusharidusasutuste vajadustele:

Lisatoetus, mida liri valitsus alusharidusasutustele pakub, hõlmab:

- töötajate kaasamispraktikate alase täiendõppe rahastamist;
- majanduslikke soodustusi kaasava kultuuri edendamiseks ja koordineerimiseks asutustes (nt kaasamiskoordinaatorite ametikohtade rahastamine, täiendav abi, tasuta varustus);
- tugevama asutustevahelise (koos tervishoiuteenustega) lähenemisviisi toetamist.

Esiolgsed järeldused AIM-i mõju kohta on olnud väga positiivsed - puuetega lastega asutuste osakaal on kasvanud ja kõrgeimat toetuse taset saavate laste osakaal on kasvanud 1%-lt 2017. aastal 4%-ni 2020. aastal. Edasine töö algatuse hindamiseks uurib erinevaid vaatenurki, nt laste, perede, alusharidusasutuste töötajate ja juhtide vaatenurki, samuti seoses lastega, kui nad astuvad koolisüsteemi.

Samuti on kindlaks tehtud mõningad AIM-i rakendamisega seotud probleemid:

- kuni üks kolmandik alusharidusasutustest ei ole ikka veel süsteemi kaasatud;
- taotluste arv kõrgeima taseme toetuse saamiseks on juba kolm korda kõrgem kui algselt eeldati ja see kasv võib jätkuda;
- mõned lapsed jätkavad käimist spetsialiseerunud/eraldatud asutustes;
- selle meetme maksumus on suurem kui algselt ennustati.

Iirimaa valitsus kavatseb alustada hindamist 2020. aasta lõpuks ja pärast hindamise lõpuleviimist kaalub, kas laiendada kava muudele sihtrühmadele või muudele vanuserühmadele.

Soome

Soomes on kolm toetuste tasandit:

- Üldine toetus on esimene vastus lapse toetusvajadusele. Tavaliselt tähendab see individuaalseid toetusmeetmeid olukorra parendamiseks nii varakult kui võimalik. Seda antakse, kui vajadus selleks tekib ja mingeid konkreetseid hindamisi ega otsuseid ei ole vaja;

Riikide/projektide näited

- Tõhustatud toetus lapsele, kes vajab regulaarset toetust või mitut liiki toetust samaaegselt. See määratakse pedagoogilise hinnangu põhjal vastavalt lapsele vormistatud õppekavale;
- Eritoetus määratakse lastele, kes ei ole võimelised nõuetekohaselt saavutama kasvuks, arenguks või õpinguteks seatud eesmärgi. Lapse võimeid võib olla nõrgestanud näiteks puue või tõsine haigus.

Seda toetuste süsteemi kasutatakse eelkoolis, algkoolis ja keskkoolis ning sellele on õigus kuueaastastel ja vanematel lastel. Seda kasutatakse mõnikord alushariduses, aga see ei ole nendes asutustes õiguseks. Sellist mitmetasandilist lähenemisviisi toetusele ei ole ametlikult hinnatud, aga toetuse kättesaadavuse uuringud näitavad, et peamiselt antakse madalaima taseme toetust. Toetusi käsitlev uuring tõstis esile vajaduse abistada alusharidusasutusi, et nad suudaksid paremini ennustada, millist toetust lapsed saama peaksid.

Soome lähenemisviisi näidet võib näha Liinalampi päevahoiukeskuses, Jyväskylä projektis⁷³. Alusharidusasutuse kaasatuse tugevdamise metoodika osana tegid nad kindlaks kolm peamist teemat, mis võiksid suurendada Jyväskylä linna ja Liinalampi päevakeskuse alushariduse teenust. Need on:

- riikliku kolmetasemelise toetuse mudeli kasutamine;
- keskendumine kaasamise inimressursside aspektile;
- meeskonnapõhise lähenemisviisi edendamine kvalifitseeritud töötajate hulgas.

⁷³ Inclusive early childhood education - Case Study Visit Report: Liinalampi Day-Care Centre, Jyväskylä, Finland, 18-20 April 2016

Laste/töötajate suhtarvu reeglite muutmine

Kaasav poliitika, mille kohaselt võetakse alusharidusse vastu kõik lapsed, vaatamata nende individuaalsele või pere olukorrale, võib muuta töötajate ja laste vahelist suhet. Kui kõigil on võimalik osaleda, peavad töötajad hakkama töötama erinevatest kogukondadest ja taustaga lastega, erinevate koduste keeltega lastega, lastega, kelle pered on kogenud vaesust või sotsiaalset tõrjutust, täiendavate või erivajadustega lastega jne. See nõuab töötajatelt kogu nende pädevuse kasutamist tagamaks, et kõik lapsed oleksid väärtustatud ja kaasatud kõikidesse tegevustesse. Nõudmistega töötajatele tuleb tegeleda, ja see võib tähendada laste/töötajate suhtarvude muutmist; alushariduse abiõpetajate ja muude töötajate toetamist; pedagoogide juurde palkamist jne.

Oluline on kaaluda, kas üha laienevalt kasutatava kaasava metoodikaga alushariduses kaasneb mõju personalile ja võtta arvesse ELi kvaliteediraamistikus esitatud kvaliteedinäitajaid:

- *töötajad on kõige olulisem tegur laste heaolu ning õpi- ja arengutulemuste tagamisel;*
- *laste arv ühe täiskasvanu kohta ja rühmade suurus kujuneb kõige sobivamaks siis, kui arvesse võetakse laste vanust ja rühma koosseisu.*

Laste ja töötajate suhtarvu ning alushariduse kaasava mõõtme vahelise seose kohta on vähe uuringuid ning selle teema põhjalikumaks käsitlemiseks oleks vaja rohkem uuringuid. Kuid Eurofound vaatas läbi uuringud, milles hinnati töötingimuste mõju laste õpitulemustele ja -kogemusele, sealhulgas töötajate-lapse vahelist suhet. Ainult viis uuringut tunnistati piisavalt põhjalikuks, et neid saaks arvesse võtta⁷⁴; need uuringud kinnitavad, et laste ja töötajate suhtarv ning klassi suurus mõjutavad töötajate ja laste vahelise suhte kvaliteeti ning töötajate tegevust⁷⁵.

Riikide/projektide näited

Sloveenia

Sloveenial on kõrged normialased nõudmised, kui hariduslike erivajadustega lapsed on kaasatud tavalisse lasteaeda: rühma kuulub lasteaiaõpetaja (eriharidusega erivajadustega laste õpetamiseks) ja lasteaia abiõpetaja maksimaalselt 6 lapse kohta.

Ajavahemikus 1. septembrist 2019 kuni eelkooliealiste laste programmide rakendamise normide kasutuselevõtmiseni vastavalt erivajadustega eelkooliealiste laste integreeritud varajase toe seadusele määrab varajase toe ekspertrühm individuaalse pereabi plaani või multidistsiplinaarse meeskonna ettepaneku alusel lapse täiendava professionaalse abi maksimaalse ulatuse jooksval õppeaastal lasteaias.

⁷⁴ Palmerus, 1996; Sundell, 2000; Blatchford et al, 2002; Sandstrom, 2012; Hayes et al, 2013

⁷⁵ Eurofound (2019), *Challenges and prospects in the EU: Quality of life and public services*, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg.

Riikide/projektide näited

	<p>Täiendavat professionaalset abi võidakse anda tihendatud vormis või mitte ühtlustatult, kokku kuni 120 tundi ühe aasta jooksul või proportsionaalselt, kui lapsele antakse täiendavat professionaalset abi õppeaasta jooksul. Kuni varajase ravi pedagoogi ametikoha (töökoha) sisseseadmiseni annab täiendavat professionaalset abi lasteaiaõpetaja.</p> <p>Varajase ravi ekspertrühm määrab kindlaks ka lapse füüsilise abi ulatuse tema lasteaias viibimise ajal ning lapse vajadusi arvestades ka viipekeeke eksperdi või kohandatud suhtlemise ja pimekurtidega töötamise eksperdi kaasamise viisi ja ulatuse, kuni 15 tunniks nädalas.</p> <p>Varajase ravi ekspertrühm võib erivajadustega laste kaasamise tõttu vähendada laste arvu lasteaiarühmas.</p>
--	---

Alusharidus- ja lapsehoiuasutustega töötamine ning nende toetamine

Alusharidusele juurdepääsu saab kõige paremini täiustada siis, kui juhid, otsustajad ja alusharidusasutused töötavad partneritena. See mitte ainult ei soodusta heade tavade ja uuenduste jagamist, vaid võimaldab ka poliitika eest vastutajatel kasutada ära kohalikke teadmisi ja igapäevase tegevuse viimaseid kogemusi. Kui ühendada kohapealne arusaamine laste, perede ja kogukondade vajadustest juhtide organisatsiooniliste oskustega, aitab see tugevdada kaasamist igas alushariduse teenuses. Paljudes alusharidussüsteemides toetavad alusharidusasutusi riiklikud või piirkondlikud organisatsioonid. Sellise välise abi kaudu saab nõuandeid ekspertidelt ja juhiseid küsimuste kohta, millega üksikus asutuses ei ole alati võimalik hõlpsalt tegeleda.

Riikide/projektide näited

Portugal: alusharidusasutuste kaasamine laste vajaduste kindlakstegemisse

Portugalis võimaldab programm TEIP (prioriteetsed haridusvaldkonnad) koolide klastritel, mis hõlmavad alusharidusasutusi, algkooli ja keskkooli, määrata ise kindlaks oma vajadused. Analüüsides iga kooli tugevaid ja nõrku külgi, võimalusi ja ohte, saavad alusharidusasutuste juhid välja töötada oma strateegia kaasamise tugevdamiseks kooskõlas õigusaktidega. Neid kaasamisstrateegiaid jälgitakse ja iga koolideklastrit võetud meetmete hindamine aitab poliitika elluviimist tõhustada.

Üks TEIP-i projekt hõlmab ebasoodsas olukorras inimeste toetamist ning selle eesmärk on parendada õppetulemusi ja hariduse kvaliteeti, et hoida ära varajast koolist lahkumist ja koolist puudumisi, vähendada distsiplineerimatust ja tugevdada suhteid kooli, perede ja kogukonna vahel. Projekti on kaasatud 137 koolideklastrit sotsiaalselt ja majanduslikult ebasoodsates piirkondades. Kasutades teadmisi kohalike olude kohta, koostavad need keerulistes oludes tegutsevad ise oma arengukava. See aitab lihtsamaks muuta üleminekut ühelt haridustasemelt teisele, eriti alusharidusest alghariduse madalamasse astmesse. Selle projekti osana on alusharidussüsteem muutumas kaasavamaks kõigi laste jaoks, eelkõige ebasoodsas olukorras piirkondadest ja vähemusrühvuste, nagu romade, seast pärit perede lastele.

Belgia (NL): väline toetus ja ekspertnõuanded alusharidusasutustele

Belgia flaami kogukonnas on alusharidusasutustel võimalik saada välist toetust kaasamise tugevdamiseks. Sellist toetust pakuvad kaasava lastehoiu keskused. Viie aasta jooksul on 16 lastehoiukeskust määratud pädevuskeskusteks ja pandud edendama kaasavat lapsehoidu, jagama oma piirkonnas oma kogemusi, tõstma vanemate ja sidusrühmade teadlikkust kaasavast lapsehoiust, toetama teisi lastehoiukeskusi nende töös kaasava lapsehoiu arendamisel ja arendama teemaga seotud partnerite võrgustikku. Iga keskus saab toetust, et võimaldada tal pakkuda kaasavat lapsehoidu ennetaval viisil ja võtta tööle kaasamisnõustaja (1/2 täistööaja koormusega personali liige), et need ülesanded ellu viia.

20 aasta jooksul on Genti linn rahastanud üle 40 „sillaehitamise spetsialisti“ tööd 50 koolis. See spetsialistide võrgustik on osa perede ja koolide vahel sidemeteloomise süsteemist, mille eesmärk on toetada ebasoodsas olukorras peresid⁷⁶.

⁷⁶ Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmuves, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). 'The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma', NESET report, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus - Case 2 - Bridging professionals in Ghent pre-schools - BE

Riikide/projektide näited

Iirimaa: algatus Better Start (Parem Algas)

Riiklik varase lapsepõlve tugiteenus Better Start (Parem Algas) on 2014 käivitatud valitsuse algatus, mis pakub pedagoogidele nõustamist, mentorlust ja täiendõpet.

Üks Better Starti tegevussuundadest (kvaliteedi arendamise teenistus) pakub pedagoogidele mentorlust ja täiendõpet, et edendada alushariduse kvaliteeti, sealhulgas riiklike kvaliteedi- (Siolta) ja õppekava (Aistear) raamistike rakendamist.

Teine tegevussuund on alusharidusteenuste nõustamine ja toetamine kaasamistegevuse alal puuetega laste toetamiseks, sealhulgas asutuste külastamine ja telefoni teel nõustamine ning vajaduste hindamine, et teha otsus toetuse kohta juurdepääsu ja kaasamise mudeli (vt eespool) kaudu.

Kolmas tegevussuund, millega alustati hiljuti, koordineerib mitmesuguste täiendõppeprogrammide, sealhulgas mitme kaasamist toetava täiendõppeprogrammi korraldamist.

Better Starti hindamine algab 2020. aasta lõpus.

Varase sekkumise toetamine

Alusharidussüsteem, mis võtab aluseks kaasava, kõikehõlmava lähenemisviisi, aitab tagada, et laste eripärad ja raskused tehakse kindlaks ja neid toetatakse varem. See muudab ennetavate tegevuste kasutuselevõtmise või tugevdamise ning erivajadustega ja täiendavate vajadustega lastele ja nende peredele piisava toetuse korraldamise lihtsamaks ja kulutõhusamaks. Samuti võimaldab see rohkem aega ja võimalusi kõikide asjassepuutuvate teenuste kaasamiseks kavandamisse või lahendamisesse, nt õppe-, sotsiaal- või tervishoiuteenused ning vanemad. Varajase sekkumise keskseks ülesandeks on tagada igale lapsele õigus heaolule, õppimisele ja arengule võrdselt teiste lastega. Üksikute laste vajaduste varajane kindlakstegemine kooskõlas nende vanemate soovidega aitab tagada, et alusharidus on juurdepääsetavam ja kaasavam. Lapse vajaduste varajasele kindlakstegemisele reageeriva lapsehoiusesteemi arendamise ja rakendamise keskne aspekt on töötajate põhikoolituse ja täiendõppe vastavus sellele ülesandele. Hästi kvalifitseeritud alushariduse pedagoogid peavad olema koolitatud ära tundma väikelaste arenguga seotud vajadusi, nende huve ja potentsiaali ning suutma tuvastada võimalikke arenguprobleeme ja õpiraskusi, et nad oskaksid üksikuid lapsi aktiivsemalt toetada.

Riikide/projektide näited

Sloveenia

Sloveenias võeti 2017 vastu erivajadustega eelkooliealiste laste integreeritud varajase ravi seadus, mis jõustus jaanuaris 2019. Seadus sätestab varajases lapsepõlves sekkumise süsteemi erivajadustega laste jaoks sünnist kuni algkooli astumiseni ning nende perede toetamise. Selles nähakse ette tõhustatud protseduurid eelkooliealiste laste paigutamiseks lasteaiadesse, mis rakendavad kohandatud õppeprogrammi ning luuakse alus eri struktuuride vaheliseks kooskõlastuseks.

Sellega muudeti puute, takistuste või häiretega laste või nendest ohustatud laste abistamise süsteemi. Uue seadusega saavad lapsed abi nii kiiresti kui võimalik ja vanemad saavad kogu vajaliku teabe ühest kohast. Lapsed saab kindlaks teha perekonnas, tervishoiusesteemis esmatasandi ennetava tervishoiu rakendamisel või selle raames tehtavate uuringute jai muude toe meetmetega lasteaias, haridusasutuses, sotsiaalhoolekandeasutuses või sotsiaaltöökeskuste teenuste raames. Arengukliinikud muudetakse järk-järgult varajase toe keskusteks, kus lapsega tegelevad mitmed eksperdid ja soovitatakse kõige sobivamaid toe vorme.

Muud olulised tegevuskavad on erivajadustega laste hariduse seadus 2011. aastast; koolieelsete päevahoiukeskuste õppekava käsitlevate ja erivajadustega või pikaajalist haigust põdevate lastega tegelevale lisapersonalile mõeldud juhiste lisa, ajakohastatud 2016; ning erivajadustega laste täiendava professionaalse ja füüsilise abi alane eeskiri 2013. aastast⁷⁷.

⁷⁷ Hunt, Paula (2019). "Target Group Discussion Paper on Children with Disabilities", Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brussels: Euroopa Komisjon.

Riikide/projektide näited

Taani	<p>Aarhusi omavalitsus rakendas 2014 kuni 2017 projekti „Turvaline algus eluks“ Eesmärk oli arendada laiendatud koostööd külastavate tervishoiutöötajate ja pedagoogide vahel lestesõimedes (0–3 aastased), et abistada vastsündinud laste vanemaid, kes ei tunne ennast selles uues olukorras kindlalt, kuid ei ole ka tõsisel riskiolukorras. Külastavad tervishoiutöötajad olid elukutselised õed, kes osutavad vanematele teenust esimesel aastal pärast sündi. Kõnealused töötajad tegid tihedat koostööd vanematega ja leidsid sageli probleeme, mille puhul oli vaja abistada, nt rinnaga toitmise, lapse magamapanemise, last arendavate tegevuste juures jne. Vanematele pakuti võimalust külastada sõime ja kohtuda pedagoogidega ning samuti külastasid pedagoogid peresid, et pakkuda toetust, juhendamist ja lahendusi vastsündinud lapsega seotud igapäevase tegevuse jaoks. Sealjuures tutvustati vanematele sõime võimalusi, mis hiljem aitas kaasa heale üleminekule, kui laps hakkas käima lasteaias – Taanis tavaliselt 10–12 kuu vanusena. Samaseid projekte arendatakse kogu riigis ning neid kiidavad nii vanemad, külastavad tervishoiutöötajad kui pedagoogid.</p>
--------------	--

Vahendid

Soovitavad sekkumismeetmed varajases lapsepõlves: käsiraamat töötajatele	<p>Käsiraamatu⁷⁸ on Portugali projekti Im2 (Sekkuda Rohkem, Sekkuda Paremini) raames koostanud riiklik varajase sekkumise liit Calouste Gulbenkiani Fondi toetusega. Selle eesmärgiks on olla kasulik abivahend professionaalidele nii asutustes kui süsteemi teistel tasanditel, kes püüavad toime tulla varajases lapsepõlves sekkumisega olemuslikult seotud paljude ja keeruliste probleemidega.</p> <p>Käsiraamat tutvustab üleilmseid seisukohti varajases lapsepõlves sekkumise kohta ja mitmesuguseid soovitatavaid meetmeid. Samuti rõhutab see erialase arengu olulisust kvaliteetsete sekkumismeetmete toetamisel.</p>
---	--

⁷⁸ <https://indd.adobe.com/view/ce456704-8e75-46a4-a7e6-700b024ed409>.

Alusharidus- ja lapsehoiuasutuste töötajate koolitus ja toetamine, et toetada kõigi laste kaasamist alusharidusse ja lapsehoidu

Alusharidustöötajate täiendõpe ja koolitus on teenuse kvaliteedi jaoks keskse tähtsusega. Täiendõpe, mille tulemusel töötajad saavad olla kaasavad ja kasutada kaasavaid pedagoogilisi lähenemisviise, aitab lastel ja nende peredel tunda, et nad on oodatud ja tagab, et igal lapse individuaalset vajadust heaoluks, õppeks ja arenguks toetatakse. Kaasava tegevuse toetamine aitab mitmel eri viisil kaasa laste teenuse pakkumisel kesksele kohale panemisele ja teenuste korraldamisele vastavalt nende vajadusele. Nõukogu soovitus on lapsekeskne lähenemisviis kokku võetud järgmiselt: *alusharidusteenused peavad olema lapsekesksed, lapsed õpivad kõige paremini keskkonnas, mille aluseks on laste osalus õppimises ja huvi õppimise vastu.*

Täiendõppe ja koolituse abil saab toetada töötajaid lastele sõbraliku keskkonna loomisel, kus väärtustatakse nende keelt, kultuuri ja kodust tausta, ja mis aitab arendada nende kuuluvustunnet.

Töötajate täiendõpe ja koolitus jaguneb tavaliselt kolme järku: põhikoolitus, kohanemisaasta ja pidev erialane arendamine. Sellel kutseoskuste kasvatamise teekonnal liigub täiendusõpe ja koolitamine üldisematelt/teoreetilisematelt teadmistelt praktiliste/tööpõhiste tegevusteni, kuni keskendub lõpuks isiku vahetumatele õppevajadustele.

- Tavaliselt tutvustavad täiendõppe ja koolituse põhiprogrammid õppijaid sotsiaalse kaasamise olemusega ning käsitlevad mitmeid strateegiaid, mis toetavad kõigi laste kaasamist.
- Kohanemisaasta arendab enamasti neid teadmisi edasi ja käsitleb nende põhjal alusharidusasutuse tegevuse aluseks olevaid praktilisi meetmeid, poliitikaid ja väärtusi. Selles täiendõppe ja koolituse astmes on kesksel kohal personali uue liikme ootuste mõistmine.
- Koolituse ja täiendõppe kolmandas astmes keskendutakse isiku tugevuste ja nõrkuste kindlakstegemisele ning nende arengu ja koolituse alaste vajaduste täitmisele.

Sellise kolmeastmelise mudeli puhul on oluline tunnistada, et kõike ei saa hõlmata ühe koolituse ja täiendõppe astme raames ning mõningaid teemasid on parem käsitleda kohanemisaastal (nt kuidas korraldatakse kodukülastusi või peredega suhtlemist oma tööandja juures) või jätkuva erialase arendamise astmes (nt kuidas töötada autistliku lapsega, kes on hiljuti alusharidusasutusse astunud).

Süsteemi tasandil peaksid seda kolmeastmelist protsessi toetama vastavad struktuurid ning riiklikud, piirkondlikud või kohalikud korraldused, nt:

- kokkulepitud pädevuste kogum, mille omandamist alusharidustöötajad peavad tõendama oma täiendõppe ja koolituse põhiprogrammi käigus;
- nõue kõikidele tööle määratud alushariduse pedagoogidele läbida kohustuslik kohanemisperiood;
- nõue kõikidele alusharidustöötajatele kulutada aastas kokkulepitud arv päevi/tunde pidevale erialasele arendamisele.

Arvestades kõigi laste alushariduse toetamise olulisust, on tõenäoline, et sotsiaalne kaasamine tõuseb nende korralduste seas esile.

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri kaasavat alusharidust käsitlevas kirjanduse ülevaates⁷⁹ märgitakse, et enamikus Euroopa haridus- ja täiendõppesüsteemides hõlmab põhikoolitus eriõpet, millega valmistatakse pedagooge ette töötama täiendavate vajadustega lastega. Mõnes riigis on erikoolitus kohustuslik kõigile alusharidustöötajatele. See erikoolitus võib koosneda pidevast erialasest arendamisest ja olla soovitatav, aga sageli on see kättesaadav ainult vanemate lastega töötavatele pedagoogidele (European Commission/EACEA/Eurydice/Eurostat, 2014).

Euroopa alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistikus rõhutatakse töötajate täiendõppe olulisust, kutsudes liikmesriike üles tagama, et sektoris oleksid **kõrge kvalifikatsiooniga töötajad, kelle esmane väljaõpe ja täiendõpe võimaldab neil täita oma kutseülesandeid**⁸⁰. See üleskutse on soovitus:

- töötada välja *kõige uuemad esmaõppeprogrammid, mis on koostatud koostöös praktikutega ning milles on teooria ja praktika hästi tasakaalus. Sellistest programmidest võib olla kasu, et koolitada töötajaid tegelema keeleliselt ja kultuuriliselt mitmekesiste rühmadega, vähemustega, uussisserändajate ja madala sissetulekuga perekondadega;*
- tunnistada, et *töötajad, keda on koolitatud järgima väikelaste arenguga seotud vajadusi, nende huve ja potentsiaali ning tuvastama võimalikke arenguprobleeme ja õpiraskusi, oskavad laste arengut ja õppimist aktiivsemalt toetada. Korrapäraselt toimuvad, kohandatud ja pidevad kutsealase arengu võimalused on kasulikud kõikidele töötajatele, sealhulgas abiõpetajatele ja abipersonalile;*
- *hõlmama teadmisi lastekaitsest süsteemidest ja üldisemalt lapse õigustest mitmesugustes õppekavades.*

Töörühma koostatud põhipädevuste loetelus⁸¹ toodi välja rida nõudeid kõikidele töötajatele. Eeldatakse, et kõik alusharidusasutuste töötajad:

- toetavad iga lapse arengut, heaolu ja õppimist;
- teevad koostööd kohaliku kogukonnaga ning alusharidus- ja lapsehoiustsüsteemi sees;
- töötavad meeskonnas;
- tagavad laste ohutuse;
- toetavad laste alusharidus- ja lapsehoiustsüsteemi tulekut ja sealt väljumist;
- on teadlikud oma tegevuse mõjust lastele, kelle eest nad vastutavad;
- tunnustavad laste erinevat kultuuri- ja sotsiaalset tausta;
- teevad koostööd kõigi peredega, sealhulgas nendega, kelle väärtushinnangud ja hoiakud võivad olla väga erinevad, ning kohtlevad kõiki lapsi ja peresid austusega.

⁷⁹ European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2017. Inclusive Early Childhood Education: Literature Review. (F. Bellour, P. Bartolo and M. Kyriazopoulou, eds.). Odense, Taani

⁸⁰ Nõukogu soovitus kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiustsüsteemide kohta (2019/C 189/02).

⁸¹ European Commission (2020) - Early Childhood Education and Care - How to recruit, train and motivate well-qualified staff

Vaja on määratleda, mida tähendab olla pädev alushariduse spetsialist kaasamise seisukohalt, ja see võib hõlmata järgmist:

- pädevuste arendamine, nt eneseanalüüsi kaudu, kuna see on toeks neile, kes soovivad mõelda oma kaasamise alaste seisukohtade üle;
- isiklike täiendõppevajaduste kindlakstegemine;
- lapse arengualaste teadmiste kasvatamine;
- kaasava suhtumise edendamine, vanematesse ja lastesse avameelse suhtumise kujundamine, võime kohaneda uute ideede ja olukordadega; eneseteadlikkuse toetamine, mis võimaldab töötajatel asetada end vanema/lapse olukorda ja mõista paremini nende vajadusi;
- kultuuridevahelise suhtluse pädevuse ja erisuguseid pereelu korraldusi puudutavate teadmiste arendamine.

Samuti toetavad kaasamist alushariduses mitmesugused kutsealased tavad:

- meeskonnatöö ja koostöö;
- alusharidusasutuste juhtidelt erioskusi nõudva järelevalve tähtsuse tunnustamine;
- abide rolli tunnustamine kaasamise hõlbustamisel.

Süsteemi või asutuse tasandil võiks kaaluda mitmeid meetmeid, et suurendada kaasamist alusharidustöötajate koolitamise ja täiendõppe kaudu:

- tunnistada, et oluline on tõsta kutseala atraktiivsust ning tähtis on värvata mitmekesine töötajate meeskond ja erisuguse taustaga töötajaid;
- luua värbamiskavasid ja täiendõppevõimalusi, mis on atraktiivsed vähemusrahvustesse kuuluvatele töötajatele;
- arvestada kaasamise alase täiendõppe põhikoolituses ja kutsealase täienduskoolituses kohustuslikuks muutmise (või mitte muutmise) olulisust;
- uurida võimalust sotsiaalselt tõrjutud sihtrühmade kaasamiseks täiendõppe moodulite kavandamisse ja/või õpetamisse;
- tunnistada, et töötajate kaasamise alase pädevuse arendamine nõuab väljaõpet töökohal, järelevalvet, rühmakoolitusi ja keskendumist varajases lapsepõlves sekkumisele; ning hõlmab arutelu tervishoiu-, sotsiaalkindlustus- ja haridussektori pakutavate teenuste üle.

On palju näiteid riiklikest ja piirkondlikest alusharidussüsteemidest, mis toetavad kaasamise teemalist täiendõpet ja seisavad selle eest, et töötajate ametialane tegevus oleks kaasavam.

Riikide/projektide näited

Iirimaa	<p>Täiendõppekava „Kaasamist toetavad juhid“ (Leadership for Inclusion, LINC) on üks 2016 kasutusele võetud puuetega laste üldises koolieelses õppeprogrammise osalemist toetava juurdepääsu ja kaasamise mudeli (AIM) keskseid meetmeid. Igal aastal õpetatakse LINC-is välja kuni 900 pedagoogi, et nad oleksid oma asutuses kaasamise koordinaatorid. Kaasamise koordinaator juhib kaasamise alast tegevust ja väljaõpet oma asutuses.</p> <p>LINC programm on väljavalitud osalejatele tasuta ning praegu on rohkem kui 60% asutustes kaasamise koordinaator, mida soodustab ka täiendav toetus teenusepakkujatele.</p> <p>LINC on üheaastane osaajaline täiendõppeprogramm, mida pakutakse kombineeritud formaadis, ühendades aasta jooksul virtuaalse õppe mitmel nädalavahetusel toimuva kontaktõppega (Covid-19 ajal toimub koolitus täielikult virtuaalselt). LINC on saanud äärmiselt positiivse hinnangu ja mitmeid auhindu. 2021. aastast hõlmab see ka korrapäraselt kutsealast täienduskoolitust kvalifitseeritud kaasamise koordinaatoritele, kes on eelnevatel aastatel LINC programmi lõpetanud.</p> <p>LINC-i täiendab AIM-i raames rida muid täiendõppeprogramme, sealhulgas võrdsuse, mitmekesisuse ja kaasamise sissejuhatav kursus.</p>
Iirimaa	<p>Võrdsuse, mitmekesisuse ja kaasamise kursus on üldine täiendõppealgatus juurdepääsu ja kaasamise mudeli (AIM) raames.</p> <p>Võrdsuse, mitmekesisuse ja kaasamise kursuse peamine eesmärk on tõsta alushariduse pedagoogide teadlikkust nooremate laste võrdsuse, mitmekesisuse ja kaasamise kohta ning julgustada sektori töötajaid edendama kõigi laste ja nende perede kaasamist alusharidusse ja seda toetama.</p> <p>Võrdsuse, mitmekesisuse ja kaasamise programm põhineb mitmekesisuse, võrdsuse ja kaasamise hartal ning alushariduse suunistel⁸² ja hõlmab:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mitmekesisuse, võrdsuse ja kaasamise mõistmist; • eelarvamustevastase suhtumise väljakujundamist varases lapsepõlves; • füüsilist keskkonda ja selle rolli kaasamistegevuses; • riiklike mitmekesisuse, võrdsuse ja kaasamise suuniste kasutamist ning teenistuse kaasamisharta väljatöötamist. <p>Iga kursus kestab 15 tundi: üks täispäev ja kolm lühemat sessiooni. Tunnistuse saamiseks peavad õppijad osalema kõigil neljal sessioonil. Praeguseks on võrdsuse, mitmekesisuse ja kaasamise kursustel osalenud kahe kolmandiku liri alusharidusteenistuste töötajad.</p>

⁸² <https://aim.gov.ie/wp-content/uploads/2016/06/Diversity-Equality-and-Inclusion-Charter-and-Guidelines-for-Early-Childhood-Care-Education.pdf>.

Riikide/projektide näited

Bulgaaria	Üks projekti „Aktiivne kaasamine koolieelses hariduses“ meetmetest tagab õpetajate täiendõppe, et rakendada sõeluuringuid varajaste õpiraskuste kindlakstegemiseks. Varajane kindlakstegemine ning üldise ja täiendava toe pakkumine täiendava pedagoogilise personali palkamisega lastele, kellel uuringul selle järele vajadus tuvastati, on muud meetmed, mille eesmärk on aktiivne kaasamine. Projekti rakendamisega kaasnevad mittepedagoogiliste spetsialistide oskuste täiustamise meetmed, et nad oskaksid töötada vanematega ja neid motiveerida koolieelse hariduse eeliste kohta.
Põhja-Makedoonia	Põhja-Makedoonia teeb alusharidustöötajate koolitamisel koostööd UNICEFi ja ÜRO sotsiaalse kaasamise rühmaga. See hõlmab kaalutlemist, kas töötada välja põhipädevused kõigi töötajate jaoks või kehtestada erialased pädevusnõuded, mida tuleks täita ainult osadel töötajatel.
Saksamaa	Varajase Alguse (Fruhstart) programm ⁸³ keskendub multikultuursetes ja ebasoodsas olukorras piirkondades asuvatele päevahoiukeskustele. Programmi eesmärk on eelkõige toetada päevahoiukeskuste pedagoogilisi töötajaid, pakkudes neile kvaliteetseid koolitusvõimalusi keskustes, kus nad töötavad. Varajane Algu toetab mitmekesisust, aitab lastel ja vanematel arendada saksa keele oskust, soodustab vanemate osalemist ning edendab keskuste ja nende naabruskonna vahelist võrgustikutööd ning tõhustab meeskonnakoolitusi ja konsultatsioone.
Taani	<p>Täiustatud pedagoogilises õppekavas toodi välja, et kõik lapsed peaksid olema kaasatud oma kogukonnas. See väärtus on Taani pedagoogilises mõtlemises ja pedagoogilistes täiendõppekavades kesksel kohal. Kõik Taani alusharidusasutused peavad nüüdseks oma kohalikus pedagoogilises õppekavas sätestama, kuidas nad kohandavad ennast ebasoodsas olukorras laste vajadustega. Kui täiustatud pedagoogiline õppekava 2018 kehtestati, koostati mitmed kursused pedagoogiliste töötajate, juhtide ja lapsehoidjate jaoks, et suurendada teadmisi õppekavast ja selle järgimist.</p> <p>1000-päevase programmiga „Parem algus eluks“ loodi neli täiendavat kursust. Nende kursuste konkreetne eesmärk oli suurendada sotsiaal-majanduslikult ebasoodsa ja rahvusvähemuse taustaga lastega töötavate alusharidustöötajate oskusi.</p>
Belgia (NL)	<p>Projekt Kleine Kinderen, Grote Kansen (Väikesed Lapsed, Suured Võimalused) on flaami hariduse ja täiendõppe ministeeriumi, Kuningas Baudouin'i Sihtasutuse (the King Baudouin Foundation) ja flaami õpetajate täiendõppeprogrammide koostööprojekt, mille eesmärk on valmistada pedagoogikaülikoolide õpilasi paremini ette toime tulemiseks vaesuse, mitmekesisuse ja sotsiaalse võrdsusega lasteaias ja alghariduses. Projekt kujutab endast kontseptuaalset raamistikku, mis kirjeldab kvaliteetset alusharidust ja lapsehoidu ning selgitab üksikasjalikult, mis on laste vaesus ja kuidas töötada vaesuses elavate laste ja peredega.</p> <p>Projekti veebileht⁸⁴ pakub alushariduse pedagoogidele abivahendite kogumikku lapsepõlve vaesuse ja võimaluste puudusega võitlemiseks ja mitmekesisusega toimetulemiseks. Lisaks sellele toodeti projekti jaoks video, milles jälgiti ühte alusharidusõpetajat aasta jooksul. Koolituses kasutatakse viit ühetunnist videoklippi järelemõtlemiseks ja analüüsiks. Igas videoklipis näidatakse, mida õpetaja teeb, kirjeldatakse, mida võiks teha, näidatakse, kuidas õpetaja viib sama tegevuse läbi pärast koolituse läbimist ja toetuse saamist, ning kuidas õpetaja analüüsib uut lähenemisviisi. Valmimas on selle video uus väljaanne.</p>

⁸³ Early Start, European Platform for Investing in Children (EPIC).

⁸⁴ www.grotekansen.be

Riikide/projektide näited

Norra	<p>Valge raamatuga „Varane sekkumine ja kaasav haridus“⁸⁵ kavatses valitsus välja töötada strateegia õpetajate pädevuse tõstmiseks ja toetada töötajaid erivajadustega õpilaste toetamisel. Valges raamatus on sõnaselgelt öeldud, et suunatud toetus peab olema lapsele lähedal, nimelt lasteaia, kooli või omavalitsuse tasandil.</p> <p>Kaasav haridus lisatakse täiendava teemana olemasolevasse pädevuse arendamise detsentraliseeritud kavas. Kaasava hariduse ja erivajaduse alase pädevuse arendamine keskendub neljale valdkonnale:</p> <ul style="list-style-type: none"> • laialdane kollektiivne ametioskuste arendamine piirkondliku ja detsentraliseeritud kava kaudu; • ametlik täiendav õpe; • veebipõhine tugi; • võrgustiku loomine ja pädevuse arendamine ülikoolide võrgustiku jaoks.
--------------	--

Vahendid

Portugali juhised õpetajatele ja vanematele	<p>Portugali haridusministeerium jagab õpetajatele ja vanematele tegevuse toetamise käsiraamatut „Kaasava hariduse poole“⁸⁶. Käsiraamatu eesmärk on toetada spetsialiste kaasava hariduse uue õigusliku korra rakendamisel, samuti toetada vanemaid ja suunata nende osalemist oma laste haridusprotsessis.</p>
ISSA koolituspakett „Mitmekesisuse omaksvõtmine“	<p>„Mitmekesisuse omaksvõtmine“ (Embracing Diversity) on kaheosaline koolituspakett⁸⁷, mille ISSA on koostanud ja mida alates 2004. aastast kasutatakse rohkem kui 20 riigis. Selles edendatakse diskrimineerimisvastaseid, eelarvamustevastaseid ning koolis, kogukondades, töökohal ja ühiskonnas mitmekesisust austavaid väärtusi. Osalejad suunatakse läbima isikliku ümberkujunemise protsessi, mis aitab neil saada eestvedajateks teel kaasava ja sotsiaalselt sidusa ühiskonna poole.</p> <p>Programm keskendub mitmekesisuse rühmadega töötavate täiskasvanute võimestamisele, et nad tunnetaksid oma hoiakuid, uskumusi ja käitumist seoses marginaliseeritud rühmadega, suurendaksid oma teadlikkust ja teadmisi diskrimineerimisega seotud küsimuste kohta, ning aitab neil võtta vastutust ja kasvatada suutlikkust muutusteks isiklikul, tööalasel ja institutsioonilisel tasandil.</p>

⁸⁵ <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/meld.-st.-6-20192020/id2677025/>

⁸⁶ Para uma Educação Inclusiva – Manual de Apoio à Prática.

⁸⁷ https://www.issa.nl/embracing_diversity

Vahendid

Programm hõlmab järgmist:

- Mitmekesisuse omaksvõtmine: Võrdsete ühiskondade loomine isikliku ümberkujunemise teel – Koolitusprogramm täiskasvanutele – koolituse käigus saavad osalejad teoreetilise ülevaate ja teadmisi kõige olulisematest mitmekesisuse, kultuuridevahelise suhtluse, võrdsuse ja sotsiaalse õiglusega seotud mõistetest ning arendavad ka kriitilist teadlikkust, kirjeldades tegelikkust, andes hääle neile, keda tavaliselt vaigistatakse, ja luues liite. Programm on suunatud kolmele teadlikkuse ja tegevuse mõjutamise tasandile: psühholoogiline tasand (isiklike ja ühiskondlike hoiakute vaidlustamine, empaatia arendamine enda ja teiste suhtes, positiivne minapilt, eneseväärikus ja terve lugupidamine teiste vastu), hariduslik tasand (teadmised ja teave teistsuguse ning eelarvamusi, diskrimineerimist ja rõhumist tekitavate ja alalhoidvate mehhanismide kohta) ja konkreetne tegevuse tasand (üleminek mõtlemiselt tegevusele ning üksikisikute ja rühmade võimestamine, et võtta vastutustundlikke meetmeid muutuste saavutamiseks). Programm koosneb üksikasjalikust teoreetilisest osast, toetamise ja analüüsi juhistest ning 25 koolitussessioonist. Lisamaterjalid ja loetletud ressursid võivad aidata programmi kohandada vastavalt mitmekesise taustaga osalejate vajadustele ja eri kontekstide eripärale. Seda saab kohandada õpetajatele, lapsevanematele, koolide juhtidele, kohalikele haridusasutustele, koolide või kogukondade vahendajatele, meditsiinitöötajatele, sotsiaaltöötajatele, politseiametnikele, kohalike omavalitsuste ametnikele, ajakirjanikele ja teistele kogukonnaliikmetele, kes suhtlevad eri elanikkonnarühmadega.
- Mitmekesisust toetava hariduse töövahend: Lastega ja laste heaks töötavatele täiskasvanutele mõeldud programm on ISSA ja selle liikmete viimase 15 aasta jooksul välja töötatud eri programmide ja konkreetsete meetmete tulemus. Töövahend põhineb ISSA kvaliteetpedagoogika põhimõtetel, milles keskendutakse protsessi kvaliteedile ja pedagoogidele kui muutuste elluvijatele ning nende võimetele ja suutlikkusele (suurema või vähema toetusega rikastada laste, perede ja kogukondade ning seega ka terve ühiskonna elu). Programm on üles ehitatud kolmele valdkonnale: „Südamed“, „Pead“ ja „Käed“, mille eesmärk on kasvatada iga lapse enese- ja sotsiaalset (rühma)identiteeti, aidata lastel mugavalt ja empaatiliselt mitmekesisusega tutvuda, leida tasakaal inimeste sarnasuste ja erinevuste vahel, aidata lastel kriitiliselt mõelda maailma ja olemasoleva ebavõrdsuse üle ning seista enda ja teiste eest. Keskendutakse mitmekesisuse mõistmise ja austamise arendamisele, mis loob haridusasutustes õhkkonna, kus iga laps saab areneda. Kogu töövahendis tunnustatakse kogukondade teadmisi ja otsitakse võimalusi, kuidas kaotada püsivad piirid, mis võivad eksisteerida haridusasutuste ja mõningate nende teenindatavate kogukondade vahel. Töövahend sisaldab mitmeid soovitusi, teoreetilisi ja kontseptuaalseid selgitusi, rohkem kui 50 tegevust lastele ja 14 töötubade sessiooni täiskasvanutele. Pedagoogidele mõeldud sessioone saab hõlpsasti kombineerida programmiga „Mitmekesisuse omaksvõtmine, võrdsete ühiskondade loomine isikliku ümberkujunemise teel – Programm täiskasvanutele.“ Töövahendis käsitletakse ka üksikisiku ja süsteemi pädevusi, mis on vajalikud mitmekesisuse kasvatamiseks ja kogu alusharidust ja kooli hõlmava lähenemisviisi jaoks, sealhulgas demokraatlikumat pidevat ametialast arengut käsitlevat lähenemisviisi, nagu näiteks kutsealased õpikogukonnad.

Vahendid

Heade tavade mõistmine

Selle käsiraamatu (kättesaadav inglise, hollandi ja prantsuse keeles)⁸⁸ on koostanud Belgia varase eluea innovatsioonikeskus; selles selgitatakse, kuidas alushariduskeskus saab mitmekesisuse omaks võtta, järgides kuut põhimõtet:

- Igaüks tunneb, et ta kuulub.
- Igaühte toetatakse tema identiteedi eri aspektide arendamisel.
- Igaüks saab õppida teistelt üle kultuuri- ja muude piiride.
- Igaüks saab osaleda aktiivse kodanikuna.
- Igaüks saab aktiivselt eelarvamustega tegeleda läbi avatud suhtlemise ja valmisoleku kasvada.
- Igaüks töötab koos teistega, et saada võitu eelarvamuse ja diskrimineerimise institutsionaalsetest vormidest.

Kaasamist toetavate õppekavade/ pedagoogiliste suuniste määratlemine

Õppekaval on nõukogu soovitusel kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiusteemide kohta keskne roll, kuna see määrab lapse kogemuse alusharidussektoris ja on üks Euroopa kvaliteediraamistiku viiest mõõtmest. Seetõttu on tähtis, et õppekava oleks kaasav ja sobiks kõikidele lastele. Nõukogu soovitus kutsub liikmesriike üles *toetama alushariduse õppekava väljatöötamist, et võtta arvesse laste huve, tagada nende heaolu ning täita iga lapse, sealhulgas erivajadustega või haavatavas või ebasoodsas olukorras olevate laste individuaalsed vajadused ja potentsiaal. Terviklikku õpet ja laste arengut toetavad lähenemisviisid võiksid hõlmata:*

- *tasakaalu tagamist sotsiaal-emotsionaalses ja kognitiivses arengus, tunnustades mängu, loodusega kokkupuutumise, muusika, kunsti ja kehalise aktiivsuse tähtsust;*
- *osalemise, algatamise, iseseisvuse, probleemide lahendamise ja loovuse edendamist ning õppimisvalmiduse toetamist arutlemiseks, uurimiseks ja koostööks;*
- *empaatia, kaastunde, vastastikuse austuse ja teadlikkuse toetamist seoses võrdsuse ja mitmekesisusega;*
- *võimaluste pakkumist varajaseks keeleõppeks ja õppimiseks mänguliste tegevuste kaudu ning kus see on võimalik, kohandatud mitmekeelsete, kahe/mitmekeelsete laste konkreetseid vajadusi arvesse võtvate varajase lapsepõlve programmide kaalumist.*

Kaasava õppekava väljatöötamine ja rakendamine algab töötajate põhikoolituse käigus. See põhineb lapse õigustel ja huvidel. Kui kaasav õppekava on paigas, põhineb töötajate pedagoogiline ja muu tegevus laste individuaalsetel vajadustel ja potentsiaalil. Paljudel juhtudel toob kaasav õppekava kaasa diferentseeritud pedagoogiliste lähenemisviiside väljatöötamise ja kasutamise, et paremini tegeleda üksikisiku õppevajaduste ja -eelistustega.

⁸⁸ <https://vbjk.be/en/publication/making-sense-of-good-practice>

Eurydice märgib, et kõik Euroopa riigid on välja andnud ametliku alushariduse õppekava või mingis vormis haridusalsed suunised. Kuid ligikaudu ühes kolmandikus Euroopa riikidest kohaldatakse õppekava ainult 3-aastastele ja vanematele lastele mõeldud õppeasutustes⁸⁹. Riiklikke õppekavasid kaasavaks muutes võiks seega olla vajalik tagada, et sellest oleks kasu kõikidele lastele, vaatamata nende vanuserühmale.

Riikide/projektide näited

Portugal

2016 avaldati õppekava suuniste ajakohastatud väljaanne, mille aluseks on:

- üldine raamistik, mis sisaldab õppekava suuniseid ja eesmärgipärasest õpetamist toetavaid põhimõtteid ning nõuandeid õppekava arendamiseks ja nõuandeid õppekeskkonna kujundamiseks;
- õppevaldkondade kogum, nimelt isiklik ja sotsiaalne areng, eneseväljendus ja suhtlemine – sealhulgas kehaline kasvatus, kunstõpetus, suuline keel ja kirjaoskus, matemaatika, teadmised maailmast, hariduse järjepidevus ja üleminek.

Õppekava suunised lähtuvad neljast põhimõttest:

- arengu ja õpetamise tunnustamine tihedalt omavahel seotud protsessina;
- lapse tunnustamine oma õppeprotsessi subjekti ja mõjutajana;
- nõudmine, et töötajad tegeleksid kõigi lastega;
- vajadus tervikliku lähenemisviisi järele õppe ülesehitusele.

Suunistes sätestatakse, et iga õpetaja peab õppekava väljatöötamisel arvestama lastega, kellega ta aasta jooksul töötab. Õppekava koostamine peaks põhinema pideval kvaliteedi tagamise tsükli, mis hõlmab vaatlemist, registreerimist, dokumenteerimist, planeerimist, tegutsemist ja hindamist. Hindamisel ja planeerimisel peaks arvestama hariduskeskkonda, õppeprotsessi, õpetaja enesehinnangut igale lapsele pakutava teenuse kohta ja tema hinnangut iga lapse arengule.

Suunistes loetakse kaasamist õppekavaüleseks küsimuseks. Kaasamist käsitletakse üldises raamistikus ja mainitakse kahes aluspõhimõttes. Lisaks sellele on ühes õpivaldkondadest (isiklik ja sotsiaalne areng) konkreetsed nõuded austada erinevusi ja tõhustada kaasamist õpetamise ja õppe raames.

⁸⁹ European Commission/EACEA/Eurydice, Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2019 Edition. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

Riikide/projektide näited

Slovakkia

Uus lasteaedade õppekava⁹⁰ (lastele vanuses 3–6 aastat) kinnitati märtsis 2015, kui kehtestati kaasamise põhimõtted ja kriteeriumid. Riikliku õppekava rakendamist toetas üheaastane pilootprojekt 306 lasteaias, mis tegid koostööd Riikliku Haridusinstituudiga. Pilootprojekti käigus korraldas instituut juhtidele ja õpetajatele koolitusi uute õppekava valdkondade, lasteaiade õppekava koostamise, planeerimise ja hindamise teemal. Lasteaiad andsid tagasisidet uue õppekava, neile korraldatud koolituste ja nende oma kogemuste kohta uue õppekavaga. Kaasatud lasteaedade koostööst ja tagasisidest oli abi dokumendi läbivaatamisel ja ajakohastamisel. Õppekava ajakohastatud versiooni koos töövahendite ja heade tavade näidetega tutvustati 2016 kõigile lasteaedadele (ligikaudu 3000).

Lisaks üldistele suunistele on õppekava eesmärgiks:

- jõustada ja kaitsta lapse õigusi koostöös perekonna, õppeasutuse ja muude sidusrühmadega, austades lapse vajadusi ja luues tingimused kõigi laste heaoluks;
- tagada hariduses juurdepääsetavus ja võrdsus;
- tagada nõustamise ja muude teenuste kättesaadavus kõigile lastele, võita vanemate usaldus institutsionaalse keskkonna ja kooskõlastatud jõupingutuste vastu laste heaolu ja vajaduste kindlustamiseks.

Õppekava paneb paika peamised kaasamispõhimõtted:

- haridus kõigile;
- üldised õpitulemused;
- vastuvõtutingimuste ja õppimisalaste edusammude kindlakstegemise mitmekesisus, kohandatavus ja diferentseeritavus;
- protsessi ja edasiarendamise kohandamine kohaliku kogukonna ja selle vajadustega;
- koolieelsete meetmete lõimimine kohaliku tasandi meetmetega;
- õpetajate intensiivne kutsealane areng.

Riiklikus õppekavas nõutakse sõnaselgelt:

- haridusvaldkondade lõimimist (terviklik lähenemine);
- kooli õppekava koostamist nii, et see kajastaks kohalikke tingimusi, laste sotsiaalset ja kultuurilist tausta ning nende konkreetseid hariduslikke vajadusi;
- tasakaalu tagamist lapse spontaanse mängu ja õpetaja suunatud tegevuse vahel;
- piisava ruumi loomist laste individuaalsete vajaduste ja huvide jaoks,
- lastele võimaluse andmist kogeda, et meie seas elavad puuetega inimesed ja kultuuriliselt mitmekesised inimesed (käsitletakse konkreetses õppevaldkonnas);
- hindamisprotsessi, mille osaks on hindamisküsimused.

Osalemine võib toimuda terve meeskonnana.

⁹⁰ Statny vzdelavacny program pre predprimarne vzdelavanie v materských školach.

https://www.statpedu.sk/files/articles/nove_dokumenty/statny-vzdelavaci-program/svp_materske_skoly_2016-17780_27322_1-10a0_6jul2016.pdf

Riikide/projektide näited

Iirimaa

Jätkuva ametialase arengu programm Aistear and Play (Õppekava ja mäng) algas 2019, selles pakutakse koolitust riikliku õppekava Aistear raamistikus. Programm on riikliku Siolta Aistear algatuse osa, mis kujutab endast kahe valitsusasutuse, Parema Alguse kvaliteediarendusteenistuse ja riikliku õppekava ja hindamise nõukogu koostööd.

Aistear & Play programmi korraldavad Parema Alguse esimeste eluaastate spetsialistid ning see toetab töötajaid Aisteari ja riikliku kvaliteediraamistiku Siolta rakendamisel töös lastega sünnist 6 aasta vanuseni. See koosneb viiest töötoast, kahest toetavast külastusest kohapeale koos varase eluea mentoriga ja praktilistest ülesannetest pedagoogidele pärast töötubades osalemist. Programmi eesmärk on toetada pedagooge Aisteari ja Siolta mõistmisel ja rakendamisel, tõsta teenuse kvaliteeti ja edendada õppekava koostamise oskusi.

Küpros

Uus õppekava (vanuserühmas 3 kuni 6 aastat) võeti kasutusele 2016. aastal. Üks peamisi eesmärgi on tegeleda iga lapse kui isikuga, kellel on oma elulugu, konkreetne õppeprofiil, valmisoleku tase, õppealased eelistused ja huvid, mis kahtlemata toob kaasa mitmekesistatud õpetamisstrateegiate kasutamise nii organisatsiooni kui pedagoogilisel tasandil.

Uus õppekava keskendub neljale arenguvaldkonnale: 1) isiklik ja sotsiaalne mõistmine, 2) emotsionaalne võimestamine, 3) mobiilsed oskused ja 4) vaimne tugevdamine. Ainevaldkonnad on omavahel seotud ja mõjutavad üksteist, et tagada õppe laiapõhine käsitlus. See keskendub õppekeskkonnale, mis ei kasuta mitte ainult kavandatud struktuurset tegevust, vaid ka spontaanset tegevust, eriti mängu ajal. Lasteaiaõpetajad peavad suutma pedagoogilist sisu hoolikalt kujundada käimas olevate erisuguste tegevuste põhjal. Tegevus põhineb laiemal huvi pakkuvatel teemadel.

Pedagoogiline instituut pakkus juhtidele ja õpetajatele koolitust, tutvustades õppimise korraldamise vorme: mäng, vaba mäng, struktureeritud mäng, õppejaamad, struktureeritud tegevused kõigi lastega ja süvaõpe. Uus õppekava tõstab erilisel esile kultuurilist, keelelist ja religioosset pluralismi. Õpetajad ja lapsed peaksid töötama oma erinevuste aktsepteerimise õhkkonnas, arendama austust ja vältima stereotüüpe. Iga lapse emakeel on oluline, sest see on viis, kuidas ta maailma tajub. See on ka tema identiteedi osa. Muu keele kui emakeele õppimine on selles vanuses loomulik protsess. Demokraatlik kool, mis austab ja toetab lapse iseseisvust, pakub võimalusi siduda lapse elu kogemuslikud olukorrad traditsiooni ja kultuuriga.

Riikide/projektide näited

Sloveenia	<p>Riikliku lasteaedade õppekava eesmärkide ja põhimõtete praktikas rakendamiseks ka erivajadustega laste ja muude laste puhul võeti vastu mitu täiendavat dokumenti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lasteaedade õppekava suunised erivajadustega lastele kohandatud rakendamise ja täiendavate ekspertteadmistega programmide kohta, 2003 • Lasteaedade õppekava ja kohandatud programmid koolieelikutele, 2006 • Lisa lasteaedade õppekava suunistele erivajadustega lastele kohandatud rakendamise ja täiendava professionaalse abi kohta pikaajalist haigust põdevatele lastele (2016) • Lisa lasteaedade õppekavale, etniliselt mitmekesised piirkonnad, 2002 • Lisa lasteaedade õppekavale tööks roma lastega, 2002
Norra	<p>Lasteaedade raamkava (2017)⁹¹ on lasteaiaseaduse⁹² rakendusakt ja selles tuuakse välja täiendavad nõudmised 0–6 aasta vanustele lastele mõeldud lasteaedade sisule ja ülesannetele. Raamkava sätestab, et lasteaed peab laste arengu suhtes rakendama terviklikku lähenemisviisi. Mängu, hoolitsust, õppimist ja formatiivset arengut nähakse kontekstis. Iga lapse hoolitsuse, turvalisuse, kuuluvuse ja austuse vajaduse rahuldamine ning laste osalemise ja kogukonda panustamise võimaldamine on olulised väärtused, mis peavad lasteaias kajastuma. Oluline on aidata tagada, et kõik lasteaialapsed saaksid nautida head lapsepõlve koos heaolu, sõprussuhete ja mänguga. Lasteaiad peavad arvestama laste erinevaid võimeid, vaatenurki ja kogemusi ning aitama tagada, et lastel kujuneks positiivne suhe iseendaga ja usaldus oma võimete vastu. Lasteaiad peavad edendama demokraatiat ja olema kaasavad kogukonnad, kus kõigil on lubatud ennast väljendada, kuuldavaks teha ja osaleda. Lasteaiad peavad kohandama oma üldisi pedagoogilisi tavasid vastavalt laste, sealhulgas lühemat või pikemat aega lisatoetust vajavate laste vajadustele ja asjaoludele. Lasteaiad peavad tagama, et erivajadustega seotud tuge saavad lapsed on kaasatud rühma ja tavapärasesse tegevusse.</p> <p>Norra haridus- ja koolitusvalitsus pakub raamkava rakendamise toetamiseks materjale eri teemade kohta, sealhulgas korraldusi erivajadustega laste kohta.⁹³</p>

⁹¹ <https://www.udir.no/in-english/framework-plan-for-kindergartens/>

⁹² <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-06-17-64?q=Barnehageloven>

⁹³ <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/sarskilte-behov/>

Riikide/projektide näited

Milano (Itaalia)	<p>Milano linn pakub professionaalset tuge (mis on hõlmanud ka mõningast e-õpet) linna 0–6 aasta vanustele mõeldud lapsehoidude pedagoogiliste suuniste rakendamiseks. Need suunised, mis põhinevad lapse õiguste konventsioonil, asetavad lapse teenuste keskmesse ja tunnistavad, et lapsehoiud on hariduskeskkond, kus laste õigused saavutatakse kaasamise ja dialoogi soodustamise teel, puuetega laste toetamise teel, ebasoodsa kultuurilise tausta kompenseerimise teel ja vahendite eraldamise tõhustamisega. Praktikas tähendab see kõigi laste õiguste toetamist haridusasutustes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tunnistades, et iga lapse olukord on erinev; • kuulates ja võttes arvesse tüdrukute ja poiste arvamusi ja soodustades nende osalemist, tehes kindlaks sobivad osalemise vormid vastavalt nende vanusele; • pöörates pedagoogilises töös tähelepanu iga üksiku lapse terviklikkusele; • laste erinevuste tõlgendamine „normaalsena“ (nt hariduslike erivajadustega, puudega, arenguhäiretega, õpiraskustega lapsed); • töötades kõik meetmed välja ja viies need läbi laste parimaid huvisid silmas pidades.
Taani	2018. aastal koostati Taanis tugevdatud pedagoogiline õppekava.

Vahendid

Ebavõrdsuse vastu võitlevate perspektiivikate õppekavaga, pedagoogikaga ja sotsiaalse õhkkonnaga seotud sekkumiste ülevaade ja analüüs	<p>Uurimisprojekt ISOTIS avaldas selle ülevaate⁹⁴, et teha kindlaks, kirjeldada ja kriitiliselt analüüsida perspektiivikaid sekkumisi klassi ja kooli mikrosüsteemides, mille eesmärk on edendada uussisserändajatest, romadest ja madala sissetulekuga laste hariduslikku võrdsust ja kuuluvustunnet. Sekkumine hõlmab õppekavade, pedagoogika ja koolide sotsiaalse kliima lähenemisviise varases lapsepõlves ja alghariduses kaheksas Euroopa riigis (Tšehhi Vabariik, Ühendkuningriik, Saksamaa, Kreeka, Itaalia, Madalmaad, Poola ja Portugal).</p> <p>Aruandes antakse lühülevaade olemasolevatest tõenditest sotsiaalse ja haridusliku ebavõrdsuse kohta ning teoreetiline raamistik sidusa mitmekultuurilise poliitika kujundamiseks ja rakendamiseks koolisüsteemis.</p> <p>Projekti raames avaldati ka juhtumiuuringud ja lühike kirjanduse ülevaade peamiste suundumuste ja probleemide kohta õppekavade lähenemisviisides, haridustavades ja sotsiaalse ebavõrdsuse vähendamisele suunatud sotsiaalse kliima sekkumistes.</p>
---	--

⁹⁴ <https://www.isotis.org/en/publications/inventory-and-analysis-of-promising-curriculum-pedagogy-and-social-climate-interventions-tackling-inequalities>.

Kas kohustusliku vanuse ea langetamine viib suurema kaasamiseni?

Nõukogu 2019. aasta soovitusel kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiusteenuste kohta soovitatakse liikmesriikidel kaaluda lapse arengu järjekindlat toetamist, alustades nii varakult kui võimalik alusharidusteenuste kasutamisega. Lisatud ELi kvaliteediraamistik on öeldud, et „kõikidele lastele osutatava teenuse kvaliteedi parandamine võib olla lihtsam, kui kehtestada järk-järgult üldine seadusjärgne õigus. See hõlmab alushariduses ja lapsehoiust osalemise soodustamist juba varajasest lapsest.“

Mõned riigid on otsustanud alandada kohustuslikus hariduses osalemise vanust, et jõuda paremini sotsiaalselt tõrjutud rühmadeni ja valmistada lapsi algkooliks paremini ette. Viimased muutused on:

Riikide/projektide näited

Kreeka

Hiljuti vastu võetud seadusega muudeti koolieelne haridus kohustuslikuks kõigile nelja kuni kuueaastastele lastele (varem oli see kohustuslik viie- kuni kuueaastastele lastele). Riiklikes koolieelsetes õppeasutustes on alusharidus tasuta. See poliitika algas 2018–2019 ja selle üleriigiline kasutuselevõtt toimub kolme aasta jooksul. Poliitika eesmärgid on:

- sotsiaalsete vajaduste rahuldamine ning hariduskogukonna ja lapsevanemate pikaajaline soov;
- saavutada Euroopa eesmärk on 95% nelja-aastaste kuni kohustusliku alghariduse vanuses laste osalemine alushariduses;
- kõrvaldada ebasoodsa taustaga lastele pakutavad ebavõrdsed võimalused.

Seda ministeeriumi rahastatavat poliitikat arendatakse kõigi alushariduse sidusrühmade vahelise dialoogi teel.

Slovakkia

Slovakkia valmistub üheaastase kohustusliku eelkoolihariduse kehtestamiseks kõigile viieaastastele lastele. Alates 2021. aasta septembrist on alusharidusasutused kohustatud vastu võtma kõik lapsed, kelle jaoks eelkooliharidus on kohustuslik. See seadusel põhinev poliitika on edukas, kui:

- alusharidusasutused, vanemad, algkoolid ja haridusalased nõustamisteenused koostööd teevad;
- hooldus, õpe ja eined on tasuta kättesaadavad lastele, kelle jaoks haridus on kohustuslik;
- omavalitsused saavad alushariduse pakkumiseks kõrgemat toetust.

Prantsusmaa

Septembrist 2019 on alushariduses osalemine kohustuslik alates 3. eluaastast.

Belgia

Septembrist 2020 on kohustusliku haridusega alustamise vanust langetatud 6 aastalt 5 aastale, sealhulgas on üks aasta alushariduses.

Teisalt jälle on Küpros otsustanud kohustuslik hariduse iga tõsta. 2004. aastast oli alusharidus riiklikus lasteaias kohustuslik ja tasuta lastele vanuses 4 aastat ja 8 kuud kuni 5 aastat ja 8 kuud. 2018 tõstis ministeerium kohustusliku lasteaias käimise vanuse 6 aastani. See otsus põhines järgmisel:

- ministeeriumi uuring, mis näitas seost laste algkooli astumise vanuse ning nende arengu ja õpitulemuste saavutamise vahel;
- õpetajate ja vanemate kogemused näitasid, et mõned 5-aastased ja 8-kuused lapsed olid arenguliselt ja emotsionaalselt vähem võimelised põhikooli õppekavaga edukalt toime tulema;
- selles vanuses laste õppimisvalmidus ning ka nende kehaline ja kognitiivne areng oli märkimisväärselt erinev.

Tuleks märkida, et kohustusliku alushariduse idee on vastuoluline ega täida alati tingimata kaasamise tõhustamise eesmärki. Riigid, mis on otsustanud sellised meetmed kehtestada, peaksid mõtlema järgmistele küsimustele:

- oluline on mõista, miks lasteaias käimine ei ole nii levinud kui eeldati. See võib olla tingitud näiteks kvaliteediprobleemist. Vanemate sundimine saatma oma lapsi süsteemi, mida nad ei usalda võib kahjustada suhteid peredega ja nende toetust lapse osalemisele alushariduses;
- oluline on tunnistada, et kohustuslik alusharidus võib olla vastuolus mõningate kultuuride ja kogukondade vaadetega laste kasvatamisele;
- kohustuslik alusharidus võib toetada suuremat kaasamist, aga ka muud lahendused on võimalikud. Suurem kaasamine ei ole ainult ühe või kahe ministeeriumi vastutusalala, ka paljud muud valitsusasutused võivad välja töötada suuremat kaasamist toetavaid poliitikaid.

Kui alushariduses osalemine muutub kohustuslikuks:

- üleminekut tuleb ette valmistada hoolikalt planeerides ja selleks eelarve koostades, sest kohustuslik alusharidus nõuab süsteemilt suuremat suutlikkust, nt personali arvu suurendamist ja rohkem füüsilist ruumi alusharidusasutustes. Kui asutused peavad vastu võtma rohkem vanemaealisi lapsi, võib see mõjutada ka noorematele lastele kättesaadavate lasteaiakohtade arvu;
- oluline on, et need muudatused ei mõjutaks lastele pakutava hariduse ja hoolduse kvaliteeti;
- kõige ebasoodsamas olukorras olevate rühmade osalemise toetamiseks peavad olema olemas kaasnevad meetmed (nt toetus sobiva riietuse soetamiseks, transport, tasuta toitlustamine, lisakulud koolis jne);
- oluline on, et nende poliitikate üle oleks järelevalve ja nende tulemust mõõdetaks.

Lõpetuseks, vaja oleks rohkem tõendeid selle kohta, milline lähenemisviis annab paremaid tulemusi.

MEETMED, MILLEGA TOETATAKSE KÕIKI LAPSI JA PERESID

Nagu eelmises peatükis kirjeldati, võivad üleriigilised ja kohalikud otsustajad võtta vastu poliitilisi strateegiaid ja kehtestada mitmesuguseid poliitikameetmeid, et tõsta süsteemide kaasavust.

Selles peatükis räägitakse, kuidas alushariduse asutused, töötajad ja alushariduse toetamisega seotud sidusrühmad üldiselt saavad kehtestada kaasavaid tavasid ja meetmeid, millest on kasu lastele ja peredele. Eelkõige pööratakse tähelepanu:

- alushariduse ja lapsehoiu töötajate ja asutuste muude laste ja perede huvides tegutsevate teenistustega koostöö tegemise kasulikkusele;
- vajadusele teha tihedat koostööd peredega;
- üleminekut toetavatele strateegiatele – kodu ja lasteaia vahel, alushariduse ja lapsehoiu asutuste vahel või lasteaia ja algkooli vahel.

Integreeritud lähenemisviiside toetamine - töö muude teenistustega

Paljud lapsed ja nende pered sõltuvad mitmesuguste kohalike või riiklike valitsusorganisatsioonide või -asutuste, nt alusharidusasutuste, haridussektori, tervishoiusektori, peresid toetavate teenistuste, lastega tegelevate sotsiaaltöötajate, õigussüsteemi, politsei jne teenustest. See, kuidas need teenused on korraldatud ja koordineeritud, mõjutab oluliselt üksikutele lastele ja nende peredele pakutavate teenuste kvaliteeti. Integreeritud ja laste vajadustest lähtuvalt korraldatud teenused tulevad tõenäoliselt paremini toime toe pakkumisega ja aitavad haavatavatel ja ebasoodsas olukorras olevatel lastel edu saavutada. Tihe seos töö-, tervishoiu- ja sotsiaalpoliitikaga annab samuti selge eelise, sest võimaldab ressursside tõhusamat ümberjaotamist, suunates täiendava rahastuse ebasoodsas olukorras olevatele rühmadele ja piirkondadele.

Nõukogu soovitusel kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiusteemide kohta soovitatakse liikmesriikidel *seada eesmärgiks tagada alushariduse ja lapsehoidude piisav rahastamine ja nende osutamise õigusraamistik. Kaaluda võiks parema koostöö edendamist teenuste vahel või nende edasist integreerimist perede ja laste jaoks, eelkõige sotsiaal- ja tervishoiuteenustega ning koolidega riiklikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil.*

ELi alushariduse kvaliteediraamistikus tuuakse välja, et *sidusrühmadel on selge ja ühine arusaam oma rollist ja vastutusest ning nad teavad, et neilt oodatakse koostööd partnerorganisatsioonidega. See aitab tagada, et alushariduse ja lapsehoiu osutamist toetab tihe koostöö kõikide lastele suunatud teenuste osutajatega, sealhulgas sotsiaal- ja tervishoiuasutuste, koolide ja kohalike sidusrühmadega. Sellised asutustevahelised sidemed on osutunud tõhusamaks, kui neid reguleeritakse sidusa poliitikaraamistikuga, mis võib aidata edendada tulevikku vaatavat koostööd ja pikaajalisi investeeringuid kohalikesse kogukondadesse. See peaks tugevdama ka sidusrühmade osalemist, mille tähtsus on alushariduse ja lapsehoiu kujundamisel ja rakendamisel osutunud määravaks.*

Rõhuasetust integreeritud teenustele on käsitletud ka raportis „Alushariduse roll ja koht integreeritud tegevuses, mis toetab haavatavas olukorras rühmi nagu romad”⁹⁵, milles kommenteeritakse, et *ebasoodsas olukorras laste ja perede vajadused on mitmetahulised ning alusharidusteenused üksi nendega toime ei tule. Laste ja perede tervikliku arengu ja heaolu parandamiseks tuleb kaasata mitmesuguseid poliitikaid, teenuseid ja meetmeid. Ainult mitmemõõtmelised, kooskõlastatud ja integreeritud meetmed ja sekkumised varajases eas saavad rahuldada keerulisi vajadusi, eriti haavatavas olukorras olevate perede puhul, nagu vaesuses elavad, roma päritolu, või rände- või varjupaigataotleja taustaga pered.*

---

⁹⁵ Lk 89. Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmues, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). ‘The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma’, NESET report, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus

Raport rõhutab eduka integreeritud tegevuse nelja eeltingimust:

- ühine nägemus, mis algab laste ja pere vajadustest kogukonnas;
- tõhus ja toimiv alusharidussüsteem, mida iseloomustab tugev juhtimine ja analüüsivad töötajad;
- toetav poliitika ja rahastamine;
- pere ja kogukonna kaasamine.

Raporti lõpus märgitakse, et laste ja pere toetamiseks tehtavad jõupingutused peavad hõlmama mitmesuguseid poliitikameetmeid ja tegevusi; ei saa loota, et mõni üksik sekkumine või teenus toob kaasa püsivaid tulemusi. Teadlased, poliitikakujundajad ja praktikud tunnistavad üha enam, et poliitika ja teenused peavad olema paremini integreeritud, et tõhusalt võidelda vaesuse vastu ja edendada sotsiaalset kaasatust.

Alusharidusega seotud integreerivatel või koordineerivatel teenustel ja/või reguleerivatel korraldustel on positiivne mõju süsteemi kvaliteedile. Alusharidust tuleks kavandada nii, et tagatud on tihe koostöö muude lapsi ja nende vanemaid toetavate teenustega. Väikelastele mõeldud teenuste korraldamine lapse vajaduste keskselt toob tõenäolisemalt kaasa alushariduse kvaliteedi tõusu. Iga integreeritud tegevuse tõhustamiseks mõeldud strateegia osana võiks:

- luua riiklikul/piirkondlikul tasandil tingimused, mis aitavad kohalikel meetmetel edu saavutada;
- tagada, et alushariduse pakujatele suunatud finantssoodustused ja ootused toetavad integreeritud tegevust;
- käsitleda integreeritud tegevust erialastel ja juhtimisalastel koolitustel.

Integreeritud tegevuse arendamise toetamiseks tutvustatakse allpool rida innustavaid kogemusi:

Projekt INTESYS (Strengthening integration within early childhood systems, Integratsiooni tugevdamine varajase lapsepõlve süsteemides)⁹⁶ keskendus järgmiste teenuste vahelisele integratsioonile:

- erisugused teenused: hooldus, haridus, pere/sotsiaalteenused, kultuurilised; avalikud ja eraõiguslikud organisatsioonid;
- vanusega seotud teenused: üleminek (kodu ja) teenuste vahel nooremate laste puhul (sünnist algkooli lõpuni) – vertikaalne;
- avaliku halduse eri tasandid (kohalik, piirkondlik ja üleriigiline) – horisontaalne ja vertikaalne.

Pilootprojektide kogemused mitmes riigis on dokumenteeritud ning annavad ülevaate integreeritud tegevuse süsteemi loomise probleemidest ja kasust.

⁹⁶ <http://www.europe-kbf.eu/en/projects/early-childhood/intesys>

Riikide/projektide näited

INTESYS Belgias (NL)

Belgia INTESYSi pilootprojekt⁹⁷ keskendus integreeritud tegevuse valdkonnas toimuva edasiarendamisele. Täpsemalt, koostöö loomisele lapsi ja peresid üldiselt ja eriti haavatavamaid rühmi toetavate erisuguste teenuste vahel. Ennetavat peretoetust käsitleva määrusega kehtestas Belgia pilootprojekt kahesuunalise suhtluse Brüsseli „Huis van het Kind'iga“, mis käsitles kahte tasandit:

- piirkondlikul tasandil, organisatsioonide partnerluses ühe MTÜ raames, oli põhiline kujuneva partnerluse analüüs. Pilootprojekt toetas fookusrühmade jaotamisega liikmete vahel. Need fookusrühmad olid MTÜde (võtmeisikutele) kõlapinnaks ja kriitiliseks sõbraks ning dokumenteerisid praegused vajadused, probleemid, raskused, koostisosad ja põhielemendid, et selles võrgustikus edasi liikuda.
- kohalikul tasandil pakkus pilootprojekt toetust Huis van het Kindi kohalike „antennide“ tugevdamiseks, mis kohandati võimalikult suures ulatuses erinevate kohalike võrgustike vajadustele, ning dialoogis protsessi korraldaja, koordinaatori ja esimeestega. Kuna kohalikud võrgustikud töötavad eri tempos, lepiti kokku, et toetatakse üksteist, mille tulemuseks olid mitmed innustavad koosolekud projektis osalevate partnerite valitud teemadel.

INTESYS Itaalias

Itaalia pilootprojekt INTESYS⁹⁸ algas olemasolevate alusharidusteenuste küsitlemisel ja fookusgruppidel põhineva kaardistamisega, et luua ajakohane raamistik eri teenuste ja eri spetsialistide vahelise integratsiooni olemasoleva taseme kohta. Teiseks sammuks oli kohaliku juhtkomitee moodustamine, kuhu kuuluvad eri süsteemide avalike ja erainstitutsioonide esindajad ning vanemad ja hooldajad, ning juhtkomitee korrapäraste koosolekute kavandamine. Pilootprojekti keskne tegevus on „ühine teekond“ integratsiooni suunas, mis hõlmab koolitust, aga ka kohapealset tegevust. See koosneb: a) kahest ümarlauast, millest üks toimus „ühise teekonna“ alguses ja teine lõpus ja mis olid mõeldud juhtkomitee liikmetele ning kohalike, piirkondlike ja riiklike ametiasutuste esindajatele ja avalike teenuste juhtidele; b) 8 koosolekust aprillist 2017 kuni märtsini 2018, millest 5 koosoleku eesmärk oli jõuda ühisele arusaamisele integratsiooni põhimõtetest ja väärtustest ning 3 koosolekut olid pigem eksperimentaalsed, tutvustades integratsiooni kolmes koos juhtkomiteega määratud kohas: 0–3-aastaste lasteaia, 3–6 aastaste laste eelkoolis ja lastekliinikus.

⁹⁷ Erasmus+ project INTESYS - Integrated services - Pilot in Belgium - BE 2018

⁹⁸ Erasmus+ project INTESYS - Integrated services - Pilot in Italy - IT - 2018

Riikide/projektide näited

INTESYS Portugalis

INTESYSi pilootprojekti raames Portugalis⁹⁹ korraldati Lissaboni omavalitsuses kuus temaatilist integratsioonireisi, mille kavandamisel järgiti osalusel põhinevat lähenemisviisi. Portugali pilootprojekti keskmes oli sektoriülene teenuste integreerimine (hooldus, haridus, tervishoid, pere/sotsiaalteenused, kultuur, sisse- ja väljarändajate integreerimine) ning peamised eesmärgid olid: * edendada Lissabonis alusharidusteenuste integreerimist süsteemsel viisil, keskendudes kaasamisele ja haavatavates olukordades olevate laste ja perede abistamisele; * edendada terviklikku ning lapse- ja perekeskset lähenemisviisi alusharidusteenustele; * katsetada integreeritud alusharidusteenuste loomise ja juhtimise töövahendit; * aidata kaasa alushariduse kvaliteedi võrdlusnäitajate loomisele. Nende üldiste eesmärkide käsitlemiseks keskendus iga kohalike partnerite rühma teenistus konkreetsetele ja täpsemalt kohandatud suunistele, mis on seotud nende konkreetse olukorra ja vajadustega. Portugali pilootprojekti kõige silmapaistvam iseloomujoon oli rakendusstrateegia, mille kavandas kohalike partnerite rühm ja mis hõlmas kõikide teenusepakkujate (avalikud, eraõiguslikud kasumit mittetaotlevad ja kasumit taotlevad) alusharidusteenuseid ning sotsiaalteenuseid ja tervishoiuteenuseid (ajutiselt), kes töötasid praktikakogukonnana osalusel põhineva lähenemisviisi alusel. Kohaliku juhtkomitee ning kohalike partnerite rühma ja praktikakogukonna väljatöötatud tegevus edendas mitmesuguseid võimalusi sektorite ja teenuste vaheliseks ühiseks tööks.

INTESYS Sloveenias

Sloveenia INTESYSi projekti¹⁰⁰ üldised eesmärgid olid:

- edendada alusharidussüsteeme, mis arvestavad puuetega laste ja nende peredega ning kaasavad neid tänu parematele integratsiooniteenustele ning terviklikumale ja lapse- ja perekesksemale lähenemisviisile;
- parendada õpitulemusi haavatavatest, ebasoodsas olukorras ja tõrjutud rühmadest pärit lastel, kes on kasutanud terviklikumaid, integreeritumaid ja nendega rohkem arvestavaid alusharidusteenuseid ja -süsteeme.

Sloveenia kahes pilootprojekti keskenduti kohalike töörühmade moodustamisele, mis koosnesid romadega kokkupuutuvate kohalike kogukondade mitmesuguste sektorite ja teenuste esindajatest. Mõlemas pilootprojektis järgisid kohalikud töörühmad konkreetseid eesmärgi, mis olid seotud roma laste koolieelsetesse programmidesse registreerumise määra ja programmides osalemise tõstmisega (Kekec Grosuplje eelkool) ning eelkoolist algkooli mineku sujuvamaks muutmisega roma laste jaoks (Mavrica Trebnje eelkool). Võime teha järelduse, et esimese üldise eesmärgi saavutamisel oleme kindlasti astunud pika sammu edasi (vähemalt ühes pilootprojekti). Teine eesmärk on väga keeruline. Selleks tuleb muuta arusaamist spetsialistide rollist, et tõeliselt kaasata romade peresid mõtestatud programmide kavandamisse, rakendada teavitustegevusele suunatud lähenemisviisi ja eelkõige nõuab see professionaali rolli pidevat analüüsimist. Samal ajal tuleb selle eesmärgi saavutamiseks välja töötada pädev, toetav ja terviklik süsteem kohalikus keskkonnas. Tegime oma pilootprojektides esimesed sammud sellise süsteemi loomise suunas, aga paremate õpitulemuste saavutamiseks on vaja rohkem aega ja ühiseid jõupingutusi.

⁹⁹ Erasmus+ project INTESYS - Integrated services - Pilot in Portugal - PT - 2018

¹⁰⁰ Erasmus+ project INTESYS - Integrated services - pilot in Slovenia - SI - 2018

Ka raport „Alushariduse roll ja koht integreeritud tegevuses, mis toetab haavatavas olukorras rühmi nagu romad“¹⁰¹ tõstab esile integreeritud tegevuse näiteid.

Riikide/projektide näited

Belgia (NL)

Aastate jooksul said mõlemad koolid ja Ghenti linnavolikogu teadlikumaks vaesuse ja rände tekitatud probleemidest. Selle tulemusena loodi 1997 „sillaehitamise spetsialistide“ projekt. Praegu tegutseb ligikaudu 50 koolis rohkem kui 40 „sillaehitamise spetsialisti“. Need ühendustegevuse spetsialistid aitavad luua tugevamaid sidemeid kooli ja koduse elu vahel, aga ka koolide ja muude haavatavaid peresid toetavate teenuste vahel.

Ühes väljaandes, mis annab ülevaate ühendustegevuse spetsialistide 20 aastast kestnud tööst, on esitatud järgmine kirjeldus: „ühendustegevuse spetsialist on määratud kooli konkreetse ülesandega toetada ja parandada koostööd ja suhtlemist (haavatavate) perede, kooli ja naabruskonna vahel. Nad töötavad koolis, kuid neile ei ole määratud õppetunde, et neil oleks piisavalt aega ja ruumi tegeleda kõigi asjasse puutuvate osapoolte vaheliste suhetega.“ Ühendustegevuse spetsialistid määratakse ametisse kooli meeskonna osana, mitte kõrvalseisjatena. Nende peamine ülesanne on luua sidemed koolide, perede ja naabruskonna vahel ning toetuda oma töös kolmele sambale: töö vanematega, töö kooli meeskonnaga ja töö lastega. Kahjuks on nendest sammastest viimane vähem arenenud. Ühendustegevuse spetsialistid on peamiselt keskendunud tööle vanematega. Nende ülesannet võib kirjeldada kui mõlema poole, perede (vanemate) ja koolide meeskondade, „ühendamist, toetamist ja tugevdamist“.

Ühendkuningriik (Põhja-Iirimaa)

Newry esimeste eluaastate keskus¹⁰² on osa riiklikust Kindla Alguse (Sure Start) programmist, milles peresid, eelkõige haavatavas olukorras peresid toetavate keskuste kaudu pakutakse terviklikke teenuseid. Vajadus tugeva juhtimise järele, mis puudutab koordineerimist, innustamist ja motiveerimist, ning pideva ametialase arengu tähtsus.

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri projekt¹⁰³, milles tegeletakse kaasava haridusega varajases lapsepõlves (Inclusive Early Childhood Education, IECE) sisaldab samuti näiteid, kuidas alusharidusasutused on järginud integreeritud tegevust.

¹⁰¹ Lk 89. Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmues, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). 'The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma', NESET report, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus.

¹⁰² Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmues, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). 'The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma', NESET report, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus. Case 1 - Early Years children and family centre, Newry, Northern Ireland

¹⁰³ <https://www.european-agency.org/projects/iece>

Riikide/projektide näited

Madalmaad	Ühes Madalmaade ¹⁰⁴ näites, kus asutus ei suuda pakkuda kaasavat haridust tõsiste kehaliste puuetega lastele, tegid töötajad koostööd noorte tervishoiuteenistustega, et teha kindlaks eelisõigustega lapsed, kes hakkaksid käima lasteaias neli korda nädalas (vähemalt kümme tundi). Neil lastel on erivajadused või madala haridustasemega vanemad. Hinnangu kohaselt oli Utrechti 1575 sellist last. Asutuses käib ka ligikaudu 900 last, kelle vanematel on kõrge haridustase. Paljude laste täiendavad vajadused ei ole alguses ilmsed ja need diagnoositakse nende asutuses veedetud aja jooksul. Kõiki lapsi jälgitakse ja on olemas õpetajaid toetav spetsialist. Asutuse töötajad töötavad koos kolleegidega noorte- ja tervishoiuteenistustest, kes pakuvad ka õpetajatele ekspertnõustamist. Naabruskonna toetusmeeskonnad (http://www.buurtteamsutrecht.nl/) saavad erivajadustega peresid toetada.
Portugal	The Agrupamento de Escolas de Frazão ¹⁰⁵ on lühikese aja jooksul elanud läbi märkimisväärse muutuse, kuna kohalikud volikogu ja koolijuhid olid kindlalt otsustanud tagada, et kõigil kohaliku kogukonna lastel peab olema võimalus koolis ja elus edu saavutada vaatamata valitsevale raskele sotsiaal-majanduslikule olukorrale ja tööpuuduse määrale. Selle kaasava hariduse peamiseks küsimuseks peeti kõigi sidusrühmade ühise vastutuse loomist ja koostöösse kaasamist, et jõuda kõigi kohaliku kogukonna laste ja peredeni.

Vahendid

INTESYSi tööva- hend terviklike alusharidus- süsteemide toetamiseks	See töövahend ¹⁰⁶ sisaldab alusharidussüsteemide integratsiooni võrdlusraamistikku mis koosneb kolmest koostisosast, mida saab protsessis kasutada: väärtused ja põhimõtted, võtmetegurid ja kvaliteedi tavad. Need kolm koostisosa osutavad kõige olulisematele elementidele, millega tuleb arvestada, kui töötada suurema ja parema integratsiooni saavutamiseks varajase lapsepõlve süsteemides, sektorite, teenuste ja valitsemise tasandite üleselt. Töövahend aitab liikuda integratsiooni suunas, järgides tsüklilist muutuste protsessi. Igale etapile on lisatud suunavad küsimused, kavandatud tulemused, üldised soovitusel, näpunäited, neljas riigis läbiviidud pilootprojektidest saadud õppetunnid ja protsessi igale etapile kohandatud töövahendid. Töövahendi eesmärk on suunata eri osalejaid kõrgema integratsioonitaseme suunas, pidades samas silmas, et kogu varajase lapsepõlve süsteem (alates makropoliitikast kuni rahastamise ja kvaliteetse hariduse pakkumiseni kvalifitseeritud eesliinitöötajatega) peab töötama eelkõige iga väikelapse ja tema pere hüvanguks.
ISOTISE vahendid integreeritud tegevuse toetamiseks	ISOTISE (kaasav haridus ja sotsiaalne toetus ühiskonna ebavõrdsusega toimetulemisel) projekt toetab ametiasutustevahelise tegevuse kui laste ja perede toetamise käivitaja edendamise mõtet. See pakub kirjanduse ülevaadet, juhtumiuuringuid ja innustavaid intervjuusid teenuse pakkujalt ja koordineerijatelt asutustevahelise koostöö kohta laste ja perede toetuseks ¹⁰⁷ .

¹⁰⁴ Inclusive early childhood education - example of inclusive practice - Spelenderwijs Utrecht - NL - 2018

¹⁰⁵ Inclusive early childhood education - Agrupamento de Escolas de Frazao, Porto - PT - March 2016

¹⁰⁶ <https://www.issa.nl/node/382>

¹⁰⁷ <https://www.isotis.org/en/publications#inter-agency-coordination-of-services-for-children-and-families>

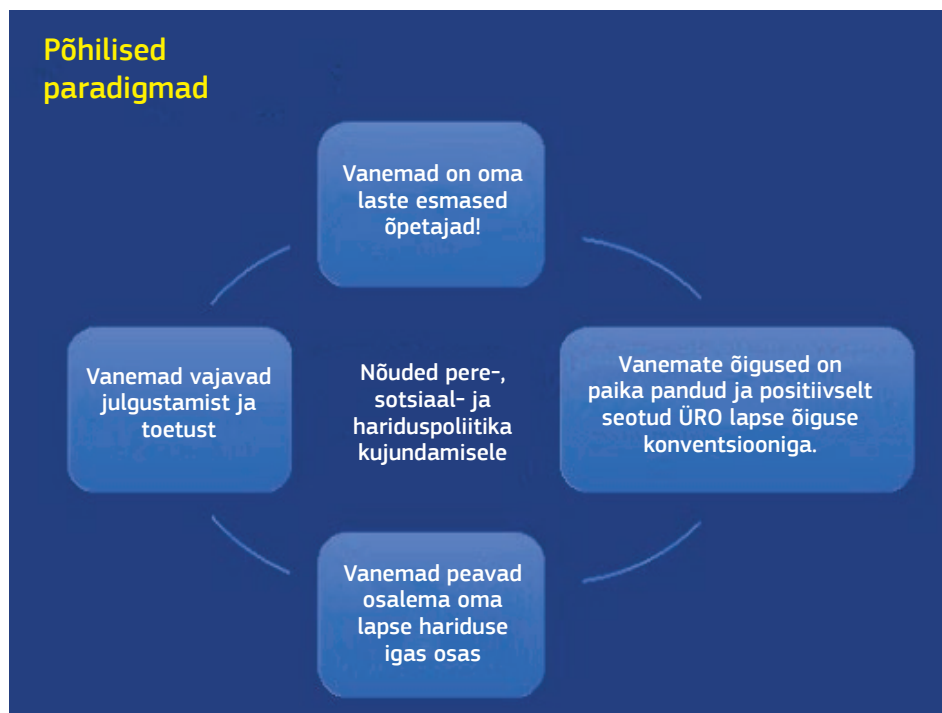
Töö peredega

Vanemad ja pered ootavad, et alusharidusasutused (ja alushariduse süsteemid) pakuksid mitmesuguseid teenuseid, millele nad saaksid toetuda. Perede jaoks peavad alushariduse pakkujad olema võimelised ja suutelised tooma kokku erisuguseid teenuseid, mis mõjutavad nende laste elu eri aspekte, nagu pere, töö, hooldus, vaba aeg ja haridus.

Vanemate (ja perede) alusharidusasutuste töösse ja mängudesse suurema kaasamise strateegilise tähtsuse üle peetakse vähe vaidlusi. Probleemid on sageli seotud kogu süsteemi hõlmava poliitika või strateegiliste kavatsuste rakendamisega. Vanemad ja pered tahavad, et nende häält kuuldaks ja nende mitmekesisust tunnustataks, nad tahavad olla kaasatud õppekava ja pedagoogika arutamisse, nad tahavad tunda rõõmu oma laste saavutustest ja neid jäädvustada ning nad tahavad arutada oma lapse/laste edusamme erialaselt koolitatud personaliga.

Euroopa Lastevanemate Liit (European Parents Association, EPA)¹⁰⁸ toetab vanemate aktiivset osalemist ja nende keske koha tunnustamist esmaste vastutajatena oma laste hariduse eest. Joonis 8 võtab EPA vaatenurgast kokku peamised põhimõtted (paradigmad), mis on aluseks vanemate ja perede alusharidusse kaasamisele ning toovad välja, mida nad alusharidusasutustelt ootavad.

Joonis 8 - Vanemate ja pere alusharidusse kaasamise põhimõtted

Nõukogu soovitus kvaliteetsete alusharidussüsteemide kohta rõhutab, et riiklike, piirkondlike või kohalike õigusnormidega tuleks ette näha perekondade igakülgne kaasamine laste haridusse ja lapsehoidu. Perekond on lapse esmane ja kõige tähtsam kasvu- ja arengukeskkond

¹⁰⁸ <https://euparents.eu/>

ning vanemad ja hooldajad vastutavad iga lapse heaolu, tervise ja arengu eest. Alusharidus ja lapsehoid on ideaalne võimalus kohaldada integreeritud lähenemisviisi, sest siin luuakse esimene isiklik kontakt vanematega.[...] Selleks, et tagada perekondade tegelik osalemine, tuleks alusharidust ja lapsehoidusid kavandada koostöös perekondadega ning teenused peaksid põhinema vastastikusel usaldusel ja lugupidamisel.

Euroopa alushariduse kvaliteediraamistikust võib kõikjalt leida selgeid viiteid vanemate ja perede alusharidusteenustesse kaasamise olulisuse kohta, nt:

- *teenus, mis innustab osalema, suurendab sotsiaalset kaasatust ja soosib mitmekesisust. Alusharidus- ja lapsehoiuasutused saavad aktiivselt innustada osalemisele, kaasates vanemaid, perekondi ja hooldajaid otsustusprotsessi (nt hoolekogud). Sihtotstarbeliste algatuste jõudmine perekondadeni, eelkõige üksikvanemaga perekondadeni ning ebasoodsas olukorras olevate, vähemuste või uussisserändajate perekondadeni, võimaldab neil väljendada oma vajadusi ja teenuseosutajad saavad neid vajadusi arvesse võtta teenuse kohandamisel kohalike kogukondade vajadustele vastavaks;*
- *õppekava, mis eeldab töötajate koostööd laste, kolleegide ja vanematega ning enda tegevuse analüüsimist. Selles kvaliteedinäitajas märgitakse, et õppekava saab:*
  - a) *kaasa aidata vanemate, sidusrühmade ja töötajate paremale kaasamisele ning tagada, et see vastaks paremini laste vajadustele, huvidele ja potentsiaalile;*
  - b) *kindlaks määrata töötajate ülesanded ning regulaarse koostöö korra suhtlemiseks vanemate ja kolleegidega muudest lastega seotud asutustest (sh tervishoiu-, sotsiaalteenuste ning hariduse valdkonnast).*

Eurydice märgib, et enamik Euroopa riike rõhutab vanematega partnerlussuhte olulisust ja soovib asutustel võtta oma töö kavandamisel vastavad meetmed. Lisaks sellele on paljudes riikides soovitud toetuse liikide kohta, mida asutused peaksid vanematele osutama. Kõige levinum toetus on teavitamiskoosolekud ja vanemate-töötajate kohtumised, mis peaksid olema aluseks korrapärasele dialoogile perede ja alushariduse pedagoogide vahel¹⁰⁹.

Käesoleva töövahendi koostanud töörühm leppis kokku ka alushariduse töötajatelt nõutavates pädevustes. Üks pädevuste kategooria on seotud peredega töötamisega (joonis 9) Selles pädevuses sobivad järgmised tegevusjuhised kõigile, kes töötavad lastega (alates sünnist kuni koolieani) ning kelle suhtes kohaldatakse alusharidust käsitlevaid liikmesriikide õigusnorme.

---

¹⁰⁹ European Commission/EACEA/Eurydice, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

Joonis 9 - Pädevused tööks perede ja kohaliku kogukonnaga

Abiõpetajad (vajadusel)	Koolieelse lasteasutuse õpetajad	Alusharidusasutuste juhid (nt alusharidusasutuste haldus- ja/või õppealajuhid)
<ul style="list-style-type: none"> • loob tulemuslikud suhted perede ja kohaliku kogukonnaga • kohtleb peresid austusega ja vastavalt nende vajadustele 	<ul style="list-style-type: none"> • tagab alusharidusasutuses kasutatavate põhimõtete tõhusa rakendamise töös lapsevanemate ja kohaliku kogukonnaga • tagab, et lapsevanemad on korrapäraselt kaasatud laste tegevustesse alusharidusasutuses • teeb koostööd peredega, et toetada nende lapsekasvatusoskusi 	<ul style="list-style-type: none"> • toetab lapsi, kellel on varasemate kogemuste tõttu raskem alusharidusasutuses toime tulla, ning nende peresid • kehtestab alusharidusasutuse tegevuspõhimõtted laste ja kohaliku kogukonnaga töötamiseks ning teostab järelevalvet nende järgimise üle • loob head koostöösuhted perede ja kohaliku kogukonnaga ja säilitab need

Lisaks poliitilistele ja strateegilistele otsustele, mis tugevdavad vanemate hääli alushariduse teemal, on ka mitmesuguseid praktilisi meetmeid, mis eri olukordades edukaks on osutunud. Neid meetmeid saab alusharidusasutustes kasutada vanemate kaasatuse toetamiseks ja suurendamiseks ning need hõlmavad:

- vanemate teavitamist alushariduse pakkumisest ja nende vastuvõtmist alusharidusasutuses, luues avatud keskkonna;
- vanematele meeldivate tegevuste valimist ja vanemate kaasa kutsumist;
- vanavanemaid kaasava põlvkondadevahelise tegevuse arendamist;
- vanematevahelise toetava tegevuse arendamist;
- spetsialisti rolli loomist vanematega/kogukonnaga tehtava teavitustöö toetamiseks;
- ruumi eraldamist tööks vanematega, nt ühe ruumi kasutamist selleks, et vanemad saaksid mängida oma lapsega/lastega, kohtuda teiste vanematega, vestelda alusharidusasutuse töötajatega;
- tagasiside andmist vanematele nende lapse konkreetsete vajaduste kohta;
- alusharidusasutuse nädalakava koostamist ja selle tutvustamist vanematele, et toetada vanemate suuremat kaasatust ja tõsta nende teadlikkust asutuse plaanide kohta;
- lahtiolekuaegade pikendamist ja suurema paindlikkuse pakkumist peredele, austades samas lapse arengulisi ja tervisega seotud vajadusi;
- vanemate kaasamist otsuste tegemisse konsulteerimisse alushariduses tehtavate muudatuste teemal;
- töötamist muude asutustega, et arendada asutustevahelisi peresid toetavaid meetmeid;
- kui lapsed käivad alusharidusasutuses, on kaasamise tagamine nende koolituse osa;
- tagamist, et kogu teave alusharidusasutuse teenuse ja tööalaste korralduste kohta on IT platvormil, sest see toetab vanemaid, kellel on vähem võimalusi asutust külastada.

Riikide/projektide näited

Saksamaa: peresid toetava süsteemi loomine	<p>Perekeskused¹¹⁰ on päevahoiuasutused, mis pakuvad lastele ja nende peredele mitmesuguseid toetusmeetmeid lisaks lihtsalt õppele, nõustamisele ja lapsehoiule. Seda programmi rahastab Põhja-Reini-Vestfaali liidumaa, mis eraldab igale perekeskuse tunnistuse saamiseks vajalikke nõudeid täitvale asutusele 12 000 eurot programmi kohta. Perekeskuse tunnistus hõlmab 112 punkti neljas tegevusvaldkonnas ja neljas struktuurivaldkonnas. Tunnistuse andmisel arvesse võetaad tegevusvaldkonnad on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • perede nõustamine ja toetamine; • pere loomine ja suhted; • lapsehoid; • pereelu ja töö ühitamine. <p>Neli struktuurivaldkonda on sotsiaalne teadlikkus, koostöö ja organiseerimine, suhtlus ning tulemuslikkuse arendamine ja enesehinnang. Tunnistuse saamisele ja rahastusele kvalifitseerumiseks peab asutus saavutama suhteliselt head tulemused enamikus neist nõuetest. Programm, mis siiani kestab, on alates selle algusest 151 pilootasutusega 2006/7 ulatuslikult laienenud.</p>
Portugal: vahendite eraldamine perekondadega suhtlemise ja nende kaasamise tagamiseks	<p>Obra Social Paulo VI¹¹¹ on eraõiguslik sotsiaalse solidaarsuse asutus Lissabonis, millel on sõim (0–3 aasta vanustele) ja lasteaed (3–6 aasta vanustele). Õppetegevuseks on sellel neli sõimetuba ja seitse lasteaia õpperuumi. See on religioosne asutus, mis kuulub Dorothea õdedele, kuid on avatud eri usutunnistusega ja kultuuridest pärit peredele. Selle missioon on harida lapsi ja nende peresid uuendusliku hariduskorralduse kaudu, mis keskendub üksikutele lastele ja nende peredele. See edendab terviklikku lähenemist haridusele ja kasutab projektipõhist metoodikat, mis keskendub lapse huvidele ja individuaalsele õpiarengule.</p> <p>Centro Infantil Olivais Sul¹¹² on eraõiguslik sotsiaalse solidaarsuse asutus Lissabonis. Asutusel on kuus sõimeruumi (0–3 aasta vanustele) ja neli lasteaiaruumi (3–6 aasta vanustele). Asutus kasutab osalemisel põhinevat pedagoogilist lähenemisviisi (Pedagogia-na-Participacao), mille töötas välja Lapsepõlve Liit (Associacao Crianga) Portugali Aga Khani Fondi toetusel. Sellel alusharidusasutusel on palju ruume, tänu millele on lihtsam vastu võtta vanemaid, kes võivad külastada, millal nad tahavad. Nagu kõigil Portugali alushariduse pedagoogidel (keda toetavad abid), on igal õpetajal magistrakraad ja ta on saanud asutuses lõpetada oma jätkuva kutsealase täiendõppe. Nagu Obra Social Paulo VI-s, põhineb vanemate osalus teenuse eest tasumisel laste arvul ja vanemate sissetulekul.</p>

¹¹⁰ European Platform for Investing in Children (EPIC) - Family Centers North Rhine-Westphalia (DE).

¹¹¹ <http://www.obrasocialpaulovi.pt/>

¹¹² <https://www.centro-olivais.com/>

Riikide/projektide näited

Sloveenia: kasumit mittetaotlev keskus vanematele ja lastele, millel on täiendavad õppekavad vanematele

Perekeskus „Mala ulica“ („Väike tänav“) on esimene perekeskus Sloveenias (Ljubljanas), mis asutati jaanuaris 2013. Arhitektid olid hästi teadlikud laste vajadustest ja nõudmistest; koht on atraktiivselt sisustatud, paljude väikeste ja varjatud ruumidega (nt laste korter koos köögi ja vannitoaga, labürint jne), seal on raamatukogu, liumägi, spetsiaalne ruum imikutele jne. Perekeskus on oluline kohtumiskoht noorte perede jaoks. Nad võtavad igal aastal vastu rohkem kui 28 000 külastajat, nad on avatud iga päev, sealhulgas nädalavahetustel ja riigipühadel.

Perekeskuse peamine eesmärk on pakkuda kaasavat, turvalist ja loomingulist kohta nii siseruumides kui õues, kus lapsed saavad mängida koos oma vanemate või eakaaslastega, osaleda loomingulistes töötubades, nukuteatrites või jutuvestmistes. Samuti on see oluline koht vanematele, eriti emadele, kellele korraldatakse hommikuprogramme, nt sünnitusjärgne jõusaal emadele koos lastega, beebiviiplemise töötuba, arutelud psühholoogiga, beebimassaaži töötuba jne. Mitteametlikud kokkusaamised, kogemuste vahetamine ja lihtsalt teiste emadega kohtumine on ilmselt isegi olulisemad kui ametlik programm – rasedus- ja sünnituspuhkus Sloveenias kestab 12 kuud ja emad tunnevad end sageli oma lastega üksi jäetuna, kui isad/partnerid tööl on.

2014. aastast pakuvad arvukad tervishoiuorganisatsioonid, sotsiaalkeskused ja muud valitsusvälised organisatsioonid (nagu ka eespool nimetatud perekeskus) programmi „The Incredible Years®“, mis on rida omavahel seotud, tõendus põhiseid programme vanematele ja lastele, mida toetavad enam kui 30 aastat kestnud uuringud. Eesmärk on käitumisprobleemide varajane tuvastamine, seega on peamine ülesanne ennetada ja ravida noorte laste käitumisprobleeme ning edendada nende sotsiaalset, emotsionaalset ja õppealast pädevust. See programm toimub kõikjal Sloveenias ja pakub ka koolitusi lasteaiaõpetajatele.

Mänguasi kaasamiseks: perede tutvustamine alusharidusega

Projekt „Mänguasi kaasamiseks“ (TOY for Inclusion)¹¹³ algatas uuendusliku lähenemisviisi kaasavale mitteformaalsele alusharidusele kaheksas riigis (Belgia, Horvaatia, Ungari, Itaalia, Läti, Slovakkia, Sloveenia, Madalmaad ja Türgi). See keskendus väikelastele, näiteks sisseerändaja ja rahvusvähemuse taustaga lapsed, kes kõige vähema tõenäolisusega kasutavad ametlikke alusharidusteenuseid ja kellel oli suurem tõenäosus kogeda probleeme üleminekuga kodust kooli. Projekt hõlgab eelduse, et mõningate laste ja peredeni on raskem jõuda kui teisten. Projekti lähenemisviisi eesmärk on muuta teenused hõlpsamini kättesaadavaks, edendades integreeritud teenuseid, paindlikke lahendusi ja kontekstipõhist reageerimist väikelaste ja nende perede konkreetsetele vajadustele. Keskusi nimetatakse mängukeskusteks (Play Hub) ning need on projekteerinud ja neid juhivad kohalikud töörühmad, kuhu kuuluvad romade ja mitte-roma kogukondade, koolide ja lasteaiaõpetajate ning kohalike omavalitsuste esindajad. Mängukeskused on ressursi- ja kohtumiskeskused, mis ühendavad olemasolevaid teenuseid ja organisatsioone ning pakuvad uusi õppe- ja mänguvõimalusi väikelastele. TOY for Inclusion lähenemisviisi puhul arendatakse suhteid roma ja mitte-roma väikelaste ja nende perede vahel ning omavaheline suhtlus toimub turvalises ruumis, kus on võimalik toetada kõiki põlvkondi.

¹¹³ <https://www.reyn.eu/toy4inclusion/>

Vahendid

ISOTIS:

Kaasav haridus ja sotsiaalne toetus ühiskonna ebavõrdsusega toimetulemisel

Projekti ISOTIS eesmärk on võidelda varakult ilmneva ja püsiva haridusliku ebavõrdsuse vastu, luues tõenditel põhinevaid, olukorrale kohandatud ja konkreetseid soovitusi ja töövahendeid. Projekt soovib koostööl põhinevaid interneti töövahendeid ja rakendusi vanematele ning kultuuriliselt ja keeleliselt mitmekesiste peredega töötavatele spetsialistidele. Selle tulemuste hulka kuuluvad ka:

- *Ebasoodsas olukorras kogukondadesse kuuluvate perede vahendid, kogemused ja toetusvajadus*¹¹⁴: roma, türki, Põhja-Aafrika ja kohalike madala sissetulekuga vanematega tehtud 3948 struktuurse ja 244 süvaintervjuu tulemused ning 331 lapsega vanuses 3–14 aastat läbi viidud kvalitatiivse uuringu tulemused.
- *Perspektiivikate vanematele ja peredele keskendunud tugiprogrammide juhtumiuuringud*¹¹⁵: viie Inglismaal, Saksamaal, Madalmaades ja Portugalis läbiviidud perspektiivika või eduka vanemate tugiprogrammi juhtumiuuringu tulemused. Üldine eesmärk oli saada põhjalikke teadmisi vanematele ja peredele keskendunud (kodupõhiste) perekeskkonna kvaliteedi parendamisele suunatud lähenemisviiside eduteguritest. Uuringu eesmärk oli selgitada, kuidas perspektiivikad või juba oma tulemuslikkust tõestanud programmid lahendavad olemasolevaid probleeme ning tagavad kõrge teavitustaseme ja protsessi kvaliteedi.
- *Perspektiivikate ja tõenditel põhinevate vanematele ja peredele suunatud tugiprogrammide ülevaade ja analüüs*¹¹⁶: keskendub perspektiivikatele ja tõenditel põhinevatele vanematele ja peredele suunatud tugiteenustele ja -programmidele mitmes Euroopa riigis (Tšehhi Vabariik, Ühendkuningriik, Saksamaa, Madalmaad, Norra, Poola ja Portugal). Ülevaade kirjeldab peretoetuste ja haridusliku ebavõrdsuse sotsiaalse konteksti näitajaid igas riigis. Selles esitatakse riikide profiilid, kirjeldatakse laste- ja pereteenuseid ning seda, kuidas riikide poliitikas käsitletakse võrdõiguslikkuse küsimusi, teenuste järelevalvet ja keeleabi. Ülevaates analüüsitakse ka valitud rühma tõendus põhiseid ja perspektiivikaid peretoetusteenuseid ja -programme, tuues esile olemasolevad probleemid ja programmide potentsiaali nende ületamiseks. Ülevaate lõpus esitatakse soovitused võimalike tõhusate sekkumiste kohta teenuste ja programmide kavandamisel, rakendamisel ja hindamisel.

¹¹⁴ <https://www.isotis.org/en/publications/resources-experiences-and-support-needs-of-families-in-disadvantaged-communities/>

¹¹⁵ <https://www.isotis.org/en/publications/case-studies-of-promising-parent-and-family-focused-support-programmes>

¹¹⁶ <https://www.isotis.org/en/publications/inventory-and-analysis-of-promising-and-evidence-based-parent-and-family-focused-support-programs>

Vahendid	
Kaasavad mängukeskused: kaasamise töövahend	<p>Projekti TOY for Inclusion¹¹⁷ raames loodi mängukeskused (Play Hubs), mis on ressursi- ja kohtumiskeskused, mis ühendavad olemasolevaid teenuseid ja organisatsioone ning pakuvad uusi õppe- ja mänguvõimalusi väikelastele. Projektil on kaks olulist vahendit.</p> <ul style="list-style-type: none"> Käsiraamat „What works guide“ dokumenteerib mängukeskuste perspektiivikad praktikad ja see on mõeldud pedagoogidele ja kohalikele omavalitsustele. See võib abistada neid kogukonnapõhiste alusharidusteenuste loomisel roma ja muudele lastele, et tõhustada sotsiaalset sidusust. Käsiraamat on kättesaadav horvaadi, hollandi, inglise, ungari, itaalia, läti ja sloveeni keeles. „Toy for inclusion toolkit“ annab vajalikku teavet, et võimaldada eri valdkondade koolitajatel ja praktikutel rajada ja pidada mänguruumi laste, perede ja kogukondade jaoks. Töövahendis pööratakse erilist tähelepanu sotsiaalsele integratsioonile, kultuuridevahelisele ja põlvkondadevahelisele dialoogile ning sotsiaalsele kaasamisele alushariduse kontekstis.
Töövahend tööks peredega	<p>Projekt „Alushariduse ja lapsehoiu kvaliteedi tõstmine osalemise kaudu“ („Enhancing Quality in Early Childhood Education and Care through participation (EQuaP)“)¹¹⁸ keskendub õpetajate pädevuse suurendamisele ning koostöö loomisele lasteaedade, õpetajate, perede ja kogukondade vahel. Selles pakutakse alushariduses perede osalemist toetavaid lähenemisviise edendavat töövahendit, mis on kättesaadav hollandi, inglise, prantsuse, kreeka, itaalia, läti, sloveeni, rootsi ja portugali keeles.</p>
Isade kaasamine alusharidusse	<p>Erasmus+ projekti „Let’s Fathers, Come Preschools!“¹¹⁹ eesmärk on kaasata isasid rohkem oma laste haridusse ja suurendada isade alusharidusse kaasatuse nähtavust. Projekti käigus anti välja isa kaasamise juhend (kus antakse teavet isa kaasamise tähtsuse kohta) ja isa kaasamise käsiraamat (mis käsitleb mitmesuguseid meetmeid, mida saab kasutada isade kaasamiseks alusharidusprogrammidest). Mõlemad käsiraamatud on kättesaadavad hollandi, inglise, rootsi ja türgi keeles.</p>
Juhised tööks vikerkaareperedega	<p>Hispaania LGBT õiguste föderatsioon avaldas juhendi õpetajatele, et aidata suurendada austust peremudelite mitmekesisuse vastu ja kaasata kõiki peresid, sealhulgas LGBT peresid. See on suunatud kõikidele hariduse tasanditele, sealhulgas lasteaedadele. Lisaks lastele mõeldud õppevahenditele pakutakse selles välja ka mõtteid ja vahendeid õpetajatele, nt kaasava keelekasutuse kohta peredega suhtlemisel¹²⁰.</p> <p>Kreeka vikerkaarepered avaldasid samuti juhendi koolieelsetele pedagoogidele ja õpetajatele, mille eesmärk on luua klassiruumis kaasavam keskkond. Vikerkaarevanemad saavad seda väljaannet jagada oma laste õpetajatega, et aidata arutada nendega olulisi teemasid ja võidelda valdavate eelarvamuste vastu. Liidu liikmed saavad seda kasutada ka spetsialistide rühmade teavitamiseks¹²¹.</p>

¹¹⁷ <https://www.reyn.eu/toy4inclusion/>

¹¹⁸ <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/eplus-project-details/#project/2014-1-IT02-KA201-004091>

¹¹⁹ <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/eplus-project-details/#project/2016-1-TR01-KA203-034905>

¹²⁰ <https://felgtb.com/descargas/familias/Lasfamiliasenlasaulas.pdf>

¹²¹ <http://rainbowfamiliesgreece.com/publishingEng.html>

Ülemineku soodustamine

Üleminek kodust lasteaeda ja lasteaiast eelkooli/algkooli võib laste (ja nende perede) jaoks olla raske. Üleminekut institutsionaalsesse keskkonda tuleb juhtida ja suunata, sest edukas üleminek aitab lastel integreeruda alusharidusasutusse ja vähendada alusharidusest koolikeskkonda üleminekuga seotud muresid.

Eriti olulised on need üleminekud ebasoodsas olukorras lastele. Sujuva ülemineku loomiseks on vaja koostööd kodu ja alusharidusasutuste koolide vahel. Nõukogu soovitus kvaliteetsete alusharidussüsteemide kohta soovitab liikmesriikidel *toetada alushariduse õppekava väljatöötamist, et võtta arvesse laste huve, tagada nende heaolu ning täita iga lapse, sealhulgas erivajadustega või haavatavas või ebasoodsas olukorras olevate laste individuaalsed vajadused ja potentsiaal. Soovituses märgitakse, et seda on võimalik saavutada, kehtestades meetmed, mis toetavad terviklikku õppimist ja laste arengut, edendades alushariduse ja lapsehoiu integreerimist haridusteesse ning toetada alushariduse ja lapsehoiu töötajate, vanemate ja nõustamisteenuste vahelist koostööd, et tagada lastele sujuv üleminek algkooli.*

Euroopa kvaliteediraamistiku juurdepääsu mõõtmes on kaks kvaliteedinäitajat, mis kommenteerivad ülemineku küsimust.

- *Teenus, mis innustab osalema, suurendab sotsiaalset kaasatust ja soosib mitmekesisust. Alusharidus- ja lapsehoiuasutused saavad arendada perekondades häid tavasid, et üleminek kodusest keskkonnast lasteasutusse oleks sujuv, ning toetada vanemate ulatuslikku osalust, korraldades konkreetseid algatusi.*
- *Õppekava, mis eeldab töötajate koostööd laste, kolleegide ja vanematega ning enda tegevuse analüüsimist. Võimaluse korral võib õppekava sisaldada suuniseid alusharidus- ja lapsehoiutöötajatele selle kohta, kuidas võtta ühendust koolitöötajatega, kui laps läheb alusharidusasutusest algkooli ja/või eelkooli.*

Ekspertühma töös (2017–2018) käsitleti näitajaid ja nende kvaliteedinäitajate mõõtmist¹²². Ühe soovitatud näitajaga (Näitaja 15 - algkoolide osakaal, mis peavad kasutama laste alushariduse õpikogemusele tuginevat õppekava) püüti mõõta, kui hõlpsasti liiguvad lapsed alusharidusasutusest oma algkooli. Üleminekut alusharidusest algkooli tuleb hoolikalt suunata, et tagada lapse õppimise ja arengu järjepidevus ja edasimineku. Aruandes märgitakse, et seda saab kõige paremini saavutada siis, kui laste esimesed kogemused oma algkoolis on vastavuses nende kogemustega alushariduses. Üks viis sujuva ülemineku saavutamiseks on nõuda, et koolid kasutaksid õppekava, mis põhineb alusharidusasutuses kasutatavatel kogemustel, pedagoogikal ja lapsekesksel õpikeskkonnal.

---

¹²² Euroopa Komisjon, *Monitoring the Quality of Early Childhood Education and Care - Complementing the 2014 ECEC Quality Framework proposal with indicators - Recommendations from ECEC experts*, Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, Luxembourg, 2018

Uuringus¹²³ märgitakse ka, et üleminekud allsüsteemide vahel kujutavad endast ohtu ebasoodsas olukorras lastele ja võivad seega soodustada ebavõrdsust hilisemates õpitulemustes (Rimantas et al., 2014). 2017 soovitas OECD¹²⁴ teenuste integreerimist ja vanuse alusel jagatud süsteemides allsüsteemidevaheliste üleminekute hoolikat jälgimist.

Eurydice toob välja, kuidas riikide süsteemid soodustavad üleminekut lasteaiast algkooli:

- Alushariduse ja alghariduse riiklike haridussuuniste ühtlustamine on meede, mis võib aidata sillutada teed sujuvamale üleminekule kahe haridustaseme vahel. Enamik riike teatavad, et riiklikul tasemel väljaantud alushariduse ja alghariduse suunised on ühtlustatud.
- Samuti on üleminek olnud lihtsam nende laste jaoks, kes on juba veetnud osa oma alushariduse ajast samas kohas kui algkool. Enamikus haridussüsteemides veedavad mõned lapsed alushariduse viimase aasta samas kohas, kus algkool, aga teised jäävad alusharidusasutusse. Kaheksas haridussüsteemis veedavad lapsed oma alushariduse viimase aasta koolis; 12 süsteemis lähevad lapsed edasi kooli alghariduse alguses.
- Enamikus haridussüsteemides soovitatakse haridussuunistes, et asutused kindlustaksid järjepidevuse ja koostöö alushariduse ja alghariduse vahel.
- Vajadust alusharidusasutuste töötajate ja algkooliõpetajate koostöö järele algharidusse ülemineku ajal rõhutatakse 18 haridussüsteemi riiklikes haridussuunistes.
- Alushariduses õppivate laste külaskäike algkoolidesse soovitatakse 13 haridussüsteemis. Mõlema haridustaseme lapsi hõlmavate projektide koostamist soovitatakse üheksas haridussüsteemis.
- Algkooli teabe edastamine lapse saavutuste kohta alushariduse käigus on teine levinuim üleminekumeede. Seda rõhutavad 17 haridussüsteemi, kusjuures mõned neist annavad konkreetseid juhiseid, millist tüüpi ja millises vormis teavet lapse kohta tuleb järgmisele õpetajale esitada.
- Üheteistkümnes haridussüsteemis mainitakse, et alusharidusasutused peaksid korraldama kohtumisi, mis võimaldaksid lapsevanematel tutvuda algkooli õpikeskkonnaga.
- Lisaks alusharidusasutuste jaoks meetmete soovitamisele rõhutatakse mõnes riigis ka kohaliku tasandi ametiasutuste vastutust tõhusate strateegiate ja tavade kehtestamisel, et tagada sujuv üleminek alusharidusest algharidusse.
- Viies riigis mainitakse riiklikes haridussuunistes alusharidusasutuste olulisust sujuva algharidusse ülemineku toetamisel ilma mõnda konkreetset meetet mainimata.

¹²³ nt. OECD, *Starting Strong IV - Monitoring Quality in Early Childhood Education and care*, OECD Publishing, Paris, 2015 and Balduzzi, L., Lazzari, A., Van Laere, K., Boudry, C., Rezek, M., Mlinar, M., McKinnon, E. (2019). Literature Review on Transitions across Early Childhood and Compulsory School Settings in Europe. Ljubljana: ERI.

¹²⁴ OECD, *Starting Strong IV - Monitoring Quality in Early Childhood Education and care*, OECD Publishing, Paris, 2015

Riikide/projektide näited

Sloveenia	<p>Sloveenia osaleb praegu projektis INTRANS (2020 - 2023). Haridusministeeriumi töötajad teevad koostööd Pedagoogilise Instituudiga (kes vastutab projekti elluviimise eest), mis edendab kaasavat üleminekuharidust, töötades kolmel tasandil:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poliitika ja juhtimine - projekt toetab teadlikkust, teadmiste arendamist ja vahetust riiklike ja rahvusvaheliste poliitikakujundajate vahel, et nad saaksid välja töötada ühise nägemuse sooja ja kaasava ülemineku kohta ning vastavad poliitikameetmed; • alushariduse/algkoolide töötajate töökohapõhine täiendõpe - InTrans toetab töökohapõhist täiendõpet visiooni, teadmiste, heade tavade näidete ja töövahenditega, et panustada sooja ja kaasava ülemineku loomisesse koosalushariduse/algkoolide töötajatega; • tulevaste alushariduse ja algkoolide töötajate koolitus enne tööleasumist - projektiga soovitakse mõttevahetuste ja arutelude kaudu tõsta tööleasumise eelset koolitust pakkuvate asutuste teadlikkust soojadesse ja kaasavatesse üleminekutesse panustamise olulisusest. Projekti üldine eesmärk on tagada, et kõik lapsed (eriti kõige ebasoodsamas olukorras lapsed) saaksid alushariduses ja koolis kasu sooja ja kaasava ülemineku praktikast, selleks toetatakse spetsialiste poliitika edendamise ja koolituse tasandi tegevuse kaudu. See puudutab tegelemist pedagoogilise järjepidevusega, järjepidevat tööd koduse keskkonna ja naabruskonnaga, ametialast järjepidevust ja struktuurset järjepidevust.
------------------	---

Vahendid

Ülemineku juhend	<p>Prantsuskeelse Belgia alushariduse jätkuõppe ja teadusuuringute keskus avaldas brošüüri alusharidusasutuste töötajatele, kes töötavad peamiselt ligikaudu 2½-aastaste lastega, mis on Belgias tavapärane vanus üleminekuks ühest lasteasutusest teise. Selle brošüüri eesmärk on toetada lapsi ja nende vanemaid sellel teekonnal abistavaid ametialaseid meetmeid ja hoiakuid ning institutsionaalset korraldust. See sisaldab teoreetilisi viiteid ning tõstab vägagi konkreetsel viisil esile tegevusviise ja toetussüsteeme¹²⁵.</p>
Lasteaia avastamine	<p>Projektis püüti tõhustada väikelaste sotsialiseerumist ja lõimumist haridussüsteemis ning edendada uute meetodikate loomist alushariduse jaoks. Tulemuseks on käsiraamat „Lasteaia avastamine. Suur kogemusteraamat“¹²⁶, mis kirjeldas projekti käigus kogutud õppetunde ja pakkus ideid, kuidas muuta lasteaia käimise algus lapse jaoks lihtsamaks.</p>

¹²⁵ <http://www.fraje.be/fascicule-transition-accompagner-lenfant-dans-son-entree-a-lecole/>

¹²⁶ <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/eplus-project-details/#project/2015-1-LT01-KA219-013459>

Vahendid

PREDICT: töövahend lapse edusammude hindamiseks lasteaias

„Hea koolialguse projekti“ eesmärk oli suurendada alushariduse õpetajate pädevust laste algkooli astumise eelse oskuste ja küpsuse taseme hindamisel ja sellega nõuetekohasel tegelemisel, et tagada sujuv üleminek. Täiendavalt keskenduti vanemate kaasamise sellesse protsessi. Tulemused¹²⁷, mis on kättesaadavad inglise, ungari, tšehhi ja slovaki keeles, hõlmavad:

- PREDICT - diagnostika ja hindamise abivahend on mõeldud lapse haridusalaste edusammude pidevaks dokumenteerimiseks ja hindamiseks lasteaias. See on olemas pdf-i ja Exceli tabeli kujul, et võimaldada mõõdetavate tulemuste hõlpsat visualiseerimist ning üksiku lapse tulemuste esituse selgeks ja lihtsaks jälgimiseks;
- Metoodika õpetajatele: tutvustab PREDICTi, sisaldades juhiseid selle töövahendiga töötamise kohta, diagnostika meetodeid, näiteid praktikast.
- Metoodika vanematel: tutvustab, kuidas lasteaiaõpetajad tegelevad töövahendi PREDICT abil lapse sotsiaalse ja emotsionaalse arenguga ning kui kasulik on lapsele kvaliteetne suhtlus lasteaia ja vanemate vahel.

START projekt

See Erasmus+ projekt keskendus üleminekuperioodidele ja tutvustab hästidokumenteeringuid ja innustavaid juhtumiuuringuid:

- Aalstis (Belgia)¹²⁸ käivitati koostöö lapsehoiukeskuse, eel- ja algkooli ning vaesusega võitleva töörühma vahel, et tagada vaeste laste ja perede heaolu ja osalemine ülemineku käigus;
- Vignolas (Itaalia)¹²⁹: eel- ja algkooli töötajad tegelesid koostöös õpilase ülemineku ümbermõtestamisega laste ja perede jaoks;
- OŠ Tišinas (Sloveenia) uuris projekt võimalusi, kuidas töötada välja uued kodust eelkooli ja hiljem algkooli pehme ülemineku viisid roma laste jaoks ning korraldada koolitusi vanematega partnerlussuhte olulisuse teemal, et tagada pehme üleminek eri hariduskeskkondade vahel.

¹²⁷ <http://www.goodstarttoschool.eu/en/outputs-project>

¹²⁸ Van Laere, K., Boudry, C. (2019). Enabling Well-being and Participation of Children and Families Living in Poverty during Transition Periods across Home, Childcare and Kindergarten. Case Study Belgium. Ghent: VBJK.

¹²⁹ Balduzzi, L., Lazzari, A. (2019). Rethinking educational continuity through participatory action-research and professional development pathways. Case Study Italy. Bologna: UNIBO.

TÖÖTAMINE KONKREETSETE LASTE- RÜHMADE JA PEREDEGA

Kaasavatest poliitikest, tavadest ja meetmetest on kasu kõikidele lastele, vaatamata sellele, kas nad on ebasoodsas olukorras või mitte. Mõningatele lastele võib rohkem kasu olla suunatud poliitikast või meetmetest, tagamaks, et alusharidussüsteemid ja asutused vastavad nende konkreetsetele vajadustele.

Selles peatükis käsitletakse mitmesuguste laste ja perede rühmade vajadusi ja võimalikke lahendusi:

- puudega ja/või täiendavate õppevajadustega lapsed;
- rändetaustaga lapsed, sealhulgas pagulaslapsed;
- romade lapsed;
- väga erilises olukorras lapsed, nagu emaga vanglas elavad lapsed või püsivate terviseprobleemidega lapsed.

Puudega ja/või täiendavate õppevajadustega lapsed

Raskused, millega puudega lapsed ja nende pered kokku puutuvad

Euroopa Komisjoni lastegarantii teostatavusuuringu sihtrühma aruteludokumendis puuetega laste kohta¹³⁰ märgitakse, et alusharidus on oluline kõikidele lastele, aga määrava tähtsusega puuetega laste jaoks, sest:

- see võimaldab vajalikke teenuseid ja struktuure arengupeatuse ja puuete kindlakstegemiseks ja nende tegelemiseks;
- see toetab lapsi, kellel on avastatud arengupeatus ja puue või nende oht, juurdepääsus vajalikele teenustele tervishoius, hariduses ja sotsiaalkaitstes.

Andmed puuetega laste kohta on kättesaadavad ainult vanuserühmas 0–15, mistõttu on raske hinnata, kui palju puuetega lapsi saaks alushariduses osaleda. Kuid uuringud näitavad, et see lasterühm osaleb alushariduses vähem kui nende eakaaslased. Prantsusmaa perekonna, lapsepõlve ja vananemise küsimuste nõukogu hindas 2018, et:

- 60 000 kuni 70 000 alla seitsmeaastast last saab puudega lapse haridustoetust (AEEH), osaleb isiklikele vajadustele kohandatud koolituses (PPS) või on varajase meditsiinilise ja sotsiaalse sekkumise keskuse (CAMSP) järelevalve all. Kuid tegelikult oli vaja veel 30 000 kuni 40 000 lapse varajast toetamist;
- 54% puuetega laste eest hoolitsesid ainult nende vanemad, võrreldes 32% lastega, kellel puuet ei ole;
- üle nelja-aastased lapsed käisid lasteaias suurema tõenäosusega kui nooremad lapsed; rohkem kui 30% puudega kolmeaastastest ei osalenud alushariduses. See tekitas küsimuse, kuidas kaasata need lapsed lasteaeda septembrist 2019, kui kooliskäimine alates sellest vanusest kohustuslikuks muutus¹³¹.

Lastegarantii teostatavusuuringu sihtrühma aruteludokumendis puuetega laste kohta toodi välja, et alusharidusele juurdepääsul võivad puuetega lapsed ja nende pered kokku puutuda mitmesuguste raskustega:

¹³⁰ Hunt, Paula (2019). "Target Group Discussion Paper on Children with Disabilities", Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brussels: Euroopa Komisjon.

¹³¹ http://www.hcfea.fr/IMG/pdf/Rapport_inclusion_handicap-petite_enfance_VF.pdf

Konkreetsed takistused, millega puudega lapsed ja nende pered alusharidusele juurdepääsul kokku puutuvad:

- poliitilise tahte ja sotsiaalse kaasamise visiooni puudumine;
- puudub mõistmine, mida kujutab endast kaasav poliitika ja programm;
- poliitikate vahelise koordineerimise puudumine; lõhed poliitika ja tegelikkuse vahel;
- selliste kogukonnapõhiste teenuste ebapiisavus või puudumine, mis suudaksid toetada puuetega lapsi ja nende peresid alates varajastest tuvastamisest ja sekkumisest ning kogu elutsükli jooksul;
- hoolimata sellest, et on kehtestatud kaasava hariduse normatiivsed raamistikud, mis eraldatud asutused ebaseaduslikus tunnistavad, võivad siiani olemas olla eraldi/ spetsialiseerunud alusharidusasutused või -rühmad;
- lõimumine põhiteenustesse võib olla ebapiisav;
- kohtade puudumine puuetega lastele, riiklikult on puuetega lastele antud eelisõigus, aga kohalikud ametivõimud seda (täielikult) ei rakenda;
- juurdepääsetav keskkond või spetsialiseeritud tugi võib mitte kättesaadav olla, alusharidusasutused ei ole puuetega laste vajadustele kohandatud.

Poliitikad puudega laste alusharidusse ja lapsehoidu kaasamiseks ning selle toetamiseks

Nõukogu soovitusel kvaliteetse alushariduse koha tunnistatakse, et alushariduses võib olla tõhus vahend võrdsete haridusvõimaluste loomiseks ebasoodsas olukorras olevatele lastele, sealhulgas puuetest tingitud erivajadustega lastele. See soovitus kutsub eelkõige liikmesriike üles:

- *analüüsima ja ennetama takistusi, millega perekonnad võivad alusharidusele ja lapsehoidudele juurdepääsul ja nende kasutamisel kokku puutuda, nt ebapiisavate puuetega lastele mõeldud meetmetega seotud takistused;*
- *osutama kaasavat alusharidust ja lapsehoidusid kõikidele lastele, sealhulgas erineva taustaga ja hariduslike erivajadustega, sealhulgas puuetega lastele, vältima segregatsiooni ning soodustama laste osalemist, olenemata nende vanemate või hooldajate tööturustaatusast;*
- *tugevdama ennetusmeetmeid, probleemide varajast tuvastamist ja asjakohaseid teenuseid erivajadustega laste ja nende perekondade jaoks, kaasates kõik asjaomased osalejad, näiteks haridus-, sotsiaal- ja tervishoiuteenused ning vanemad;*
- *andma töötajatele pädevuse tulla toime erineva tausta ja hariduslike erivajadustega, sealhulgas puuetega laste konkreetsete vajadustega ning valmistama töötajaid ette tööks mitmesuguste rühmadega;*
- *toetada alushariduse õppekava väljatöötamist, et võtta arvesse laste huve, tagada nende heaolu ning täita iga lapse, sealhulgas erivajadustega või haavatavas või ebasoodsas olukorras olevate laste individuaalsed vajadused ja potentsiaal.*

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri kaasava alushariduse projekti kokkuvõttes aruandes on toodud kaks konkreetset soovitus¹³² poliitikakujundajatele, et saaks rajada kaasavamaid alusharidusasutusi, rahuldamaks laste täiendavaid vajadusi:

- *tagama, et kohalik kogukond pakuks teadmisi ja vahendeid, mis tagavad, et igal lapsel oleks võimalus osaleda, olla eakaaslaste rühma osaks ning võtta aktiivselt osa õppe- ja sotsiaalsetest tegevustest;*
- *edendama koos spetsialistide, perede ja kohalike kogukondadega koostööd kõigi sektorite ja ainevaldkondade vahel, et tõsta kõigi laste kuuluvuse, kaasatuse ja õppe kvaliteeti.*

Tegelikult on kaasavama alushariduse toetamiseks palju võimalusi. Mõned lähenemisviisid, mida juba rakendatakse, on:

- kaasamist toetav õiguslik raamistik;
- „erivajaduste“ laiem määratlus, kuna igal lapsel on oma konkreetsed või erilised vajadused. Alusharidus peaks looma võimalused kõikidele lastele, kes kasutavad täiendavaid toetusmeetmeid;
- tagamine, et igal lapsel oleks õigus saada sellist alusharidust, nagu ta vajab. Selleks peab alushariduspoliitika keskenduma üksikute laste vajadustele;
- tagamine, et kõigil lastel on õigus alusharidusele ja võime õppida;
- tagamine, et alusharidus täiendavate vajadustega lastele on kättesaadav, paindlik, reageerib mitmekesistele vajadustele, seda pakuvad kohalikult mitme eriala spetsialistidest koosnevad meeskonnad, selle aluseks on koostöö vanematega ja see on vanematele taskukohane;
- mitmete, erisuguse toetuse tasemega lähenemisviiside pakkumine sõltuvalt lapse vajadustest;
- kokkulepe, et võimalusel tuleb tugimeetmeid rakendada tavalistes asutustes, kuna need on kaasavamad;
- alushariduspoliitika, mis tugevdavad rakendamist kohalikul tasandil, kuna see on tõhusam ja suurendab tõenäoliselt kaasamist rohkem;
- kokkulepe eri sidusrühmade ja spetsialistide vahelise koostöö tähtsuse kohta kaasava ja tõhusa alushariduse pakkumisel.

Oluline on märkida, et 0-3 aasta vanustele ja 3-6 aasta vanustele lastele mõeldud meetmed võivad suuresti erineda.

Alljärgnevad näited toovad esile, kuidas riikide poliitikakujundajad saavad mõjutada alusharidussüsteemi, et see vastaks rohkem puuetega laste vajadustele.

---

¹³² European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2017. Inclusive Early Childhood Education: New Insights and Tools - Final Summary Report. (M. Kyriazopoulou, P. Bartolo, E. Björck-Akesson, C. Gine and F. Bellour, eds.). Odense, Taani

Riikide/projektide näited

Malta	<p>Malta õiguses on võrdsete võimaluste seadus, mis põhineb ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonil ja selle fakultatiivprotokollil. Riikliku strateegia eesmärk on kaasata enamik hariduslike lisavajadustega lapsi (vanuses 2 aastat 9 kuud – 7 aastat) tavapärasesse haridusasutustesse. Neid asutusi toetab sügavate ja mitmete õpiraskusega laste ressursikeskus, lapse arengu nõustamisüksus, riiklik õppeteenistuse ja õpetamise tugi ning psühhosotsiaalsed meeskonnad koos tugiõppe pedagoogidega. Riikliku õppekava raamistiku (2012) ja õpitulemuste raamistiku (2015) on tagada sujuv üleminek esimestel eluaastatel, sünnist seitsmenda eluaastani.</p>
Luksemburg	<p>Täiendavate vajadustega laste kaasamise riiklik poliitika on kujunenud 25 aasta jooksul. Sellel on olnud kaks etappi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1994. aastast on täiendavate vajadustega lastel olnud seadusega tagatud õigus käia tavakoolis; • 2009. aastast on täiendavate vajadustega lastel olnud seadusega tagatud õigus käia tavakoolis JA saada haridust, mis arvestab nende vajaduste ja annetega - kõigest 1% neist käib erikoolis. <p>2017 poliitikat laiendati, et pakkuda lastele vajalikku tuge nii kiiresti kui võimalik, ja võimaluse korral nende koolis, apsehoiu ja hariduse ümberkorraldustega eri tasanditel (kohalik, piirkondlik, riiklik). Kooli tasemel toetust (kohalik tasand) koordineerivad spetsialiseerunud pedagoogid, kellele määratakse üks või rohkem koole ning nad annavad nõu ja juhiseid õpetajatele ja teistele haridustöötajatele ning abistavad tunnis, kui vaja. Kui on vaja täiendavat abi, saab seda mitme valdkonna spetsialistidest koosnevatelt tugimeeskondadelt piirkonna tasandil ning kaheksast laste konkreetsetele vajadustele keskenduvast spetsialiseerunud keskusest riiklikul tasandil.</p>
Horvaatia	<p>Täiendavate vajadustega laste kaasamise tugevdamiseks peavad lasteaiad 1997. aasta koolieelse hariduse seaduse kohaselt võtma vastu puuetega lapsi. Need lapsed on kaasatud tavaprogrammidesse või õpperühmadesse, kes järgivad eriprogrammi eriasutuses. Tegevusprogramme puuetega lastele võib pakkuda alates kuue kuu vanusest lastest kuni kooliminekuvanusteni. Need programmid, mida kaasrahastatakse riigieelarvest, maksavad ligikaudu 12 miljonit eurot aastas. Kohaliku omavalitsuse rahastatavates lasteaedades on töötajad, kes abistavad puudega lapsi. Spetsialistidest töötajatel peab olema tööks vajalikku tüüpi ja tasemega haridus (näiteks võivad need spetsialistid olla kasvatajad, õpetajad, haridus- ja rehabilitatsiooniprofiliga tugispetsialistid, pedagoogid või psühholoogid). Reeglina töötavad need inimesed „kolmandatest isikutest pedagoogidena“ haridusrühmas, kuhu kuuluvad puuetega lapsed, ja neid võib tööle võtta määramata ajaks. Nende spetsialistide ülesanded määrab lasteaia meeskond vastavalt iga puudega lapse vajadustele ja võimetele - iga lapse õpe põhineb individuaalsel programmil. Hariduse ja õpetajakoolituse amet pakub alusharidustöötajatele koolitusi, kuidas puuetega lapsi lasteaias kaasata. Lasteaed võib taotleda nimetamist pädevuskeskuseks ja selleks saada mis tahes õppe- või programmivaldkonnas, sealhulgas puuetega lastega töötamisel.</p>

Riikide/projektide näited

Poola

Alates 2010. aastast on riiklik haridusministeerium täpsustanud kaasava hariduse õiguslikku ja organisatsioonilist raamistikku. Praegu valmistatakse ette uusi õigusakte kaasava hariduse kohta alates 2020. aastast, et tagada poliitika prioriteetide praktikas rakendamine alusharidusasutustes. Haridusministeeriumi tegevust toetavad Euroopa Komisjoni struktuurireformi tugiteenistus ja Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur. See tugi aitab ministeeriumil analüüsida süsteemi tugevusi ja arenguvaldkondi seoses praeguse erivajaduste ja kaasava hariduse poliitika raamistikuga. Selle analüüsi eesmärk on anda tõendus põhiseid soovitusi, mida saab kasutada kaasava hariduse kvaliteedi parandamiseks Poolas ja tulevaste õigusaktide koostamiseks.

Portugal

Portugalis käib enamik lapsi tavakoolides ja ainult väike osa on registreeritud erioõppeasutustesse (1%). Enamik õpilasi käib haridusministeeriumi võrgustiku avalikes õppeasutustes ja ligikaudu 13% õpilastest käib eraõppeasutustes. Kuigi juurdepääs tavakooli on tagatud kõikidele õpilastele, on Portugali süsteem tundnud vajadust parandada laste osalemist ja saavutusi. 2018. aasta kaasava hariduse seadus on kooskõlas puuetega laste ja inimeste õigustega ning põhineb neil. Seaduse eesmärk on kaasamist tugevdada. See on osa protsessist, mis algas 2008, kui endistest erikoolidest said ressursikeskused kaasamise toetamiseks alusharidusasutustes. 2008. aasta muutuste põhjused on järgmised:

- erikoolid asusid alushariduskeskustest eraldi ja kujundati paralleelset haridust;
- erikoolide ekspertteadmisi saaks paremini kasutada tavaõppeasutuste toetamiseks.

Tuginedes nende ressursikeskuste edukale toetusele tavalistele alusharidusasutustele, toodi 2018. aasta seaduses välja kolm õppimist ja kaasamist toetavate meetmete sekkumistasandit:

- üldised meetmed osalemise toetamiseks ja kõigi laste õppimise tõhustamiseks;
- valikulised meetmed, mis vastavad alusharidusasutuste vajadustele, kui üldised meetmed ei olnud edukad või piisavad;
- täiendavad meetmed, mis toetavad püsivate ja tõsiste probleemidega asutusi kaasamise tugevdamisel.

Need meetmed keskenduvad alushariduse õpetajatele ning varustavad neid eripedagoogide nõuannete ja ekspertteadmistega; tugiõppekaskused; kohalikud varajase sekkumise meeskonnad ja koolide tervishoiutöötajad.

Riikide/projektide näited

Türgi	<p>Türgi käivitas projekti, mille eesmärk on suurendada puuetega laste (vanuses kolm kuni seitse aastat) juurdepääsu alusharidusele ja 1. astme haridusele kvaliteetsete ja kaasavate teenuste kaudu. Projekti sihtrühmaks oli 1180 last (neist 180 olid puudega lapsed), 1180 peret/hooldajat ja 1000 haridustöötajat 90 katsekoolist. Lõplike kasusaajate hulka kuulusid lapsed (puuetega ja puueteta), õpetajad, koolijuhid, koolide nõustajad, pered, hooldajad, haridusministeerium, töö-, sotsiaalteenuste- ja pereministeerium, asjaomased valitsusametnikud ja kodanikuühiskonna organisatsioonid. Selle projekti eesmärk on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • parendada kõigi kaasavas hariduses osalevate laste kognitiivset, emotsionaalset ja sotsiaalset arengut; • tõsta perede ja hooldajate teadlikkust kaasava hariduse õiguste ja võimaluste ning kooli ja pere koostöö olulisuse kohta; • suurendada otsustajate ning puueteta laste perede ja hooldajate teadlikkust puuetega laste õiguste kohta kvaliteetsele kaasavale haridusele; • varustada õpetajad teadmiste ja oskustega, mis võimaldavad neil anda kvaliteetset kaasavat haridust kõigile lastele vanuses kolm kuni seitse aastat.
Itaalia	<p>Itaalia koolides ei ole eraldi klasse puuetega või täiendavate vajadustega lastele.¹³³ Poliitika aluseks on kaasamise edendamine lasteaedades ja koolides. Lasteaiad püüavad olla oma tegevuses kaasavad ja toetada kõiki lapsi, kasutades selleks koostööd tegevat õppemeeskonda (klassiõpetaja, spetsialistist pedagoog ja kogu kooli personal). See aitab toetada lapse osalemist ja individuaalset arengut.</p> <p>Kaasamise säte põhineb riiklikel standarditel, mis määratleb, kuidas puue/ täiendavad vajadused kindlaks tehakse. See võimaldab lasteaedadel tagada vajalik teenus kõikidele lastele, kellel on hariduslikud erivajadused või täiendavad hariduslikud vajadused. Lasteaed koostab individuaalse õppeplaani, mis tugineb õppekavale. Kui alusharidusasutus on saanud tõendi, milles tuuakse välja erihoolust ja sekkumist vajavad lapsed (väljastab Riiklik Sotsiaalkindlustusamet), on tal õigus saada täiendavat tugipersonali, kes töötab lisavajadustega lastega.</p> <p>Asutuse juht koordineerib täiendavate vajadustega last või lapsi toetavate töötajate tegevust. Täiendavad tugitöötajad (kelle hulka võivad kuuluda eipedagoogid) töötavad klassidega, kus on õpiraskustega ja muude erivajadustega lapsed ning teostavad nende üle järelevalvet. Eripedagoogid töötavad välja materjale ja tegevusi, mis soodustavad laste isiksuse arengut. Individuaalse õppeplaani abil jälgitakse iga lapse kehalist ja kognitiivset arengut, määratakse suunatud sekkumine, mis aitab lapsel puudusi kõrvaldada, ning antakse igale lapsele terviklik õppekogemus.</p> <p>Riiklikul tasandil luuakse uusi individuaalse õppeplaani mudeleid, mis põhinevad rahvusvahelisel funktsioneerimisvõime, vaeguste ja tervise klassifikatsioonil¹³⁴. Selles rõhutatakse veelgi enam puuetega lapse keskset rolli ja koostööd õpetajate (mitte ainult tugiõpetajate), kooli, kohalike tervishoiuametite ja sotsiaaltervishoiu töötajate vahel tihedas suhtluses perega. Kava koostatakse üheks aastaks ja seda kohandatakse vastavalt funktsioneerimistingimuste arengule.</p>

¹³³ Inclusive early childhood education - Example of IECE provision: Italy (2 of 2)

¹³⁴ <https://www.who.int/classifications/icf/en/>

Riikide/projektide näited

Eesti	<p>2016 muudeti sotsiaalhoolekande seadust, et võimaldada puuetega lastele paremat juurdepääsu lapsehoiukohtadele¹³⁵. Lapsehoiu eesmärk on toetada last kasvatava isiku toimetuleku või töötamise võimet või vähendada lapse erivajadustest tulenevat hoolduskoormust. Teenust rahastatakse täielikult või osaliselt riigi või kohaliku omavalitsuse eelarvest. Raske või sügava puudega laste puhul hindab kohalik omavalitsus lapsehoiu vajadust iga lapse puhul eraldi. Pärast taotluse saamist nõustab kohalik omavalitsus teenuse saajat lapsehoiu osutaja valimisel. Kohalik omavalitsus koostab koostöös teenust saava isiku ja teenuseosutajaga teenuse osutamiseks haldusakti või halduslepingu, milles sätestatakse lapsehoiu vajadusest tulenevad tegevused ja teenuse osutamise olulised tingimused, milleks on vähemalt teenuse osutamise aeg ja koht. Kohalik omavalitsus võib halduslepinguga volitada eraõiguslikke juriidilisi isikuid, füüsilisest isikust ettevõtjaid või teiste kohalike omavalitsuste asutusi osutama lapsehoiu.</p>
Sloveenia	<p>Erivajadustega eelkooliealiste laste integreeritud varajast ravi reguleeriv seadus võeti vastu 2017 ja jõustus jaanuaris 2019. Seadusega nähakse ette varajases lapsepõlves sekkumise süsteemi loomine erivajadustega lastele alates sünnist kuni põhikooli astumiseni, samuti nende perede toetamine; kehtestatakse tõhustatud menetlused koolieelsete laste paigutamiseks kohandatud õppeprogrammi kasutatavatesse lasteaedadesse, ning luuakse alus eri struktuuride vahelisele koordineerimisele.</p> <p>Septembris 2019 alustas haridus-, teadus- ja spordiministeerium lasteaedades hariduslike erivajadustega eelkooliealistele lastele kohandatud programmi kasutatavate rühmade rahastamist. Eesmärk on täiustada „arengurühmade“ võrgustikku koos kohandatud õppekava ja rühmade moodustamise normidega (kuni 6 lapsega rühmad). Iga-aastane rahastus on 2 miljonit eurot.</p> <p>Septembris 2019 hakkasid kehtima uued eeskirjad hariduslike erivajadustega laste ja noorte reisikulude korraldamise ja hüvitamise kohta. Lapsed, kellel on seaduslik õigus varajasele ravile, on nüüd võrdses olukorras lastega, kes osalevad kohandatud programmides hariduslike erivajadustega lastele ja noortele mõeldud haridusasutustes.</p> <p>Muud olulised tegevuskavad on erivajadustega laste hariduse seadus 2011. aastast; koolieelsete päevahoiukeskuste õppekava käsitlevate ja erivajadustega või pikaajalist haigust põdevate lastega tegelevale lisapersonalile mõeldud juhiste lisa, ajakohastatud 2016; ning erivajadustega laste täiendava professionaalse ja füüsilise abi alane eeskiri 2013. aastast¹³⁶.</p>
Küpros	<p>Küprosel kasutavad väiksemad lapsed vanuses 3 aastat kuni 4 aastat ja 8 kuud vabu kohti riiklikes lasteaedades ja maksavad madalat tasu (sümboolne summa). Nooremate laste valimine toimub vastavalt alusharidust käsitlevale seadusele ja lapsi valib vastav komisjon, mis lähtub alushariduse direktori ringkirjaga kehtestatud kriteeriumidest ja menetlustest. Sõltumata vanusest antakse eesõigus hariduslike erivajadustega lastele.</p>

¹³⁵ Hunt, Paula (2019). “Target Group Discussion Paper on Children with Disabilities”, Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brussels: Euroopa Komisjon.

¹³⁶ Hunt, Paula (2019). “Target Group Discussion Paper on Children with Disabilities”, Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brussels: Euroopa Komisjon.

Riikide/projektide näited

Prantsusmaa	<p>Valitsus lõi 1. jaanuaril 2019 „puude kaasamise lisatasu“, mis on täiendav rahaline abi kõigile väikelasteasutustele (sõim, päevakeskused, segatüüpi asutused jne), kus hooldatakse vähemalt ühte last, kes saab puudega lapse õppetoetust ("AEEH").</p> <p>See lisatasu on kuni 1300 eurot koha kohta ja seda makstakse kõikidele struktuuris olevatele kohtadele alates esimese puudega lapse vastuvõtmisest. Summa suureneb vastavalt puuetega laste osakaalule ja see lisatasu on mõeldud lisakulude katmiseks, näiteks personali koolitamiseks või pedagoogiliste erimaterjalide või mööbli ostmiseks.</p> <p>2019. aastal sai „puude kaasamise lisatasu“ umbes veerand sõimekohtadest, kogueelarvega 7 miljonit eurot.</p> <p>Tunnistades, et väga väikesed lapsed ei pruugi veel puudega lapse õppetoetust saada, laiendas valitsus alates 1. jaanuarist 2020 selle lisatasu maksmise kriteeriume, et võtta arvesse rohkem olukordi¹³⁷.</p>
Rootsi	<p>Vastavalt haridusseaduse 8. peatüki artiklile 7 tuleks füüsilise või vaimse puudega või muudel põhjustel arengut toetavat erituge vajavatele lastele pakkuda koolieelset haridust alates 1. eluaastast. Sama peatüki artikli 16 kohaselt on neil õigus saada nädalas 15 tundi õpet tasuta.</p>
Madalmaad	<p>Madalmaade valitsus toetab lisavajadustega (puude või arengupeetusega) lapsi, et integreerida nad võimalusel tavapärastesse päevahoiu ja/või koolieelsetesse teenustesse. Lisaks on olemas eeskirjad, mille kohaselt kohalikud omavalitsused peavad tagama neile lastele lisahoolduse. Madalmaades on olemas ka spetsialiseerunud (meditsiinilised) päevahoiukeskused lastele, keda ei saa nende raskema puude tõttu hooldada tavalises päevahoius/koolieelses lasteasutuses.</p>

Samuti võib välja töötada konkreetsemaid riiklikke poliitikaid, nagu näiteks Prantsusmaa ja Sloveenia lähenemisviisid autistlike laste hooldusele.

¹³⁷ <https://solidarites-sante.gouv.fr/actualites/presse/communiqués-de-presse/article/bonus-inclusion-handicap-des-conditions-etendues-pour-la-garde-des-enfants-en>

Riikide/projektide näited

Prantsusmaa

2018 võeti vastu nelja-aastane riiklik strateegia¹³⁸, et toetada autistlikke lapsi ja nende vanemaid. Strateegia hõlmab mitmeid väikelastele suunatud meetmeid:

- varajane sekkumine, sealhulgas alusharidustöötajate koolitamine, et tuvastada võimalikke raskusi ja anda peredele nõu, kuidas konsulteerida asjaomaste tervishoiuspetsialistidega;
- eelkooliealiste autistide õppeüksuste (UEAM)¹³⁹ arvu kolmekordistamine, et soodustada autistlike laste osalemist;
- eripedagoogide ametikohtade loomine töötajatele, kes saavad tavaõpetajaid nõustada, kuidas autistlikke lapsi oma klassi vastu võtta.

Kava sisaldab ka mitmesuguseid meetmeid vanemate toetamiseks, sealhulgas rahalist abi.

Sloveenia

Professionaalse autismikeskuse pilootprojekt keskendub muu hulgas koolieelsele haridusele. Keskus paneb rõhku tööle erivajadustega lastega, keda saab kaasata kohandatud eelkooliprogrammidesse või eelkooliprogrammidesse, mille rakendamine on kohandatud ja mille puhul on võimalik saada täiendavat professionaalset abi. Enamik puuetega lapsi on kaasatud viimati nimetatud korraldusse.

Laste vajaduse kohta tehtud otsuse (teeb riiklik hariduskomisjon) tulemusena on lastel õigus saada igal nädalal kaks tundi otsest professionaalset abi, et toetada nende arengut ja aidata lastel ületada takistusi, ning kuni üks tund nõustamist. Mõnel lapsel on õigus ajutisele või alalisele kaaslasele.

Sloveenia haridussüsteemis ei osutata veel süstemaatilist ametialast toetust haridusspetsialistidele, kes töötavad erivajadustega lastega. Olemas on puuetega lapsi ja nende peresid toetavate professionaalsete asutuste võrgustik (mida osaliselt kaasrahastab Euroopa Sotsiaalfond), mis töötab välja katselisi toetusmudeleid. Professionaalne autismikeskus on üks selle võrgustiku kümnest pilootkeskusest. Nende ülesanne on töötada välja autismispektri häiretega laste toetamise mudeli kogu haridussüsteemis jaoks.

Kaasavad tavad töötamisel puudega laste ja nende peredega

Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuuri 2017. aasta kirjanduse ülevaates¹⁴⁰ märgitakse, et puuetega lastele, ja eelkõige tõsiste puuetega lastele, on abi koolieelsetest kaasavatest tavadest. Selle tulemust võib näha sellistes valdkondades nagu keeleline ja sotsiaalne pädevus ning probleemne käitumine. Siiski ei ole kaasav alusharidus tegelikkus kõigi puuetega laste jaoks ning paljud lapsed, eriti raske puudega lapsed, paigutatakse eriasutustesse. Kirjandusülevaates märgitakse, et väga varajases eas eriasutustesse paigutatud lapsed enamasti jäävad sinna kogu oma haridustee ajaks.

¹³⁸ <https://handicap.gouv.fr/autisme-et-troubles-du-neuro-developpement/la-strategie-2018-2022/>

¹³⁹ Inclusive early childhood education. Example of IECE provision: France.

¹⁴⁰ European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2017. Inclusive Early Childhood Education: Literature Review. (F. Bellour, P. Bartolo and M. Kyriazopoulou, eds.). Odense, Taani

Teadlased on kindlaks teinud strateegiad, mida alusharidustöötajad saavad tõhusalt kasutada kaasava alushariduse toetamiseks.

Uuringus kirjeldatakse täiendavate vajadustega lastele mõeldud strateegiaid, millest võib kaasavates asutustes abi olla:

- toetada laste täielikku osalemist üritustes;
- arengu- ja tugi- „sõbrad“ lastele, kellel on täiendavad vajadused;
- soovitava käitumise tugevdamine. Kolm kõige sobivamat strateegiat väikelaste positiivse, kohanemisvõimelise käitumise toetamiseks on kiitus, planeeritud eiramine ja klassireeglite kasutamine;
- kavandatud tegevuste kohandamine, et täita täiendavate vajadustega laste vajadusi;
- tehnilised abivahendid, mis võimaldavad kõigil lastel osaleda õppimises ja mängimises;
- piktogrammide kasutamine võib suurendada väikelaste keelealast arengut.

Selles jaotises tutvustatakse mõningaid kaasavaid tavasid, mida on katsetatud kogu Euroopas, ning vahendeid, mis võivad aidata muid alusharidustöötajaid ja -asutusi puuetega laste kaasamise tõhustamisel. Sellisteks tavadeks on:

- visiooni loomine kohalike alusharidusasutuste jaoks;
- eripedagoogika, kohandatud õppekavade, individuaalsete õppeplaanide kasutamine tavaasutustes;
- eripedagoogide kaasamine;
- töö ühingute, vabatahtlike, tervishoiutöötajatega.

Riikide/projektide näited

**Itaalia:
kaasavad
õppekavad**

Itaalias on kaasamine koolides üks olulisemaid põhimõtteid ja vajadustega lastele on alati tagatud eelisjärjekorras juurdepääs alusharidusele. 2012. aasta riiklikes suunistes eelkooli ja esimese kooliastme (3–14-aastased) kohta võetakse suurel määral arvesse laste õigusi ja kaasavat lähenemist.

Lapsed on pedagoogilise tegevuse keskmes ja arvesse võetakse kõiki aspekte: kognitiivseid, afektiivseid, suhtlemisalaseid, kehalisi, esteetilisi, eetilisi, vaimseid ja religioosseid. Sellest vaatenurgast lähtudes peavad õpetajad välja mõtlema ja rakendama oma hariduslikke ja didaktilisi projekte mitte abstraktsete isikute, vaid iga lapse jaoks, kes elab siin ja praegu.

Riiklike suuniste peamine põhimõte on „kool igaühele ja kõigile“. Iga laps on ainulaadne ja koolieelne lasteasutus peab aitama tal arendada oma identiteeti, iseseisvust ja pädevust, pakkudes võimalust katsetada ka esimesi kodanikuks olemise viise.

Riikide/projektide näited

	<p>2021. aastal avaldatakse alushariduse pedagoogilised suunised, milles rõhutatakse mitmekesisuse austamise ja aktsepteerimise väärtust kõigis mõõtmetes ning alushariduse rolli kultuurilise, sotsiaalse ja suhtlemisalas ebasoodsa olukorra vähendamisel. Puuetega või hariduslike erivajadustega laste vastuvõtmine eelisjärjekorras tähendab nende õiguse tunnustamist haridusele.</p> <p>Puuetega või erivajadustega laste kaasamine tavakeskkonda nõuab erilist tähelepanu:</p> <ul style="list-style-type: none"> tunnustada nende erilist pühendumust uue kontekstiga tegelemisel ja toetada neid sellega toimetulekul. soodustada õppimist ja suhtlemiskogemust eakaaslaste rühmas turvalises, sõbralikus ja stimuleerivas keskkonnas. <p>Mitmekesisuses lasterühmas viibimine on kõigi laste jaoks oluline hariduslik solidaarsuskogemus.</p>
Portugal: meeskonnatöö autistist lapse kaasamiseks	<p>The Agrupamento de Escolas (kooliklaster) Nuno Gonçalves¹⁴¹ Lissabonis on avalik asutus kesklinnas ja linna idapoolses osas. Klasterisse kuuluvad üks lasteaed (3–6-aastased), neli algkooli (6–10-aastased), üks alg- ja põhikool (10–15-aastased) ning üks gümnaasium (15–18-aastased). Koostöös on kooliklaster keskendunud kvaliteedi ja õpilaste õppetegevuse parendamisele, teiste austamise ja kodanikuaktiivsuse arendamisele ning loovuse, ettevõtlikkuse ja elukestva õppe edendamisele.</p> <p>Lasteaia personal töötab väga mitmekesise lasterühmaga ja kasutab oma kahte täiendavat töötajat autistlike laste toetamiseks. Üks neist täiendavatest töötajatest on väljaõppinud erivajadustega koolieelikute õpetaja, kes töötab koos tavaõpetajaga, et kavandada ja rakendada õppekava nii, et kaks autistlikku last saaksid võimalikult palju osaleda lasteasutuse tegevuses. Teine täiendav töötaja töötab alushariduse abina. Nagu eeldatakse, täidab klaster riiklikku poliitikat integreerida täiendavate vajadustega lapsed oma rühmadesse.</p>
Küpros: erivajaduste hindamine	<p>Küprose ministeerium moodustas erimeeskonna, et hinnata hariduslike erivajadustega lapsi ja kõiki individuaalseid abivajadusi. Määratakse eripedagoogid (nt eriõpetajad, logopeedid, psühholoogid jne), kes koostöös klassiõpetajaga pakuvad neile lastele tundide ajal täiendavat tuge.</p>
Itaalia: tugiõpetajad	<p>Kaasava hariduse valdkonna kvalifitseeritud töötaja on tugiõpetaja, kellel on spetsiifilised erialased teadmised alushariduse valdkonnas. Tugiõpetaja teeb koostööd õppealajuhataja ja teiste töötajatega. Tugiõpetajad on lõpetanud alushariduse eriala, täiendava spetsialiseerumise või magistrikraadiga eripedagoogika, arengupsühhopaatoloogia, neuropsühhiaatria, puuetega inimeste psühholoogia ning eripedagoogika meetodite ja õpetamise alal. Samuti on olemas nn AEC, haridus- ja kultuuriabi, kellel on konkreetne roll iseseisvuse ja suhtlemise toetamisel individuaalse plaani kohaselt. AEC-d nimetab ametisse kohalik omavalitsus.</p>

¹⁴¹ <http://aenunogoncalves.com/>

Riikide/projektide näited

Prantsusmaa: töötamine koos tervishoiu- töötajatega	<p>Pariisis haldab ühing Envoludia mitmeid päevakeskusi, sealhulgas kolme meditsiinilise lähenemisviisiga keskust, mis võivad teenindada nii puuetega kui ka puueteta lapsi. Üks neist on Le Chalet: seal käib 30 last vanuses 1 kuni 5 aastat, sealhulgas 11 puudega last, kellest kaheksal on tserebraalparalüüs. Mõned tegevused toovad kõik lapsed kokku ning puuetega lapsed saavad päevakeskuses tänu keskuse juures töötavale meditsiinipersonalile (füsioterapeudid, logopeedid ja tegevusterapeudid) neile vajalikku hooldust ja ravi. Need meditsiinitöötajad töötavad samuti koos alusharidustöötajatega, jagavad oma kogemusi ja erialateadmisi ning võivad osaleda mõnes tegevuses, näiteks kehaistes tegevustes. Ravikoordinaator tagab sidusa lähenemise pedagoogilise meeskonna, meditsiinipersonali ja teiste päevakeskuses tegutsevate või töötavate isikute vahel¹⁴².</p>
Sloveenia: eriosakonnad autistidest koolieelikutele Ljubljana lasteaedades	<p>Ljubljana linnavalitsus on kolmes lasteaias avanud spetsiaalsed osakonnad autismiga eelkooliealistele lastele (autistlike lapsi võib registreerida ka tavalistesse rühmadesse). Alates 2018. aastast võtab üks lasteaed vastu ühe rühma kerge autismiga lapsi, kellel on vähenenud kohanemisoskused, kuid kelle kognitiivne areng on normaalne. Kaks lasteaeda avasid aga 2020 osakonnad ja võtavad vastu sügava autismiga lapsi, st lapsi, kellel on vähenenud kohanemisoskused ja kes on teistes põhilistes arenguvaldkondades mahajäänud. Nende autistlike laste eriosakondade loomine toimus Ljubljana pediaatriakliiniku autismiosakonna ekspertide juhendamisel. Kõik kolm osakonda pakuvad intensiivset haridusprogrammi, mille põhirõhk on autistlike laste erihooldusel. Spetsialistid töötavad lastega individuaalse programmi alusel, et optimaalselt arendada lapse iseseisvuse, sotsialiseerumise, suhtlemise ja paindliku mõtlemise oskusi.</p> <p>Eriosakonnad asuvad lasteaedade tavapärase osakondade seas. Nendes väiksemates rühmades (kuni 6 last) omandavad lapsed teadmisi ja oskusi ning kinnistavad neid iga päev koos tavaklasside eakaaslastega. Eripedagoogidest töötajad on lastega koos kogu päeva jooksul. Laste üleminek lasteaiaprogrammide vahel on planeeritud ja toimub kolme spetsialisti toel – üks täiendav spetsialist osakonnas eespool nimetatud standardi kohaselt.</p> <p>Erikonna kaheaastase töö tulemusel saavad lapsed tunda selle tegevuse positiivset mõju sobivate ja mitmekesiste sotsialiseerimisoskuste arendamisel kvaliteetseks suhtlemiseks erinevates sotsiaalsetes olukordades nii kodus kui ka lasteaiakeskkonnas. Lastel edukalt eakaaslaste rühma ja ühiskonda laiemalt integreeruda aitavate oskuste tajutava arengu tulemusena saavad lapsed paremini osaleda sobivas kooliprogrammis. Lasteaedade ja algkoolide vahel on loodud vertikaalne koostöö, alates konkreetsete teadmiste edasiandmisest lapse kohta kuni õpetajate ja õpilaste nõustamise ja koolitamiseni.</p> <p>Kõigis kolmes lasteaias, kus rakendatakse autistlike laste eriprogrammi, arendatakse kaasaegseid pedagoogilisi lähenemisviise autistlike lastega töötamiseks ning püütakse saavutada tugevat ministeeriumidevahelist koostööd alushariduse ja tervishoiu vahel.</p>

Paljudes alusharidussüsteemides on mõnedel lastel raske saada kasu tavateenustest ja neil võivad olla paremad kogemused spetsialiseeritumates tingimustes. Riiklikud süsteemid otsivad siiski üha enam viise, kuidas vähendada laste arvu eripedagoogilistes asutustes, kuna valdav enamus lapsi saab edukalt hakkama tavapäraistes väikelasteasutustes. Alljärgnevad näited näitavad, kuidas alusharidusasutused ja -süsteemid võivad toetada üleminekut eraldatuselt kaasamisele.

¹⁴² https://www.lemonde.fr/sciences/article/2019/04/08/handicap-un-accueil-modele-pour-les-petits_5447505_1650684.html; <https://www.envoludia.org/petite-enfance/>

Riikide/projektide näited

Horvaatia	SUVAGi polikliiniku õppeosakond ¹⁴³ hõlmab lasteaeda ja algkooli, mis pakuvad haridusprogramme kõneraskustega või kompleksse rehabilitatsiooniga lastele. Keskuse pakutavate programmide eesmärk on valmistada lapsi ette edukaks hariduslikuks ja sotsiaalseks kaasamiseks või kaasamiseks tavaharidusse, kui laps on psühholoogiliselt ja füüsiliselt valmis. Horvaatia Vabariigi teadus-, haridus- ja spordiministeerium kiitis lasteaiaprogrammi heaks 2005. aastal. Programmi eesmärgid põhinevad riiklikul alushariduse õppekaval ja lasteaia oma õppekaval.
Küpros	Mitmes riiklikus lasteaias on eriosakond, mis pakub intensiivset eriõpet väikesele hulgale lastele. Iga selle osakonna rühm (kuni kaheksa õppijat) on seotud ja töötab koos lasteaia ühe kindla tavarühmaga. Ametlikult on tavarühm see laste rühm, kuhu lapsed on registreeritud. Lastel on erinevad autismispektri häired ja mõõdukad üldised õpiraskused. Eesmärk on, et lapsed veedaksid vähem aega eriosakonnas koos eripedagoogidega. Koostöös kavandavad ja õpetavad eripedagoogid ja tavapersonal ühiselt, et ükski laps ei jääks kõrvale. Eriosakonda kasutatakse vahelduvalt ning enamik õpetajaid ja lapsi viiakse järk-järgult üle tavarühmadesse.
Prantsusmaa	<p>2020 käivitas ühendus Ebullescence kaasavate lasteaedade võrgustiku, et rahuldada neuroloogiliste arenguhäiretega (tserebraalparalüüs, autism, motoorne või kõnehäire) laste (18 kuust kuni 6 aastani) erivajadusi. Selle eesmärk on aidata peresid, kellel on raskusi traditsioonilistes asutustes koha leidmisega, ning soovitakse toetada neid lapsi võimalikult varakult, et nende kaasamine tavapärastesse sõimesse või lasteaedadesse oleks lihtsam. Eesmärk on õpetada väikelastele, kuidas hallata oma suhtlemist ja tundeid. Lasteaedade kavand on spetsiifiline, seal on neli mängutuba, kunstiteraapia tuba, psühhoteeraapia tuba ja tunnetustuba (meelteruum, Snoezelen ruum) umbes kahekümnele lapsele. Kasutatav pedagoogika keskendub eelkõige lapse üldisele arengule.</p> <p>Projekti raames on kavas, et spetsialistid saavad palju rohkem kokku kui traditsioonilises sõime meeskonnas, kusjuures koosolekud on igapäevase töö oluline osa ja tihedad suhted lapsevanematega on võtmetähtsusega¹⁴⁴.</p>

¹⁴³ Inclusive early childhood education. Example of IECE provision: Croatia.

¹⁴⁴ <https://www.lesprosdela petiteenfance.fr/initiatives/handicap/les-bulletins-un-projet-de-creches-qui-preparent-linclusion>

Vahendid	
Erivajaduste mõistmine ja sobivate meetmete pakkumine	<p>Projekti „Varajane kasamine üksteiselt õppimise teel“¹⁴⁵ eesmärk oli edendada kaasamist alushariduses ja noortetöös, jagades teabepakette puuete kohta, luues veebipõhise praktikakogukonna ja veebipõhise mitteametliku õppimise vahendi. Peamised tulemused on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rida peamisi ebasoodsate tingimustega seotud valdkondi käsitlevaid teabepakette alushariduse spetsialistidele; • otsinguvõimalusega veebiressurss, mis sisaldab vanematele, õpetajatele ja spetsialistidele mõeldud meetodeid ja tegevusi, mida saab kasutada eri vanuses ja erisuguste vajadustega/erisugustes ebasoodsates tingimustes eelkoolialiste lastega.
Kehaline tegevus puudega laste heaolu edendamiseks	<p>Noorte spordiprogramm¹⁴⁶ on uuenduslik sportlik mänguprogramm, mis sisaldab aktiivseid mängu, laule ja muid mängutegevusi, mis aitavad lastel arendada motoorseid, sotsiaalseid ja kognitiivseid oskusi. Kuigi programmi saab pakkuda nii puuetega kui ka puueteta lastele, oli selle projekti eesmärk toetada selle kasutamist puuetega lastele pakutavate teenuste parandamiseks. Kättesaadav on arvukalt tulemusi, sealhulgas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • õppekava, mis hõlmab üksikasjalikke tunde 8 nädalaks; • juhised õpetajatele.
Kakskeelne kirjaoskus kurtidele ja vaegkuuljatest lastele	<p>Projekti Sign First¹⁴⁷ eesmärk on saavutada kurtide ja vaegkuuljatest laste (vanuses 4–7 aastat) kakskeelne kirjaoskuse areng, et neid saaks õpetada tõhusas kaasavas koolikeskkonnas. Selles pakutakse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • õppekava ja õppematerjale Euroopa viipekeelte õpetamiseks kurtidele õpilastele esimese keelena; • viipekeele hindamise vahendeid.
Hariduslike erivajadustega laste lõimimine Welcome Idea APP-iga.	<p>Projekti WELCOME¹⁴⁸ eesmärk oli tõhustada hariduslike erivajadustega laste integreerimist alusharidusasutustes, töötades välja uusi töövahendeid õpetajate pädevuse tõstmiseks. Töövahendid, sealhulgas õpetamismetoodika ja kaasnev rakendus, ühendavad haridusuringud ja näited tõhusate õpetamisviiside kohta, et innustada õpetajaid nende töös erivajadustega lastega. Rakendus Welcome Idea pakub ka haridusdiagnostikat, et hinnata lapse hetkeseisu üksikutes arenguvaldkondades.</p>

¹⁴⁵ <http://www.early-inclusion.eu/>

¹⁴⁶ <https://resources.specialolympics.org/sports-essentials/young-athletes>

¹⁴⁷ <http://www.sign1st.eu/en/>

¹⁴⁸ <https://welcome-idea.eu/#/home>

Vahendid

Praktilised juhised puuetega laste kaasamiseks

Kanada alushariduspedagoogide kolledž koostas selle käsiraamatu¹⁴⁹, et aidata alusharidusasutuste töötajatel töötada puuetega laste ja nende peredega. Juhised:

- kirjeldavad kaasamist, erivajadusi ja puudeid;
- tutvustavad praktilisi lähenemisviise laste ja perede toetamiseks;
- tõstavad esile lapse, pere, kogukonna ja muude spetsialistide rolli;
- annavad ülevaate füüsilistest, sotsiaalsetest ja suhtumisega seotud tõketest ja kaasamise toetamisest;
- pakuvad küsimusi eneseanalüüsiks ning stsenaariume tegevuse ja koostöise dialoogi toetamiseks.

Sotsiaalsed uuendused varajases lapsepõlves sekkumises

Selles uuringus¹⁵⁰ esitatakse kaheksa varajase sekkumise juhtumiuuringut; dokumenteeritakse seitsmes riigis kindlaks tehtud probleeme, lahendusi ja soodustavaid tegureid puuetega laste ja nende perede toetamiseks. Iga juhtumiuuring on dokumenteeritud nii, et seda saab korrata teistes kontekstides/riikides.

¹⁴⁹ https://www.college-ece.ca/en/Documents/Practice_Guideline_Inclusion.pdf

¹⁵⁰ Zero Project Analysis. Social Innovations in Early Childhood Intervention. Eight European case studies ready to be scaled up. EASPD, 2016.

Rändetaustaga lapsed

Paljudel Euroopa Liidus (EL) elavatel lastel on sisserändaja taustaga vanemad ja pered, kes pärinevad kas teisest liikmesriigist või väljastpoolt ELi. Sellesse rühma kuuluvate laste arvu kohta on raske teavet koguda ja leida andmeid nende osalemise kohta alushariduses, kuid uuringud näitavad, et see rühm osaleb üldiselt vähem alushariduses kui teised lapsed¹⁵¹.

Nende laste olukord on Euroopas väga erinev. Mõnedel riikidel on väga suur kogemus rändega ja hästi väljakujunenud tavad keelelise ja kultuurilise mitmekesisusega toimetulekuks. Näiteks Ühendkuningriigil on diskrimineerimisvastased meetmed ja keelelist mitmekesisust käsitlevad sätted, mis on enamikust ELi liikmesriikidest kaugel ees¹⁵².

Sisserändaja taustaga pered seisavad sageli silmitsi märkimisväärt takistustega, kui nad üritavad osaleda alusharidussüsteemis. Lisaks kohtade puudusele ja alushariduses osalemise kuludele, mis mõjutavad paljusid muid rühmi, on kindlaks tehtud ka konkreetseid takistusi, mis võivad takistada sisserändaja taustaga laste täielikku juurdepääsu alusharidusele. Tuleb märkida, et olukord võib oluliselt erineda sõltuvalt vaadeldavast vanuserühmast (0-3 vs. 3-6)¹⁵³.

Rändetaustaga laste ja nende perede takistused juurdepääsul alusharidusele:

- teabe puudumine seaduslike õiguste ja kättesaadava rahalise toetuse kohta;
- keelebarjäärid, mis tekitavad suhtlemisprobleeme alusharidustöötajate ja vanemate vahel;
- kultuuritundliku teenuse puudumine (nt usulised ettekirjutused seoses toiduga);
- alusharidustöötajate kultuuridevahelise suhtluse oskuste puudumine;
- sisserändajate endi kultuurilised väärtused, mis takistavad neil lapsi alusharidusasutusse viia;
- koduhoiutoetuse võimaldamine, mis võib saada takistuseks, miks pered ja eelkõige sisserändajatest naised oma lapsi alushariduskeskustesse ei saada.

Nõukogu soovitusel kvaliteetsete alusharidussüsteemide kohta käsitletakse rändetaustaga peredest pärinevate laste kogemusi ja võimalusi. Soovitusel märgitakse, et *alusharidusel on oluline roll, et õppida heterogeenses ühiskonnas koos elama, ja et alusharidusteenused saavad tugevdada sotsiaalset sidusust ja kaasatust mitmel viisil. Nad võivad olla perekondadele kohtumisaigaks ning aidata kaasa laste keeleoskuse, nii teenuse osutamise keele kui ka*

¹⁵¹ Bircan, T., Van Lancker, A., Nicaise, I. (2019). "Target Group Discussion Paper on Children with a Migrant Background (including Refugee Children)", Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brussels: Euroopa Komisjon.

¹⁵² Herzog-Punzenberger, B., (2016). Successful integration of migrant children in EU Member States: examples of good practice. NESET II ad hoc question 1/2016.

¹⁵³ Bircan, T., Van Lancker, A., Nicaise, I. (2019). "Target Group Discussion Paper on Children with a Migrant Background (including Refugee Children)", Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brussels: Euroopa Komisjon.

koduse keele arendamisele¹⁵⁴. Alushariduses osalemine võib olla ka tõhus vahend haridusliku võrdsuse saavutamiseks ebasoodsas olukorras laste jaoks, sealhulgas uussisserändajate ja pagulaste lastele.

Seepärast kutsutakse soovitusel liikmesriike üles:

- *analüüsima ja ennetama takistusi, millega perekonnad võivad alusharidusele ja lapsehoidudele juurdepääsul ja nende kasutamisel kokku puutuda, nt kultuurilised ja keelelised takistused, diskrimineerimine ning teabe puudumine;*
- *toetada kõiki lapsi õppekeele omandamisel, võttes samas arvesse ja väärtustades ka lapse esimest keelt;*
- *kaaluda, kus see on võimalik, kohandatud mitmekeelsete, kahe/mitmekeelsete laste konkreetseid vajadusi arvesse võtvate varajase lapsepõlve programmide rakendamist;*
- *luua teenus, mis innustab osalema, suurendab sotsiaalset kaasatust ja soosib mitmekesisust. See võiks hõlmata:*
  - *sihtotstarbeliste algatuste jõudmine perekondadeni, mis võimaldavad neil väljendada oma vajadusi ja teenuseosutajad saavad neid vajadusi arvesse võtta teenuse kohandamisel kohalike kogukondade vajadustele vastavaks;*
  - *tuleb toetada tõrjutud rühmadest, uussisserändajate hulgast või vähemusrühmadest pärit töötajate tööle võtmist, sest on tõestatud, et kui alusharidus- ja lapsehoiuasutuse personali koosseis kajastab kogukonna mitmekesisust, võib see olla eeliseks;*
  - *lastele sõbraliku keskkonna loomist, kus väärtustatakse nende keelt, kultuuri ja kodust tausta, aidates sellega arendada nende kuuluvustunnet.*
- *töötajatele esma- ja täiendusõpe võimaldamist, mis valmistab neid ette tööks keeleliselt ja kultuuriliselt mitmekesiste rühmadega;*
- *mitmekesisust, võrdsust ja keeleteadlikkust edendava õppekava kasutamist. Õppekava peaks toetama rändetaustaga lastel nii emakeele kui ka õppetöös kasutatava keele arengut.*

Lisaks sellele peab käesoleva töövahendi koostanud töörühm oluliseks:

- *tunnistada, et on olulisi tegureid, mis soodustavad sisserändajate kogukondadest pärit laste suuremat kaasamist – need hõlmavad nii tasuta ja kättesaadavaid teenuseid kui ka individuaalsetel vajadustel põhinevaid teenuseid;*
- *tagada, et sisserändajate kogukondadest pärit lapsi kaasav poliitika kaasaks vanemaid, et suurendada usaldust ja näidata üles koostööpõhist lähenemist;*
- *kehtestada alushariduse väärtus mõnes kogukonnas.*

---

¹⁵⁴ Esimene keel: varases lapsepõlves (umbes enne kahe- või kolmeaastaseks saamist) omandatud keeleversioon(-id), milles inimkeele oskus esmaselt omandati. Seda terminit eelistatakse emakeelele, mis on sageli ebatäpne, sest esimene keel ei ole tingimata ainult ema kõneldav keel.

Euroopa lastegarantii teostatavusuuringu raames koostatud aruteludokumendis sisserändaja taustaga laste kohta soovitatakse täiendavaid võimalusi, mida poliitikakujundajad peaksid uurima, et suurendada selle konkreetse lasterühma juurdepääsu alusharidusele¹⁵⁵:

- võtta omaks lapse õigustel ja lastekaitse vaatenurgal põhinev nägemus ning vaadata läbi õigusaktid ja rahastamissüsteemid, et tagada sisserändaja taustaga lastele juurdepääs alusharidusele, olenemata nende staatusest;
- arendada kultuuridevahelist suhtlust (nt kultuuridevahelise vahendamise teenused);
- vältida segregatsiooni ja kaaluda positiivset diskrimineerimust.

Septembris 2020 vastu võetud Euroopa uus rände- ja varjupaigapakt rõhutab, et:

- Euroopa Komisjon on määranud laste vajadused prioriteediks, mida võetakse täielikult arvesse laiemates algatustes laste õiguste ja huvide edendamiseks, näiteks lapse õiguste strateegias, kooskõlas nii pagulaste ja laste õigusi käsitleva rahvusvahelise õigusega kui ka ELi põhiõiguste hartaga. ELi varjupaiga- ja tagasisaatmisreeglite reform on võimalus tugevdada sisserändajate laste kaitse meetmeid ja standardeid ELi õiguse alusel. Uute eeskirjadega tagatakse, et kõikides sisserändajatest lapsi puudutavates otsustes võetakse esmajärjekorras arvesse lapse parimaid huve ja austatakse lapse õigust olla ära kuulatud.
- Lastel peaks olema kiire ja mittediskrimineeriv juurdepääs haridusele ning varajane juurdepääs integratsiooniteenustele¹⁵⁶.

Lisaks sellele on Euroopa integratsiooni ja kaasamise tegevuskava 2021-2027¹⁵⁷ eesmärk vähendada tõkkeid, mis takistavad sisserändajate osalemist Euroopa ühiskonnas, ning suurendada sisserändajatest ja sisserändaja taustaga laste osalemist alushariduses, tagades samas, et sellised programmid on varustatud teenindama kultuuriliselt ja keeleliselt mitmekesiseid lapsi, mis võib avaldada tugevat positiivset mõju nende haridustasemele tulevikus, sealhulgas vastuvõtva riigi keele õppimisel, ning nende vanemate ja perede integratsioonile laiemalt.

Kogu Euroopas on palju näiteid poliitikest ja algatustest, millega toetatakse sisserändaja taustaga laste osalemist alushariduses.

Riikide/projektide näited

Taani	<p>Taani edendab kaasavat alusharidust rahvusvähemuste taustaga ning madalama sotsiaalse ja majandusliku staatusega peredele. Riiklikud poliitikad hõlmavad:</p> <ul style="list-style-type: none"> • keeleõppe toetamine ja (vajaduse korral) kahe- kuni kolmeaastaste laste keeleoskuse hindamine nii lasteaias kui ka väljaspool seda;
--------------	--

¹⁵⁵ Bircan, T., Van Lancker, A., Nicaise, I. (2019). "Target Group Discussion Paper on Children with a Migrant Background (including Refugee Children)", Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brussels: Euroopa Komisjon.

¹⁵⁶ Communication from the Commission on a New Pact on Migration and Asylum. COM/2020/609 final

¹⁵⁷ Communication from the Commission. Action plan on Integration and Inclusion 2021-2027. SWD(2020) 290 final.

Riikide/projektide näited

	<ul style="list-style-type: none"> • kohustuslik 25-tunnine alushariduse programm ebasoodsas olukorras elupiirkondades elavatele üheaastastele lastele, kes juba ei osale alushariduses. See programm hõlmab ka suunatud meetmeid pedagoogilise personali toetamiseks tööks vanematega; • pedagoogilise personali täiendav koolitamine tööks ebasoodsas olukorras laste ja nende vanematega. See täiendav koolitus keskendub 1) suhtlemisele ja keelele, 2) kultuurile ja demokraatlikele traditsioonidele, 3) lapsevanemate usalduse ja koostöö saavutamisele. <p>Aastatel 2021–2023 hinnatakse Taani alusharidusteenuse kõigi aspektide kvaliteeti kogu riigis.</p>
Sloveenia	<p>Riiklik sisserrändaja või vähemusrahvuse taustaga laste kaasamise strateegia põhineb õigusaktidel, mis nõuavad, et koolieelse hariduse pakkujad järgiksid laste ja vanemate võrdsete võimaluste põhimõtteid, võtaksid arvesse laste erinevusi ning tunnustaksid õigust valida ja õigust olla erinev. Selles kontekstis on olnud neli olulist riiklikku algatust:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sisserrändajate laste kaasamine haridusse (2008–2011); • kultuuridevahelise suhtluse kui uue kooseksisteerimise vormi arendamine (2013–2015); • sloveenikeelsete kui võõrkeelsete õppematerjalide koostamine (2014–2015); • spetsialistide sotsiaalsete ja kodanikuoskuste tugevdamine (2016–2021). <p>Need algatused on aidanud kaasa kultuuridevahelise suhtluse arengule ja parendanud haridustöötajate kutseoskusi, et integreerida muu keele ja kultuuri taustaga lapsi Sloveenia süsteemi.</p> <p>Praegune programm (spetsialistide sotsiaalsete ja kodanikuoskuste tugevdamine), mis kuulutati välja 2018, põhineb tööl sisserrändajate lastega koolieelses, alg- ja keskhariiduses. See keskendub lõimumise kolmele aspektile:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sotsiaalne kaasamine ja kuulumise tunde arendamine; • sloveeni keele õppimine; • toetavate võrgustike loomine alusharidusasutustes ja kohalikes kogukondades. <p>Esialgsed hinnangud näitavad, et enamik õpetajaid suhtuvad kaasamistegevusse ja kultuuridevahelisse suhtlusesse positiivselt. Õpetajad, kes on osalenud programmi tegevustes, tunnevad end pädevamana ja neil on vähem negatiivseid hoiakuid kaasava alushariduse ning kultuuridevahelise suhtluse kohta. Kuid 25% õpetajatest teatab, et nad ei tunne end pädevana pakkuma isiklikumat ja individualiseeritumat õpetamist.</p>
Malta	<p>Kuna viimastel aastatel on sisserrändajate peredest pärit laste arv suurenenud, korraldab Malta uussisserrändajatest õppurite liit sissejuhatavat kursust viie- kuni seitsmeaastastele lastele, kes ei räägi malta ega inglise keelt.</p>

Riikide/projektide näited

Saksamaa

Saksamaa fondi FEAD ('Europäischer Hilfsfonds für die am stärksten benachteiligten Personen in Deutschland', ehk EHAP (Euroopa toetusfond kõige raskemas olukorras isikutele Saksamaal)) kogueelarve on EUR 93 miljonit, millest EUR 79 miljonit pärineb EList (2014–2020). Üks selle rahastamisvaldkondi on seotud eelkooliealiste sisseastujate laste vanemate vanematoetuse kättesaadavuse parandamisega ning laste endi juurdepääsu parandamisega varajase hariduse ja sotsiaalse kaasatuse võimalustele.

Suureks väljakutseks on tagada, et koolieale lähenevad lapsed saaksid koha lasteaias, et nad saaksid enne kooliminekut õppida vähemalt algelist saksa keelt. Lasteaeda suunamine on ka üks levinumaid tulemusi. Programmi esimesel kolmel aastal kasutati kaht kolmandikku vahenditest perede toetamiseks. Praktikas seisneb FEADi toetus olemasolevate või uute abisaajate (avalik-õiguslikud asutused või mittetulundusühingud) nõustajate/teavitustöötajate palkade rahastamises, et toetada ebasoodsas olukorras olevate hiljuti saabunud ELi kodanike ja kodutute inimeste integratsiooni.

Need on peamiselt sotsiaaltöötajad, kes oskavad bulgaaria, rumeenia ja/või türgi keelt. Samuti rahastab FEAD koostööd partnerorganisatsioonide ja regulaarse abisüsteemi vahel ning koolitusi kohalikele omavalitsustele ja muudele sidusrühmadele, näiteks kultuuridevahelise pädevuse ja mittediskrimineerimise teemal¹⁵⁸.

Belgia (NL)

Euroopa Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi (AMIF) toetusel käivitas Flaami valitsus pilootprojekti (2017–2018), et suurendada kolmandate riikide kodanike väikelaste (rühm, kes ei osale koolieelses hariduses või osaleb selles ebaregulaarselt) koolieelses hariduses registreerumise ja selles osalemise määra. Programmis keskenduti eelkõige vanemate kaasamisele kui selle lasterühma registreerimise ja osalemise suurendamise tõukejõule, ning lähtuti põhimõttest, et nende laste edasise hariduskäigu probleeme saab vähendada, investeerides kvaliteetsetesse koolieelsetesse teenustesse ja sujuvatesse üleminekutesse. Üldise eelarvega 2 miljonit eurot moodustati suure mitte-ELi kodanikest elanikkonnaga ja suhteliselt kõrge laste vaesuse määraga linnades seitse „eluslaborit“. Need töötasid välja ja rakendasid kohalikel oludel põhinevaid katsemeetmeid koolieelsete teenistuste, sama sihtrühma teenindavate organisatsioonide ja (enamasti) kohalike ametiasutuste vahelisel koostööl rajaneva võrgustiku abil. Eluslaborite järelevalveks loodi õpivõrgustik, mis pakkus programmi ettevalmistamisel, läbiviimisel ja hindamisel teooriapõhist ja meetoodilist tuge (ise osaledes).

Iga eluslabor koostas kohalikele vajadustele kohandatud tegevuskava, mis sisaldas uuenduslikke eksperimente, peamiselt koolides ja koolide jaoks, uusi töövahendeid ja uuenduslikke viise koolimeeskondade kutseoskuste parandamiseks (nt vanemate suunamine nende eelistatud koolieelse teenuse juurde, sooja vastuvõtu loomine ning igapäevased kohtumised ja suhtlemine kooli personali/õpetajate, vanemate ja laste vahel).

¹⁵⁸ Feasibility study for a Child Guarantee. Case studies on the effectiveness of funding programmes - Key findings and study reports.

Riikide/projektide näited

	<p>Leiti, et programm avaldas peamiselt mõju kõigi sidusrühmade vaheliste suhete kvaliteedile (nii sidusrühmade sees kui ka nende vahel): lapsevanemad ja koolide töötajad/õpetajad arendasid omavahel tugevamaid ja rohkem vastastikku mõjutavaid sidemeid; lapsevanemad tugevdasid oma vastastikuseid võrgustikke, ja koolid õppisid, kuidas teha koostööd teiste organisatsioonidega, et tõhustada sihtrühma vanematele ja lastele antavat nõustamist ja muutuda neile kättesaadavamaks. Nende tulemuste võtmeteguriks oli see, kuidas programm viis struktuuri koostöö arendamiseni kohalike hoolekandeorganisatsioonide ja koolide vahel. See koostöö käivitas protsessi, mis ühendas parema toetuse, suurema professionaalsuse ja ühistegevuse koolides, mis võimaldas pakkuda sihtrühmale sooja vastuvõtu. Teiseks oluliseks tõukejõuks osutusid eluslaborite pidevad jõupingutused kaasata lapsevanemaid, et nad räägiks oma lugu ning osaleksid eksperimentaalses tegevuses ja mõtiskleksid selle üle. Eluslaboritel koos juhtivas rollis kohaliku omavalitsuse võimuorganiga oli ka rohkem võimekust lisaressursside kaasamiseks. Nende eluslaborite jaoks otsustasid kohalikud omavalitsused vabastada olemasolevad personaliressursid, et programmi toetada¹⁵⁹.</p>
Portugal	<p>Haridusministeerium viib ellu hariduspoliitikaid, et tagada rändetaustaga laste ja noorte kaasamine haridussüsteemi.</p> <p>Riiklikul tasandil visandatud haridusstrateegia eesmärk on tagada, et portugali keelt emakeelena mitte rääkivatel õpilastel oleksid võrdsed võimalused koolisüsteemis, luues võrdsed tingimused juurdepääsuks nii õppekavale kui ka õpiale, sõltumata nende keelest, kultuurist, sotsiaalsest staatusest, päritolust ja vanusest. Seda teeb ta portugali keele kui koolikeele õppe toetamise kaudu ja portugali keele kui teise keele (PL2) (Portugues Lingua Nao Materna -PLNM) õppeaine pakkumise kaudu alg- ja keskhariduses.</p> <p>Kuna koolieelne haridus on alghariduse esimene etapp, peaks PL2-õpe algama võimalikult varakult, nt lasteaias. Portugali keele õppimine on tõepoolest peamine tegur mitte-portugali emakeelega laste integreerimisel ja nende eduka kooliskäimise edendamisel, seetõttu tuleks luua keskkond, mis soodustab sõbralike suhete loomist laste ja täiskasvanutega ning hõlbustab suhtlemist. Nii tunnevad sisseandajate lapsed ja nende pered, et nad on teretulnud ja nende keelt, teadmisi ja kultuuri austatakse ja hinnatakse ning nad omandavad järkjärgult portugali keele suulise pädevuse.</p>
Soome	<p>Vantaa linnas korraldatakse kodus lapsi hooldavatele sisseandajatest vanematele soome keele õpetamist Kotva rühmades ("Kotva" on lühend sõnast kotivanhemmat ehk kodused vanemad). See mudel töötati välja projektis „Vantaan osaava vanhempi“ („Vantaa võimekas vanem“), mis oli osa riiklikust katseprojektist „Participative Integration in Finland“ („Osalemisel põhinev integratsioon Soomes“) aastatel 2011–2013, ja seda hakati Vantaal pärast projekti lõpetamist kasutama.</p>

¹⁵⁹ Feasibility study for a Child Guarantee – Case studies on the effectiveness of funding programmes – Key findings and study reports

Riikide/projektide näited

	<p>Eesmärk on pakkuda oma lapsi kodus hooldavatele sisseändajatest vanematele võimalust õppida kord nädalas (kaks tundi) soome keelt, et aidata neil toime tulla igapäevastes olukordades, näiteks toidu ostmisel. Samal ajal kui lapsevanem õpib, pakuvad lapsele turvalist ja professionaalset lastehoiu/varajase integratsiooni tegevust alushariduse töötajad. Turvaline ja laste arengut toetav juhendamine on edukas, sest soome keele tunnid toimuvad avatud alushariduskeskustes ja avatud mänguväljakutel koos personaliga. Täiskasvanute koolituse instituudi õpetaja tuleb vanemaid õpetama alusharidusasutuse ruumidesse, kus lastele saab pakkuda olemasolevat kvaliteetset õpikeskkonda.</p>
--	--

Vahendid

Kaasav haridus eelkoolis	<p>INEDU projekti¹⁶⁰ eesmärk oli edendada sisseändajate ja ebasoodsas olukorras olevate laste kaasavat haridust ning kasutada alusharidust kui perede integratsiooni ja sotsialiseerimise vahendit. Selle tegevus keskendus koostööle poliitikakujundajate, alusharidusõpetajate ja perede vahel. Selle tulemused on:</p> <ul style="list-style-type: none"> • käsiraamat poliitikakujundajatele kaasava hariduse poliitikate kohta alushariduses; • alushariduse pedagoogi käsiraamat parimate tavade ja töövahenditega.
Ebasoodsast või kultuuriliselt erinevast keskkonnast pärit eelkooliealiste laste sotsiaalsete ja emotsionaalsete pädevuste toetamine	<p>Projektis¹⁶¹ töötati välja metoodika sisseändaja taustaga laste integreerimiseks koolikeskkonda. Samuti töötati välja koolitusprogramm alushariduse pedagoogidele inglise, tšehhi ja slovaki keeles ning heade tavade juhised.</p>
Sildade ehitamine - lõhede ületamine	<p>„Building bridges - bridging the gaps - Supporting wellbeing, learning, development and integration of young refugee and migrant children“ („Sildade ehitamine - lõhede ületamine - Pagulastest ja sisseändajatest väikelaste heaolu, õppimise, arengu ja lõimumise toetamine“) on juhendmaterjal¹⁶², mille eesmärk on aidata ja teavitada Egeuse mere saarte põgenikelaagrites tegutsevaid lasteaiaõpetajaid, kuid mis võib olla abiks ka mitmesugustes lasteaiakeskkondades.</p> <p>Juhendis antakse nõu, kuidas toetada lasteaiaõpetajaid, käsitletakse selliseid teemasid nagu turvalise, hästi struktureeritud, lapsesõbraliku ja stimuleeriva keskkonna loomine laagrites; psühhosotsiaalse toetuse pakkumine lastele ja peredele ning traumadega tegelemine; õppekeelt mitterääkivate laste toetamine. Juhendmaterjalis on iga teema kohta esitatud soovituslikud praktilised tegevused koos teoreetiliste selgitustega nende põhjenduste kohta.</p>

¹⁶⁰ <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/eplus-project-details/#project/580452-EPP-1-2016-1-PL-EPPKA3-IPI-SOC-IN>

¹⁶¹ <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/eplus-project-details/#project/2014-1-CZ01-KA201-001988>

¹⁶² <https://www.issa.nl/content/new-guidebook-and-toolkit-support-teachers-working-refugee-and-migrant-children>

Pagulaslapsed

Euroopas on suure hulga pagulaste ja varjupaigataotlejate saabumine viimastel aastatel pannud proovile valitsuste ja teenusepakkujate suutlikkuse nii esmaste vastuvõtuvajaduste rahuldamiseks kui ka tõhusate pikaajaliste integratsiooniteenuste osutamiseks. Märkimisväärse osa nendest uustulnukatest moodustavad väikelapsed. Seetõttu on tungiv vajadus selliste alusharidusprogrammide järele, mis on loodud kultuuriliselt ja keeleliselt mitmekesiste õppijate ja nende perede jaoks, sealhulgas traumas kogenud laste kognitiivse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu toetamiseks nii lühikese aja jooksul pärast nende esmakordset vastuvõtmist kui ka kogu integratsiooniprotsessi käigus¹⁶³. Kuid uuringud näitavad, et:

- Varjupaigamenetluse ajal ei ole vastuvõtukeskustes peaaegu mingit pedagoogilist teenust ega selget poliitikat, mis tagaks kättesaadava, kasuliku ja mõtestatud alushariduse. Kuigi on piisavalt tõendeid kvaliteetse alushariduse võimalike eeliste kohta, eriti haavatavate rühmade puhul, ei kasuta need lapsed sageli üldse alusharidust.
- Selle väikelaste rühma ja nende perede suhtes puudub peaaegu täielikult konkreetne poliitika või tähelepanu. Ka teadusuuringutes ei ole eraldi kõige noorematele pagulaslastele eraldi tähelepanu pööratud¹⁶⁴.
- Mõnel juhul ei pruugi varjupaigataotlejad, pagulased või hiljuti sisserännanud isikud olla hõlmatud riiklike õigusaktidega, mis käsitlevad juurdepääsu alusharidusele või rahalisele toetusele¹⁶⁵.
- Samuti võib olla ebaselge, kes tegeleb pagulastest ja varjupaigataotlejatest väikelastega, mistõttu ei vastuta keegi nende heaolu eest ja puudub ühtne vastus nende vajaduste rahuldamise eest. Lisaks sellele, kuna paljud neist lastest on alla koolikohustusliku vanuse, võivad teenuste puudujäägid ja osalemise takistused olla poliitilisel tasandil nähtamatud¹⁶⁶.
- Lõpetuseks, enamikul alusharidustöötajatest ei ole piisavalt vahendeid ega kogemusi, et toetada asjakohaselt lapsi, kes on kogenud traumas, nagu enamik pagulaslapsi.

Nõukogu 2019. aasta soovitusel kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiusteede kohta tunnistatakse, et pagulaslapsed vajavad oma haavatava olukorra tõttu lisatoetust. Vaesus, füüsiline ja emotsionaalne stress, traumad ja puuduv keeleoskus võivad takistada tulevikus nende hariduslikke väljavaateid ja edukat integreerumist uude ühiskonda. Selles rõhutatakse, et alushariduses osalemine saab aidata neid riskitegureid leevendada.

---

¹⁶³ Chiara Bove & Nima Sharmahd (2020) Beyond invisibility. Welcoming children and families with migrant and refugee background in ECEC settings, *European Early Childhood Education Research Journal*, 28:1, 1-9.

¹⁶⁴ Ankie Vandekerckhove & Jeroen Aarssen (2020) High time to put the invisible children on the agenda: supporting refugee families and children through quality ECEC, *European Early Childhood Education Research Journal*, 28:1, 104-114

¹⁶⁵ Bircan, T., Van Lancker, A., Nicaise, I. (2019). "Target Group Discussion Paper on Children with a Migrant Background (including Refugee Children)", Feasibility Study for a Child Guarantee (FSCG), Brussels: Euroopa Komisjon.

¹⁶⁶ Park, Maki, Caitlin Katsiaficas, and Margie McHugh. 2018. Responding to the ECEC Needs of Children of Refugees and Asylum Seekers in Europe and North America. Washington, DC: Migration Policy Institute

Rändepoliitika Instituut¹⁶⁷ soovib, et:

- riigid peaksid välja selgitama takistused, millega pagulaste (ja sisserändajate) pered kokku puutuvad ja mis muudavad nende laste valusharidusse registreerimise vähem tõenäoliseks kui kohalike perede puhul;
- pagulaste (ja sisserändajate) lapsed peaksid alusharidusasutustes käima koos oma kodumaiste eakaaslastega segarühmades;
- riigid peaksid tunnistama, et pagulaste (ja sisserändajate) peredel ei pruugi olla varasemat kogemust ametlike alusharidusteenustega ja neil võib puududa teadlikkus alushariduse võimalustest. Kaasamise tagamiseks on oluline tõsta nende elanikkonnarühmade teadlikkust ja leida strateegiaid, et ületada nende võimalikud kahtlused seoses alushariduse kasulikkusega.

Allpool toodud näited kirjeldavad, kuidas mõnes riigis või linnas tegeletakse pagulastest laste või perede konkreetsete vajadustega.

Riikide/projektide näited

Kreeka: alushariduse toetamine pagulas-keskustes

2016. aastast juhib Kreeka valitsus Euroopa Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi (AMIF) toetusel programmi, mille eesmärk on tagada pagulaste ja sisserändajate lastele juurdepääs haridusele. Üks peamisi meetmeid on spetsiaalne haridusprogramm, mille alusel moodustati ja toimivad "pagulaste vastuvõtu- ja ettevalmistusklassid" (DYEP). Selle eesmärk on toetada pagulaste majutuskeskustes elavaid pagulaste ja sisserändajate lapsi (vanuses 4–15 aastat), et hõlbustada nende integreerumist haridussüsteemi nii, et nad saaksid järk-järgult liituda Kreeka koolide tavaklassidega. Programm pakub 4–5-aastastele lastele eelkooliõpet hommikuti pagulaste majutuskeskustes, tegutsedes lähima riikliku eelkooli filiaalina. Eelkooli DYEP-klassides käivad lapsed järgivad kõigi eelkoolide ametlikku haridusprogrammi.

Rahastamine katab eelkõige õpetajate ja muu pedagoogilise personali värbamist, õppematerjalide tootmist, majutuskeskustes asuvate kokkupandavate koolimoodulite tarnimist ja paigaldamist ning teavitustegevust¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Park, Maki, Caitlin Katsiaficas, and Margie McHugh. 2018. Responding to the ECEC Needs of Children of Refugees and Asylum Seekers in Europe and North America. Washington, DC: Migration Policy Institute.

¹⁶⁸ Feasibility study for a Child Guarantee. Case studies on the effectiveness of funding programmes - Key findings and study reports.

Riikide/projektide näited

Berliin (Saksamaa): personali toetamine pagulaslastega töötamisel ja koolieelsete mängurühmade korraldamine

2015. aastast on Berliini senat rahastanud koolieelseid mängurühmi ja tegevusi pagulasperede väikelastele, et tutvustada neile ja nende vanematele Berliini alusharidussüsteemi. Neid ei juhi mitte alushariduse spetsialistid, vaid pedagoogiliste ja kultuuridevahelise suhtluse alaste teadmistega personal „perekindlikul“ viisil. Need keskused aitavad võita usaldust, selgitada alushariduse süsteemi ja toetada kogu pere lõimumist¹⁶⁹.

Sügisel 2016 käivitas Berliini senat ka projekti „Mudelpäevakeskused pagulaskogemusega perede laste integreerimiseks ja kaasamiseks Berliinis“ („integratsioonilasteaiad“). Kaheksa päevakeskust, millel oli kogemusi pagulasperedega töötamisel, valiti välja, et koguda teavet ja erialateadmisi, mida saaks seejärel jagada teiste päevakeskustega terves linnas¹⁷⁰.

Saksamaa: lasteaeda astumise programm

2017 käivitati föderaalne programm „Sildade ehitamine alushariduses“, et hõlbustada ebasoodsas olukorras olevate perede juurdepääsu alusharidusele. Selles katsetatakse mitmesuguseid tegevusi, alates edenduskampaaniatest kuni töötajate erialase arenguni, ning see keskendub suurel määral pagulaslastele¹⁷¹.

Türgi: pagulaslastega töötavate õpetajate toetamine

Türgis viibib väga suur hulk erisuguste vajadustega inimesi, sealhulgas märkimisväärne arv lapsi, kes on hiljutise rände tõttu ajutise kaitse all. Ministeerium käivitas projekti õpetajate ja juhtide oskuste täiustamiseks, et nad suudaksid täita seaduse nõudeid, mille kohaselt peavad haridusasutused vastutama hariduse andmise eest kõigile, olenemata nende keelest, rassist, soost, puudest ja usutunnistusest. Süüria laste haridus tagati ja standardiseeriti haridusministeeriumi 23. septembril 2014 avaldatud dokumendis „Haridus välismaalastele“. See koolitus hõlmas personali suutlikkuse suurendamist, et pakkuda haridust kõigile lastele, keskendudes eelkõige ebasoodsas olukorras olevatele lastele (erivajadustega lapsed, ajutise kaitse all olevad lapsed Türgis jne) ja pakkuda kõigile lastele kvaliteetset kaasavat haridust. Järgmised kümme õppemoodulit koostati vastavalt õpetajate ja laste vajadustele:

- sissejuhatus kaasavasse haridusse: teooria ja kontseptuaalne raamistik
- kaasav õpetamine ja hindamine
- kaasavad õpikeskkonnad (füüsilised ja psühhosotsiaalsed aspektid)
- kodu, pere ja kogukonna partnerlus
- töö erivajadustega lastega
- türgi keele kui teise keele õpetamine
- vägivallaga kokkupuutunud lastega töötamine
- ajutise kaitse all olevate lastega töötamine
- sisserrändjatest või terrorismiga kokkupuutunud lastega töötamine
- loodusõnnetustega kokkupuutunud lastega töötamine.

Ajutise kaitse all olevatele süürlastele osutatavate nõustamis- ja eriharidusteenuste kvaliteedi ja tõhususe suurendamiseks on Türgi koostanud „Ajutise kaitse all olevatele isikutele osutatavate nõustamisteenuste käsiraamatu“ ja „Ajutise kaitse all olevate isikutele osutatavate eriharidusteenuste käsiraamatu“. Neid käsiraamatuid on jagatud eripedagoogidele, et toetada nende tööd Süüria õpilastega. Käsiraamatud on tõlgitud araabia keelde ja neid jagatakse Türgis töötavatele Süüria õpetajatele.

¹⁶⁹ Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmues, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). 'The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma', NESET report, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus.

¹⁷⁰ <http://www.integration-kitas.de/>

¹⁷¹ <https://kita-einstieg.fruehe-chancen.de/>

Riikide/projektide näited

Belgia (NL): koostöö varju- paigaametiga	Kind en Gezin, riiklik alusharidusamet, on sõlminud koostöölepingu Fedasiliga (Belgia föderaalne varjupaigataotlejate vastuvõtmise amet) ja Punase Ristiga, mis haldab riigi vastuvõtukeskusi. See kokkulepe tagab, et pagulastest ja varjupaigataotlejatest väikelaste vanemad saavad juurdepääsu paljudele Kind en Gezini pakutavatele teenustele, sealhulgas sünnieelsele, sünnitusjärgsele ja ennetavale tervishoiule, lapsevanemate toetamisele, koduviitidele ja konsultatsioonidele ¹⁷² .
Sloveenia: tasuta ta juurdepääs eriprogrammi- dele	Pagulaslapsed, kes ei käi tavapärasest lasteaedades, saavad osaleda 240-tunnises lasteaiaprogrammis, mida korraldavad pagulaskeskuste lähedal asuvad lasteaiad. Programm on vanematele täiesti tasuta ja võimaldab lastel tõsta oma teadmisi ja oskusi lasteaias õppekavas määratud valdkondades (ühiskond, loodus, kunst, matemaatika, keel, liikumine) ning saavutada lapse võimestumine, et lihtsustada algkooli astumist.
Madalmaad: töötamine pagulas- keskustega	<p>Madalmaades pakuvad 2/3 omavalitsustest, kus on uustulnukatele mõeldud varjupaigad, väikelastele alusharidust. Pooled neist teevad seda varjupaigas endas, teine pool pakub seda tavalises päevahoiukeskuses.</p> <p>Uus näitaja, mis töötati välja, et eraldada kohalikele omavalitsustele nende ebasoodsas olukorras olevate laste poliitika jaoks eelarvevahendeid, toetab neid omavalitsusi varasemast paremini.</p> <p>Omavalitsusi abistavad keskvalitsus ja sidusrühmad, et laiendada alushariduse pakumist väga väikestele uustulnukatele. Eesmärk on jõuda 80% asjaomaste lasteni.</p>
Norra: tasuta juurdepääs alusharidusele	Varjupaigakeskustes viibivad lapsed võivad astuda alusharidusasutusse, kui keskuse asukohajärgses omavalitsuses on kohti. Valitsuse toetusega on juba mitu aastat rahastatud täisajaga kohti lasteaias kõigile ühe- kuni viieaastastele lastele varjupaigakeskustes, sõltumata nende varjupaigataotluse staatusest.

Vahendid

Kvaliteetne alusharidus pagulastest väikelastele	<p>Projekt „Mitmekeelne väikelaste alusharidus ja -hooldus pagulastest väikelastele“¹⁷³ pakub Euroopa alushariduse kvaliteediraamistikul põhinevaid kvaliteedinäitajaid, mis on kohandatud pagulastest väikelaste hooldusele ja haridusele ning koostööle nende peredega.</p> <p>Samuti jagatakse alusharidustöötajatele mõeldud koolituspaketti stsenaariumide kujul, mis käsitlevad pagulaste lapsi koolieelsetes keskustes, koos mitmete analüüsiküsimustega nende spetsialistidele.</p>
---	--

¹⁷² Park, Maki, Caitlin Katsiaficas, and Margie McHugh. 2018. Responding to the ECEC Needs of Children of Refugees and Asylum Seekers in Europe and North America. Washington, DC: Migration Policy Institute.

¹⁷³ <https://sardes.nl/myref>

Vahendid

Tõhusate alusharidusteenuste laiendamine pagulastest väikelastele

Selles atlandiülese kaasava varajase lapsepõlve foorumi (Transatlantic Forum on Inclusive Early Years) seminari aruandes¹⁷⁴ uuritakse perspektiivikaid tavaid ja strateegiaid, mida rakendatakse Euroopa Liidu, USA ja Kanada alushariduse programmide ja süsteemide raames, et tõhusalt ja terviklikult teenindada pagulaste lapsi ja nende peresid.

Pagulastest väikelapsed Kreeka alushariduse päevakeskustes

See töövahend väikelaste kasvatajatele¹⁷⁵ toetab lastesõimasid, et meelitada pagulastest ja sissetaolajatest vanemaid ja peresid registreerima oma lapsi nendega arvestavatesse ja kvaliteetsetesse lasteaiateenustesse ning tugevdada sotsiaalset ühtekuuluvust naabruskonnas/kogukonnas, kus nad asuvad. Töövahend sisaldab

- lastesõime õpetajate tööd toetavaid meetoodilisi ja teoreetilisi juhiseid;
- juurdepääsu 24 praktilisele tegevuskaardile, millel on näited tegevustest alla 4-aastastele lastele;
- linki Süüria, Afganistani, Kongo ja Iraani lastelaulude allalaadimiseks,

Mitmekeelsus

Nagu eespool märgitud, märgitakse nõukogu soovitusel kvaliteetsete alusharidussüsteemide kohta, et alusharidus võib aidata kaasa laste keeleoskuse arendamisele nii teenuse osutamise keeles kui ka lapse esimeses keeles¹⁷⁶. Nõukogu soovitusel kutsutakse liikmesriike üles töötama selle nimel, et tagada, et alusharidusteenused toetaksid kõiki lapsi õppekeele omandamisel, võttes samal ajal arvesse ja väärtustades nende emakeelt.

Nõukogu 2019. aasta soovitus tervikliku lähenemisviisi kohta keelte õpetamises ja õppimises¹⁷⁷ soovitab:

- varajast keeleõpet, kakskeelseid eelkoole ja algkoole, eelkõige piirialadel ning mitmekeelsetes riikides ja piirkondades;
- kõigi õppijate individuaalse keelepädevuse kinnitamist;
- keeleteadlikkust - tunnistamist, et iga õpetaja või pedagoog on keeleõpetaja ja valmistumist keeleliseks mitmekesisuseks;
- haritud ja enesekindlaid alusharidustöötajaid, kes on avatud ja rõõmuga valmis keeleliseks mitmekesisuseks ja taustaks.

¹⁷⁴ <https://www.europe-kbf.eu/en/projects/early-childhood/transatlantic-forum-on-inclusive-early-years/tfey-refugee-children-berlin>

¹⁷⁵ <https://www.issa.nl/content/new-guidebook-and-toolkit-support-teachers-working-refugee-and-migrant-children>

¹⁷⁶ Esimene keel: varases lapsepõlves (umbes enne kahe- või kolmeaastaseks saamist) omandatud keeleversioon(-id), milles inimkeele oskus esmaselt omandati. Seda terminit eelistatakse emakeelele, mis on sageli ebatäpne, sest esimene keel ei ole tingimata ainult ema kõneldav keel.

¹⁷⁷ Nõukogu soovitus tervikliku keeleõppekäsituse kohta (2019/C 189/03).

Lisaks sellele peab käesoleva töövahendi koostanud töörühm oluliseks:

- tunnistada, et õpetajad tunnevad sageli, et neil ei ole pädevust reageerida laste keelelistele vajadustele;
- pakkuda keeleõpet alusharidustöötajate tööleasumise eelse koolituse ja kutsealasese täienduskoolituse osana;
- luua alusharidusasutustes mitmekeelseid ruume;
- hinnata väikelaste keelt mudelite abil, mis keskenduvad pigem teadaolevale kui puudustele;
- toetada laste võimet end riigi kodanikuna identifitseerida. Et see oleks edukas, peavad lapsed nii keelt õppima kui ka tegutsema/elama keelega seotud kultuuris;
- näha laste kultuurilisi ja keelelisi erinevusi eelisena, mitte puudusena, võttes alati arvesse ja austades individuaalset keelerepertuaari;
- reageerida konkreetsetele väljakutsetele, mis on seotud end tõrjutuna tundvate kogukondade kaasamisega. Sellistes olukordades on tõhus strateegia nendest kogukondadest pärit töötajate palkamine;
- võtta arvesse kõiki tegureid, mis võimaldavad suurema mitmekeelsuse ja mitmekultuurilisuse poliitikatel edu saavutada, nt õpetajakoolitus, õpetajate ärakuulamine nende koolitusvajaduste kindlaksmääramisel, vastastikuse õppimise väärtus, vanemate ja perede kaasamine jne.

Eurydice tuletab samuti meelde, et UNESCO edendab koduse keele õpetamist, st meetmeid, mille eesmärk on parandada laste koduse keele oskust, kui see ei ole peamine keel, mida kasutatakse alushariduses ja koolis. See võib hõlmata toetust piirkondlikele või vähemuskeeltele või keeltele, mida räägivad sisserändaja taustaga lapsed. See soovitus põhineb kolmel kaalutlusel:

- arvatakse, et koduse keele oskusel on positiivne mõju õppija kognitiivsetele oskustele üldiselt, sealhulgas tema võimele õppida ja omandada õppekeelt;
- see aitab neil lastel luua mitmekultuurilist identiteeti ja seega hõlbustab nende lõimumist. Koduse keeleoskust võib vaadelda ka kui võimalust tunnustada keelelise kapitali mitmekesisust ja kultuuripärandi väärtust;
- see soodustab kõikide õppijate mitmekeelsust.

Eurydice märgib ka, et:

- Hispaanias, Portugalis ja Šveitsis õpetatakse koduseid keeli, kuid piiratult. Õpetatakse neid keeli, mille kohta on kokkulepe päritoluriikide või sisserändajate kogukondadega;
- mõnes Euroopa haridussüsteemis toetavad riiklikud eeskirjad ja soovitused koduse keele õpetamist kõigile sisserändaja taustaga lastele, sõltumata nende päritolust. Lisaks pakuvad mõned riigid koduse keele õpetamist keeltes, mille kohta on sõlmitud kokkulepe päritoluriikide või sisserändajate kogukondadega¹⁷⁸.

¹⁷⁸ Euroopa Komisjon/EACEA/Eurydice, *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe - 2019 Edition*. Eurydice Report. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

Riikide/projektide näited

Luksemburg

Riikliku poliitika eesmärk on arendada laste mitmekeelset pädevust juba väga varases eas. Kolme ametliku keele - luksemburgi, prantsuse ja saksa keele - puhul on keeleõpe oluline osa valitsuse võrdsete võimaluste poliitikast, kuna suur hulk lapsi ei räägi kodus kooli õppekeelt. Mitmekeelse hariduse eesmärk mitteformaalsetes alusharidusasutustes (*sõimedes*) on:

- võimaldada väikelastele - sõltumata nende vanemate sissetulekust - kvaliteetset haridust, milles pööratakse erilist tähelepanu keeleoskuse arendamisele;
- julgustada lapsi elama oma keeles ja puutuma ametlike keeltega kokku juba väga varases eas, et lapsed oleksid nendega tuttavad enne kooliminekut.

Mitteformaalne alusharidussüsteem pakub 20 tundi tasuta kohalkäimist 46 nädala jooksul aastas ning keeleõppe põhiohk on luksemburgi, prantsuse ja laste kodukeelel. Alushariduse teenust pakuvad kõrge kvalifikatsiooniga ja koolitatud spetsialistid, kes räägivad keeli vabalt. Keele omandamise sidusus ja järjepidevus on olulised ning lähenemine jätkub eelkoolides (mittekohustuslik eelkooliõpe ja kohustuslik eelkooliõpe), keskendudes põhipädevuste arendamisele luksemburgi keeles ning varajasele mängulisele ja loomulikule kokkupuutele prantsuse keelega. Spetsialistid tuginevad aktiivselt laste kodustele keeltele, kuna neid peetakse väärtuslikuks arengu- ja õppimisallikaks. Koolieelse lasteasutuse ja algkooli õppekava on mitmekeelne ja põhineb põhipädevustel, mida arendatakse kaheksa kuni üheksa aasta jooksul (koolieelse lasteasutuse algusest kuni algkooli lõpuni). Need põhipädevused on samad kõigis kolmes keeles (LUX, DE, FR).

Eesti

Riiklik projekt toetab kakskeelseid meeskondi lasteaedades. Selle aluseks on valitsuse toetus professionaalse eestikeelse õpetaja määramiseks igasse vene õppekeelega lasteaiarühma. Projekt algas 2018. aasta septembris ja selle raames õppis said 53 uut eestikeelset õpetajat väljaõppe, et töötada 53 venekeelsetest lastest koosnevas rühmas 21 lasteaia Tallinnas ja Ida-Eestis. 2019. aastal koolitati töötajaid veel 30 lasteaia ja 2020. aastal hõlmab projekt veel 50 lasteaeda. See projekt on vajalik, sest Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetel osales 2018/2019 õppeaastal 10 721 last vene keelt kasutavates alushariduse rühmades. Projekt toetab koosõpetamist ja alusharidus- ja lapsehoiutöötajate koostööd ning enamasti korraldatakse alusharidustegevus kahes rühmas, millest üks on üks eestikeelne ja teine venekeelne. Lapsed õpivad päeva jooksul nii eesti kui ka vene keelt. Projekti seire on näidanud, et enamik osalejaid on täheldanud laste suurenenud huvi eesti keele ja kultuuri vastu, laste sõnavara suurenemist ning laste julgust suhelda ja mängida eesti keeles.

Riikide/projektide näited

Bulgaaria	<p>On vaja muuta alusharidus kõigile peredele kättesaadavaks, sest koolieelsesse haridusse registreeritud kolme- kuni kuueaastaste laste osakaal väheneb (83,6 %-lt 2013. aastal 78,4 %-le 2017. aastal). Süsteemi ees seisab kaks väljakutset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • süsteemi tasandil on linnades puudu alushariduse võimalusi, tasud on vanemate jaoks kallid ja mõnes piirkonnas on suur hulk haavatavaid elanikerühmi; • üha suuremat hulka lapsi hooldavad pereliikmed, tööpuudus suureneb ja vaesuses elavate perede arv kasvab. <p>Nendest väljakutsetest üle saamiseks:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kehtestatakse kaheaastane kohustusliku koolieelses lasteasutuses käimine enne algkooli esimest aastat; • tagatakse täiendav toetus ja bulgaaria keele tundide andmine muu emakeelega lastele; • alusharidusasutuste juhtimise ja kontrollimise tõhustamine; • standardite väljatöötamine koostöös sidusrühmadega, et tagada koolieelse hariduse kvaliteet.
Šveits	<p>Perede kirjaoskuse projekt 'Schenk mir eine Geschichte' („Kingi mulle üks lugu“¹⁷⁹) on mõeldud 2-5-aastastele lastele ja nende vanematele, eelkõige väheste kirjaoskusega peredele. Toimuvad lugemissessioonid keeltes, mis on olulised nende perede pärimuskeelte jaoks. Üritused toimuvad kohtades, kus lapsevanemad kokku saavad, nt raamatukogudes, siserändajate organisatsioonides, naabruskonna organisatsioonides. Need kestavad 90 minutit ja sisaldavad jutustamist, lasteraamatute lugemist, laulude või salvide laulmist, joonistamist ja mängimist.</p>
Sloveenia	<p>Sloveenias on kakskeelsed asutused piirkondades, kus elavad itaalia ja ungari rahvusvähemused. Piirkondades, kus elab itaalia rahvusvähemus, pakutakse alusharidust kas asutustes, kus õppekeeleks on sloveeni keel ja lapsed õpivad itaalia keelt teise keelena, või vastupidi. Ungari vähemuse asustatud piirkondades õpetatakse nii sloveeni kui ka ungari keeles. Haridusamet on välja andnud õppekava lisa tööks etniliselt segunenud piirkondades. Kakskeelsetel asutustel on õigus saada lisavahendeid spetsiaalseks ametialaseks täienduskoolituseks. Lisaks sellele võivad need asutused kasutada selliseid eeliseid nagu väiksemad rühmad, lisapersonal või personali kõrgem haridustase.</p>
Saksamaa	<p>Föderaalne programm "Sprach-KiTas" (keelepäevakeskused) on suunatud laste päevakeskustele, kus on keskmisest suurem keelise arengu erivajadustega laste osakaal. Programmi raames rahastatakse 7000 spetsialisti, kes toetavad päevahoiuteenuse pakkujaid laste kõne- ja keeleõppes ning pakuvad abi peredele¹⁸⁰.</p>

¹⁷⁹ <https://www.sikjm.ch/literale-foerderung/projekte/schenk-mir-eine-geschichte/>

¹⁸⁰ <https://sprach-kitas.fruehe-chancen.de/>

Riikide/projektide näited

Rootsi

Haridusseaduse ja õppekava kohaselt peaks koolieelne lasteasutus tagama igale lapsele tingimused nii rootsi keele kui ka emakeele oskuse arendamiseks, kui lapsel on muu emakeel kui rootsi keel.

2019 kehtestas valitsus riikliku toetuse eelkooliealiste keeleõppe parandamiseks. Eesmärgiks on tugevdada rootsi keele arengut, eriti nende laste puhul, kelle kodus kasutatakse igapäevaselt mõnda muud keelt kui rootsi keel. Toetust saab kasutada meetmeteks, mille eesmärk on 1. suurendada koolieelses lasteasutuses osalemist, 2. spetsiaalsed keeleoskuse arendamise tegevused ja 3. koolieelsete lasteasutuste töötajate täienduskoolitus keeleoskuse arendamise meetodite kohta.

Samuti on oktoobris 2019 moodustatud komisjon, kes uurib, kuidas saaks kasutusele võtta rootsi keele oskuse arengule keskenduva koolieelse hariduse. Sihtrühm on äsja saabunud lapsed ja see peaks toimuma tavalasteaegades 15 tundi nädalas. Komisjon uurib ka seda, kuidas edendada äsja saabunud 3-5-aastaste laste, rootsi keelest erineva emakeelega laste ja sotsiaal-majanduslikult ebasoodsas olukorras olevate rühmade laste suuremat osalemist koolieelses lasteasutuses. Komisjon teeb ettepaneku meetmete kohta, et koolieelsete lasteasutuste personal oleks pädev täitma oma keeleoskuse arenguga seotus ülesandeid.

Vahendid

ILLEY - innustav keeleõpe lapseas

Euroopa Nõukogu Euroopa Kaasaegsete Keelte Keskuse juhitud ILLEY (Inspiring Language Learning in the Early Years, innustav keeleõpe lapseas) on veebisait¹⁸¹, mis pakub vahendeid ja strateegiaid õpetajate ja teiste pedagoogide ning 3-12-aastaste laste keeleliste ja kultuuridevahelise suhtluse pädevuste arendamiseks. See hõlmab:

- varajase keeleõppe suunavaid põhimõtteid;
- innustavaid lugusid keeleõppes eri kontekstis;
- innustava keeleõppe vahendeid ja praktilisi näiteid;
- lugemissoovitusi keelte õppimise kasulikkusest noorematele lastele;
- viktoriini ja KKK.

Avatud õppevahendid kakskeelseks õppeks lasteaedades

Projekti POLYGLOT raames töötati välja metoodika ja vahendid pedagoogidele ja lapsevanematele, kuidas kasutada avatud õppevahendeid (OER) lasteaia kakskeelses õppes¹⁸². Selle eesmärk on aidata õpetajatel integreerida kakskeelseid sisserändaja taustaga lapsi. Projekti raames kombineeriti klassiruumis toimuv tegevus vanematele ja õpetajatele mõeldud e-kursustega. Tulemused on kättesaadavad inglise, saksa, itaalia, bulgaaria, hispaania, türgi ja kreeka keeles ning hõlmavad:

- sissejuhatust veebipõhisesse kakskeelse hariduse õppevahendisse;
- juhiseid avatud õppevahendite kasutamiseks kakskeelseks õppeks lasteaedades;
- praktilisi juhiseid pedagoogidele ja vanematele.

¹⁸¹ www.ecml.at/inspiringearlylearning

¹⁸² <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/eplu-project-details/#project/2014-1-AT01-KA201-000977>

Vahendid

Mitmekeelsus, identiteet ja mitmekesisus esimestel eluaastatel

Selles atlandiülese kaasava varajase lapsepõlve foorumi (Transatlantic Forum on Inclusive Early Years)¹⁸³ seminari aruandes tutvustatakse mitmeid ekspertide vaatenurki ja poliitikasoovitusi selle kohta, kuidas:

- määratleda praeguste haridusmodelite, näiteks kakskeelse hariduse ja teise keele kümluse eelised ja puudused mitmekeelsetes keskkondades nii praktiliste kui ka teoreetiliste kultuuri-, identiteedi- ja integratsiooniküsimuste kaudu;
- analüüsida pädevusi, poliitikaid ja vahendeid, mis on vajalikud teise keele õppijate tõhusaks toetamiseks nende varases eas;
- uurida uusi strateegiaid, mis tegelevad edukalt praeguse sotsiaalse tegelikkusega „ülima mitmekesisuse“ (erinevalt kahekultuursusest) kontekstis, mida kogetakse paljudes linnakoolides kogu ELis ja USAs hooldajate, õpetajate, administratsiooni ja juhtide koolitamise ning vastuvõtliku ja kaasava kooli- või programmikultuuri loomise kaudu;
- õppida tundma keelevähemusse kuuluvate õpilaste probleemi ümberkujundamist, lähtudes pigem tugevustest kui puudujääkidest nii klassiruumi praktikas kui ka avalikus diskursuses, ning teha kindlaks võimalused ja strateegiad, kuidas suurendada toetust sisserändajate ja madala sissetulekuga taustaga lastele pakutavate teenuste parandamiseks.

Töötajate mitmekesisuse tagamine

Kaasava lähenemise edendamine alusharidustöötajate ametisse nimetamisel loob palju tõenäolisemalt meeskonnad, mis esindavad laia kogukonna osa. Teenuse osutamine paraneb, kui töötajad on pärit vanematega/lastega sarnastest kogukondadest ja taustast. Uutele turgudele jõudmine nõuab suuremat paindlikkust ja erinevaid viise alushariduse kui karjääri edendamiseks. Nõukogu soovitusel märgiti, et oluline on värvata ja hoida töötajaid kogu kohalikust kogukonnast – see hõlmab kõiki rolle alusharidusasutuse sees, sealhulgas põhitöötajaid, alushariduse juhte, alushariduse abiseid ja muid töötajaid.

Riikide/projektide näited

Belgia (NL)

Gent on kasvav linn, kus on väga mitmekesine elanikkond ja 25% lastest on sündinud vaesuses. Ta on uurinud uusi lähenemisviise töötajate värbamiseks oma 78 alusharidusasutuse jaoks, mis töötavad eraldi asutustega süsteemis. Linnal on pidev personalipuuduse oht (praegu on vabade ametikohtade määr 10%) ja ta peab leidma uusi viise, kuidas töötajaid sektorisse tuua. See sektor ei ole hästi tasustatud ja need, kes värbamisprotsessi edukalt läbivad, peavad võimalikult kiiresti tööle ja sissetulekut teenima hakkama. Linn leidis, et tööks sobivuse kinnitamise ja tööle asumise vahel esineb märkimisväärsed viivitused. Seetõttu asusid mõned kandidaadid tööle väljaspool sektorit.

¹⁸³ <https://www.europe-kbf.eu/en/projects/early-childhood/transatlantic-forum-on-inclusive-early-years/tfey-6-dc>

Riikide/projektide näited

Gent on selle probleemi lahendanud, pakkudes koheseid, ajutisi lepinguid, et töötajad saaksid võimalikult kiiresti tööle asuda. Lisaks heidutas traditsiooniline eksam (kui värbamisprotsessi osa) neid kandidaate, kes olid oma õpingutes vähem edukad. Kuuekuulised tähtajalised lepingud (mida võib pikendada 18 kuuni) annavad uutele töötajatele võimaluse saada koolitust, arendada asjakohaseid oskusi ja valmistuda ametlikuks eksamiks, mis on osa valikumenetlusest. Neile, kes eksami edukalt sooritavad, pakutakse seejärel alalist lepingut. Seda uut lähenemisviisi, mis algas juunis 2018, on jälgitud ja sellest on õpitud. Septembris 2019 toimunud esimesel värbamisel olid 92 kandidaadist 74 edukad. Siiani on 26 neist taotlejatest eksami edukalt sooritanud ja neile on pakutud alalist ametikohta.

Ühe Brüsseli algatuse (BAOBAB) eesmärk on värvata ja koolitada etniliste vähemusrühmade töötajaid lastetöötajateks/lasteaiaõpetajateks. Projekt keskendub potentsiaalsetele kandidaatidele, kes elavad Brüsselis, on omandanud keskhariduse, oskavad piisavalt hollandi keelt ja räägivad teist keelt. BAOBAB on nelja-aastane programm, mis põhineb sellel, et kandidaadid töötavad kolmel päeval nädalas lasteaias. Oma töönädala jooksul osalevad nad koos mentoriga koosõpetamises ning saavad juhendamist, nõustamist ja mentorlust. Samuti õpivad nad kaks päeva nädalas alushariduse bakalaureuseastmes, saavad tööalast juhendamist, saavad töö eest palka ja nende koolituskulud hüvitatakse.

Romade lapsed

Alusharidus on tulevaste eluvõimaluste oluline tegur. Maailmapank¹⁸⁴ uuris Ida-Euroopa kolme-kuni kuueaastaste roma laste kogetavaid puudujääke alushariduses ning meetmeid nende puudujääkide kõrvaldamiseks. Aruandes märgitakse, et paljudel roma lastel puudub kodus tugev varajase õppe ja hoolduse tugimehhanism. Valdav enamus roma lapsi kasvab üles vaesuses ja paljud neist kannatavad regulaarselt nälga. Nende vanematel on minimaalne haridustase. See tekitab mitmeid puudusi, alates alatoitlusest kuni varajase õppimise piiratud stimuleerimiseni. Vaesuse põlvkondadevahelise edasikandumise tsükli katkestamiseks on oluline tagada romade lastele võrdsed võimalused võrreldes nende eakaaslastega, kes ei ole romad.

Nõukogu 2019. aasta soovitusel kvaliteetsete Euroopa alusharidussüsteemide kohta märgitakse, et alushariduses osalemine „võib olla tõhus vahend ebasoodsas olukorras olevate laste, näiteks mõnede sisseerandajate või vähemusrühmade (näiteks romade) haridusliku võrdsuse saavutamiseks“; samuti rõhutatakse, et selline osalemine võib aidata täita nõukogu 2013. aasta soovitusel võetud kohustusi romade tõhusate integratsioonimeetmete kohta liikmesriikides¹⁸⁵.

ELi hariduse ja koolituse alase koostöö strateegilises raamistikus „Haridus ja koolitus 2020“ (ET2020) on seatud sihttasemeks, et vähemalt 95 % lastest vanuses neli aastat kuni alghariduse omandamise alguseni osaleksid alushariduses¹⁸⁶. Teine Euroopa Liidu vähemuste ja diskrimineerimise uuring (EU-MIDIS II) näitab mõningaid edusamme, kuid üheksast uuritud riigist on ainult Hispaanias (95%) ja Ungaris (91%) roma laste alushariduses osalemise määrad ET2020 eesmärgi lähedal (joonis 10). Mujal, välja arvatud Bulgaarias (66%), osalevad vähem kui pooled nelja-aastasest kuni kooliealistest lastest alushariduses. Võrreldes 2011. aasta romade uuringuga¹⁸⁷ näitavad EU-MIDIS II tulemused, et kõigis riikides, välja arvatud Portugalis ja Rumeenias, on osalusmäärad tõusnud. Need määrad jäävad siiski alla alushariduse ELi 2020. aasta sihttasemele ning on palju madalamad kui elanikkonna üldised määrad.

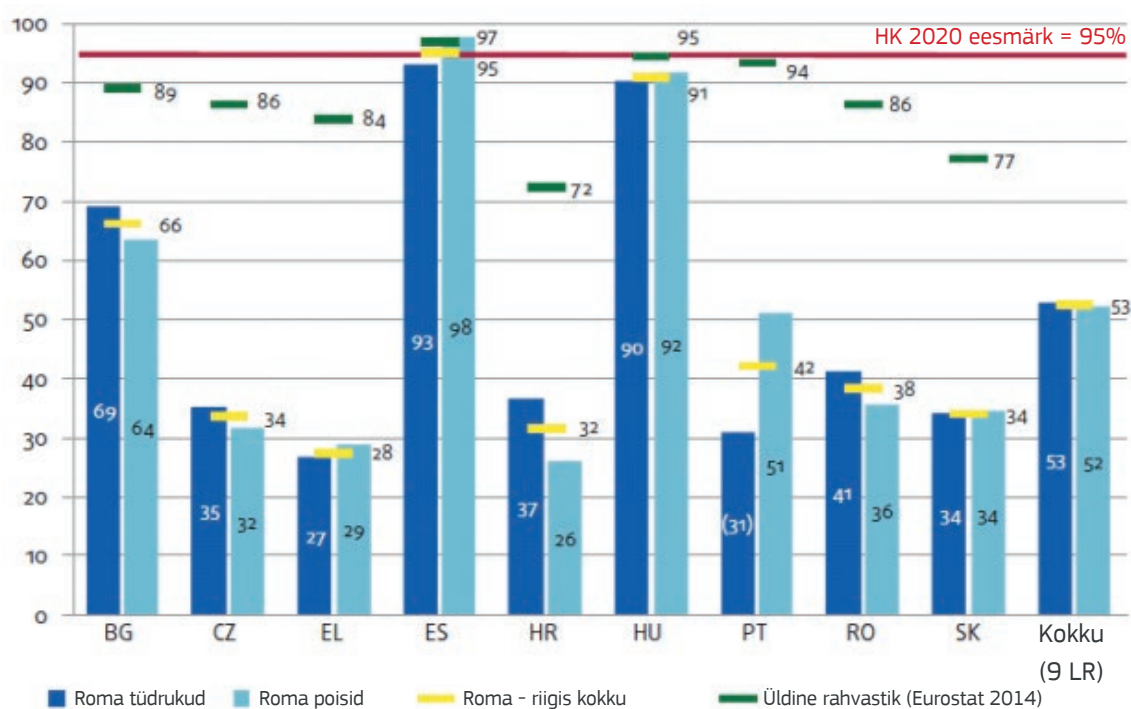
¹⁸⁴ [Toward an equal start: closing the early learning gap for Roma children in Eastern Europe \(English\)](#). Washington, D.C.: World Bank Group.

¹⁸⁵ [Nõukogu soovitus romade tõhusaks integratsiooniks liikmesriikides võetavate meetmete kohta \(2013/C 378/01\)](#).

¹⁸⁶ [Eurostat \(2016\). European Union Agency for Fundamental Rights \(2018\) Source: Second European Union Minorities and Discrimination Survey Roma - Selected findings - EU-MIDIS II](#). Ülevaade põhines 25 515 erisuguse etnilise vähemuse ja uussisseerandaja taustaga vastajaga kontaktintervjuul kõikides 28 ELi liikmesriikides.

¹⁸⁷ [European Union Agency for Fundamental Rights. Roma Pilot Survey 2011 - Survey information](#).

Joonis 10 - Alushariduses osalevad 4-aastased kuni (riigipõhise) kohustusliku kooliea vanused lapsed ELi liikmesriikide kaupa (%)

Allikas: FRA, EU-MIDIS II 2016, Roma; Eurostat 2014, General population

ELi romade võrdõiguslikkuse, kaasamise ja osalemise strateegiline raamistik aastateks 2020-2030¹⁸⁸ näeb ette rea eesmärgi. Üks neist näeb ette vähendada vähemalt poole võrra erinevust alushariduses osalemises, et tagada, et 2030. aastaks osaleks vähemalt 70% 3-aastastest ja vanematest roma lastest koolieelses hariduses (võrreldes praeguse roma laste 42% ja kogu elanikkonna 92,2%ga). Seda strateegiat täiendavad suunised romasid puudutavate riiklike strateegiliste raamistike kavandamiseks ja rakendamiseks, milles soovitatakse, et need riiklikud raamistikud peaksid:

- mobiliseerima asjakohaseid ekspertteadmisi kõigil valitsemistasanditel, et sõnastada lastekaitsemeetmed; eraldama piisavad ressursid alusharidusele ja haridusele (nt stipendiumid, mentorlus, tundidejärgne toetus), toitumisele, isiklikule arengule ja peredega tehtavale tööle;
- julgustama osalemist alushariduses.

2014. aastal pakkusid Euroopa Nõukogu ja UNESCO riikide poliitikakujundajatele suuniseid roma laste kaasava alushariduse kohta. Kõige tähtsam on see, et nad rõhutavad riikliku tegevuskava määratlemise tähtsust väikeste roma laste jaoks.

¹⁸⁸ https://ec.europa.eu/info/publications/new-eu-roma-strategic-framework-equality-inclusion-and-participation-full-package_en

Noori roma lapsi käsitleva agenda kavandamise põhimõtted

- Kehtestada universaalne ja kaasav lähenemisviis, keskendudes terviklikule arengule. Sellegipoolest tuleks roma laste jaoks seada konkreetsed eesmärgid, võttes arvesse konkreetseid takistusi ja raskusi, millega need lapsed ja nende pered kokku puutuvad.
- Eesmärgiks on suurendada roma laste osalemist tavalises kvaliteetses ja taskukohases alushariduses.
- Koostöö asjaomaste sidusrühmadega
- Kaasava õppekava loomine varajaste eluaastate jaoks

Raport „Alushariduse roll ja koht integreeritud tegevuses, mis toetab haavatavas olukorras rühmi nagu romad“¹⁸⁹ sisaldab soovitusi kogukonna kaasamise kohta, millega toetatakse roma kogukonnast pärinevaid lapsi. See raport tunnistab kvaliteedi ja üldise kättesaadavuse edendamise väärtust, kuid märgitakse, et alusharidussüsteemid ja -teenused peavad tagama, et võetaks arvesse elanikkonna haavatavate ja ebasoodsas olukorras olevate rühmade vajaduste ja tugevate külgede mitmekesisust.

Kogukonna kaasamise kohta soovitab raport:

- riikliku ja piirkondliku/kohaliku tasandi poliitikakujundajad eraldavad kogukonna tasandil vajalikud vahendid kogukonnapõhise integreeritud tegevuse arendamiseks ja toetamiseks;
- munitsipaal- ja kohaliku tasandi poliitikakujundajad kaasavad kogukondi teenuste planeerimisse ja kujundamisse, et tagada sekkumiste kohandamine kogukonna vajadustele ja oludele. Tuleks koostada teavitamisprogrammid, et ühendada teenused kogukondadega;
- alushariduse pakkujad ja pedagoogid töötavad välja uuenduslikke ja paindlikke teavitamisstrateegiaid, et suhelda haavatavate laste ja peredega.

Kogukonna aktiivne osalemine on alati oluline, et teenused vastaksid paremini kogukonnapõhiste vajadustele. See on eriti oluline haavatavate ja tõrjutud rühmade, näiteks romade puhul, sest see aitab arendada vastastikust usaldust perede ja teenusepakkujate vahel. Kogukonna kaasamine ja osalemine võib soodustada, et teenused vastavad tõhusamalt laste vajadustele, võttes paremini arvesse nende tugevaid külgi ja raskusi.

Teavitustööga tegelevad töötajad, nagu kogukonna vahendajad ja külastavad tervishoiutöötajad, mängivad olulist rolli lõhe ületamisel haridus-, tervishoiu- ja sotsiaalteenuste ning marginaliseerunud kogukondade, eelkõige romade kogukonna ja romadest vanemate vahel. Vastastikuse usalduse ülesehitamise ja kogukonna ressursside kasutamise kaudu saavad teavitustöötajad edendada lähenemisviisi, mis on paremini kohandatud konkreetsete kogukondade vajadustele.

¹⁸⁹ Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmues, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). 'The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma', NESET report, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus

Riikide/projektide näited

Portugal: riiklik strateegia

Portugal töötas välja riikliku strateegia roma kogukondade integreerimiseks (ENICC)¹⁹⁰. Väljatöötatud meetmete mõju jälgimiseks käivitati hiljuti kooliklastrite uuring, mille tulemused on avaldatud dokumendis „Perfil Escolar das Comunidades Ciganas - 2018/2019“ (Romade kogukonna kooliprofiil - 2018/2019)¹⁹¹. Selle aruande kohaselt on 2018/2019 õppeaastal 48,1% roma tüdrukutest ja 51,9% roma poistest, kes käisid põhikooli esimeses klassis (1.º ano do 1.º ciclo do Ensino Básico), osalenud koolieelses õppetöös. Samuti näitab see, et nii poisid (52%) kui ka tüdrukud (48%) käivad lasteaias (3-6-aastased).

ENICC raames koostas hariduse peadirektoraat (DGE) koolide jaoks juhendi „Promover a inclusao e o sucesso educativo das comunidades ciganas“ („Roma kogukondade kaasamise ja hariduslase edukuse edendamine“)¹⁹² ja valmistab praegu ette veebipõhist haridusjuhendit, mis sisaldab vahendeid lasteaiaõpetajatele roma lastega töötamiseks. DGE korraldas koolituskursuse „Kaasavus ja interkultuurilisus kui roma laste ja noorte hariduse määravad mõõtmised“, mille akrediteeris „Conselho Científico-Pedagógico da Formacao Continua“ (õpetajate pideva kutsealase arengu teadusnõukogu).

Sloveenia: riiklik strateegia

Teadus-, haridus- ja spordiministeerium toetab roma laste kaasamist koolieelsesse haridussüsteemi nii varakult kui võimalik, julgustades laste lasteaias käimist vähemalt kaks aastat enne algkooli astumist. Seda tehakse üldiste rahaliste stiimulite abil, koostöös romadest lasteaia abidega ja täiendavate kõrgemate tasude maksmisega lasteaedadele, kus roma lapsed õpivad. Soodsamad normid kehtivad osakondades, kuhu on kaasatud ka roma lapsed, kus on väiksem arv lapsi ühe spetsialistist töötaja kohta, täiendav rahastamine materjalide ja teenuste kulude katteks ning spetsialistide erikoolitus. Kuid kuna puuduvad täpsed andmed roma laste kaasamise kohta (isikuandmete kaitse seaduse tõttu), on raske mõõta 70%-lise kaasamise saavutamist vastavalt soovitudele.

Põhja-Makedoonia: osalemise toetamine lasteaedades

Töö ja sotsiaalpoliitika ministeerium on koostöös Budapesti romade haridusfondi, avalike munitsipaalasutuste, lasteaedade ja kohaliku omavalitsusega käivitanud projekti „Roma laste kaasamine riiklikesse koolieelsetesse lasteasutustesse“. Projekti eesmärk on tõhustada koolivalmidust ja aidata kaasa kolme- kuni kuueaastaste roma laste varajase lapsepõlve arengule, parandades juurdepääsu peamiste alusharidusasutuste kvaliteetsetele teenustele ning tugevdades roma vanemate oskusi ja teadmisi koolieelse hariduse tähtsusest. Projekti on rakendatud 19 omavalitsuses, 20 kohas. Septembris 2016 registreeriti 506 roma last mõnes koolieelses lasteasutuses ja võrreldes 2017/18 õppeaastaga on koolieelsetes lasteasutustes/lasteaedades käivate roma laste koguarv 531. 2018. aastal sai see projekt avalikuks poliitikaks ja selle on rahaliselt täielikult üle võtnud töö- ja sotsiaalpoliitika ministeerium. Seda meetet rakendatakse peaaegu kõigis Põhja-Makedoonia Vabariigi omavalitsustes.

¹⁹⁰ National Roma Communities Integration Strategy. Ministrite Nõukogu resolutsioon nr 154/2018.

¹⁹¹ <https://www.dgeec.mec.pt/np4/97/>

¹⁹² Promover a inclusao e o sucesso educativo das comunidades ciganas
Guiao para as Escolas

Riikide/projektide näited

Ungari: Kindla Alguse lastemajad	<p>Ungari valitsus lõi Briti mudeli alusel „Kindla Alguse lastemajade“ võrgustiku¹⁹³, et võidelda laste vaesuse ja tõrjutuse vastu ning tagada lastele juurdepääs varajasele arengule ja päevahoiule enne koolieelse hariduse alustamist (kohustuslik alates kolmandast eluaastast). Programmi, mida algselt rahastas EL, on alates 2013. aastast rahaliselt toetanud riigi valitsus ning programm on saanud Ungari lastekaitseaduse osaks. Need „majad“ töötavad peamiselt roma peredega, pakkudes mängurühmi, kogukonnaprogramme ja tuge vanematele. Neid toetab rahaliselt ja strateegiliselt kohalik omavalitsus, kes peab neid oluliseks vahendiks roma perede integreerimisel.</p>
Itaalia: ZeroSei	<p>ZeroSei programm Torinos on pühendatud kogukonna ülesehitamisele, keskendudes eelkõige alusharidusele. Seda rakendatakse kuues Torino äärelinna omavalitsuses, kuhu on viimastel aastatel elama asunud hulk romade kogukondi. See hõlmab 32 koolivälist tegevust kõigile 0-6-aastastele lastele ja nende peredele. Tegevusi kavandavad era- ja avaliku sektori organisatsioonide rühmad osalemisel põhineva lähenemisviisi kaudu, nt projektis „Oltre I campi/Väljaspool laagreid“ kaasavad tegevused (loovad, muusika- ja teatrilaborid, peod avalikes aedades, raamatute lugemine, kultuuridevahelised sekkumised, laste heaolu edendavad üritused) kõiki lapsi, kes elavad igas kuues omavalitsusüksusest. Erilist tähelepanu pööratakse roma lastele ja nende peredele, et parandada nende juurdepääsu alusharidusele ja vähendada kogukondade vahelisi konflikte.</p>
Bulgaaria: kohaliku tasandi poliitiline prioriteet	<p>Bulgaarias Tundzha vallas on seitsekümmend protsenti alushariduskeskustes käivatest lastest romad¹⁹⁴. Nende osalemise toetamiseks pakub omavalitsus tasuta ühistransporti ning mitmesuguseid tasuta teenuseid lastele ja vanematele. Lasteaiad loovad sidemeid peredega ja pakuvad lisateenuseid (nt sotsiaal-, tervishoiu- ja õigusteenused). Haridusvahendajate võrgustik aitab lasteaedadel jõuda peredeni ja toetada laste üleminekut kodu/alushariduse/kooli vahel. Lasteaias ja koolis käimine on olnud üks omavalitsuse esimesi prioriteete ning kohalik poliitiline toetus on olnud keskuste edu jaoks otsustava tähtsusega.</p>

¹⁹³ Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmues, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). 'The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma', NESET report, Luxembourg: Publications Office of the European Union - Case 4 - Sure start Children's house - the case of Porcsalma - Hungary - April 2019; Feasibility study for a Child Guarantee. Case studies on the effectiveness of funding programmes - Key findings and study reports.

¹⁹⁴ Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmues, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). 'The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma', NESET report, Luxembourg: Publications Office of the European Union - Case 5 - Municipal kindergarten network, Tundzha municipality- BG - April 2019

Riikide/projektide näited

Rumeenia: „Tähelepanu, valmis olla, läks!“	<p>Projekt¹⁹⁵ (mida rahastavad Norra doonor, kohalikud MTÜd ja Maailmapank) 11 Rumeenia omavalitsuses on keskendunud 3–6-aastastele roma lastele. Projekti eesmärk oli luua uusi lasteaiakohti (sealhulgas taristu arendamine ning personali värbamine ja koolitamine) ning see sisaldas tugevat hindamiskomponenti. Hindamine on tõestanud alushariduse väärtust ja neid tulemusi on kasutatud argumendina, et veenda omavalitsusi rahastama algatust ja hoonete hooldust. Koostöö kogukonna vahendajatega, kes on rajanud peredega usalduslikud suhted, oli peamine edutegur romade kogukonna alushariduses osalemise suurendamises.</p>
Slovakkia, Rumeenia ja Ungari: „Hea Algus“	<p>Roma ja mitte-roma laste haridustulemuste vahelise lõhe vähendamiseks suurendas projekt „Hea Algus“¹⁹⁶ roma väikelaste juurdepääsu kvaliteetsetele alusharidusteenustele Slovakkias, Rumeenias ja Ungaris. See projekt põhines neljal poliitilisel meetmel: vanemate teadlikkuse suurendamine alushariduse kasulikkuse kohta, täiendava (rahalise) toetuse andmine, lasteadeade muutmine roma laste ja vanemate jaoks kaasavamaks ning koduseks lapsevanemaks olemise toetamine. Projekt viidi lõpule ELi romade riiklike integratsioonistrateegiate raamistikus ning seda juhtisid romade haridusfond ja Euroopa Komisjoni regionaalpoliitika peadirektoraat koostöös teiste organisatsioonidega.</p>
Portugal: Klaastubade algatus	<p>Portugali koolirühm Coruche töötas välja erilise algatuse, et julgustada roma peresid oma lapsi kooli saatma¹⁹⁷. Riikliku programmi „Prioriteetsed sekkuva hariduse valdkonnad“ (TEIP) kaudu toetatud algatuses osales mitme eriala spetsialistidest koosnev meeskond (lasteaiaõpetaja, sotsiaaltöötaja ja sotsiaalpedagoog), kes tegi koostööd kohalike MTÜde ja institutsioonidega. Koos töötasid nad välja parema arusaamise naabruskonnas elavate roma perekondade olukorrast ja saavutasid mitmesuguste tegevuste kaudu perekondade usalduse. Saavutati suurepäraseid tulemusi – 2013–2014 osales 100% lastest. Programm on tunnistanud väga uuenduslikuks ja perspektiivikaks¹⁹⁸.</p>
Sloveenia: algatus „Üheskoos teadmiste nimel“	<p>Tunnistades, et haridus ja elukestev õpe on ainus võimalik viis vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse tsükli katkestamiseks, on projekti „Üheskoos teadmiste nimel – romade kogukonna liikmetele suunatud teadmiste omandamise toetusmehhanismide rakendamine“ (2016–2021) eesmärk hõlbustada romade laste ja nende vanemate paremat integreerimist Sloveenia riiklikku haridussüsteemi. Projekti viib ellu kooli- ja õuesõppe keskus ning seda kaasa rahastavad Euroopa Sotsiaalfond ja Sloveenia Vabariigi haridus-, teadus- ja spordiministerium.</p>

¹⁹⁵ Vandekerckhove, A., Hulpia, H., Huttova, J., Peeters, J., Dumitru, D., Ivan, C., Rezmues, S., Volen, E., and Makareviciene, A. (2019). 'The role and place of ECEC in integrated working, benefitting vulnerable groups such as Roma', NESET report, Luxembourg: Publications Office of the European Union - Case 6 - "Ready Set Go!" project - Romania - April 2019

¹⁹⁶ European Platform for Investing in Children (EPIC) - A Good Start (AGS) - 2012

¹⁹⁷ https://www.schooleducationgateway.eu/files/esl/downloads/10_PT_Salas_de_Vidro.pdf

¹⁹⁸ Nata, G., Cadima, J. Parent- and Family-Focused Support in Portugal: Context and Analysis of Services/Programmes from an Equity Perspective. Child Adolesc Soc Work J 36, 269–283 (2019).

Riikide/projektide näited

	<p>võimaldada roma lastel kergemini integreeruda koolisüsteemi ja haridusprotsessidesse:</p> <ul style="list-style-type: none"> • romadest abide kasutuselevõtt algkoolides (kus roma laste osakaal on suurem), kelle esmane ülesanne on olla ühenduslüliks roma laste, nende vanemate, koolide esindajate ja lähedalasuvate roma kogukondade vahel; • spetsiaalsed koolieelsed programmid (sealhulgas spetsiaalne ettevalmistav lasteaed romade asulas), mille eesmärk on valmistada koolieelseid lapsi paremini ette nende üleminekuks algkooli. <p>Teised kaks tegevust rõhutavad reaalse maailma tundmaõppimise, üldteadmiste omandamise ja silmaringi avardamise tähtsust võimalusena vaadata oma suletud kogukonna piiridest kaugemale.</p> <ul style="list-style-type: none"> • romade asulates asuvate mitmeotstarbeliste keskuste õppetegevused on struktureeritud ja kavandatud selleks, et parandada oluliselt põhiteadmisi keeles (sloveeni ja roma keeles), matemaatikas ja loodusteadustes - mis on tunnistanud peamiseks valdkondadeks, milles neil lastel on koolis suurim puudujääk - ning õppida igapäevaseid teemasid loominguliste tegevuste kaudu, mis kajastavad nende huve ja motivatsiooni; • projektides keskendutakse peamiselt maailma uurimisele ja tundmaõppimisele väljaspool nende lähiümbrust, isegi kui see toimub vaid lähedalasuvas metsas või linnas. Need vabaõhuprogrammid keskenduvad enamasti keskkonnateemadele ja hõlmavad kaasaegsete info- ja kommunikatsioonitehnoloogiate kasutamist.
--	---

Vahendid

<p>Khetaun (Kokku): peamised sammud roma laste kaasamiseks kvaliteetsetesse koolieelsetesse programmidesse</p>	<p>Selle projekti¹⁹⁹ eesmärk oli kaasata rohkem roma lapsi alusharidusprogrammidesse, suurendades spetsialistide ja perede teadlikkust hariduse tähtsusest ja tagades sotsiaalse õigluse alushariduses. Mitmed koolitusmoodulid on saadaval inglise keeles ja mõned läti, sloveeni, tšehhi või slovaki keeles:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Toetus, teavitamine ja teadlikkuse tõstmine koolieelse hariduse tähtsusest ning sotsiaalse õigluse tagamine hariduses ja koolituses“ • „Usalduse loomine ja eelkooli ühendamine mitmesuguste teguritega kohalikus kogukonnas“ • „Tegevused lastele, kes ei ole koolieelses lasteasutuses, ja nende vanematele“ • „Programmid roma perede võimestamiseks seoses lastehoiuga ja laste arengu soodustamisega“ <p>Projekt pakub ka lastele ja/või vanematele suunatud pedagoogilist materjali roma keeles ning jagab soovitusi riiklikele poliitikakujundajatele.</p>
---	---

¹⁹⁹ <http://khetaun.pei.si/project-results/>

Vahendid	
START - üleminekute hõlbustamine roma laste ja perede jaoks Sloveenias	Projektis START ²⁰⁰ uuriti viise, kuidas hõlbustada roma laste osalemist alushariduses, eelkõige hõlbustades üleminekut kodu ja alushariduse või kooli vahel ning tehes koostööd peredega. Juhtumiuuring on inspiratsiooniallikas, kuna selles kirjeldatakse ja hinnatakse mitmesuguseid tegevusi kahe aasta jooksul.
Võimaluste loomine varases lapsepõlves algusest peale	Projekti raames koostati õpetaja juhend heade tavade kohta kaasavates väikelaste teenustes ²⁰¹ , mille eesmärk on toetada spetsialiste ja nende abisid, kes on pühendunud haavatavatele roma lastele elus paremate tulemuste loomisele ja nende aitamisele oma täieliku potentsiaali saavutamisel. Juhend koosneb: <ul style="list-style-type: none"> • Teooriaosast erisuguste uuringute ja uurimuste tulemuste ja selgitustega • Analüüsivast osast, kus lugejaid julgustatakse mõtlema ja analüüsima omaenda tegevust või mõne teise tegevuse näiteid üle; neid analüüse saab kasutada ka koolituste ajal või lastevanematega töötades. • Näpunäidetest ja ideedest, kuidas rakendada kaasava ja kvaliteetse hariduse väärtusi praktikas • Heade tavade näidetest
Kaasamine algusest peale	Suunised roma lapsi kaasava lapsehoiu ja alushariduse kohta ²⁰² on Euroopa Nõukogu ja UNESCO ühise koostöö vili. Suunistes antakse juhiseid nelja põhiteema kohta, mis on seotud roma väikelaste hoolduse, arengu ja varajase kasvatuses. Valitud teemad on: 1) roma laste riiklik alushariduse tegevuskava; 2) õppekava ja pedagoogika; 3) põhikoolitus, kutsealane areng ja tugi väikelastega töötavatele spetsialistidele; ning 4) üleminek kodust või väikelaste programmide algkooliharidusse.
Mustlaste, roma ja reisijate peredega töötavate varase eluea pedagoogide toetamine	See esimeste eluaastate alase teavituse juhend ²⁰³ loodi Briti programmi „Kindla Alguse lastekeskused“ raames. See annab aluse teavitustegevuse analüüsimiseks, et toetada pedagoogide tegevuse kavatsuste, põhjuste, kvaliteedi ja tõhususe järjepidevat jälgimist. Loodetakse, et dokument on nendele pedagoogidele abiks ka tegevuses, mis keskendub suutlikkuse suurendamisele, ja tavapärastele varajase eluea teenustele keskenduvale koolitusele.

²⁰⁰ <http://start.pei.si/results/>

²⁰¹ <https://www.issa.nl/sites/default/files/pdf/Publications/quality/AGS%20Good%20Practice%20Guide.pdf>

²⁰² <https://www.reyn.eu/wp-content/uploads/2018/11/Inclusion-from-the-start.pdf>

²⁰³ https://www.reyn.eu/wp-content/uploads/2018/07/2007ey_outreach_practice.pdf

Kuidas jõuda raskesti ligipääsetavate lasteni

Kõigil lastel on õigus saada kvaliteetsed alusharidust, sealhulgas lastel, kes elavad ebatavalises või eriti raskes olukorras. Kuigi nendele lastele võib olla raske tagada juurdepääsu kvaliteetsele alusharidusele, on oluline tõsta teadlikkust nende vajadustest ja võimalikest lahendustest nende toetamiseks. Selles peatükis tutvustatakse huvitavaid algatusi, mis võivad inspireerida poliitikakujundajaid mõtlema olukorra, vajaduste ja võimalike lahenduste üle nende laste toetamiseks.

Lapsed riigi sulgemise ajal

Kui Covid-19-kriis 2020. aastal Euroopat tabas, kehtestasid paljud riigid sulgemisperioodi, mille jooksul paljud alusharidusasutused olid kõigile lastele ja peredele suletud või avatud ainult selleks, et pakkuda lapsehoidu vanematele, kes pidid tööl käima.

Selles kontekstis muutus valdav enamik lapsi „raskesti ligipääsetavateks“ lasteks. Kuigi nende lukusoleku aegade mõju tuleb veel hinnata, on juba praegu kindel, et professionaalse hoolduse ja õppe pakkumine lastele, kes tavaliselt viibisid mitu päeva nädalas alusharidusasutuses, oli usumatult raske. Riiklikul, kohalikul ja asutuste tasandil on loodud mitmeid strateegiaid, et suhelda peredega ja aidata lastel jätkata õppimist. Need on vaid kolm näidet paljudest loomingulistest lahendustest, mis on leitud kogu Euroopas.

Riikide/projektide näited

Madalmaad: rida meetmeid

Madalmaades on sidusrühmadel palutud töötada välja algatusi haavatavate laste jaoks, et vähendada ilmajätust. Omavalitsused, lastehoiuteenuse pakkujad, raamatukogud või muud sidusrühmad võivad anda vanematele digitaalseid pildiraamatuid või teavet õppemängude ja/või veebilehtede kohta.

Madalmaade valitsus eraldas 7 miljonit eurot, et pakkuda lisatoetust kõigile seda vajavatele alushariduses osalevatele lastele. Lastehoiukeskused suutsid suvel või sügisel pakkuda alushariduse lisatunde.

Madalmaade haridusuuringute algatus NRO ja haridusministeerium on palunud uurimisinstituuti LEARN! koostada ülevaade edusammudest ja tulemustest, mida õppeasutused (sealhulgas alusharidusasutused) on õppetegevuse kaotuse korvamiseks teinud. Uuring kestab kuni 2022 lõpuni.

Taani: haavatavate lasteni jõudmine COVID-19 sulgemise ajal

Taanis pöörati COVID-19 tingitud sulgemise ajal erilist tähelepanu haavatavas olukorras olevate lasteni ja peredeni jõudmisele. Kuigi avalikud alusharidusasutused suleti üheks kuuks, olid teatavad lasterühmad sulgemisest vabastatud ja omavalitsused jätkasid nende rühmade jaoks lastehoiuteenuste pakkumist. Nende hulka kuulusid:

- sotsiaal-emotsionaalsete, pedagoogiliste või ravivajadustega lapsed, sealhulgas lapsed, kelle vajadused on seotud koduste probleemidega;
- lapsed, kes saavad keelestimulatsiooni või osalevad kohustuslikes õppeprogrammides vastavalt päevahoiuseadusele (Dagtilbudsloven).

Riikide/projektide näited

	<p>Kohalikud omavalitsused said ka õiguse pakkuda erakorralist lastehoiuteenust erivajadustega lastele, sealhulgas neile, kelle vajadused on seotud koduste probleemidega, ning peredele, kellel puuduvad muud lastehoiulahendused või kes töötavad kriitilise tähtsusega töökohtadel.</p> <p>Erakorraline hooldus loodi vastavalt Taani valitsuse tervishoiusoovitustele. COVID-19 sulgemise ja taasavamise esimeste etappide ajal julgustati omavalitsusi seadusega pöörama erilist tähelepanu haavatavas olukorras olevate laste ja nende perede tuvastamisele ja tagamisele, et nad saaksid vajadusel erakorralist abi, ning pidama peredega pidevat dialoogi. Kui koolid ja alusharidus taas avati, julgustati omavalitsusi tagama, et pered tunnevad end turvaliselt, et tuua oma lapsed tagasi alusharidusasutusse.</p> <p>Taani laste- ja haridusministri jaoks oli keskse tähtsusega, et haavatavas olukorras olevatele lastele pakutaks erakorralist abi, kui nad seda vajavad. Oluline oli säilitada „side“ alusharidusasutuste ja perede vahel ning kardeti, et lapsed jääksid liiga paljust ilma, kui nad ei viibiks pikemat aega lasteaias. Seepärast pöörasid omavalitsused erilist tähelepanu haavatavas olukorras olevate lasteni ja peredeni jõudmisele.</p> <p>Nendeni jõudmisega tegelesid peamiselt alusharidustöötajad. Kas telefoni, videokõnede, e-kirjade, külaskäikude jne kaudu, see lepidi kokku alusharidusasutuse, lapse ja perekonna vahel. Et hoida sidet alushariduse pedagoogide ja perede vahel, suhtles üks alusharidusasutus perede ja lastega YouTube'i animatsioonifilmi kaudu. Niiviisi õnnestus anda neil head nõu, kuidas päevakava korraldada. Teises omavalitsuses kasutati alusharidusasutuse alternatiivse asukohana kohalikku loomaaeda, sest nad vajasisid rohkem ruumi.</p>
<p>Itaalia: pedagoogilised suunised kaugõppe kontaktide hoidmiseks (LEAD- Legami Educativi A Distanza)</p>	<p>Suletuse ajal käivitasid koolid kaugõppe ja ministeerium toetas neid territoriaalsete meeskondade ja digitaalse koolide riikliku kava digi-animaatorite võrgustiku ekspertteadmiste kaudu.</p> <p>Koolidele on tehtud kättesaadavaks spetsiaalne veebileht koos veebiplatvormide ja multimeediamaterjalide, tööriistade ja abivahenditega, mille kaudu nad saavad valida materjali sisu, teha koostööd ja vahetada parimaid tavasid ja mestimisvõimalusi, osaleda koolituste veebiseminaridel jne.</p> <p>Valitsus on eraldanud 85 miljonit eurot, et toetada kaugõpet õpilastele mõeldud digiseadmete, platvormide, vahendite ja tööriistade ning õpetajate koolituse abil.</p> <p>RAI, Itaalia avalik ringhääling, soovitas mitmesuguseid „internetitunde“. Rai Scuola (Rai koolidele) ja Rai Cultura (Rai kultuur) varustasid õpetajaid sisuga eri teemade kohta: ajalugu, loodusteadus, kunst, kirjandus jne. RaiPlay, mis on voogedastusplatvorm, lisas kolm haridusele ja meelelahutusele pühendatud erijaotist: Lapsed, Teismelised ja Õpe. Laste jaotised pakutakse saateid, multifilme, dokumentaalfilme ja TV sarju erisuguste tegevusvõimalustega: inglise keele õpe, jutustamine, kodeerimine, kunst ja loovus jne²⁰⁴.</p>

²⁰⁴ <https://www.raisplay.it/bambini/>

Riikide/projektide näited

Kaugõppe peamised probleemid olid alushariduse sektoris, kus õppimine eeldab hoolivust, suhteid ja mängulist tegevust. Õpetajad ja kasvatajad on aga teinud erakordseid jõupingutusi, et hoida lastega ja nende perekonnaga kontakti, luues neile nii palju kui võimalik ja erinevatel viisidel normaalsuse tunnet. Avaldati pedagoogilised suunised, et hoida kaugõppekontakte (LEAD - Legami Educativi A Distanza) nooremate laste ja nende peredega lasteasutuste sulgemise ajal²⁰⁵. Käesolevas dokumendis tutvustatakse parimaid tavasid, mida alusharidusasutused rakendavad, et taastada ja tugevdada õppesidet laste ja peredega teenuste katkestamise ajal, ning toetatakse töötajaid uue õpetamisviisi pakkumisel, erialase teadlikkuse ja positiivse suhtumise ergutamisel. LEAD-i pedagoogilised suunised keskenduvad:

- uute suhtluskontekstide kujundamisele, et pakkuda lastele uusi kasvuvõimalusi, luues õpikogemusi virtuaalses keskkonnas;
- suhete ja rollide uuesti arutamisele perekonnaga kui hariduspartneritega tegevuse planeerimisel, koostöö tegemisel, laste isiklikuruumi ja vanemate sekkumise tasakaalustamisel;
- laste tegevuse toetamisele isegi kaugsuhtluses;
- otsese kogemuse, uurimise, avastamise ja mängu edasi tegevuse keskmes hoidmisele nii, et seda saaks teha ka distanttsilt;
- lastega rääkimisele sellest, mis toimub, kogemuste tähendusega täitmisele, neis lootuse ja usalduse äratamisele.

Lapsed vanglas

Enamik Euroopa riike on kehtestanud riiklikud raamistikud, mis lubavad kinnipeetavatest emadel hoida oma väikest last vanglas, mõnel juhtudel kuni kuuenda eluaastani. Euroopa ühing Vangide Lapsed tuletab meelde, et Euroopa Nõukogu soovitus vangistatud vanematega laste kohta (artikkel 37) sätestab, et *vanemaga vanglas viibivate väikelaste hoolduse korraldus ja rajatised, sealhulgas elu- ja magamisruumid, peavad olema lapsesõbralikud ja peavad: [...] tagama, et väikelastel oleks võimalik vabalt pääseda vangla välitingimustesse ja et nad saaksid sobiva saatjaga viibida välismaailmas ning käia lasteaias*²⁰⁶.

Mõne riigi poliitika on hoida lapsed vanglast väljas ja saata nad elama muu pereliikme juurde. Ainult siis, kui seda ei ole võimalik korraldada, on lapsed koos vanemaga (tavaliselt emaga) vanglas²⁰⁷. Belgia vanglate vaatluskeskus märgib, et ühelt poolt võimaldab see luua või säilitada vanema ja lapse vahelist kiindumussidet. Teisest küljest võivad lapse arengut mõjutada kinnipidamine, ebapiisav ruum, visuaalsete, lõhna- ja kuulmisstiimulite puudumine.

Nende laste jaoks, kes on vanglas, võib olla poliitikaid, mis soodustavad „ema ja beebi“ üksusi ja „koduse elamise“ keskkondade loomist avavanglates ja traditsioonilisemat tüüpi vanglates.

²⁰⁵ <https://www.miur.gov.it/web/guest/-/orientamenti-pedagogici-sui-led>

²⁰⁶ https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2020/06/IGD_2019.pdf

²⁰⁷ European legal and policy framework on immigration detention of children - European Union Agency for Fundamental Rights, 2017.

Mõnes riigis on küll vastu võetud õigusaktid või poliitikameetmed, kuid need ei ole alati piisavalt tuntud või neid ei rakendata tõhusalt. Ettenähtud meetmed võivad osutuda ka vastuoluliseks või raskesti rakendatavaks, nt kui emad peavad usaldama vabatahtlikke viima nende lapsi väljas asuvasse lastesõime, ilma et neil oleks võimalus kohtuda oma laste eest hoolitseva alushariduspersonaliga²⁰⁸.

Lapse huvides on seetõttu soovitatav, et õigusaktid näeksid ette ka meetmed, mis tagavad laste piisava emotsionaalse, sotsiaalse ja kognitiivse arengu ning hõlbustavad nende osalemist alushariduses ja lapsehoius, mille üle teostavad järelevalvet kogenud spetsialistid.

Riikide/projektide näited

Prantsusmaa

2018 avati Fleury-Merogis' vanglas rasedatele ja noortele emadele reserveeritud tiib, kus on kümnekohaline mikrosõim, et pakkuda imikutele nende arengule kohandatud keskkonda samades tingimustes nagu väljas²⁰⁹. Lapsed saavad nautida jalutuskäike pargis, muusikalise ärkamise tunde, kohtumisi teiste sõimedega, mis hõlbustab üleminekut, kui nad lahkuvad vanglast ja oma emadest 18 kuu vanusena – nagu Prantsuse seadus ette näeb. Alushariduspersonal koosneb välisest pedagoogist ja kolmest lapsehoiu abist, kes on saanud lühikese koolituse vanglateskkonna kohta; neid juhendab ja toetab vangla asukohajärgse omavalitsuse väikelaste koordinaator.

Sõim on avatud 7.30-17.30 ja toetab emasid ka töötamisel, õppimisel või intervjuudel osalemisel, et valmistada ette nende taasintegreerumist, samas kui varem pidid nad oma lapse jätmä kaasvangide hooleks, et teha ükskõik millist neist tegevustest. Lisaks sellele nõustavad alusharidustöötajad neid noori emasid vanemlike oskuste alal.

Tavalisi reegleid on kohandatud, et sobitada neid vangla kontekstiga: näiteks turvakaalutlustel varustab mähkmetega vangla administratsioon.

Algatust rahastab peamiselt peretoetuste eest vastutav avalik-õiguslik asutus, kuid ka vangla ja kohalikud partnerid, sealhulgas omavalitsus. Emadelt nõutakse rahalist panust 36 senti tunni eest.

Aasta pärast sõime avamist on selle täituvus 41% ning nii emad kui ka vangla administratsioon tunnustavad selle väga positiivset mõju nii lastele kui ka emadele.

Itaalia

Sotsiaalne kooperatiiv Stripes avas BIOBAB-i sõime²¹⁰ Bollate vanglas Milano lähedal. Seda kasutab 24 last, kelle vanemad on kinnipeetavad, valvurid ja kohalikud elanikud, mis näitab, et tegemist on väga eduka sotsiaalse eksperimendiga. Keskendudes kvaliteetse elu- ja hariduskeskkonna pakumisele, suutis see asutus ligi meelitada vangla töötajaid ja ümbruskonna peresid, hoolimata esialgsest vastumeelsusest oma laste vanglasse toomise suhtes.

²⁰⁸ De Brie, Priscilla. Un enfant auprès de sa mère en prison: une solution a quelles conditions? Analyse des conditions d'accueil des enfants de moins de trois ans accompagnant leur mère en établissement pénitentiaire. Faculte de droit et de criminologie, Universite catholique de Louvain, 2019.
Prom.: Dereze, Marie-Noelle.

²⁰⁹ <https://www.lagazettedescommunes.com/651128/la-creche-en-prison-fruit-de-lalliance-entre-ville-departement-caf-et-service-penitentiaire/>

²¹⁰ <https://www.biobab.it/>

Püsivate terviseprobleemidega lapsed

Väga väikeseid lapsi võivad lisaks puudele mõjutada pikaajalised terviseprobleemid. Need võivad olla nii püsivad kui ka ajutised ning võivad põhjustada selle, et laps ei saa osaleda tavapärasel alushariduses, kuna ta peab pikema aja jooksul viibima kodus või haiglas.

Kuid ka lapsed, kes kannatavad raskete haiguste all või on nõrga tervisega (nt enneaegselt sündinud lapsed), peaksid saama kasu professionaalsest alusharidusest. Seetõttu on kasulik, et riiklikud/kohalikud otsustajad tutvuksid raskustega, millega need lapsed ja pered kokku puutuvad ning võtaksid meetmeid, et tagada lastele vajalik hooldus, haridus ja toetus. Need võivad ulatuda sellest, et lasteasutuse töötajad võivad anda lastele ravimeid, kuni eelkooli õppetundide korraldamiseni haiglates.

Riikide/projektide näited

Belgia

Brüsseli piirkond lõi veebisaidi Hospichild²¹¹, et jagada kogu haiglates viibivate lastega seotud teavet. Üks aspektidest on kooliharidus ja see hõlmab viiteid haiglaravil olevate laste hariduse järjepidevuse tähtsusele, koolikohustusele ja pedagoogilistele ressurssidele. See viitab ka koolidele ja MTÜdele, kes töötavad haiglas viibivate lastega, hõlmates kõiki haridustasemeid, sealhulgas koolieelset haridust.

Üks neist on Escale School²¹² Saint-Luc'i ülikooli kliinikus. Nende eesmärgid on:

- võimaldada õpilasel jääda oma õpitegevuse aktiivseks osalejaks ja partneriks;
- pakkuda igale õpilasele kohandatud õpieesmärki;
- jätkata kooliõpet koostöös päritolukooliga;
- säilitada õpilase sotsiaalne side;
- edendada loovust, väljendusoskust, suhtlust;
- valmistuda koduõppeks ja/või kooli tagasipöördumiseks.

Samasuguseid algatusi võib leida Flandria haiglakoolidest. Flandrias on ka TOAH (tijdelijk onderwijs aan huis = ajutine õpe kodus) süsteem alghariduse jaoks. Selles süsteemis tuleb õpetaja 4 tunniks nädalas koju, kui laps on haiguse tõttu puudunud vähemalt 21 kalendripäeva või kroonilise haiguse korral 9 poolikut koolipäeva. Õpetaja tuleb koju nii kaua, kui laps haige on. Alates 5. eluaastast on olemas ka sünkroonitud e-õppe süsteem, mida korraldab Bednet vzw.

Sloveenia

Koolieelsete lasteasutuste õpetajad (lastele vanuses üks kuni kuus aastat) töötavad haiglates kõigis suuremates linnades (kümnes linnas ja pealinnas Ljubljanas 16 haiglas).

Laste haiglaravi humaniseerimise alguseks on haiglatöö kontseptsioon, mis põhineb lasteaia õppekava alushariduslike eesmärkide ja spetsiifiliselt kohandatud alushariduslike lähenemisviiside kooskõlastamisel haigete laste puhul.

²¹¹ <https://www.hospichild.be/scolarite/>

²¹² <https://www.saintluc.be/hospitalisation/ecole-escale.php>

Riikide/projektide näited

	<p>2016 võeti vastu lasteaedade õppekava suuniste lisa, millega sätestatakse hariduslike erivajadustega lastele mõeldud täiendava professionaalse abi kohandatud rakendamine pikaajaliselt haigete laste suhtes. See dokument on mõeldud koolieelsete lasteasutuste töötajatele, kes töötavad lastega, kes võivad haiguse ja ravi tagajärgede tõttu vajada abi, tuge ja koolieelse õppekava kohandatud rakendamist.</p> <p>Haigla lasteaia pakutava alushariduse tõhusus ja kvaliteet sõltub muu hulgas lasteaiaõpetaja suutlikkusest kohaneda konkreetsete töötingimustega. See hõlmab haigla päevarütmi, haiglaelu konkreetsete komponentide (keerulised/lihtsamad diagnostilised ja raviprotseduurid, operatsioonipäevad, surm, lapse vastuvõtu päevad, laste suur vanusevahe, karantiinid, meditsiinipersonali graafikumuutused) arvestamist ruumiliselt, ajaliselt ja sisuliselt individuaalsete vajaduste osas, võttes arvesse ka vanust ja arengustruktuuri. Kõik need kohanemisvajadused ja -nõuded nõuavad lasteaiaõpetajalt pidevat improviseerimist ning loominguliste vaimsete ja korralduslike lahenduste leidmist.</p> <p>Õppetegevuse kavandamisel järgivad haigla lasteaiaõpetajad lasteaia riikliku õppekava põhimõtteid ja eesmärgi, võttes arvesse haiglaosakondades töötamise põhimõtteid ja eripärasid. Lasteaiaõpetajate töö haiglapalattites on samuti väga spetsiifiline, kuna haiged lapsed on lühikeseks või pikemaks ajaks „välja lülitatud“ perekonnast ja nende lähikonnast ning nad on kaasatud haiglateskkonda, kus esmane tegevus on ravi koos diagnostiliste ja raviprotseduuridega, millega tuleb tegeleda.</p> <p>Lisaks õppekava dokumentidele peab lasteaiaõpetaja haiglas arvestama ka dokumente, mis määratlevad haigete laste õiguste teostamist haiglas (haiglaravi humaniseerimine).</p>
Rootsi	<p>Haigla mänguteraapia on laste haiglaravi lahutamatu osa. Haiglaravil olevatel lastel peavad olema samad stimuleerimis- ja arenguvõimalused kui nende tervetel eakaaslastel. Vastavalt haridusseaduse 24. peatüki artiklile 16, kui last hooldatakse haiglas või muus asutuses, peab asutuse eest vastutav üksus tagama, et lapsele antakse võimalus osaleda koolieelses lasteasutuses pakutava haridusega võrdväärses hariduses. Samuti on lastel õigus saada põhjalikku teavet ravi kohta vastavalt 1982. aasta tervishoiu ja arstiabi seaduse artikli 19 paragrahvile 763.</p> <p>Mängu-/lapsespetsialistidel on tavaliselt lasteaiaõpetaja bakalaureusekraad (põhttöötajad), sageli koos täiendava eripedagoogi tunnistusega. Haigla mänguteraapia vahendid asuvad tavaliselt pediaatriaosakondades. Programm püüab saavutada järgmisi eesmärgi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • edendada normaalset, tervet kasvu ja arengut, pakkudes teraapilist mängu ja loomingulisi kunstivõimalusi; • võimaldada lastel läbida haiglaravi stressirohke kogemus, vabaneda ärevusest ja taastada jõud;

Riikide/projektide näited

	<ul style="list-style-type: none"> • rõhutada mänguteraapia kui vaba ala, turvalisuse koha tähtsust; • koostöös meditsiinipersonaliga pakkuda tuge vanematele ja õdedele-vendadele; • luua haiglas viibivatele lastele ja noorukitele sobiv keskkond ja soodustada seda; • mäng ja loovus on olulised. <p>Haiglas olevad lapsed on tundmatust ja uues keskkonnas, ümbritsetud võõrastest. See võib olla hirmutav ja raske kogemus. Lapsed väljendavad tundeid ja vajadusi individuaalselt. Mängu ja loominguliste tegevuste kaudu saavad nad oma kogemusi läbi töötada ning saada abi oma tegeliku olukorra mõistmisel ja käsitlemisel. Haigla mänguteraapia on turvaline paik haiglakeskkonnas, kus lapsed ja nende pered saavad mängida, luua ja lõõgastuda. Mänguspetsialist on pöörab tähelepanu iga lapse või nooruki eneseväljendusviisile ja toetab neid nende suhtlemisel.</p>
Itaalia	<p>Itaalias on konkreetne projekt, mis on suunatud lastele (lasteaiast kuni keskkoolieani), kes ei saa oma haiguse tõttu koolis käia, ning see hõlmab kahte meetet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • haiglakoolid haiglas viibivatele lastele; • kodune kool ("istruzione domiciliare", mis erineb koduõppest) kooli registreeritud haigetele lastele. <p>Haiglakoolid edendavad õigust haridusele ja austusel, mõistmisel ja sügaval teadlikkusele nende noormate patsientide füüsilisest ja psühholoogilisest seisundist põhinevat lähenemist haigete laste haridusele. Õpetajate kohalolek traditsioonilise haiglapersonali kõrval on peamiselt suunatud rahustamisele isikliku suhte kaudu, toetamisele ja juhendamisele hariduslikul tasandil. Haigekoolide õpetajatel on oluline roll haigekoolide ja pere vahelises suhtluses ning nad on ühendustülilis ravi- ja õpihetkede vahel. Seetõttu peavad õppepersonalil olema spetsiifilised suhtlemisoskused. Lisaks sellele on õpetajate sekkumise eesmärk tagada haiglaravil olevatele lastele võrdsed võimalused, võimaldades neil võimaluse korral jätkata oskuste ja pädevuste arendamist, et hõlbustada nende taasintegreerumist varasemasse koolikeskkonda.</p> <p>Koduõppekava (istruzione domiciliare) eesmärk on tagada õigus haridusele neile lastele, kes on raskelt haigestunud ja ei saa tervislikel põhjustel pikka aega koolis käia. Koduõpetus aktiveeritakse pere nõudmisel kooli poolt vastavalt eriprojektile, milles on toodud kaasatud õpetajate arv, prioriteetsed ainevaldkonnad ja planeeritud õppetundide arv. Projekti koostamisel tuleb lähtuda lapse konkreetsetest haridus- ja hooldusvajadustest. Samuti on soovitatav kaaluda tehnoloogiate kasutamist ja võimaluse korral tõhusat kaugõpet. Seega kujutab koduõppeteenus endast protsessi, mis nõuab igalt haridusasutuselt hoolikat organisatsioonilist ja administratiivset planeerimist. Üldiselt viivad koduõpetust läbi vastava klassi õpetajad väljaspool tavapärasest tööaegast toimuvatel tundidel. Selle võib delegeerida ka teistele sama kooli õpetajatele või naaberkoolide õpetajatele, samuti võib kaasata haiglaõpetajaid. Parimad praktikad on leitavad internetist²¹³.</p>

²¹³ <https://scuolainospedale.miur.gov.it/sio/>

Vahendid

Lapse õigused haiglas: hindamise kontroll- nimekirjad

Maailma Terviseorganisatsioon on kättesaadavaks teinud rea kontrollnimekirju²¹⁴, et võimaldada haiglatel hinnata oma edusamme laste õiguste järgimisel haiglas ja samuti seda, mille poole nad peaksid püüdlema. „Mängu ja õppimisega“ seotud kontrollnimekirjas on märgitud, et haiglad peaksid püüdma tagada, et „igas vanuses lastel oleksid võimalused mängimiseks ja vaba aja veetmiseks vastavalt nende vanusele ja eelistustele (st nii noorematele lastele kui ka noorukitele)“.

²¹⁴ https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/342769/Check-list-Child-rights-in-hospital_layoutOPE.pdf

1. lisa – Euroopa alushariduse ja lapsehoiu kvaliteediraamistik

Kõikidele lastele JUURDEPÄÄSU tagamine kvaliteetsetele alusharidusele ja lapsehoidudele toetab nende tervislikku arengut ja hariduslikku edukust ning aitab vähendada sotsiaalset ebavõrdsust ja pädevuslõhet erineva sotsiaal-majandusliku taustaga laste vahel. Võrdse juurdepääsu tagamiseks on samuti tähtis, et vanematele, eriti naistele, oleksid loodud paindlikud võimalused tööturule (taas)integreerumiseks.

Kvaliteedinäitajad:

1. Teenus, mis on kättesaadav ja taskukohane kõikidele perekondadele ja lastele.

Üldine seadusjärgne õigus alushariduse ja lapsehoiu teenustele on tugev alus, et jõuda kõikide lasteni. Selleks et hinnata täiendavaid vajadusi ja kohtade arvu kohandada, võib kasutada rahvastikuandmeid ja vanemaid hõlmavaid uuringuid, milles käsitletakse nõudlust alushariduse ja lapsehoiu järele.

Teenuse osutamisega saab kõrvaldada tõkked, mis võivad takistada perekondade ja laste osalemist. See võib hõlmata alushariduse ja lapsehoiu kohustuslike tasude kohandamist, et võimaldada ka väikese sissetulekuga leibkondadele teenusele juurdepääsu. Samuti on tõendeid, et paindlikud lahtiolekuajad ja muud kokkulepped võimaldavad eelkõige töötavate emade laste ning vähemusrühmadest või ebasoodsatest oludest pärit laste kaasamist.

Teenuse jaotumine ühtlaselt linna- ja maapiirkondade, jõukate ja vaeste linnaosade ja piirkondade vahel aitab laiendada ebasoodsas olukorras olevate elanikkonnarühmade juurdepääsu teenusele. Linnaosade puhul, kus elavad vaesemad perekonnad, vähemuste või uussisserändajate või pagulaste perekonnad, on kvaliteetsete teenuste kättesaadavusel ja taskukohasusel teadaolevalt suurim mõju võrdsete võimaluste ja sotsiaalse kaasamise toetamisel.

2. Teenus, mis innustab osalema, suurendab sotsiaalset kaasatust ja soosib mitmekesisust.

Alusharidus- ja lapsehoiuasutused saavad aktiivselt innustada osalemisele, kaasates vanemaid, perekondi ja hooldajaid otsustusprotsessi (nt hoolekogud). Sihtotstarbeliste algatuste jõudmine perekondadeni, eelkõige üksikvanemaga perekondadeni ning ebasoodsas olukorras olevate, vähemuste või uussisserändajate perekondadeni, võimaldab neil väljendada oma vajadusi ja teenuseosutajad saavad neid vajadusi arvesse võtta teenuse kohandamisel kohalike kogukondade vajadustele vastavaks.

Tuleb toetada tõrjutud rühmadest, uussisserändajate hulgast või vähemusrühmadest pärit töötajate tööle võtmist, sest on tõestatud, et kui alusharidus- ja lapsehoiuasutuse personali koosseis kajastab kogukonna mitmekesisust, võib see olla eeliseks.

Lastele sõbraliku keskkonna loomine, kus väärtustatakse nende keelt, kultuuri ja kodust tausta, aitab arendada nende kuuluvustunnet. Asjakohane pidev kutsealane areng aitab samuti töötajatel valmistuda kakskeelsete laste vastuvõtmiseks ja toetamiseks.

Alusharidus- ja lapsehoiuasutused saavad arendada perekondades häid tavasid, et üleminek kodusest keskkonnast lasteasutusse oleks sujuv, ning toetada vanemate ulatuslikku osalust, korraldades konkreetseid algatusi.

TÖÖTAJAD on kõige olulisem tegur laste heaolu ning õpi- ja arengutulemuste tagamisel. Seepärast on töötajate töötingimused ja kutsealane areng tähtsad kvaliteedikomponendid.

Kvaliteedinäitajad:

3. Kõrge kvalifikatsiooniga töötajad, kelle esma- ja täiendusõpe võimaldavad neil täita oma ametiülesandeid.

Tõhus alusharidus- ja lapsehoiustsüsteem aitab parandada töötajate tööalast staatust, mida on laialdaselt tunnustatud kui üht olulisemat kvaliteeditegurit, tõstes kvalifikatsioonitaset, pakkudes atraktiivset tööalast staatust ja paindlikke karjäärivõimalusi ja luues alternatiivseid võimalusi abiõpetajatele. Seda tegevust saab toetada, kui lisaks abistavale personalile on eesmärgiks kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistidest koosnev pedagoogiline personal, kellel on alushariduse kutsekvalifikatsioon.

Kõige uuemad esmaõppeprogrammid on koostatud koostöös praktikutega ning teooria ja praktika on neis hästi tasakaalus. See on samuti väärtus, kui haridusprogrammid aitavad töötajaid paremini ette valmistada tööks kollektiivis ja täiustada nende analüüsioskust. Sellistest programmidest võib olla kasu, et koolitada töötajaid tegelema keeleliselt ja kultuuriliselt mitmekesiste rühmadega, vähemustega, uussisserändajate ja madala sissetulekuga perekondadega.

Töötajad, keda on koolitatud järgima väikelaste arenguga seotud vajadusi, nende huve ja potentsiaali ning tuvastama võimalikke arenguprobleeme ja õpiraskusi, oskavad laste arengut ja õppimist aktiivsemalt toetada. Korrapäraselt toimuvad, kohandatud ja pidevad kutsealase arengu võimalused on kasulikud kõikidele töötajatele, sealhulgas abiõpetajatele ja abipersonalile.

Lapse arengu ja psühholoogia seisukohast olulise teemana peaks töötajate pädevused hõlmama liikmesriikide erinevatele koolitusstruktuuridele vastavaid teadmisi lastekaitsestsüsteemidest ja üldisemalt lapse õigustest.

4. Toetavad töötingimused, sealhulgas professionaalne juhtimine, millega luuakse võimalused vaatluseks, analüüsiks, kavandamiseks, meeskonnatööks ja koostööks vanematega.

Alusharidus- ja lapsehoiustsüsteemid, kus pööratakse tähelepanu töötingimuste parandamisele, sealhulgas piisava palgataseme tagamisele, võivad muuta alushariduse ja lapsehoiu valdkonnas töötamise ligiõmbavamaks parema kvalifikatsiooniga inimestele, kes otsivad sobivaid töövõimalusi.

Laste arv ühe täiskasvanu kohta ja rühmade suurus kujuneb kõige sobivamaks siis, kui arvesse võetakse laste vanust ja rühma koosseisu, sest nooremad lapsed vajavad rohkem tähelepanu ja hoolt.

Kogemus näitab, et head mõju avaldavad asutuste sees ja asutuste vahel toimivad professionaalsed õpikogukonnad, mille raames eraldatakse aega ja ruumi töötajate kollegiaalsetele tavadele ja ühistegevusele.

Juhendamise ja nõustamise pakkumine tööd alustavatele uutele töötajatele aitab neil kiiremini oma tööalaseid ülesandeid täitma asuda.

ÕPPEKAVA on võimas vahend, et parandada laste heaolu, arengut ja õppimist. Ulatuslikus pedagoogilises raamistikus esitatakse põhimõtted laste arengu ja õppimise toetamiseks hariduse ja lapsehoiu kaudu, mis vastavad lapse huvidele ja vajadustele ning toetavad tema potentsiaali.

Kvaliteedinäitajad:

5. Õppekava, mis toetub pedagoogilistele eesmärkidele, väärtustele ja meetoditele, mis võimaldavad lapsel saavutada oma täieliku potentsiaali seeläbi, et pööratakse tähelepanu tema sotsiaalsele, emotsionaalsele, kognitiivsele ja füüsilisele arengule ning heaolule.

Lapsekeskse pedagoogilise lähenemisviisiga saab paremini toetada laste üldist arengut, õppestrateegiat ning laste kognitiivset ja mittekognitiivset arengut, tuginedes sagedamini kogemuslikule õppele, mängule ja sotsiaalsetele tegevustele.

On kindlaid tõendeid selle kohta, et selgelt kindlaksmääratud õppekava on kasulik, sest sellega luuakse ühtne raamistik lapsehoiule, haridusele ning sotsialiseerumisele, mis on alushariduse ja lapsehoidude lahutamatu osa. Ideaaljuhul määratletakse sellises raamistikus pedagoogilised eesmärgid, kuid võimaldatakse haridustöötajatel kohandada lähenemisviisi vastavalt laste individuaalsetele vajadustele, ning esitatakse suunised kvaliteetse õpikeskkonna loomiseks. Õppekavas võetakse sobivalt arvesse raamatute ja muude trükiste kättesaadavust, et toetada laste kirjaoskuse arengut.

Mitmekesisuse, võrdsuse ja keeleteadlikkuse edendamise kaudu soodustab tõhus õppekava uussisserändajate ja pagulaste lõimimist. Õppekava peaks toetama nii emakeele kui ka õppetöös kasutatava keele arengut.

6. Õppekava, mis eeldab töötajate koostööd laste, kolleegide ja vanematega ning enda tegevuse analüüsimist.

Õppekava saab kaasa aidata vanemate, sidusrühmade ja töötajate paremale kaasamisele ning tagada, et see vastaks paremini laste vajadustele, huvidel ja potentsiaalile.

Õppekavas saab kindlaks määrata töötajate ülesanded ning regulaarse koostöö korra suhtlemiseks vanemate ja kolleegidega muudest lastega seotud asutustest (sh tervishoiu-, sotsiaalteenuste ning hariduse valdkonnast).

Võimaluse korral võib õppekava sisaldada suuniseid alusharidus- ja lapsehoiutöötajatele selle kohta, kuidas võtta ühendust koolitöötajatega, kui laps läheb alusharidusasutusest algkooli ja/ või eelkooli.

SEIRE JA HINDAMINE säilitavad kvaliteedi. Seire- ja hindamisprotsessidel võib olla oluline osa alusharidussüsteemide kvaliteedi edendamisel, kuna need osutavad süsteemi tugevatele ja nõrkadele külgedele. Nende protsessidega võib toetada sidusrühmade ja poliitikakujundajate algatusi, millega vastatakse laste, vanemate ja kohalike kogukondade vajadustele.

Kvaliteedinäitajad:

- 7.** Seire ja hindamine annavad asjakohasel kohalikul, piirkondlikul ja/või riigi tasandil teavet, et toetada poliitikameetmete ja tavade kvaliteedi jätkuvat parandamist.

Läbipaistev teave teenuse ja töötajate kohta või õppekava rakendamise kohta asjakohasel riiklikul, piirkondlikul ja kohalikul tasandil aitab parandada kvaliteeti.

Korrapäraselt laekuv informatiivne tagasiside muudab poliitikameetmete hindamise lihtsamaks ning võimaldab analüüsida, milline avaliku sektori vahendite kasutamise viis on tõhus ja millises kontekstis.

Selleks et määrata kindlaks personali õpivajadused ja teha õigeid otsuseid, kuidas teenuse kvaliteeti ja kutsealast arengut kõige tõhusamalt parandada, on vaja, et alushariduse valdkonna juhid koguksid asjaomaseid andmeid õigeaegselt.

- 8.** Seire ja hindamine, mis on lapse parimates huvides.

Selleks et kaitsta lapse õigusi, tuleb alusharidus- ja lapsehoiusteamis rakendada tõhusaid lastekaitsemeetmeid, et kaitsta lapsi igasuguse vägivalla eest. Tõhus lastekaitsepoliitika peaks hõlmama nelja laiemat valdkonda: 1) poliitika, 2) inimesed, 3) meetmed ja 4) aruandlus. Rohkem teavet nende valdkondade kohta leiab organisatsiooni Keeping Children Safe veebilehelt „Child safeguarding standards and how to implement them“ (lastekaitse standardid ja nende rakendamine).

Seire ja hindamine võib soodustada kõikide sidusrühmade aktiivset osalemist ja koostööd. Kõik kvaliteedi arendamisega seotud isikud võivad seire ja hindamise tavadele kaasa aidata ja sellest kasu saada.

Olemasolevad tõendid näitavad, et seiremeetodite kombineerimine (nt laste oskuste ja õppimise jälgimine, dokumenteerimine, kirjeldav hindamine) võib anda kasulikku teavet ja ülevaate lapse kogemustest ja arengust ning toetada sujuvat üleminekut algkooli.

Tuleks luua sellised seirevahendid ja kaasavad hindamismenetlused, et teha laste hääl kuuldavaks ja nad saaksid avaldada arvamust oma õppe- ja sotsialiseerumiskogemuste kohta asutustes.

JUHTIMISEL JA RAHASTAMISEL on tähtis roll, et alusharidus ja lapsehoiud saaks toetada laste isiklikku arengut ja õppimist, vähendada hariduslõhet ja edendada sotsiaalset ühtekuuluvust. Kvaliteet tagatakse terviklike ja sidusate avaliku sektori poliitikameetmete kaudu, millega seotakse alusharidus ja lapsehoiud muude teenustega, mis on suunatud laste ja nende perekondade heaolu tagamisele.

Kvaliteedinäitajad:

- 9.** Sidusrühmadel on selge ja ühine arusaam oma rollist ja vastutusest ning nad teavad, et neilt oodatakse koostööd partnerorganisatsioonidega.

Alushariduse ja lapsehoiu osutamisele aitab kaasa tihe koostöö kõikide lastele suunatud teenuste osutajatega, sealhulgas sotsiaal- ja tervishoiuasutuste, koolide ja kohalike sidusrühmadega. Sellised asutustevahelised sidemed on osutunud tõhusamaks, kui neid reguleeritakse sidusa poliitikaraamistikuga, mis võib aidata edendada tulevikku vaatavat koostööd ja pikaajalisi investeeringuid kohalikesse kogukondadesse.

Sidusrühmade osalemine alushariduse ja lapsehoidude kujundamisel ja rakendamisel on otsustava tähtsusega.

Alushariduse ja lapsehoiu valdkonna reguleerimise eest vastutavate teenistuste integreerimine või koordineerimine võib süsteemi kvaliteedile positiivselt mõjuda.

- 10.** Õigusaktid, regulatsioonid ja/või rahastamine toetavad liikumist selles suunas, et kõigil on õigus kvaliteetsele ja taskukohasele alusharidusele ja lapsehoiule, ning asjaomastele sidusrühmadele antakse edusammudest korrapäraselt aru.

Kõikidele lastele osutatava teenuse kvaliteedi parandamine võib olla lihtsam, kui kehtestada järk-järgult üldine seadusjärgne õigus. See hõlmab alushariduses ja lapsehoius osalemise soodustamist juba varajasest lapseeast. Kasu võib olla hindamisest, kas turupõhine alusharidus ja lapsehoiud põhjustavad ebasoodsamas olukorras olevate laste jaoks ebavõrdset juurdepääsu teenustele või teenuse madalamat kvaliteeti, ning vajaduse korral võtta parandusmeetmed.

Tihe seos töö-, tervishoiu- ja sotsiaalpoliitikaga annab selge eelise, sest võimaldab ressursside tõhusamat ümberjaotamist ning ebasoodsas olukorras olevate rühmade ja vaesemate piirkondade sihtrahastamist.

Tänu sõnad

Töörühm avaldab tänu allpool nimetatud ekspertidele ja kolleegidele, kes toetasid tööd oma teadmiste ja kogemustega:

Töörühma liikmed

Alina Schmidt; Ulrike Zug (Austria); Marie-Helene Sabbe, Bart Bruylandt, Liesbeth Hens, Christele Van Nieuwenhuyzen (Belgia (hollandikeelne)); Anne-Marie Dieu, Frederic Storder (Belgia (prantsuskeelne)); Vanya Stoyanova-Traykova, Emanuela Stoilova (Bulgaaria); Andrie Gavrielidou, Maria Theodorou (Küpros); Eva Conkova, Jaroslav Faltyn (Czech Republic); Bettina Stobbe (Saksamaa); Martin Dueholm Bech, Sophie Bislev, Louise Solgard Hvas (Taani); Tiina Peterson, Pärje Ülavere (Eesti); Anastasia Ladopoulou (Kreeka); Carmen Caballero Martínez, Margarita Figueiras Neira, Octavio Moreno Cabrera (Hispaania); Tarja Kahiluoto, Kirsi Tarkka, Niina Junttila (Soome); David Blin, Thomas Leroux, Jean-Francois Pierre (Prantsusmaa); Tijana Vidovic, Larisa Ott Filipovic (Horvaatia); Reka Jakab, Edina Lizanecz, Bernadett Sipos-Bielochradszky (Ungari); Toby Wolfe, Philip Crosby, Ronan McCabe, Aoife Conduit (Iirimaa); Daniela Marrocchi, Maria Rosa Silvestro (Itaalia); Sandra Valaviciute, Rima Zablacke (Leedu); Flore Schank, Claude Sevenig, Claudia Schroeder, Samantha Rizzi (Luksemburg); Ilona Eiduka, Inita Petrova (Läti); Charmaine Bonello, Josette Bezzina, Alexia Vella (Malta); Reina Kloosterman, Ruud Nauts, Mea-Neelke van Norren, Titia Zwarts, Imke Wittebrood (Madalmaad); Aleksander Tynelski (Poola); Lina Varela, Fernando Alexandre (Portugal); Cecilia Iuga, Viorica Preda (Rumeenia); Christer Toftenius, Anders Edin (Rootsi); Brigita Mark, Nada Pozar Matjasic (Sloveenia); Miroslava Visnovska, Viera Hajdukova (Slovakkia)

Elizabeta Kunovska, Aleksandra Slavkoska, Igor Antevski, Aleksandra Slavkoska, Nadica Kostoska, Teuta Dashi (Põhja-Makedoonia); Ljiljana Marolt, Gordana Cvetkovic, Dragana Pavlovic Breneselovic (Serbia Vabariik); Aynur Arslan (Türgi); Esther Christen, Samuel Krahenbuhl (Šveits); Bjork Ottarsdottir, Audur Ran Thorgeirsdottir (Island); Barbara Ospelt-Geiger (Liechtenstein); Liv Dyrdal, Tove Mogstad Slinde (Norra)

Victoria Liberatore, Arno Engel, Stephanie Jamet (OECD); Akvile Motiejunaite-Schulmeister (Eurydice); Daniel Molinuevo (Eurofound)

Stig G. Lund, Deirbhile Nic Craith (ETUCE); Mathias Urban, Helma Brouwers (Alliance for childhood); Mihaela Ionescu, Zorica Trikić (ISSA); Agata D'Addato, Jana Hainsworth (Eurochild); Lieve De Bosscher, Masha Smirnova, Bianca-Ioana Faragau-Souza-Tavares (Eurocities); Viktoria Szucs, Darragh O'Connor (EPSU); Luk Zelderloo, Timothy Ghilain (EASPD); Daniel Wisniewski, Anne Verhoeven, Barbara Novinec (EFEE)

Eksperdid, teadlased ja praktikud: Marie-Pascale Balcon (Eurydice), Liz Gosme (COFACE Families Europe), Egle Havrdova (Schola Empirica), Hester Hulpia (VBJK), Arja Krauchenberg (Euroopa Lastevanemate Liit), Mary Kyriazopoulou (Euroopa Eriõppe ja Kaasava Hariduse Agentuur), Susie Lee (Rand Europe), Paul Leseman (Utrechti ülikool), Alexandra Marques (Aga Khan Foundation Portugal), Pamela Oberhuemer (University College London, Institute of Education), Jan Peeters (VBJK), Pauline Slot (Utrechti ülikool), Petra Strehmel (Hamburgi Rakendusteaduste Ülikool, ettevõtlike ja sotsiaalteaduste teaduskond), Ozgun Unver (HIVA - Research Institute for Work and Society, KU Leuven), Ankie Vandekerckhove (VBJK)

Portugali haridusministeerium (Vastastikune õppimine, Lissabon, juuni 2019): Joao Costa - haridusminister, Isabel Lopes da Silva, Ana Azevedo, Conceigao Baptista, Ivone Monteiro, Carla Mota, Filomena Pereira, Helena Gameiro

Milano linn (Vastastikune õppimine, Milano, oktoober 2019): Laura Galimberti, hariduse eest vastutav aselinnapea, Elisa Gambare , Franca Locati, Olimpia Vacarelli, Luisella Juliani, Susanna Mantovani, Marco Valdemi, Tiziana Viola, Maurizia Pagano, Federico Manzoni, Cristina Balloi, Pia Oggioni, Pia Iacoviello, Beatrice Arcari, Paola Madona, Federica Ortalli, Giuseppe Badolato

Ecorysi konsultant: Keith Brumfitt

Euroopa Komisjon kolleegid, väliseksperdid ja praktikandid: Geraldine Libreau (töörühma koordinaator), Dita Kudelova, Tove Slinde, Ellen Vercruyssen, Cosmin Nada, Celine Jambon

Lisaks ka suur tänu töötajatele ja lastele, kes võtsid meid vastu alusharidusasutustes Lissabonis ja Milanos.

